

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Doğu Roma İmparatorluğu Kaynaklarında Geçen
Türkçe Kelimeler ve İbareler
(12. Yüzyıla Kadar)

Ali Ekber SAYIN

2501190142

TEZ DANIŞMANI

Dr. Öğr. Üyesi Özcan TABAKLAR

İSTANBUL – 2021

ABSTRACT

Turkic Language Elements in Eastern Roman Empire Sources (Until the 12th Century)

ALİ EKBER SAYIN

Many cultures that had existed and have been existed in the history of all humanity; They naturally interacted with each other for various reasons such as economic, social and geographical reasons. It is seen that the cultural contacts which are more possible to follow with the writing almost innumerable for the Turks living in the vast steppes. It can be said that they had more specific contacts with their neighboring cultures such as China, Tibet and Persia. The Turks had many mutual relations with the Greeks as well as with the cultural areas they were early neighbors. The acquaintance of Turks and Greeks dates back to ancient times. While talking about the communities that they will be descended from in a canon that can be started around 500 B.C. with Herodotos, in the beginnings they were indirectly pointed out and then occupied a large part of the texts as a direct subject. In terms of philology, almost no one paid attention to the issue, especially language contact, and often even did not take it into account.

The fact that the Rome, or at least the eastern part, continues a long written tradition with a centralistic (= οἰκουμένη) approach, which will be used for more settled and long-term uses, and which finds its characteristic origins in the Aegean region it has caused many records to emerge. Almost undoubtedly, elements from other languages were also recorded. Besides of these records, Turks and the Altaic elements that it may be included in were chosen as the main subject of our thesis.

Keywords: Old Turkic, Eastern Roman Empire, Bulgarian Turkish, Greek, Herodotos, Homeros

ÖZ

Doğu Roma İmparatorluğu Kaynaklarında Geçen Türkçe Kelimeler ve İbareler (12. Yüzyıla Kadar)

ALİ EKBER SAYIN

Bütün bir insanlığın tarihinde varolan ve varolmuş birçok kültür; ekonomik, sosyal coğrafi ve benzeri nedenlerden dolayı birbirleriyle tabii olarak etkileşim halinde olmuşlardır. Yazı ile beraber takibi daha mümkün olan kültür temaslarının uçsuz bucaksız bozkırlarda yaşayan Türkler için aynı şekilde neredeyse sayısız olduğu görülür. Başta Çin, Tibet, Pers gibi komşu oldukları kültürlerle daha belirgin temasları olduğu söylenilebilir. Türkler'in erken komşu oldukları kültür sahalarıyla içtimaî temasları olduğu kadar, daha sonraları etkileşime geçecekleri Grekler ile de karşılıklı birçok ilişkileri olmuştur. Kaynaklara bakıldığında Türkler'in ve Grekler'in tanışıklığı çok eskilere dayanmaktadır. Heredotos ile M.Ö 500 yıllarına kadar indirilebilecek bir yazılı kültür kanonunun içerisinde ahfadı olacakları topluluklar bahsedilirken dolaylı olarak önce işaret olunmuşlar sonrasında doğrudan bahis konusu olarak metinlerin büyük bir kısmını işgal etmişlerdir. Filoloji açısından ise dil verimleri başta olmak üzere akademik olarak neredeyse kimse Grek ve Türk dillerinin erken dönem temasları ve kayıtları meselesine dikkatle eğilmemiş hatta çoğu zaman göz önüne dahi almamıştır. Dolayısıyla bu çalışmanın ana motivasyonu Grek kaynaklarındaki Türkçe ve Türk dili ile olan münasebetleridir.

Yazı verimlerinin oluşturulduğu Roma'nın yahut en azından doğu kısmının yine merkezi (= οἰκουμένη) bir yaklaşım ile yazılı kavramların daha oturmuş ve uzun süreli kullanımlara sarf edilecek olan, üslup kökenlerini Ege'de bulan uzun bir yazılı geleneği devam ettirmesi çeşitli kayıtların ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Şüphesiz çokça başka dillerden olan unsurlar da kaydedilmiştir. Bu kayıtlardan Türkçe ve dahil olabileceği Altay unsurları bizim tezimizin ana konusu seçilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Eski Türkçe, Doğu Roma, Bulgar Türkçesi, Grekçe, Heredotos, Homeros

ÖNSÖZ

Bütün bir insanlığın tarihinde varolan ve varolmuş birçok kültür; ekonomik, sosyal, coğrafi sebepler gibi çeşitli nedenlerden dolayı birbirleriyle tabii olarak etkileşim halinde olmuşlardır. Yazıyla beraber takibi daha mümkün olan kültür temaslarının uçsuz bucaksız bozkırlarda yaşayan Türkler için aynı şekilde neredeyse sayısız olduğu görülür. Başta Çin, Tibet, Pers gibi komşu oldukları kültürlerle daha belirgin temasları olduğu söylenilebilir. Türklerin erken komşu oldukları kültür sahalarıyla olduğu kadar Grekler ile de karşılıklı birçok ilişkileri olmuştur hatta aynı imparatorlukların içerisinde aslı unsurlar olarak yer almışlardır.

Türkler'in ve Grekler'in temasları çok eskilere dayanmaktadır. Heredotos ile M. Ö. 500 yıllarına kadar indirilebilecek bir kanonun içerisinde ahfadı olacakları topluluklar bahsedilirken dolaylı olarak önce işaret olunmuşlar sonrasında doğrudan bahis konusu olarak metinlerin büyük bir kısmını işgal etmişlerdir.

Tersi olarak Türkler'in bakış açısından Grekler'in tanınmasına bakıldığında ise veri azlığından dolayı önceleri kaydedilmediği görülür, yine de Arap, Pers ve onlardan ilmi münasebetlerle alınan bütün bir Grek mevcudiyetinin sınırlarının Türk kültüründe sirayeten yaşadığı ve İslamî dönemde bir nebze daha anlaşılabilir ve ayrıştırılabilir olduğunu görebiliriz. Daha önceleri birlikte yaşamışlar, aralarında dostluk ve düşmanlık ilişkileri olmuş ama takibi ancak çıkarım seviyesinde kalabilecek münasebet kayıtları ile karşımıza çıkmışlardır. Filoloji açısından ise dil verimleri başta olmak üzere neredeyse hiç kimse meseleye dikkatle eğilmemiş hatta çoğu zaman göz önüne dahi almamıştır.

Grekler'in artık günümüzde neredeyse tanımlanabilir Türkler tarafından ilgi konusu olması henüz Helen olmadan önce kendilerinden bir kavim olan İon (= Yunan) ile başlatılabilir. Bunun kronolojik olarak eşzamanlı olması gerekmez. Zira, Türkçe'de bir süre sonra bütün bir Grek dünyasının adı bu şekilde karşılanmıştır. Bu karşılayış günümüzde devam eden çeşitli Grek ve Levant kültürlerinin zihinsel bir düzlemde uyumsallaştırılmasına ve bu kültürlerin kökeninin sabit ve muayyen olmamakla beraber Homeros'un ekseriyet çerçevesini oluşturduğu İon medeniyetine dayandırılmasına yol açmıştır. Kayıtların tutulduğu coğrafyada otorite gösteren Roma'nın yahut en azından doğu kısmının yine merkezî (= οἰκουμένη) bir yaklaşım ile kavramların daha oturmuş ve uzun süreli kullanımlara sarf edilecek olan, üslup kökenlerini Ege'de (= Ἀνατολία) bulan uzun bir yazılı geleneği devam ettirmesi birçok verimin ve içlerinde bulunan dil kayıtlarının ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Bu Anadolu'nun (= Ἀσία Μικροῦ) ve çevresinin tarihî ve içtimaî dinamikliğinin doğal

sonucudur. Şüphesiz çokça başka dillerden olan unsurlar da kaydedilmiştir. Ve bu kayıtlardan Türkçe ve dâhil olabileceği Altay unsurları bizim tezimizin ana konusu seçilmiştir.

Bilinen yahut öğrenilecek olan verilere belirginlik kazandırmak ve onları anlamaktan belki uzak olabilecek ikincil çalışmalardan ziyade asıl kaynaklarını tanıtmak gayesiyle Türk diline ait unsurları yaklaşık 13. yüzyıla kadar olan ekseriyet Doğu Roma'nın Grek harfli kaynaklarında tespit etmeye gayret gösterdik. Ortalama olarak 40 ana kaynağın metinlerini taradık ve 350 civarı sözcük tespit ettik. Evvela, kaynakları ve mahiyetlerini Türk alfabesi ile sıralayarak tanıtmaya, sonra bütün kayıtları Grek alfabesi ile sıralayarak geçtiği yerleri bahis olundukları tarih ile ele alarak bunlardan bazılarını açıklamalar yazmaya çalıştık. Hatalarımızın tahammül edilebilir düzeyde olmasına naçizane özen gösterdik. Örneğimizin son derece kısıtlı olması sebebiyle çok zorlandık.

Son olarak paleografya ile ilgili bilgilerinden faydalandığım Doç. Dr. Erman Gören'e ve yine desteklerini esirgemeyen Dr. Berker Keskin'e ve Dr. Öğr. Üyesi Feyal Korkmaz'a, tez sürecinde karşılaştığım tüm zorlukların üstesinden gelmemi sağlayan danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Özcan Tabaklar'a teşekkürlerimi sunarım.

İzmir, 2021

Ali Ekber Sayın

İÇİNDEKİLER

ABSTRACT	ii
ÖZ	i
ÖNSÖZ	ii
TABLolar LİSTESİ.....	viii
RESİMLER LİSTESİ.....	viii
KISALTMALAR LİSTESİ.....	ix
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

DOĞU ROMA KAYNAKLARI VE MAHİYETLERİ

1. 1. Agatias (Αγαθίας) :	8
1. 2. Anna Komnēnē (Άννα Κομνηνή) :	9
1. 3. Euagrios (Εὐάγριος) :	13
1. 4. Eunapios (Εὐνάπιος) :	13
1. 5. Eustatios (Εὐστάθιος) :	13
1. 6. Filostorgios (Φιλοστόργιος) :	14
1. 7. Geōrgios Kedrēnos (Γεώργιος Κεδρηνός) :	14
1. 8. Geōrgios Monahos (Γεώργιος Μοναχός) :	15
1. 9. Geōrgios Pisidēs (Γεώργιος Πισίδης) :	16
1. 10. Iōannēs Antioheus (Ιωάννης Αντιοχεύς) :	16
1. 11. Iōannēs Malalas (Ίωάννης Μαλάλας) :	16
1. 12. Iōannēs Skylitzēs (Ίωάννης Σκυλίτζης) :	18
1. 13. Iōannēs Zōnaras (Ίωάννης Ζωναράς) :	18
1. 14. Iōsēf Genesios (Ιωσήφ Γενέσιος) :	19
1. 15. Kōnstantinos Manassēs (Κωνσταντῖνος Μανασσῆς) :	20
1. 16. Kōnstantinos Porfyrogennētos (Κωνσταντῖνος Πορφυρογέννητος) :	20
1. 17. Maurikios (Μαυρίκιος) :	23
1. 18. Menandros Protēktōr (Μένανδρος Προτήκτωρ) :	25
1. 19. Mihaēl Glykas (Μιχαήλ Γλυκάς) :	26
1. 20. Mihaēl Psellos (Μιχαήλ Ψελλός) :	27
1. 21. Nikēforos Bryennios (Νικηφόρος Βρυέννιος) :	27
1. 22. Nikētas Hōniatēs (Νικήτας Χωνιάτης) :	28

1. 23. Nikolaos Mystikos (Νικόλαος Μυστικός) :	29
1. 24. Olympiodōros (Όλυμπιόδωρος) :	30
1. 26. Priskos (Πρίσκος) :	31
1. 27. Prokopios (Προκόπιος) :	32
1. 28. Saint Nikēforos (Ι. Νικηφόρος) :	33
1. 29. Sōkratēs (Σωκράτης) :	34
1. 30. Souidas (Σουίδας) :	34
1. 31. Sōzomenos (Σωζομενός) :	34
1. 32. Symeon Magister :	35
1. 33. Teodōrētos (Θεοδώρητος) :	35
1. 34. Teofanēs Byzantios :	35
1. 35. Teofanēs Homologētēs ~ Konfessor (Θεοφάνης Όμολογητής) :	36
1. 36. Teofylaktos Āhridansēs :	37
1. 37. Teofylaktos Simokattēs (Θεοφυλάκτος Σιμοκάττης):	38
1. 38. Zōsimos (Ζώσιμος) :	38

İKİNCİ BÖLÜM

DOĞU ROMA KAYNAKLARINDA GEÇEN DİL VERİLERİ

2. Roma Kaynaklarında Geçen Türkçe Kelimeler ve Anlamları.....	43
--	----

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

DOĞU ROMA KAYNAKLARINDA GEÇEN DİL VERİLERİNİN AÇIKLAMASI

3. 1. Άβαρ	161
3 .2. Άδαμ	169
3. 3. Αίσχμάν.....	171
3 4. Άττίλα	172
3. 5. Βασίχ.....	173
3. 6. Βέριχ	173
3. 7. Βλήδα.....	174
3. 8. Γιέσμ	174
3. 9. Δεγγιζίχ.....	176
3. 10. Έδέκων.....	177

3. 11. Έλμίνγγειρ	177
3. 12 Έσκάμ	178
3. 13. Εκτάγ.....	178
3. 14. Ζέρκων	182
3. 15. Ήρνάχ.....	183
3. 16. Ήσλα	184
3. 17. Κουρσίχ.....	185
3. 18. Κρέκα.....	185
3. 19. Μουνδίουχ	186
3. 20. Όνηγήσ	187
3. 21. Ούλτινζούρ.....	188
3. 22. Ούπταρ.....	189
3. 23. Ρούα	190
3. 24. Σκοττ	190
3. 25. Τουρκ.....	192
3. 26. Χαράτων	193
3. 27. Όηβάρσ.....	194
3. 28. Όήχ.....	195
 SONUÇ	 199
EKLER	200
KAYNAKÇA.....	204

TABLÖLER LİSTESİ

Tablo 1 : Transkripsiyon	6
Tablo 2 : Ses Değişimleri.....	197
Tablo 3 : Kronoloji.....	204

RESİMLER LİSTESİ

Resim 1	200
Resim 2	201
Resim 3	202

KISALTMALAR LİSTESİ

B.k.z	: Bakınız
CFHB	: Corpus Fontium Historiae Byzantinae
CSHB	: Corpus Scriptorum Historiae Byzantinae
Çağ. T.	: Çağatay Türkçesi
Çev.	: Çeviren
Çvş.	: Çuvaşça
Eva. Ekl.	: The Ecclesiastical History of Evagrius
Ex. Leg.	: Excerpta de legationibus
Ex. Sen.	: Excerpta de sentiis
Gag. T.	: Gagauz Türkçesi
Gr.	: Grekçe
Hered. His.	: Herodoti Historiae
HGM	: Historici Graeci Minores
Klaud. Pto.	: Klaudios Ptolemaios
Kosmas Ind.	: Cosmas Indicopleustes
Lat.	: Latince
Men. Prot.	: The History of Menander The Guardasman
Moğ.	: Moğolca
ODB	: Oxford Dictionary of Byzantium
Oğz.	: Oğuz Türkçesi
PG	: Patrologia Graecae
Pom. Mal.	: Pomponii Melae

PROK : Procopii Caesariensis
Suda : Suidae
T. Sim. : Theophylacti Simocoattae
Theo. C. De. : Theophanis Chronographia (C. De Boor)
Tr. : Türkiye Türkçesi
Türkm. : Türkmen Türkçesi
Yakt. : Yakutça
Zonaras Lex. : Iohannis Zonarae Lexicon
Zos. : Zosimos

GİRİŞ

Bütün bir insanlığın tarihinde varolan ve varolmuş birçok kültür; ekonomik, sosyal, coğrafi sebepler gibi çeşitli nedenlerden dolayı birbirleriyle tabii olarak etkileşim halinde olmuşlardır. Yazıyla beraber takibi daha mümkün olan kültür temaslarının uçsuz bucaksız bozkırlarda yaşayan Türkler için aynı şekilde neredeyse sayısız olduğu görülür. Başta Çin, Tibet, Pers gibi komşu oldukları kültürlerle daha belirgin temasları olduğu söylenilebilir. Türkler'in erken komşu oldukları kültür sahalarıyla olduğu kadar Grekler ile de karşılıklı birçok ilişkileri olmuştur hatta aynı imparatorlukların içerisinde aslî unsurlar olarak yer almışlardır.

Türkler'in ve Grekler'in tanışıklığı çok eskilere dayanmaktadır. Heredotos ile M. Ö. 500 yıllarına kadar indirilebilecek bir kanonun içerisinde ahfadı olacakları topluluklar bahsedilirken dolaylı olarak önce işaret olunmuşlar sonrasında doğrudan bahis konusu olarak metinlerin büyük bir kısmını işgal etmişlerdir.

Türkler'in bakış açısından Grekler'in tanınmasına bakıldığında ise veri azlığından dolayı önceleri anlatılar ile kayıt edilmediği görülse de Arap, Pers ve onlardan ilmi münasebetlerle alınan bütün bir Grek mevcudiyetinin sınırlarının Türk kültüründe sirayeten yaşadığı ve İslamî dönemde bir nebze daha anlaşılabilir ve ayrıştırılabilir olduğunu görüyoruz. Daha önceleri birlikte yaşamışlar, aralarında dostluk ve düşmanlık ilişkileri olmuş ama takibi ancak çıkarım seviyesinde kalabilecek verimler bırakmışlardır. Filoloji açısından ise dil verimleri başta olmak üzere neredeyse kimse meseleye dikkatle eğilmemiş hatta çoğu zaman göz önüne dahi almamıştır.

Grekler'in artık tanımlanabilir Türkler tarafından ilgi konusu olması henüz Helen olmadan önce kendilerinden bir kavim olan İon (= Yunan) ile başlatılabilir. Bunun kronolojik olarak eş zamanlı olması gerekmez. Zira, Türkçe'de bir süre sonra bütün bir Grek dünyasının adı bu şekilde karşılanmıştır. Bu karşılıklı günümüzde devam eden çeşitli Grek ve Levant kültürlerinin zihinsel bir düzlemde uyumsallaştırılmasına ve bu kültürlerin kökeninin sabit ve muayyen olmamakla beraber Homeros'un ekseriyet çerçevesini oluşturduğu İon medeniyetine dayandırılmasına yol açmıştır. Sonraları Roma'nın yahut en azından doğu kısmının yine merkezî (= οὐκονμένη) bir yaklaşım ile kavramların daha oturmuş ve uzun süreli kullanımlara sarf edilecek olan, üslup kökenlerini de Ege'de bulan uzun bir yazılı geleneği devam ettirmesi birçok kayıttan ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Şüphesiz çokça başka dillerden olan unsurlar

da kaydedilmiştir. Bu kayıtlardan Türkçe ve dahil olabileceği Altay unsurları bizim tezimizin ana konusu seçilmiştir.

Metinlerimizin yani kaynaklarımızın mahiyetine baktığımızda, Grek yazılı dünyasının temellerinin henüz atıldığı zamanlarda yaşamış meçhul diyarlardaki belki incelediğimiz bazı şahıslardan en az üç bin sene evvel yaşamış İskit, Sarmat, Hüperboray gibi isimlerle anılan muallak kavimler, müellifler tarafından kendi döneminde yaşayan diğer topluluklarla ilişkilendirilmiştir. Türk kavimleri de böylesi bir sınıflandırmaya yol açacak zihin biçiminden nasibini almıştır. Bir şeyleri yazarken yani kayıt altına alırken, yazarların seçim yapma durumu ilk müellifler için geçerli olsa da daha sonraları anlam halesini neredeyse tamamlamış yazılı kavramlar -misal kavim isimleri- bir takım "algılayışların" kelimelere sıkıştırılması ve müelliflerin kimi zaman bunların olaylar içerisinde mekan, zaman ve kültür ayrıştırımı çerçevesinde vererek açıklanmasıyla ortaya konmuştur. Bu durumda neyin ortaya konacağına karar veren unsurlar müelliflerin öznelliğinden çok genelde Grek kanonik anlayışının yaklaşımları olmuştur. Esasen Türkler'in yazıyla olan münasebeti nispeten geç olması sebebiyle de incelenmelerimizde bu kullanımları mukayese etmek zor olmuştur. Kaynaklarda değişmez bir sabitlik, mutlak kullanım ve muayyen varsayımlar doğrultusunda sunulan bir anlayıştan bahsetmek zordur. Denilebilir ki, sabit olan tek şey olayların ve durumların açıklanmasının ancak bu şekilde bir dil kullanımıyla açıklandığını kabul edebilecek olmamızdır. Öte yandan spesifik olarak bakıldığında artık İngilizce literatüre de yerleşmiş olan bazı siyâsî görüşteki çok yeni araştırmacılar, bu alanın verimlerinin belki yüzde birini bile teşkil etmeyecek kullanımlarla kavram kargaşasına modern katkılarını yapmışlardır. Özellikle Türkiye Türkçesi dışındaki dillerde yaptıkları araştırmalarda "Turkic" ve "Turkish" gibi kavramlarıyla, Türk kavramının bütünselliğini faraziyetle dışarda bırakıp ancak Türkvarî bir şey olabilen ama kendi içinde de değerli olduğu iddalarıyla ortaya manasız tespitler koymakta ve politik görüşlerinin esiri olmaktadır. Tarihi ve Filolojik hiçbir kaynakta böylesine bir ayrıma dışardan yahut içerden 21. yüzyılın son 25 yılındaki kadar rastlanmamıştır. Greko-Romen kültüründe ise hiç bulunmaz demek kabul edilemez olmayacaktır. Belirsiz bir oluş halinde olan bu son dönem "Turkic" kelimesi bizim bütün ortaya koyduğumuz veri gereğince geleneksel yahut filolojik olmaması açısından boştur. Yahut salt yazılış diyebiliriz. Takip ettiğimiz ve geçtiği her sayfa ve satırını atlamadan yazdığımız bütün buluntularımızda kelimelerin onları kullananların düşüncelerini veya iradelerini veya niyetlerini (her ne kadar bazen belli olsa da) izlemedik. Sadece kayıtlarını salt olarak göstermek ile yetindik (bazı yazdığımız açıklamalar müstesna teşkil edebilir). Bu kelimelerin yazılı kültür kavramı olanlarının kapsadığı anlamın çok çeşitli olduğu ve her yazardan yazara değiştiği hatta aynı

yazarda bile dinamik olduğu malumdur. Onları değiştiren ve çerçevesini her zaman çatlak bırakan sayısız ve tespiti neredeyse asla mümkün olmayan sonsuz sebep vardır.

Bu açıdan bırakıldığında güya Roma'yı takip eden ilk zaman Alman filolojisi bu durumu pek kavrayamamış hatta onları izleyen Macar alimleri aynı şekilde tahkîr edici ifadelerle metinleri cahillikle suçlamışlardır. Üstüne üstlük abesle iştiğal modern anlayışlarla metinlere yaklaşılarak “pozitivist, realistik” sonuçlar beklemişlerdir ¹. Ne yazık ki, ibtidaî (= arkaik) kavimleri incelediğini idda eden Türk akademisyenleri de bunların yolundan giderek kavram kargaşasına yol açmışlardır. Oysa metinler her ne şekilde olursa olsun, yapılsacı bir otonomlukta yahut geleneksel bir kanon içerisinde değerlendirilmesi farketmezsizin, kendi dönemi ve anlayışından uzaklaştırarak günümüzde kullanılan manalarla diyakronik (= artzamanlı) incelemeler yapılması anlamsızdır. Çünkü ibtidaî kavimlerin **bir yazılı kültür kavramı** olarak isimlerinin karşımıza çıkması, sonraları diğer müelliflerin kendi zamanlarındaki Türkler ile anlamsal bağlar kurması yakın çağ düşünce biçimden tabii olarak farklı olacaktır. Eski dönem müellifleri bu isimleri kavramlaştırarak bir kanonik yapıda birbirlerinin ahfadı olarak görmüşlerdir ve kullanım gereği sınıflandırmalarını buna göre yapmışlardır. İşte söz konusu Grek metinlerinin kavram anlayışı ve zihin metası, Türkçe verimlere de sirayet etmiştir ve cumhuriyet dönemine kadar dil kullanımları ve yazılı kültürün bütüncül bir yaklaşımının izlerini görmek mümkündür. Kendilerini bu geleneğe dayandığını idda edip üzerine metinlerini tahkîr eden bazı Avrupaî kültürlerden çok daha fazla, mümahhas yaşamaktadır. Misal; İtalya seferinden meşhur Gedikli Ahmet Paşa'ya atfettiği gazelinde Yahya Kemal, “*gark-ı nûr olmalı îmân-ı muhammed'le frenk*” derken Otranto'nun bir “Latin” memleketi olduğunu biliyordu lakin onlara “Frenk” demek bir Romalı gibi düşünmenin getirisiydi.

Biz de bu geleneğin kıvılcımlarına belirginlik kazandırmak ve onları anlamaktan uzak ikincil çalışmalardan ziyade asıl kaynaklarını tanıtmak gayesiyle Türk diline ait/ait olabilecek unsurları yaklaşık 13. yüzyıla kadar olan ekseriyet Doğu Roma'nın Grek alfabeli kaynaklarında tespit etmeye gayret gösterdik. Ortalama olarak 40 ana kaynağın metinlerini taradık ve 350 civarı sözcük tespit ettik. Evvela kaynakları ve mahiyetlerini Türk alfabesi bazında sıralayarak tanıtmaya, sonra bütün kayıtları Grek alfabesi bazında sıralayarak geçtiği yerleri bahis olundukları tarih ile ele alarak kronolojik şekilde verip bunlardan bazılarını da

¹ Lajos Ligeti ‘kitap kokan’, ‘tarihî bakımdan değersiz sonuçlar’, ‘boş kalıplar’ ‘değersiz bilgiler’ vs. gibi metinlerin mahiyetini anlamaktan çok uzak ve Macar akademisine yakışmayan ifadelerini miras bırakmayı seçmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Gy.Németh, **Attila ve Hunlar**, çev. şerif Bastav, Ankara, Ankara Üniversitesi Dil Tarih Coğrafya Fakültesi yayınları, 1982, s. 9 – 10.

açıklamalar yazmaya çalıştık. Hatalarımızın tahammül edilebilir düzeyde olmasına nacizane özen gösterdik. Örneğimizin son derece kısıtlı olması sebebiyle çok zorlandık.

Bir örnek olarak bahsedilebilecek, genel olarak Doğu Roma kaynaklarında Türkçe kayıtlar ve bu mesele üzerine yazılmış bütüncül kaynaklar yok denilecek kadar azdır. Müstakil ve bütüncül olarak yagane tek kaynak Macar alimi Gy. Moravcsik, *Byzantinoturcica I- II. Leiden, E.J. Brill, 1942 – 1983* adlı çalışmasıyla Arapça, Farsça, Slavca ve Macarca kayıtların da yer tuttuğu yayındır. Büyük oranda Macar tarihini açığa çıkarmak amacını taşıyan bu eser I. cildinde kaynakları tanıtmış ve II. cildinde dil verisini ortaya koymuştur. Bu dil verilerinin işlenmesi digrafonik imlânın çokluğu, ses değerlerinin tespiti münakaşa konusu olduğu ve transliterasyona mahal vermemesi, lehçe ve dil çeşitliliği, genel imla tutarsızlığı gibi sebeplerden ötürü yapılmamıştır. Yine de yazım hususiyetlerinden genel bir çerçevede bahsetmiştir. Gy. Moravcsik'in taradığı kaynakları büyük oranda *Corpus Scriptorum Historiae Byzantinae* külliyyatına dayanmakla sorgulanabilir bir mahiyet kazanmıştır. Bu külliyyat aldığı oldukça ağır eleştirilerle bilinir ². Bu eski külliyyatı biz ancak mecbur kaldığımız yerde kullandık bu kısımlar bazen örtüşmekle beraber, biz çoğunlukla kendilerini eleştirerek ortaya çıkan ve metinleri daha korumacı edisyon kritik metotlar yayınlarını yeniden kuran *Corpus Fontium Historiae Byzantinae* külliyyatını esas taradığımız kaynak olarak seçtik. Ayrıca kendisinin kullandığı kaynaklardan farklı yayınlar ve yazmalar kullanmaya özen gösterdik. Ve söz konusu dil verilerinin çok daha yeni çalışmalarda araştırılıp yenilenmesini sağlamaya adım atmaya çalıştık. Gy. Moravcsik'den başka bütüncül bir çalışma bulunmamakla beraber A. Vámbéry, O. Pritsak, K. Menges, G. Doerfer, Gy. Németh, Şinasi Tekin, Talat Tekin gibi alimler yeri gelince zikredeceğimiz Roma kaynaklarında bulunan Türkçe ibareler hakkındaki görüşlerini muhtelif yerlerde belirtmişler ve bazen kelimelere izah önerileri vermişlerdir.

² Bunlardan bazıları için Bkz. Edward Gibbon, **The History of the Decline and Fall of the Roman Empire**, vol. 1, ed. J. B. Bury, London, Meuthen, 1897, s. 49/xlix

Tablo 1 :Transkripsiyon

Grek	Ses Değerleri	Doğu Roma	α, ε, ει, ευ, η, η, ηυ, ι, οι, υ, υι' den önce	Türkçe İhtimaller
A α	a, ā	a, ā	a, ā	a, ā, ı, â, á (< a ~ ı)
B β	b, v, f	b, v	v	b, v, p, f (< b ~ v)
Γ γ	g, ğ, ğ	ġ, ġ	ġ, gy	g, ğ, ğ, gy, c, d, y
Δ δ	d	z, d	z, d	d, d, z, z, c
E ε	e, é	e, é	e, é	e, é, i
Z ζ	z, z	z, ž (< tz)	z	z, z, s, ç, ş
H η	ē	i, ī	i	ē, i, ī (= yi, iy)
Θ θ	t ^h	t ^h	t ^h	t ^h , t, ti, te
I ι	i, ī, ī, ī	é, i	i	e, é, i, ī, ī, ī, y
K κ	k	k	k, s	k, s, ç, ş
Λ λ	l	l	l	l, r, n
M μ	m	m	m	m, n
N ν	n	n	n	n, m
Ξ ξ	k ^{hs} , ks	ks, ç, ş	ks	ks, ç, ş
O ο	o	o	o	o
Π π	p	p	p	p
P ρ	r ^h o,	r	r	r
Σ σ, ς	s	s	s	s, ç
T τ	t	t	t	t
Υ υ	^h u, ^h ū, ū, ü, y	y	i	^h u, ^h ū, ū (= yu, uy), ü, y, ŷ, i
Φ φ	p ^h	p ^h	f	p ^h , f, p
X χ	k ^h , ħ, ħ, k, k	ħ, k	ħ, k, ş, ç	k ^h , ħ, ħ, k, k, ş, ç

Ψ ψ	ps	ps	ps	f, p
Ω ω	ō , ö	ō	o, ō	ö, o, ō (= oy, yo), å, ő, ó

BİRİNCİ BÖLÜM

DOĞU ROMA KAYNAKLARI VE MAHİYETLERİ

1. 1. Agatias (Αγαθίας):

Müellifin isminin *Agatias Scholastikos* (Gr. Αγαθίας Σχολαστικός) şeklinde anıldığı görülür. Doğum tarihi tam bir kesinlikte olmamakla beraber yaklaşık olarak 530 yılında Myrina’da doğduğu bilinmektedir. Ölümünün ise yine 582 yılı civarında olduğu sanılmaktadır. Babasının adının Memnonios ve annesinin adının Perikleia olduğunu eserinde kendisi bahseder. Ayrıca bir kardeşi olduğu da bilinir ama ismi günümüze ulaşmamıştır.

Agatias gençliğinde eğitimi için İskenderiye şehrine gidip Hukuk okumak istemiştir. O sıralarda Beyrut’u yerle bir eden bir deprem olmuştur. Bu sebeple Hukuk eğitimini yarıda bırakıp kısa süreliğine Kos adasında konaklayarak Konstantinopolis’e gelmiştir. Sonraları İskenderiye’ye tekrar dönüp dört sene Hukuk eğitimini tamamlamıştır. Ardından Kostantinopolis’e 554 yılı civarında kalıcı olarak dönmüştür ve mesleğini icra etmiş yani avukatlık yapmıştır. Hayatına dair bilgilerin pek azı günümüze ulaşmıştır bunlar da şiirlerindedir. Agatias zaten tarihten ziyade esas olarak şiir ile uğraşmıştır. Kendisinin hristiyan olduğuna dair şüpheler bulunmakla beraber döneminde bir paganın kamu görevinde kariyer yapacağı pek mümkün bir şey olarak gözükmemektedir.

Agatias, Myrina şehrinde olduğu için Aeolian diyalekti kullanmaktadır. Diğer Grek yazılarına göre çok daha fazla ibtidai ve klasik manalar içeren bu dilin tetkiki bir hayli zordur. Dil kullanımından retorüğının iyi olduğu anlaşılmaktadır. Hukuk eğitimini başarıyla bitirmesi ve kamu görevinde bulunması hitabetinin yüksek derecesini kanıtlamaktadır. Şiirlerine diğer yazılarından çok daha fazla ehemmiyet veren Agatias, aşk ve romantizm konulu dizelerini *Daphniaca* adı altında toplamıştır. Sadece giriş kısmı bize ulaşmıştır. Bunlar dışında kalan epigram şeklinde şiirleri de bulunmaktadır. Epigramlarının çoğu *Maximus Planudes* adlı papaz tarafından yapılan antolojide korunmuştur. Bir başka eseri, marjinal notlar şeklinde yazdığı ve *Pausanias* adlı meşhur gezgine nispet olunan yazılardır. Adını *Helen Tanıtımları* (Gr. Ἑλλάδας περιήγησις) şeklinde koymuştur. Yazmaya arkadaşının teşviki ile başladığını da belirtmiştir.

Bizim için önemli olan ise yazmış olduğu tarih kitabıdır. Agatias yaşadığı dönemde görülmemiş büyüklükte savaşların olduğunu, Asya Hunları’nın göç etmesini ve şehirlerin yıkılmasının anlatılmasının öneminden bahsetmiştir. Günümüze tamamı ulaşan *Tarihler* (Gr.

Ἰστορίαι) çalışması beş cilt halindedir. Kapsadığı zaman ise I. Iostinos döneminin 550 - 560 yıllarını içine alacak şekildedir. Türk dili ve kapsayabileceği Altay unsurları açısından kullandığı özel adlar ve bilgiler özellikle de Hunlar için değerlidir. İtalya'daki Gotlar arasında Bitogur boyuna ait Hunların bulunduğunu yazmaktadır. Hatta 552'de Got ve İtalyan savaşlarında Hun savaş teknikleri kullanıldığını kaydetmektedir. Aynı tarihlerde Kutrigur gibi boyların Roma'ya olan saldırılarını kısmî olarak anlatmıştır. Hunların çöküş devrini yazmak istediği anlaşılsa da çalışması tamamlanmamış gözükmemektedir. Agatias herşeye rağmen objektif bir yazar değildir. Hunları tanımlarken oldukça yargılayıcı ve sıfat yoğunluğu dikkat çeken tahkîr edici cümleler kullanmıştır. Yeri geldiğinde mübalağa ile kendi yorumlarını kattığı rahat bir şekilde anlaşılmaktadır. Ayrıca yazmış olduğu tarih İslam öncesi Türk kavimleri ve İran coğrafyası için değerli kayıtları içeren en eski ve nadir yapıtlardan biridir. Firdevsî'nin *Şehnâme* eserinin kaynaklarından biri olan *Hüdâ-i Nâme* adındaki İranın tarihini anlatan geleneklere dair bilgilerin yine en eski kaynağı konumundadır. Ayrıca *Tabarî Tarihi* 'ne oldukça kaynak sağlamıştır. Günümüzde hala Yunanistan'da ve Türkiye'de popüler bir oyun olan tavla (τάβλι) oyununun en eski kaydı da Agatias tarihinde geçmektedir. *Prokopios*'dan etkilendiği gibi *Menandros Protēktōr*'ü etkilemiştir. Birçok Hun ismi ve Hun kökenli olduğunu söylediği boy kayıtları barındırmaktadır. Türk adının çeşitli ses tanınmazlıklarıyla ve mana kasıtlarıyla, arkaik taksonomilerle bozulmadan net bir şekilde ilk defa geçtiği Grek harfli kaynaktır.

Arkaik kullanımlarında ise Hun ismini doğrudan Bitogur, Onogur, Kutrigur, Eftalitler, Sabērler gibi çeşitli boylar için kullanmaktadır. Dolaylı olarak ise Got kavimlerine de bu şekilde seslendiği söylenilebilir. Ayrıca filolojik yayınlar ve el yazmalarının ayrıntılı kataloğu ve litaretür bilgisi için bkz.¹

1. 2. Anna Komnēnē (Ἀννα Κομνηνή):

Roma imparatoru I. Aleksios ile karısı İrene'nin kızı olan Anna Komnēnē, ölüm tarihi belirsiz olmakla beraber 1083 – 1153 yılları civarında yaşamıştır. Özel bir mevki göstergesi olan “mor oda doğumu” ile dünyaya gelmiştir ². Doğu Roma'da imparatorluk sarayının mor odasında doğanlara rengin üstünlük göstergesi olarak *πορφυρογέννητος* yani mor odada doğmuş olan anlamındaki ünvan verilirdi. Yedi çocuğun en büyüğü olan prenses aynı zamanda önemli bir hekim ve âlimedir. Triviums (Gramer, Retorik, Mantık) derslerinden üstün başarıyla geçtikten sonra, Quadriviums (Astronomi, Geometri, Aritmetik, Müzik) eğitimine

¹ Maria Elisabetta Colonna, **Gli storici Bizantini dal IV al XV secolo**, Napoli: Armanni, s. 3-5.

² **CFHB 40: 5/10.**

başlayıp yüksek derecelere gelmiştir. Şiire ise özel bir ilgi duyar. Anna, kocası Nikēforos Bryennios'un İmparator olması için çeşitli entrikalar çevirdiyse de babası küçük kardeşi olan Ioannes'i seçmiştir. Komploları ortaya çıkınca münzevî bir hayat tercih etmiştir. Kocasının ölümünden sonra tamamıyla Keçaritomene manastırına kapanıp felsefeyle uğraşmıştır. Orada ölümüne kadar kalmıştır.

Kocasının çalışmasını tamamlayıp eklemeler ve alıntılar yaparak 1085 – 1120 yıllarını kapsayan (I. Aleksios'un dönemini) kendi hayatından oldukça ayrıntılı bir biçimde bahsettiği önsöz ve on beş ciltten oluşan bir vâkânâme yazmıştır. Mihaēl Psellos'un devamı niteliğindedir. Hayranı olup sıklık göndermeler yaptığı Homeros'dan özenerek eserine *Aleksias* (Gr. Ἀλεξιάς) ismini vermiştir. Böylece onu istediği gibi destanvarî bir kişiliğe büründürmüştür. Roma ile Türk ilişkileri ve Levant tarihi açısından pek müstesnadır. Önemli bir açıklaması da görme engelli kişiler için okuma/yazma olanaklarının daha o dönem başladığına işaret eden kabartma bir yazıdan bahsetmektedir ³.

Anna Komnēnē'nin dili akıcıdır. Bütün bir Grek yazısının ilk dönemleri hakkında nitelikli bir eğitim aldığı için anlatımı iyidir. Bu iyi anlatımının sanatlı olması ve aşırı sıfat/zarf ve bağlaç kullanması ⁴ taraf tutmasını ortaya çıkartmıştır. İmparatorluk merkezli anlayış çerçevesinde batılı hristiyanları bile eleştirirken çok sert davranmıştır. Frenkleri ve Latinleri de barbar (= βαρβαρος) şeklinde anar ⁵. Aynı şekilde doğunun kadîm kiliselerine mensub olanlara ve Ermeniler'e karşı aşşağılayıcı tavırlar takınmıştır. Kitabını edebî yeteneklerini sergilemek için yazmadığını söylese bile abartılı derece söz sanatlarını kullanışına sık rastlarız. Anna'nın tasvirleri güçlüdür. İmajlar konuyu unutturcak kadar şâiranedir ve metin geçişlerinde kopukluklar görülür. Bunların sebepleri arasında retorik kalıplarını oldukça etkilendiği Homeros gibi fazla kullanması etkilidir. Dil olarak Grekçe'nin Attika diyalektini kullansa da şiir sevgisinden doğan İon etkileri göze çarpar. Kendince sentezlediği Attika ve İon diyalektleri yapaylığa varmıştır denilebilir. Lâkin dilini bildiği İon destanları coğrafyasında, özellikle Ege'nin haritasında bilgisiz sayılabilir. Ayrıca Hun ve Uz isimlerinin gündelik hayatta aynı anlamda olduğunu vurgular ⁶.

³ CFHB 40: s. 280/25-28.

⁴ Misal; γὰρ ... (Tr. hakikaten) ve καὶ ... (Tr. ve) sözcüklerini bütün cümlelerinde görmek mümkündür. Bunlar akıcılığı bozma eğiliminde görülen en sık kullandığı sıfat ve bağlaçlardır. Esasen noktalama sistemi yüksek derecede gelişmiş Grekçe'de dahi bunlar bazen bağlaç değil de nokta (.) fonksiyonunda kullanılabileceği kanaatindeyiz.

⁵ CFHB 40: 428/21 (Frenkler için), 297/15. (Latinler için).

⁶ CFHB 40: 217/28-29

Eski Türk dili açısından Grek alfabesi ile kayıtları ve dil yorumları, özellikle Peçenek/Bulgar Türkçesi için önemlidir. Peçeneklerle Kumanların aynı dili konuştuğunu söylemektedir. Peçenek dili hakkında, Neyançes'in (Roma vatandaşı Peçenek komutan) kendi anadiliyle Roma'ya ihanet ederek askeri planlarını anlatması, onların savaşta uygulaması gerekenleri söylemesi üzerine Roma ordusundaki Kuman bir paralı askerin aynı dilin farklı lehçesini “*διαλεκται*” konuştuğu için ⁷, (ve böylece Anna'nın Türk dialektlerini farkettiğini anlıyoruz) ihanetin sözlerini ayrıntılı bir şekilde anlayıp, ardından anlatışını ve sonrasında öldürülüşünden bahseder. Yani; Kuman ve Peçenek aynı dili konuştuğunu ve bunların hem karşı safta hem Roma saflarında olan paralı askerler olduğunu söylemiş olmaktadır. Anna'nın bakış açısıyla da tek amaçları Roma düşmanlığı olan bu milletin dilleri ve davranış kalıpları bir görülür.

Bir başka önemli kayıt ise Peçenek ve İskitler'in (= arkaizim) aralarında kendi dillerindeki konuşmalarından bahsetmesi ve arabulucuk yapmaları ümidiyle Kumanların Romalılar'a teslim olmaksızın Peçenekler'e güvenip sığınmalarını yazmasıdır. Üstüne üstlük Anna'nın anlatımında Peçeneklere sığınan Kumanlar birlik olup Romalılara saldırma teşebbüsü sergilemişlerdir. Ne var ki, Kumanlar hepsini kılıçtan geçirmiş Roma ordusunu duman etmiş, her Kuman güya en az 30 esir almış ve Romalıları değersiz görüp bunları Peçeneklerden seçmişlerdir. Bunlar abartılı anlatılar olsa da bakış açısını vermesi açısından önemlidir. Dil verisinin sıkılığından da anlaşılan Anna'da İskit (Σκιθ) kaydı, en genelde Kuman ve Peçenekleri kapsamakta Kuman ordusunda da tıpkı Roma'da olduğu gibi Peçenek askerler bulunmaktadır. Anna tarafından bunların dilinin aynı (*ὁμόγλωττοι*) olduğu ve bir millet sayıldığı görülmektedir ⁸. Arkaik kullanımları kavim nispeti açısından belki en karmaşık olan müelliftir. Kadim halkları kendi zamanındaki Türk kavimleriyle ilişkilendirmesi son derece karmaşıktır ve bizce bir algoritması yoktur, duruma göre anoloji kurmaktadır. Yazmış olduğu Aleksias'ın genel içeriği ise şu şekildedir:

Önsöz: Bu eseri yazmanın nedenleri.

Bölüm 1: Aleksios'un gençliği, askeri rütbe olarak yüksek yerlere gelmesi, Urselios'un isyanı, kocası Nikēforos Bryennios isyanı, Normanların savaş hazırlıkları.

⁷ CFHB 40: 227/64

⁸ CFHB 40: 248/77 (Gr. *ὁμόγλωττοι* = Tr. müşterek dil)

Bölüm 2: Komnēnē ailesindeki karışıklıklar, Aileye karşı kıskançlık, Baş kaldırmanın sebepleri, Aleksios imparatorken isyanlar, Nikēforos Melissenos isyanı, Konstantinopolis'in ele geçirilmesi, İmparator III. Nikēforos'un tahtan feragatı.

Bölüm 3: Aleksios'un imparator oluşu (1081) ve Dukas ailesiyle sorunlar, Türklerin yayılmaları, Norman probleminin başlangıcı.

Bölüm 4: Normanlara karşı savaş (1081-1082), Aleksios'un kaçması.

Bölüm 5: Normanlara karşı devam eden savaş (1082-1083) ve Finansal çöküş, Kilise mülklerine el konulması.

Bölüm 6: Norman savaşının bitişi (1085), Aleksios'un Türklerle savaşları, Peçeneklerin başkaldırışı.

Bölüm 7: İç karışıklıklarla Peçeneklere karşı savaş (1087-1090) Kumanlar'ın Peçenekleri yenmesi üzerine ateşkes ve Peçenekler ateşkesi ihlal etmesi, Türk problemlerinin artması ve Çaka Bey'in adaları rahatsız etmesi, Peçeneklere karşı seferberlik ilanı.

Bölüm 8: Peçeneklere karşı savaşın sonu (1091), Peçeneklerin Levant savaşında nihai yenilgisi.

Bölüm 9: Oğuz tehlikesi Çaka Bey'i püskürtmeler ve Dalmaçyalılar (1092-1094), Girit ve Kıbrıs'ın kontrolünün sağlanması, Dalmaçyalıların yenilgisi.

Bölüm 10: Hıristiyanlık adına Kumanlara karşı savaş, Birinci Haçlı Seferi'nin başlangıcı (1094 – 1097) Türklere yapılan başarılı baskınlar.

Bölüm 11: Haçlıların hareketleri, İznik'in hürleşmesi, Küçük Asya'da püskürtmeler. Antakya ve Kudüs'ün ele geçirilmesi, Haçlıların Türkler tarafından yok edilmesi. Pisa donanmalarının adaları işgal etmesi ve Cenovalılar ile deniz savaşı.

Bölüm 12: İç sorunların devamı, Normanların saldırı planları (1105-1107) İllirya sahillerine saldırış. Ve büyük Norman istilasının başlangıcı.

Bölüm 13: Bulgarların ve Aaron'nun komplosu, ikinci büyük Norman istilası (1107-1108) Devol Anlaşması.

Bölüm 14: Türkler, Frenkler, Kumanlar hakkında (1108-1115), Türklere karşı başarılar, İmparator'un sağlık sorunları, Anna Komnēnē 'nin tarih metodolojisi, Kuman akınlarının durdurulması, Maniheizm dininin yayılması ile mücadeleler.

Bölüm 15: Son hastalık ve Aleksios'un ölümü (1116-1118) Türklere karşı son savaşları ve geliştirilmiş savaş taktiklerinin zaferleri getirmesi, Türkler ile barış, Sultan artık kardeşi tarafından öldürülüyor.

Ayrıca filolojik yayınlar ve el yazmalarının ayrıntılı katolğu ve litaretür bilgisi için bkz. ⁹

1. 3. Euagrios (Εὐάγριος):

Euagrios (Gr. Εὐάγριος Σχολαστικός) yaklaşık 535 yılında Epifaneia'da doğmuştur. Ölüm tarihi bilinmemekle beraber, eserini yazdığı dönemlerde Konstantinopolis'e gelip yüksek devlet kademelerinde çalışmıştır.

Yazmış olduğu *Kilise Tarihi* (Gr. Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία) yaklaşık 431- 593 yılını kapsamaktadır. Yararlandığı kaynaklar arasında Priskos, Agatias, Iōannēs Malalas dikkat çeker. Başta Hun kavmi ile ilgili bilgiler vermiştir. Avarlar hakkında da bilgiler verdiği gibi Sabar boyundan bahsetmektedir. 587 yılı civarı da Türkler'den (= Göktürkler) söz eder. Eserinin tamamı günümüze ulaşmamıştır.

1. 4. Eunapios (Εὐνάπιος):

Eunapios (Gr. Εὐνάπιος) Latin, Ermenî ve Süryanî kaynaklarındaki Türk tarihi ile bağlantılı meseleler ve bir takım kavimlere değinmelerden sonra Roma'da Grekçe yazılmış eserlerin Türkoloji açısından dil verileri sunan ilk müelliflerindendir. Doğum tarihi büyük ihtimal 345 yılında olmalıdır ve Sardes'de doğmuştur. Pagan olan filozof ve müellifin hayatı genel olarak Küçük Asya'da geçmiştir. Retorik ilmini iyi derecede kavramıştır. Bir felsefe kitabı da yazmıştır. Ölüm tarihinin de 415 yılı civarı olması gereklidir.

210 - 273 yılları arasında yaşamış Publius Herennius Dexippus (Gr. Δέξιππος) adlı vakanüvisin eserinin devamı niteliğinde yazmış olduğu *Tarihî Anılar* (Gr. Ἱστορικά υπομνήματα) 270 - 415 yıllarındaki olayları anlatır. Fakat Hunların kökenlerine değineceği yerler ve büyük bir kısmı kaybolmuştur. Yine de Hunlara ait esatirî bilgiler içerir ve Hunlar ile ilgili Roma'da anlatılan hikayeler geleneğinin ilk temsilcisi sayılabilir. Onları tamamen ayıran Kerç boğazı sebebiyle Got ve Hun kavimlerinin birbirlerinden bir zamana kadar haberdar olmadığından bahseder. Fragman şeklinde bulunan eser aynı zamanda Olympiodōros, Zōsimos, Priskos, VII. Konstantin gibi ondan yararlanarak eser meydana

⁹ Maria Elisabetta Colonna, **Gli storici Bizantini dal IV al XV secolo**, Napoli: Armanni, s. 23-26

getiren diğer müelliflerin iktibasları ile de günümüze ulaşmış sayılır. Her ne olursa olsun onun verdiği bilgilerin Grekçe tarih yazıcılığının esas kaynaklarından biri olması açısından dönüm noktası olduğu açıktır. Ayrıca filolojik yayınlar ve el yazmalarının ayrıntılı katolğu ve litaretür bilgisi için bkz. ¹⁰

1. 5. Eustatios (Εὐστάθιος):

Eustatios (Gr. Εὐστάθιος Θεσσαλονίκης) yaklaşık olarak 1115 yılında doğmuştur. Nikolas Katafloron'un bir öğrencisi olan Eustatios, dilekçe müfettişliğine (= ἐπὶ τῶν δεήσεων) retorik profesörü olarak atandı ve Konstantinopolis'te bir papaz olarak çalıştı. Aynı zamanda 1178 yılları civarında Myra piskoposuydu. Ayrıca ölümüne kadar kaldığı Selanik'in Başpiskoposluğu'nu yaptı. Selanik'in 1185'te yağmalanmasına ilişkin çağdaş anlatımı, konuşmaları ve çok daha önceki araştırmacıların birçok yorumunu içeren tetkikler yazmıştır. Kendisi resmi olarak kanonlaştırıldı ve 20 Eylül adına bayram günü ilan edildi. Hakkındaki filolojik yayınlar ve el yazmalarının ayrıntılı katolğu ve litaretür bilgisi için bkz. ¹¹

1. 6. Filostorgios (Φιλοστόργιος):

Bir kilise tarihçisi olan Filostorgios 368 - 433 yılları arasında yaşamıştır. Çok fazla şehir gezmiştir. Yazdıklarında Aryanizm etkileri görülmektedir.

Bir başka kilise tarihçisi Eusebios'un devamı niteliğindeki yazmış olduğu *Kilise Tarihi* (*Εκκλησιαστική Ιστορία*) 310 yılıyla Aryanlar'dan başlayarak 425 yılına kadar olan olayları kapsar. Günümüze tamamı ulaşmamıştır. Filostorgios'un eserinin fragman olarak kalan kısımları arkaik kullanım olarak Nevroi = Gr. Νεβρ(-οι) halkının adıyla seslendiği Hunlar hakkında malumat verir. Bunlar genelde profan tarihçi Euanapios'tan iktibas edilmişlerdir. Hunların Trakya'ya yaptıkları savaşlardan bahseder. Ayrıca Flavius Aetius'un Hun askerlerle birlikte Doğu Roma'ya saldırmış olduğunu söyler

1. 7. Geōrgios Kedrēnos (Γεώργιος Κεδρηνός):

Geōrgios Kedrēnos (Gr. Γεώργιος Κεδρηνός), XI. yüzyılda yaşamıştır. 1050 yılında bitirdiği düşünülen eseri İncil formundaki yaratılıştan başlar ve yaklaşık olarak 1057 yılına kadardır. Hun ve Hazarlar hakkında bilgiler vermektedir. Kendinden önce Iōannēs Zōnaras ve Iōannēs Skylitzēs'den etkilenmiştir.

¹⁰ Maria Elisabetta Colonna, *Gli storici Bizantini dal IV al XV secolo*, Napoli: Armanni, s. 42 – 44.

¹¹ Bkz. **CFHB 32**: 11 – 14.

1. 8. Geōrgios Monahos (Γεώργιος Μοναχός):

Geōrgios Monahos ya da Hamartolus, 842 - 867 yılları arasında hükümdarlık yapmış olan III. Mihail zamanında, Konstantinopolis'te yaşamıştır. Hamartolus ismi, çalışmasının başında kendisi hakkında bilgi verirken kullandığı Doğu Roma'da yaygın olan mütavazılık göstergesi 'günahkar' anlamına gelen bir mahlastır (Gr. ὑπὸ Γεωργίου ἁμαρτωλοῦ = Günahkar Geōrgios tarafından). K. Krumbacher ise Geōrgios Monahos (Γεώργιος Μοναχός = Münzevî Geōrgios) ismini kullanır. Hayatı hakkında çok az şey bilinmektedir. Yazmış olduğu eseri dört kitaptan oluşur. Birinci kitap, Hz. Adem'den başlayarak Büyük İskender'e kadar profan anlatıları oluşturur. İkinci kitap, Eski Ahit zamanını anlatır. Üçüncü kitap, İmparator İolios'den I. Konstantin'e kadar olan Roma imparatorlarını ve dördüncü kitapta ise müellifin kendi dönemindeki İmparator Teofilos'un 842 yılındaki ölümüne kadar olan süreyi anlatır. Bu eserin değeri 813 ile 842 yıllarını yani müellifin kendi dönemini kapsayan zamanı için değerli bilgiler içermesidir. Kendi zamanından önceki anlatılar diğerlerine nazaran daha az işlenmiştir

Geōrgios giriş kısmında realistik bir tutum sergilenmesinin gerektiğinin de altını çizerek, eski kaynaklara başvurma'nın değerini anlatır. Kullanabildiği kadar kaynak kullanmıştır. Yazdıklarında din etkisi çokça hissedilir ve hatta bazı olayları dinî temellere dayandırmak için açıklamalar yapmıştır. Putların ortaya çıkışını, azizliğin ve münzevîliğin esaslarını anlatmıştır. İkonoklazm (= bir nevi ikon karşıtlığı anlayışı) görüşlerine çok sert karşı çıkmıştır. Ve bunun bir zulüm olduğunu söyler. İlk kitabında Hz. Adem, Nemrut, Persler, Brahmler vb. çok çeşitli kökenleri anlatır. İkinci kitapta Eski Ahit'i anlatırken felsefî fikirlere göndermeler yapmış ve bunları çokça tartışmıştır. Hamartolus, elyazmasının kolofonunda (= son söz) söylediği gibi eserini 842 yılında bitirir. Kendisinden sonra Symeon Metfrastis eserini 948 yılına kadar uzatmıştır. Eseri Slav dillerine çevrilmiştir. Bilhassa, Nestor gibi Slav tarihçilerinin önemli bir kaynağıdır. Çokça anonim yazar tarafından sürekli olarak derlenmiş baştan yazılmış ve yorumlar eklenmiştir bunun sonucu olarak orijinal çalışmayı tasarlamak Grek filolojisinin en zor problemlerinden biri olmuştur. Türkler hakkında ise meşhur Vitalianos ayaklanması anlatmış ve Hun boylarından bahsetmiştir. Bu kısımlarda kendisinden öncekilerden daha özgün bir bilgi vermez. İōannēs Malalas'ın verdiği bilgilere benzer şekilde Hun ve Bulgarlar'ın bu ayaklanmadaki etkilerini anlatır. Avarlar ile ilgili anlatılarının da Teofanēs'ten iktibas olduğu düşünülmektedir.

1. 9. Geōrgios Pisidēs (Γεώργιος Πισίδης):

VII. yüzyılda yaşamış müellif Geōrgios Pisidēs (Gr. Γεώργιος Πισίδης), Heraklios'un zamanında önemli yerlerde bilhassa Ayasofya'da görev yapmıştır. İmparatora yazdığı şiirler ile ünlüdür. Bu şiirlerden anlaşıldığı kadarıyla Pisidia'da doğmuştur. Hun, Bulgar ve Avarlar hakkında çok ayrıntılı bilgiler vermiştir. Özellikle Avarların 626 yılında Konstantinopolis'i kuşatmasını betimlediği *De Bello Avarico* (= Lat. Bellum Avaricum) şiiri meşhurdur.

1. 10. Iōannēs Antiocheus (Ιωάννης Αντιοχεύς):

Iōannēs'in (Gr. Ιωάννης Αντιοχεύς) doğum ve ölüm tarihi bilinmemektedir. Hayatına ilişkin bilgi oldukça kısıtlı olmasına rağmen İmparator Heraklios ile çağdaş biri olduğu düşünülmektedir. Bu da VII. yüzyılda yaşadığını bize verir. Yazmış olduğu kronik Hz. Adem'den 610 yılına kadar olan süreci kapsar. Hunlar hakkında bilgiler vermiştir. Iōannēs Malalas ve Priskos etkileri vardır.

Ayrıca filolojik yayınlar ve el yazmalarının ayrıntılı katoloğu ve litaretür bilgisi için bkz.¹²

1. 11. Iōannēs Malalas (Ιωάννης Μαλάλας):

Iōannēs Malalas (Gr. Ιωάννης Μαλάλας) yaklaşık olarak 491 yılında doğmuş ve 578 yılında ölmüştür. *Malalas* ismi onun için bir mahlas niteliğindedir. Aramî dilinde muallim anlamına gelen malalo (ܡܠܠܐ) kelimesinden gelmesi mümkündür. Bu mahlası İncil yorumcularından başka VII. Konstantin'de görürüz. Hayatı hakkındaki bilgiler kronikleri kadar günümüze sağlam bir biçimde ulaşmamıştır. İlk eğitimlerini Antakya'da gördü ve adalet işleriyle uğraşıyordu. Muhtemelen İranî kavimlerin istilaları sırasındaki çıkan kargaşada Konstantinopolis'e taşındı.

Genel olarak günümüze kadar güzel bir şekilde korunan ve 18 ciltten oluşan bir kronik yazmıştır (Gr. Χρονογραφία). Anlatmaya İncil'deki Mısır'ın mitsel devriyle başlar. Grek mitolojik unsurlarıyla sunduğu doğu halklarından bahseder. Ardından Roma tarihine geçer ve 563 yılında Marsianus'un Kuzey Afrika çıkartması ile biter. I. Thurn bu başlangıç ve sonun

¹² Maria Elisabetta Colonna, *Gli storici Bizantini dal IV al XV secolo*, Napoli: Armanni, s. 64 - 65.

daha geniş bir halde bulunduğunu dolayısıyla başının bir kısmının ve sonunun bir kısmının kaybolduğunu düşünür ¹³. Yine de metin oldukça iyi korunmuştur. Ve son derece kaliteli olan tüm eser müelliftir. Elbette kaynaklarında Grek kronikçilerinin çoğuna atıfta bulunduğu için kitabî bilgiler vardır lakin sözlü derlemelerden ve şahsî müşahadelerden yararlandığını da görürüz. Antakya ve Konstantinopolis diğer yerlere nazaran anlatılarında çok yer tutar. Son cilt Iostinianos dönemi ile ilgilidir. Bu vakanamenin en önemli özelliklerinden biri sıradan halkın okuması için yazılmış olmasıdır. Bu da dönemin konuşma Grekçesine ışık tutması açısından önemlidir. Lakin yazı dili kullandığı, terminoloji yoğunluğu ve son derece üst retorik kalıpları ile bir metin örmesiyle (hatta Latince daha etkisini sürdürdüğü için çokça Latince deyiş ve kelimeye rastlarız) daha Grek diline tam geçilemediğini söyleyebiliriz. Yani yazı dili ve konuşma dilini birleştirme çabası sadece bir arzudan ibaret kalmıştır. Kendisinin yazdıkları güncelliğini İmparatorluk yıkılana kadar korumuştur. Yaklaşık olarak X. yüzyılda Eski Rusça'ya çevrilmiştir.

Türkler açısından bilhassa Hun kavmi öne çıkmakta ve pek çok değerli hikaye anlatmaktadır. Dil verisi çok yoğun olmasa da tatmine yakın bir seviyededir. Priskos'tan yararlandığı açık olsa da anlatılarındaki Attila çok daha efsanevî ve Anglo-Saksonlar'ın kanonik bir hal almış daha kabul edilebilir olarak sunduğu Alman ideolojisinden uzakta bir Attila yani “hakîr görülen uzak şarklı” tipolojisindedir. Dönemde adeta sözlü bir anlatı geleneği haline gelen Attila'nın ölümüyle ilgili bir hikaye de kendisi sunmuştur. Ölümlerinde efsanevî bir Hun prensesinin olduğundan bahseder. Ayrıca Hunlar'ın Trakya bölgesine yaptığı akınları anlatır. 514 civarında Vitalianos adındaki bir askerin çıkardığı isyandaki Hun ve Bulgar kavimlerinin roller direkt sözlü nakil olarak anlatılmıştır. Bir Hun hükümdarının Kostantinopolis'e geldiğini ve burada hıristiyan olduğunu bunun neticesinde halkının isyan ettiğini anlatır. Bu isyanı da Iostinianos askerî kuvvet kullanarak bastırmıştır. Ayrıca 560 yılı civarında Avarların da Konstantinopolis'te gözükmeye başladığını kaydetmiştir. Gepid (Gr. Γηπαῖδ(-ες)) adını arkaik taksonomi gereği Hunlar için kullandığı görülür. Hun ismini de birçok Türk kavmi için kullanmıştır.

Ayrıca filolojik yayınlar ve el yazmalarının ayrıntılı katologu ve litaretür bilgisi için bkz. ¹⁴

¹³ Bkz. **Ioannis Malalae Chronographia**, ed. I. Thurn, Berlin, de Gruyter, 2000, s. 2.

¹⁴ Maria Elisabetta Colonna, **Gli storici Bizantini dal IV al XV secolo**, Napoli: Armanni, s.73-77.

1. 12. Iōannēs Skylitzēs (Ἰωάννης Σκυλίτζης):

Yaklaşık 1039-1101 yılları arasında ve Anadolu (= Batı Ege) coğrafyasından gelen, Doğu Roma’da yaşamış bir Grek krononikçisi Iōannes Skylitzēs’in (Gr. Ἰωάννης Σκυλίτζης) ömrü hakkındaki bilgiler oldukça sınırlıdır. Genellikle Iōannēs Trakesios adlı şahısla bir tutulur. Kendisinin *cura palatii* (Gr. κουροπαλάτης) derecesinde olduğunu kaydetmiştir.

810 - 1058 arasındaki yıllarda olan olayları kaydettiği eseri *Bir Bakışta Tarih* (Gr. Σύνοψις Ἱστοριῶν) sonraları 1080 yılına kadar başkaları tarafından sürdürülmüştür. Türk kültürü ve dili açısından Oğuz, Peçenek kavimlerine ait malumatı önemlidir. Bilhassa Peçeneklerin yaşayışlarına dair bilgiler vermektedir. Türkçe dil verileri ve tarihi açısından oldukça zengindir lakin verilerinin bütünlmesine tetkiki yapılmamıştır. Filolojik metinlerde isminin zikri oldukça nadir geçmekte yahut hiç bulunmamaktadır. Eserin bir istinsah nüshası kopyalanmış ve kendisine yakın bir tarihte XII. yüzyılda Sicilya’da tamamlanmıştır. Bu nüshanın bir başka anılış şekli de “ Madrid Skylitzēs ” ismi ile bilinmektedir. 500’den fazla minyatür içerir artı olarak kaybolmuş minyatürleri de fazladır. Önemli bir diğer özelliği de günümüze ulaşan tek minyatürlü Grekçe yazılmış kroniktir Biblioteca Nacional de España’da MS Graecus Vitr. 26-2 numarası ile korunmaktadır. Dijital ortama yüklenmiş ve internette rahatlıkla ulaşılabilir kılınmıştır. Eserine ait bir başka elyazması olan “ Codex Vindobonensis Gr. 74 ” ilgili de araştırmacılar arasında fikir ayrılığı vardır, Gy. Moravscik, bu elyazmasının müellifinin Mihail Diabolis olduğu düşünür.

Ayrıca filolojik yayınlar ve el yazmalarının ayrıntılı katoloğu ve litaretür bilgisi için bkz.¹⁵

1. 13. Iōannēs Zōnaras (Ἰωάννης Ζωναρᾶς):

Zōnaras (Gr. Ἰωάννης Ζωναρᾶς) Doğu Roma İmparatoru I. Aleksios’un hakimliğini ve baş kalemdarlığını (Gr. πρωτασηκρητῆς) yapmıştır. İmparator hayatını kaybedince Saint Glykeria Manastırı’na inzivaya çekilmiş, rahipliğe adanmış şahsı ölünceye kadar burada kalıp kitap yazmıştır.

¹⁵ Maria Elisabetta Colonna, *Gli storici Bizantini dal IV al XV secolo*, Napoli: Armanni, s.116-118.

Kronikleri 18 kitaptan oluşan “*Bir Bakışta Tarih*” (Gr. Σύνοψις Ἱστοριῶν = Lat. Epitome Historiarum) şeklinde yaratılıştan I. Aleksios'un ölümüne 1118 tarihine kadarki olayları içerir. I. yüzyılda Roma vatandaşı ve Kudüs'ün alınışını yazan Yahudi tarihçi Titus Flavius Iosefus'tan çok etkilenmiş ve böylece yazmış olduğu kroniklerde özellikle ilk bölümlerde Tevrat yaratılışının etkisini görülmektedir. Sonraki III. yüzyıla kadar olan bölümlerde, Kassius Dio'dan çok etkilenmiştir. Kroniklerinin bizim açımızdan dikkate değer kısmı I. Aleksios'un dönemidir. Hunlar'a, Kumanlar'a, Peçenekler'e ve Oğuzlar'a dair malumatları dil verileri ve akışı bakımından Iōannes Skylitzēs'den iktibas olduğu anlaşılmaktadır. Bu yüzden orijinal dil verilerinden çok daha öncekileri birebir görürüz. Ayrıca Eusebios'dan yararlandığı anlaşılmaktadır. Yazdıkları Nikētas Hōniatēs tarafından devam ettirilmiştir.

Ayrıca filolojik yayınlar ve el yazmalarının ayrıntılı katoloğu ve litaretür bilgisi için bkz. ¹⁶

1. 14. Iōsēf Genesios (Ἰωσήφ Γενέσιος):

Yazarın ismi Iōsēf Genesios (Gr. Ἰωσήφ Γενέσιος) şeklinde anılsa da gerçekte tam bilinmez. Çeşitli rivayetler Konstantin Maniakes'in neslinden olduğunu belirtir. VII. Konstantin zamanında sarayda yetiştirilmiştir. Hayatı hakkında hemen hemen hiç bilgi yoktur, çoğu teori seviyesinde önermelerdendir. *Regum Libri Quattuor* adıyla yayınlanan dört kitaptan oluşan eseri 814 - 887 yılları arasını kapsamaktadır. V. Leon'dan başlayan ve III. Mihail'e kadar devam eden süreci çok detaylı bir biçimde anlatır. I. Basileios döneminde daha az ayrıntı vardır. VII. Konstantin'in derlettiği *Oi meta Theofanin* adlı eserden önce bitirildiği şüpheli olarak varsayılır. Ayrıca *Oi meta Theofanin* ya da Iōannes Skylitzēs'de olmayan bilgiler de eserinde mevcuttur. Bu da telif özellikler gösterdiğinin kanıtıdır.

Ayrıca filolojik yayınlar ve el yazmalarının ayrıntılı katoloğu ve litaretür bilgisi için bkz. ¹⁷

¹⁶ Maria Elisabetta Colonna, *Gli storici Bizantini dal IV al XV secolo*, Napoli: Armanni, s. 139 - 142.

¹⁷ Maria Elisabetta Colonna, *Gli storici Bizantini dal IV al XV secolo*, Napoli: Armanni, s. 48.

1. 15. Kōnstantinos Manassēs (Κωνσταντῖνος Μανασσῆς):

Manassēs (Gr. Κωνσταντῖνος Μανασσῆς) 1115 yılında Konstantinopolis’te doğdu. Komnēnē hanedanının destekleriyle kapsamlı bir eğitim aldı. Sonraları çeşitli memurluklar yaptı. Konstantin Manassēs aynı zamanda I. Manuel zamanında sarayda görev yapmış bir şahsiyettir.

Konstantin Manassēs’in çok fazla eseri vardır. Bizim açımızdan en önemli eseri *Σύνοψις ιστοριών* yani Tr. *Bir Bakışta Tarih*’dir. Manzum şekilde yazılmış eser 6600’den fazla beyit içermektedir. Sağ kalan çok sayıda el yazmasının da gösterdiği gibi, Roma’da yaygın olarak dolaşıyordu. İncilde’ki yaratılıştan 1081 yılına kadar olan olayları anlatır ve İrene Komnēnē tarafından desteklenmiştir. Daha sonraları Slav dillerine çevrilmiştir.

1969 yılında, Bulgaristan hükümeti adına minyatürülü pul bastırmıştır. Ayrıca Makarios Krisosefalus’un *Gül Bahçesi* adlı eserinde naklettiği “ *Aristander ve Callithea’nın Aşkı* ” isimli bir şiir de yazmıştır. Manassēs, Oppianos’un kısa bir biyografisini de yazmıştır.

Ayrıca filolojik yayınlar ve el yazmalarının ayrıntılı katoloğu ve litaretür bilgisi için bkz.¹⁸

1. 16. Kōnstantinos Porfyrogennētos = VII. Konstantin (Κωνσταντῖνος Πορφυρογέννητος):

Kōnstantinos (Gr. Κωνσταντῖνος Πορφυρογέννητος) babası İmparator VI. Leon’nun dördüncü eşinden yani Zoe’nin çocuğudur. Lakin kilise bu evliliği onaylamamış ve kendisi gayri meşru statüye düşmüştür. Bunda Leon’un kendisini manastırdan alıp μυστικός (= sırdaş) ünvanı verdiği Kostantinopolis Patriği Nikolaos Mystikos’un rolü büyüktür. Zaten evlenir evlenmez araları bozulmuştur. VII. Konstantin’in vaftiz babası olmasına rağmen imparatoru afaroz etmese de kiliseye sokmamıştır. Bütün bunlara rağmen VII. Konstantin’in en büyük destekçisi ve akıl hocası olmuş, Türk kavimleriyle ve Macarlarla yürüttüğü barışçıl siyasetle VII. Konstantin’i yükseltmiştir.

VII. Konstantin daha önce de önemli bir statü olduğunu daha önce de belirttiğimiz mor odada doğan bir impartotur. Bunun getirisi olarak “ Πορφυρογέννητος ” ünvanını almıştır. Ve tahtta hak sahibi olabilmiştir. Doğum tarihi 905 yılı ve ölüm tarihi ise 959 yılıdır. Romanos

¹⁸ Maria Elisabetta Colonna, *Gli storici Bizantini dal IV al XV secolo*, Napoli: Armanni, s. 78-80.

Lekapenos'un kızı Helena ile evlenmiş ve 945 yılına kadar tahtı Romanos'un oğullarının baskısı altında sürdürmüştür. Ergenlik yıllarında bilhassa Romanos'un büyük oğlu Kristoforos'un gölgesi altında geçmesiyle, fiziksel olarak insanları rahatsız olduğu biri olmasıyla çok uğraşmıştır. Bütün bunlara yılmayıp ilimle uğraşmayı ihmal etmedi ve protokollere çalıştı sonraları bununla ilgili bir eser yazacaktı. Eşinin yardımlarıyla bunlardan tek tek kurtulmuştur. Ve 945 yılında, baskılarla geçen sözde yöneticiliğinden sonra kırk yaşlarında tek imparator oldu. Bulgarlar ile barışçıl ilişkiler geliştirdi ve yemekler düzenledi.

O sıralarda Giritliler akdeniz adalarını ve Selanik'i işgal ediyordu ¹⁹. 950 yılında dev bir donanmayla Giritlilerin üstüne yürüdü. Tıpkı babası gibi Girit'i alamadı. Yaklaşık on sene sonra Grejuva (= Rum Ateşi) sayesinde Girit filosunu yok edecek ve kayda değer bir başarı sağlayacaktı. Kendisi Halife ile oldukça aktif siyaset ve sıcak temaslarla bulunup çoğu meseleyi tatlıya bağladı. Bir siyasî dahiydi. Ve herkes gibi zamanı geldiğinde yani 959 tarihinde öldü. Eşinin babasının adını koyduğu oğlu II. Romanos tahta geçti. Gelini Theofano'nun kendisini zehirlendiği yönünde hurafeler vardır.

VII. Konstantin genel manada metin geleneği Menandros ve Priskos çizgisinde izlemiştir. İlim konusundaki ünü pek meşhurdur. Kendisinden bahsettiği gibi Coğrafya, Sosyoloji ve Tarih alanlarında son derece mühim kaynak kitaplar bırakmıştır. Her çeşit sanata ilgi duymuştur. Esasen çok fazla eseri olsa da bizim için tarih çalışmaları çok önemlidir. Eserleri kendisinden sonra da yazılacak olan kroniklere öncül olmuştur. Teofanes'in bıraktığı yerden devam eden ve *Thophanes Continuiatus* adı ile anılan kitabı tekîk ettirmiştir. Hatta belki de kendisinin de yazım çalışmaları bu kronikler içerisinde bulunmaktadır. Kullandığı dil, oldukça halktan bir Orta Grekçe'dir. İncil kanonuna hakim olan ve modern Helence eğitimi yüksek olan biri tarafından az bir çabayla anlaşılabilir. Okuma zorluklarından karşımıza çıkacak olan ise aşırı derecede eski kavram ve teknik terimlerin yoğunluğudur. Attika eğilimleri de mevcuttur. Türk (Τουρκ) ismi büyük oranda Hazar ve Kabar gibi boyların Macar ulusuna dahil olmasıyla Macarları karşılar.

Başlıca eserleri ise; Protokolleri ve seremonilerini anlatan *De Ceremoniis* (Gr. Περί τῆς Βασιλείου Τάξεως) adlı *Seromoniler Kitabı* diye çevirebileceğimiz bir eseri vardır. Roma'nın paralı askerleri arasında Hazar ve Çeşitli Türklere ayrıca Macarlara gönderilen siyasî mektuplar ve yaklaşımları nakletmiştir. Ayrıca Bulgarlarla olan barış ve husumetlerin

¹⁹ Selanik'in Saraken (= Giritliler) tarafından işgal edililişinin son derece taraflı kronikleri Ioannis Camiatae tarafından yazılmıştır.

ve siyasî ilişkilerin ayrıntılarından bahsedilmiştir. Bizim için asıl önemli olan, asıl taradığımız ve İmparatorluğun iç meseleleri ile dışardaki düşmanlarla mücadeleleri konularında bilgi veren *De Administrando Imperio* (Gr. Πρὸς τὸν ἱδὸν υἱὸν Ρωμανόν), yönetim bilgisi içeren kitabı oldukça müstesnadır. İçerisinde *De Thematibus* (Gr. Περὶ θεμάτων Ἀνατολῆς καὶ Δύσεως) adıyla bilinen Doğu ve Batı Temaları üzerine yaptığı çalışmanın birleştirilmesi vardır. Kitap genel olarak dört bölüme ayrılmıştır. İlk bölümde Türk boyları bilhassa Peçenekler, Oğuzlar Hazarlar, Bulgarlar ve Türk'lerin (= Macarlar) Roma ile olan ilişkilerinden bahseder. Bunlar yanında geliştiren yabancıların Roma prensesleri ile evlenmelerini ve diğer ilişkilerini anlatılır. Bizim için en değerli olan üçüncü bölümde çeşitli boy ve halkların Tarihi, Sosyolojisi ve Coğrafyası ²⁰ yazılmıştır. Üçüncü bölümü yine kendi içerisinde üç altbaşlığa ayırmaktadır. İlk altbaşlık Arap, Dalmaçya, Hispanya anlatımından sonra Slavları anlatır. Hırvatlardan bahsederken Avarlar ve Bulgarlar'a ait dönemin esatirî bilgilerini de verir. Peçenekler'i müstakil olarak izah ettikten sonra Macarlar ve Hazar denizi kıyısındaki Türkler hakkında ehemmiyetli bilgiler nakletmiştir. Tuna ve Türkmenistan'a kadar olan araziye anlatır. İkinci altbaşlık İberya ve Ermeniler ile doldurulmuştur. Üçüncü altbaşlıkta Kıbrıs'ı anlatmaktadır. Ana bölümlerin dördüncüsüne geçtiğinde Roma'nın iç meselelerinden anlatılar sunmaktadır. Esas olarak Peçenek ve Oğuzlar hakkında birinci el kaynaktır. Macar tarihi açısından da ehemmiyeti bilindiğinden Gy. Moravesik gibi alimler iyice tetkik etmişler ve Macar tarihini açığa çıkarırken Türkçe ve Türkler hakkında önemli bilgileri de gün yüzüne sunmuşlardır. *De administrando Imperio*'nun 39. bölümünde ²¹ (Gr. Περὶ τοῦ ἐθνικοῦ τῶν Καβαρῶν = Tr. Kabar etnik ulusu hakkında) Eski Türk Dili için bir önemli kaydı şöyledir ²²:

“Kabarlar denilen etnik unsur Hazarların ırkındandı. Hükümetleri ile ayrık düşüp isyan ettiler. İç savaşı kaybedince aralarından çokça öldürülenler oldu. Kalanlar kaçıp Türklerle birlikte Peçeneklerin ülkesine yerleştiler. Ve birbirlerine dost oldular, sonra “Kabar” olarak

²⁰ VII. Konstantin tıpkı İbn-i Haldun gibi Coğrafya'nın insan üzerinde etkisi olduğuna inanıyordu. Bir takım yerlerin insan karakterindeki ahlaksızlıkların kaynağı olduğunu belirtmiştir. Mesela Kappadokya insanının tamahkar ve cimri olarak nitelendirildiği görülür. Ayrıca onların “Ehidna” (Gr. Ἐχιδνα) yani Yunan mitolojisindeki çoğu kötülüğün annesi olan dişi engereğe benzetilmesi söz konusudur.

²¹ Kabarlar yahudileşme temayüllerine isyan edip Macar ulusuna katılmışlardır. Zaten daha önce değindiğimiz VII. Konstantin'de “Türk” kelimesini Macarları karşılamak için kullanmıştır diyenler vardır. Bkz. Hüseyin Namık Orkun, **Türk Tarihinin Bizans Kaynakları**, Ankara: Sümer Basimevi, 1938, s. 35 - 36.

²² **CFHB 1**: 174/1-11.

adlandırıldılar. Ardından Türklere de Hazar dilini öğrettiler. Günümüzde aynı dile sahip olmalarıyla beraber Türklerin bir dialekti de vardır.”

Ayrıca sayısız eserlerinden biri olan 817 yılında kronikçi Teofanēs Homologētēs’in vefatından sonraki olayları anlatan bütün bir Roma tarihi ve hemen hemen hepsinin eserleri günümüzde kayıp olan antik dönem kronikçilerinden alıntılar içeren *Excerpta Historica* (Tr. Tarihlerin Ansiklopedisi) eşsiz bir öneme sahiptir. Eser dört bölümden oluşmaktadır;

1. De legationibus
2. De virtutibus et vitiis
3. De insidiis
4. De sententiis.

Ve büyükbabası I. Basileios'u anlatan bir kronik yazmıştır. *Vita Basilii* (Gr. Βίος Βασιλείου) ismiyle yayınlamıştır.

Ayrıca filolojik yayınlar ve el yazmalarının ayrıntılı katoloğu ve litaretür bilgisi için bkz. ²³

1. 17. Maurikios (Μαρρίκιος):

Maurikios (Lat. Flavius Mauricius Tiberius Augustus = Gr. Φλάβιος Μαρρίκιος Τιβέριος Αύγουστος) doğumu 539 yılında Arabissus şehrinde ve ölüm tarihi 602 yılıdır. Baba tarafından Ermeni asıllıdır. Gençliğinde Roma ordusuna girip generalliğe kadar yükselmiştir. Oldukça başarılı bir asker olarak adını duyurmuştur. Doğu ordusunun başkomutanlığını üstlenmiş bilhassa Sasanilerle olan savaşta başarılar göstermiştir. 513 yılında İmparator II. Tiberius himayesine girmiş ve onun kızı Konstantina ile evlenmiştir. Ve onun öldüğü sene 582 yılında tahta çıkmıştır. 602 yılına kadar da hükümdarlık yapmıştır.

Doğu Roma imparatorluğu henüz geleneğini oluşturma evresindeyken temellerinin atılmasında çok önemli rol oynamış olan bir İmparatordur. Hükümdarlık süresi boyunca Roma batı ve doğu sınırlarından sürekli olarak savaş halindedir. Avarların baskısına ekonomik olarak zor dayanmıştır. Slavların şehirleri yok ettiğini görmüştür. Kendisi her taraftan kuşatılan ve bölünmüş bir İmparatorluğun ilk dirilticilerinden olacaktır. O zamanlar yazı dili Latince olarak

²³ Maria Elisabetta Colonna, **Gli storici Bizantini dal IV al XV secolo**, Napoli: Armanni, s. 27 – 37.

kullanılıyordu. Getirmiş olduğu askeri ve sivil idareyi birleştiren yerel birimler sistemi ile (= thema) Roma’da Fatih Sultan Mehmed feth edene kadar kullanılacak bir yönetim düzeni oluşturmuştu. Ayrıca ilim ve sanat faaliyetlerine çok değer vermiştir. Ona atfedilen *Strategikon* adlı eser bugün bile askeri olarak yazılabilecek en değerli eserlerden kabul edilmektedir.

Lakin bu temelleri atan Maurikios’un sonu fena olmuştur. Bir darbe ile indirilmiş, becereksiz denebilecek bir asker olan Fokas tarafından tacı ele geçirilmişti. Kendisi ve hemen her alanda imtiyaz sağladığı sürekli kayırdığı bütn ailesi öldürüldü. Öldürlene kadar kendisinden başka kimseyi dinlemedi. Omnipotansiyel bir patolojisi vardı. Ancak kendi kendini yargılıyordu. Bütn bunların sonucu olarak bir devir kapandı, Müslüman orduların ağı başladı. Artık Balkanlar kalıcı bir Slav ve Bulgar yurdu olmuştu. Onun ölümünden sonra hiçbir şey eskisi gibi olmadı.

Strategikon (Gr. Στρατηγικόν) adlı savaş ilm kitabı son derece başarılı ve günümüzde dahi saygı değer bir kitaptır. Esasen kendisinin yazıp yazmadığı şüphelidir. Kardeşinin yazdığı söylensede Petros bu denli başarılı bir asker değil hatta son derece bilgisiz ve akılsız biriydi. Her şeye rağmen Maurikios’un getirdiği yenilikler ve taktikleri sistematik hale getiren bir kitap söz konusudur. Ondan sonra yazılacak olan birçok kitaba öncüllük etmiştir. Tam olarak 12 ciltten oluşur. Son ciltlerde Avarlar ve çeşitli Türklere karşı etnografik portreler ve onlara karşı saldırı, savunma tekniklerini yazmıştır. Dil verisi için az ve öz olsa da kültür tarihi açısından mücevherdir. Ayrıca roma hukuku literatrnnde önemli bir parçasıdır çünkü asker suçlar ve cezaları tartışılmaktadır. Genel olarak içeriği şu şekildedir;

Cilt I: Önsöz

Cilt II: Süvari savaş düzeni

Cilt III: Atlı birlikler Tagma düzeni

Cilt IV: Tuzak kurma teknikleri

Cilt V: Yükleri katarlar üzerinde taşınması

Cilt VI: Çeşitli taktikler ve talimler

Cilt VII: Strateji ve Komutanlara öğütler

Cilt VIII: Savaşın temelleri

Cilt IX: Baskınlar

Cilt X: Kuşatmalar

Cilt XI: Romanın düşmanlarının portreleri

Cilt XII: Seferde hayatta kalma ve kamp üsülü

Ayrıca filolojik yayınlar ve el yazmalarının ayrıntılı kataloğu ve litaretür bilgisi için bkz. ²⁴

1. 18. Menandros Protēktōr (Μένανδρος Προτήκτωρ):

Menandros (Gr. Μένανδρος Προτήκτωρ)'un hayatı hakkındaki bilgilerimiz son derece kısıtlıdır. Ama Prokopios'tan sonra en mühim kronikçilerden biridir. Ve eserini hazırlarken Agatias 'ı örnek alıp onun kaldığı yerden devam etmiştir. Konstinopolis'te yaşamıştır. Önceleri adalet işleriyle uğraşırken Maurikios'un himayesinde edebî faaliyetlerini sürdürmüştür.

Eseri diğerlerine nazaran daha korunmuş olsa da yine de günümüze fragman halinde ulaşmıştır. Bu kronik yaklaşık 560'dan başlamaktadır ve 582 yılında bitmektedir. Retorik ilmini iyi kullanan bir yazardır. Avar ve Göktürkler'den bahseder. Ayrıca Roma'nın Utrigurlar'ı safına çekmeye çalışıp Kutrigurlar'a karşı kışkırttığını kaydeder. Avarlar'ın hakimiyetinin güçlendiği zamanlar ve Roma ile ilişkileri ele alınmıştır. 568 yılında Kutrigurlar ve Avarlar ile beraber Dalmaçya kıyılarına sefere gittiği yazmaktadır. Ayrıca Göktürkler'e gelince Roma ile İran'a karşı ittifak yapmışlardır. Ve bu sefer Göktürkler'e Zemarkos elçi olarak gitmiştir ²⁵. Türkler'i sadece siyasî olarak değil çok yönlü anlatması da dikkat çekicidir. Metin de kullanılan diyaloglar ayrıca incelenmelidir zira Roma retorikğine göre konuşturduğu İstemi Kağan ve çeşitli Avarlar'ın üslubu farklıdır. Menandros, Avarların üslubunu Türkler'den çok daha Romalı göstermiştir. Bu kadim yazı geleneğinde okuyucuya farklı iletişim seviyelerini göstermesi açısından önemlidir. Anlaşılan Avarlar ile daha kolay anlaşmaktadır. Misal; Teognios, Avar hükümdarı Bayan ile görüşürken görüşürken Hunca çevirmen kullanmaktadır ²⁶. Hun dili çevirmenleri büyük ihtimal kendilerine sığınan Kutrigurlar'dan olmalıdır. Çoğunun roma dilini çok iyi konuştuğu yalnız Utrigurlar'ın yazı bilmediği anlaşılmaktadır. Buradan anladığımız bir başka şey ise Agatias'ı örnek almış ve onu devam ettiren Menandros'da, Agatias'ın Avar ve Türk birliği iması görülmez. Avarlar

²⁴ CFHB 17: 19 - 24.

²⁵ Ayrıca VI. yüzyılın sonlarında yaşamış ve İran - Roma savaşlarını yazan Ioannes Epiphaneos da kroniğinde Zemarkos'tan bahsetmiş ve Türk adını Göktürkler için kullanmıştır. Bkz. HGM I : s. 377/19/26.

²⁶ Ex. Leg: 476/26 – 477/1 yahut Men. Prot. : 238/ 1-11.

Romay'a daha yakın sunulmuş ve diyaloglardan da anlaşılacağı üzere daha kolay iletişim kurulabilen Göktürkler'i yatıştıran taraf olmuşlardır.

Arkaik unsurlar bakımından Menandros çağı bazında modernisttir. Çok eski kavimleri kullanmasa da İskit adını Orta Asya insanlarını kapsayacak şekilde kullanmıştır. Bununla beraber Türk, Avar, Slav isimleri az istisna ile yine kendilerini karşılamıştır. Hun ismi ise dağınık birçok kabileyi karşılar.

Ayrıca filolojik yayınlar ve el yazmalarının ayrıntılı katoloğu ve litaretür bilgisi için bkz. ²⁷

1. 19. Mihael Glykas (Μιχαήλ Γλυκάς):

Mihael'in doğumunun 1125 yılı civarı Korfu'da olduğu sanılmaktadır. Ama ömrünün büyük bir bölümünü Konstantinopolis'te geçirmiştir. Önceleri yanında imparatorluk sekreteri olarak çalıştığı I. Manuel'e olan muhalifliği nedeniyle gözüne mil çekilmiştir. Ama edebî faaliyetlerine devam ettiği için bunun kısmî olduğu anlaşılabılır. Ondan sonra hapse atılmıştır ve akıbeti meçhuldür. Genelde büyücülük ve sapıklıkla suçlanan Mihael Sikiditēs (Gr. Μιχαήλ Σικιδίτης) ile birlikte anılır. Hatta Nikētas Hōniatēs'e göre, I. Manuel'in imparatorluk sekreterleri arasına kaydedilen bu şahsın büyüler yapması, yılanları ve iblisleri çağırmasıyla biliniyordu.

Mesih'in kendi bedeni gibi ölümlü ve yozlaştırılabilir olduğu bir öğretiyi vaaz etti. Hatta, bedensel dirilmenin imkansız olduğunu ve ölümlerin yalnızca ruhlar olarak diriltileceğini savunmuştur. 1200 yılında aforoz edilmiştir.

Hapishanedeyken yazmış olduğu şiirler, Macarlar ile yapılan savaşları konu almaktadır. Ama asıl önemli çalışması kroniklerdir. *Tarih Kitapları* (Gr. Βίβλος Χρονική) olarak bilinene eseri genel olarak dünyanın yaratılışından I. Aleksios Komnenos'un ölümüne (1118)'e kadar olan süreyi kapsamaktadır. Kendinden önce Skylitzēs'den etkilenmiş ve Zōnaras 'ı etkilemiştir. Yahudî tarihini romanvarî bir biçimde yazmıştır. Ayrıca filolojik yayınlar ve elyazmalarının ayrıntılı katoloğu ve litaretür bilgisi için bkz. ²⁸

²⁷ Maria Elisabetta Colonna, *Gli storici Bizantini dal IV al XV secolo*, Napoli: Armanni, s. 82 - 83.

²⁸ Maria Elisabetta Colonna, *Gli storici Bizantini dal IV al XV secolo*, Napoli: Armanni, s. 56-58.

1. 20. Mihaēl Psellos (Μιχαήλ Ψελλός):

Psellos'un tahmini olarak 1018 yılında, İzmit kökenli aristokrat bir ailenin çocuğu olarak Konstantinopolis'te doğdu. Belli bir süre sonra Filedelfia'ya gitti. Geri döndüğünde eğitime çok önemli isimlerle beraber aynı sınıfları paylaşarak devam etti. Eğitiminden sonra başka bölgelerde yargıç görevine tayin edildi. Ama o saraya dönüp katip olarak çalıştı. Hemen farkedilir zekasıyla çok üst yerlere gelmeyi başardı. IX. Konstantin'in başdanışmanı oldu ve Konstantinopolis Üniversitesinde yani Pandidakterion'da felsefe profesörlüğü yaptı. Konuşmada güçlük çektiği için kendisine psellos (= Tr. kekeme) dendi. 1096 yılında vefat etti.

Çok tartışmalı olmakla beraber *Tarih* (Gr. Χρονογραφία) adlı eser tamamıyla kompozisyon bir çalışmadır. Polihistorik açıdan belkide en fazla paralel metin içeren eserlerden biridir. Anna Komnēnē, Skylitzēs, Zōnaras vb. çokça paralellikler mevcuttur. Bu sebeple metine oldukça şüpheyile yaklaşılmamasına sebep olmuştur. Dil verileri de birebir diğer kroniklerle örtüştüğü için *Hystoria Syntomos* adıyla bilinen son bölümü hariç müellif olmadığı bellidir. *Hystoria Syntomos* adıyla bilinen son bölüm ise büyük ihtimal kendisinin yazmış olduğu müellif eseridir. Dünya tarihinin kısa bir özettir. Bulgarlara Hun adıyla hitab etmektedir. Ama genel olarak eseri anlaşılmalıdır. Türkçe dil verisi açısından oldukça zayıftır. Bunlar dışında çok sayıda dinî, müzik, fizik gibi alanlarda sayısız yazılı eser bırakmıştır.

Ayrıca filolojik yayınlar ve elyazmalarının ayrıntılı katoloğu ve litaretür bilgisi için bkz. ²⁹

1. 21. Nikēforos Bryennios (Νικηφόρος Βρυέννιος):

Nikēforos (Gr. Νικηφόρος Βρυέννιος) 1060 yılı civarında Adrianapolis şehrinde doğmuştur. I. Aleksios'un kızı Anna Komnēnē'nin kocasıdır. İmparator VII. Mihael'e çıkardığı isyan meşhurdur. Aktif devirlerini I. Aleksios zamanında yaşasa Anna'nın entrikaları yüzünden ihanetleri neticesinde onun tarafından gözlerine mil çekilmiştir. Ailesi, Dıraç vilayetinin yönetimini elinde bulunduruyordu. İleri seviye bir eğitim almıştır. Sarayda çok sevilmesi ve başarılı bir kumandan olması sebebiyle önce *Caesar* ardından *Panipersebastos* (Gr. πανυπερσέβαστος) ünvanlarını almıştır. Saray kadınlarının, başta eşi

²⁹ Maria Elisabetta Colonna, *Gli storici Bizantini dal IV al XV secolo*, Napoli: Armanni, s. 113 - 116.

Anna'nın tüm oyunlarına rağmen I. Aleksios vefat edince oğlu II. Ioannes'e saygı göstermiştir. Ve tahtın ona ait olduğunu bildirmiştir. Birçok çocuğu olmuştur.

I. Haçlı Seferleri boyunca Kostantinapolis'i başarıyla savunmuştur. Anadolu'da Türklerle olan mücadelelerde ve bilhassa 1116 yılında Melikşah'ın başarıyla yenilmesindeki ilk aktördür. Önemli bir devlet adamı ve entrikalar kurbanı olan Nikēforos gözleri kör edilmiş bir şekilde 1137 yılında vefat etmiştir. Kendisinden sonra gelen çocukları yine Roma siyasetinde ve ordusunda aktif rol almışlardır.

Kızıyla evlendiği I. Aleksios'un eşi İrene'nin isteğiyle 1057 ile 1081 yılları arasında bir kronik yazmıştır. Adını *Tarih Derlemeleri* (Gr. "Ἡ Ἱστορία") koymuştur. Yazmış olduğu kitap genel olarak, I. Izak ve VI. Mihael'le olan zaferlerden başlayarak I. Aleksios'un III. Nikēforos'u yenmesine kadar süreci anlatmaktadır. Komnēnē hanedanına ait önemli bilgiler içerir. Yazım tekniği ve geleneği babasından ve kayınpederi olan İmparator'dan derlenenlerin yanı sıra izlediği kronikçiler Psellos, Skylitzēs tarzındadır ve onlardan oldukça yararlanmıştır. Malzemeleri çok çeşitli ve fazla olsa da taraflılığı karısı gibi karşı tarafı hakir görme yolunda değil ailesini övme olarak karşımıza çıkmıştır. Oğuzlar ve Peçenekler açısından eşsiz verilere ulaşıldığı gibi diğerlerini doğrular nitelikteki verilere de ulaşabiliriz. Türklerin kökenlerine değinmiştir. Farklı bir teknikle oluşturulan ve Anna'dan da yararlanan Nikēforos'un elyazmaları Possinus tarafından baskısı yapılırken kaybedilmiştir. Kendisinin yaptığı edisyonlar filolojik tekniklerle mükemmelleştirilmeye çalışılmıştır.

Ayrıca filolojik yayınlar ve el yazmalarının ayrıntılı kataloğu ve litaretür bilgisi için bkz.³⁰

1. 22. Nikētas Hōniatēs (Νικήτας Χωνιάτης):

Nikētas (Gr. Νικήτας Χωνιάτης), ticaretle uğraşan bir aileden gelmektedir. Yaklaşık olarak 1150 yılında Frigya'nın Hōnia şehrinde doğmuştur. Daha çocuk yaşlarda kardeşi ile birlikte Konstantinopolis'e eğitime yollanmıştır. Grek asıllı olan Nikētas'ın gerçek soyadı Akominatos (Ἀκομινάτος) olmasına karşın memleketi ile anılmıştır.

Eğitimi bitirmesinde sonra Roma'da memurluk yapmış bilhassa katiplik işleriyle uğraşmıştır. Ve çok önemli olaylara tanık olan yaklaşık 1200'lü yıllarda Filipopolis'te valiliğe kadar yükselmiştir. 1204 yılında Haçlı Seferleri ile Konstantinopolis'in düşmesi sonrası İmparator I. Teodoros'un İznik'teki sarayına sığınmış ve burada yazılar yazmıştır. Tam olarak

³⁰ Maria Elisabetta Colonna, *Gli storici Bizantini dal IV al XV secolo*, Napoli: Armanni, s. 6 – 7.

bilinmemekle beraber yaklaşık olarak 1210 yıllarında öldüğü tahmin edilmektedir. 1118 ile 1207 yılları arası Doğu Roma İmparatorluğu tarihini yazmıştır bu 21 kitaptan oluşan *Tarih* (*Ἱστορία*) en önemli eseridir. Çağdaşlarıyla ve yakın zamanı ile kıyaslandığında bilhassa Anna Komnēnē'den çok daha fazla tarafsızdır. Edebî sanatları çokça kullanmasına karşın objektifliğini korumuştur. Eserindeki 1204 yılında meydana gelen Konstantinopolis'in işgal edilmesi meselesi kayda değerdir. Peçenekler, Macarlar ve çeşitli Türk kavimleri hakkında önemli bilgileri nispeten tarafsız vermesi açısından da önemlidir. Asıl taradığımız eserdir. Ayrıca dinî bir çalışması olan *Thesaurus Orthodoxae Fidei* adlı derlemeleri yapılan verimleri günümüze tamamen ulaştırmıştır. Kumanlar'a ait önemli bilgiler içermektedir. Duaları ve vaazları gibi verimlerinde de bilgilere ulaşabilmekteyiz. Bunların hepsi günümüze ulaşsa da hala müstakil eser ve derlemelerin karışıklıkları mevcuttur.

Ayrıca filolojik yayınlar ve el yazmalarının ayrıntılı katologu ve litaretür bilgisi için bkz.³¹

1. 23. Nikolaos Mystikos (Νικόλαος Μυστικός) :

Kaynaklarda Nikolaos Mystikos (Gr. Νικόλαος Μυστικός) şeklinde geçen Patrik 852'de İtalya'da doğup 925 civarı ölmüştür. İmparator VI. Leon manastırda halvete kapanmış olan Niko'yu alıp “ μυστικός ” ünvanı vererek kendisini yanında özel danışmanı yaptı.

901 yılında Patrikliğe kadar yükseldi. VI. Leon ile eş meselesi yüzünden ayrılığa düştüler. Sıkı dostlukları Leon'un dördüncü evliliğini yaptığı Zoe Karbonopsina'nın entrikasına maruz kaldı. Lakin bu birlikteliğin sonucunda olan ve gayrimeşru statüye düşürülmesine rağmen Zoe'nin mor odada doğum yaparak statüsünü yükselttiği VII. Konstantin'in vaftiz babalığını yapmıştır. Yine de imparatoru aforoz etmese bile kiliseye girmesini uygun görmemiştir. Bu sonu gelmez çıkmazın sonucunda 907 tarihinde patriklikten alınıp geri kapanmış olduğu manastırına sürgüne yollandı. Nikolaos dönemin papasıyla bu mesele yüzünden oldukça kavga etmiştir. Kıymetinin bilinmediğinden sürekli yakınmıştır.

VI. Leon'un kardeşi Aleksandros imparator olunca Nikolaos'u geri çağırması ve patrik yapmıştır. Bu sefer 920 yılına kadar devam etmiştir. Aleksandros sadece bir sene tahtta kalabilmiş ve Bulgarlar ile yaptığı savaşın sonucunda ölmüştür. Tahta VII. Konstantin'in geçmesiyle vaftiz babası bu sefer en önemli destekçilerinden biri olmuş ve naibliğini yapmıştır. Bulgarlarla olan ilişkilerde son derece kritik rol oynamıştır. Bulgar beyi Symeon'un

³¹ Maria Elisabetta Colonna, **Gli storici Bizantini dal IV al XV secolo**, Napoli: Armanni, s. 89 – 92.

kız kardeşiyle ve İmparator VII. Konstantin arasında evlilik ayarlamıştır. Esasen Türk boylarıyla görülen en olumlu siyaset bu dönemde kendisinin etkisiyle gerçekleşmiştir. Çeşitli Türk beylerine sayısız *mektuplar* yazmış olan Nikolaos aynı zamanda onlarla yüz yüze de görüşmüş ve birçok meseleyi tatlıya bağlamıştır. Muhtemelen Türkçe'yi de iyi bir seviyede biliyordu. Zor tavizlerle başa çıkmayı bilmiştir ama özellikle Zoe'nin becereksiz siyaseti yüzünden Bulgarlar ile olan ilişkiler sürekli bozulmuştur. 917 yılında Leo Fokas, I. Symeon'un ordusu karşısında mahvolunca Roma ordusu toparlanamaz hale geldi. Ülkenin ileri gelenleri durumu fark edince deniz ordusu kumandaı Romanos Lekapenos kızı Helena'yı VII. Konstantin ile evlendirdi ve " İmparator'un Babası " ünvanını aldı. 920 yılında'da gerçek İmparator oldu. Ve Türk beyleri ile olumlu ilişkilerin yegane taraftarı olan Nikolaos'un desteğini aldı. 925 yılına yani vefat edene kadar Türk beyleriyle olan olumlu ilişkilerini sürdürdü. I. Symeon'a yazdığı sayısız mektup dışında, önemli kişiler ve yabancı hükümdarlar bilhassa Türk beylerine olan mektuplarıyla bilinir. Ayrıca çeşitli sebeplerden Girit'in alınamaması ve 904 yılında Giritliler'in Selanik'i feth etmesi üzerine bir nutuk yazmıştır. Çeliştiği tek nokta başta kilise için gayrimeşru meselesinde kendini haklı gördüğü ortayken kilisenin yetkisini sorgulaması ve VII. Konstantin'den sonra imparatorun emirlerinin yazılması gerekmeyen birer kanun olduğunu düşünmesi ilginçtir.

Taradığımız eserleri mektuplarıdır. Yazmış olduğu bu mektuplarda bilhassa I. Symeon'a ve Bulgar beylerine olanlar Türkçe dil verisi açısından önemlidir. Ayrıca Giritliler'in Selanik'i feth etmesi üzerine bir nutuk yazdığını belirtmiştik ama Türkçe açısından önemli veriye rastlamadık.

1. 24. Olympiodōros (Ὀλυμπιόδωρος):

Olympiodōros (Gr. Ολυμπιόδωρος) tahminî olarak 366 yılında Luksor'da doğan ve Mısır Grekler'inden olan müellif pagan inancına sahiptir. Atina'ya gidip felsefe eğitimi almıştır. Bununla yetinmeyip esasen şiir eğitimi için gittiği Konstantinopolis'de Latince öğrenmiş ve yüksek mevkilere gelmiştir.

Hunlar açısından ehemmiyetli bilgiler veren biridir. 412 yılında Hunların yanına elçi olarak gitmiştir. Yapmış olduğu gezilerden bahsederken deniz ulaşımı kullandığını söyler. Bu veri ile Hun ülkesinin Karadeniz'de bir dönem limanı olduğunu anlamamız mümkündür. Ayrıca 415 yılı civarı Hun kavimlerinin İlirya ve Trakya bölgesine yaptıkları saldırıları rapor eder. Daha sonraları Mısır, Batı Roma şehirleri, Dalmaçya gibi yerlerde çeşitli sefaret

görevleri yapmıştır. Ölüm zamanı bilinmemekle beraber 427 yılı civarı olduğu tahmin edilebilir.

Eunapios'un kaldığı yerden devam edererek, 407 - 425 yıllarını kapsayan bir kronik yazmıştır. Bilhassa Zōsimos gibi ondan istifade edip yazanların eserlerindeki iz olma vasfından başka Fotios'un iktibas ettiği pek az kısımlar ile günümüze ulaşmıştır denilebilir. Şu haldeki fragman şekli dahi çok önemli bilgiler vermektedir. Eunapios'tan etkilendiği gibi kendisinden sonra Priskos ve Zōsimos'un yegane kaynağı olmuştur. Ayrıca elyazmaları ayrıntılı katalogu ve litaretür bilgisi için bkz.³²

1. 25. Paskal Kronikleri:

Müelliflerinin kim olduğu bilinmeyen bu kronik, yaratılıştan itibaren başlayarak çeşitli olayları anlatır. Maurikios'un son dönemine yaklaşık 630 yılına kadar sürmektedir. Fokas'ın ve Herakleios'un hükümdarlığının bir kısmını içerir. İncil kanonu ve kilise tarihini dikkate aldığı gibi konu dışı birçok bilgiler de içerir. Ayrıca Heraklios'un (610 – 641) çağdaş yıllarında kaleme alındığı bilinmektedir. Eusebios ve Iōannēs Malalas etkileri vardır. Bunun dışında İncil kanonu ve Kilise tarihleri de dikkate alınmıştır. Dinî bir tarzı vardır ve derleme niteliği gösterir.

Türk tarihî ve dil verileri açısından Hun boyları, Attila, Dengizik'in ölümü ve Avar başta olmak üzere çeşitli boylar için önemli bir bilgi kaynağıdır. Roma'nın İran'a karşı yapılan savaşlarda Hunlar ile ittifak olduğunu da kaydetmektedir. Ayrıca elyazmalarının katalogu ve litaretür bilgisi için bkz.³³

1. 26. Priskos (Πρίσκος):

Priskos (Gr. Πρίσχος) Trakya bölgesinin Panion şehrinde doğmuştur. Yaşadığı yıllar muhtemelen 410 - 479 yılları olmalıdır. Konstantinopolis'te felsefe ve retorik ile uğramıştır. Tanıdıklar vasıtasıyla 448'de Attila'nın ülkesine elçi olarak gönderilen heyette bulunmuştur. Bu gezisinden başka aynı şekilde Şam, Mısır, İskenderiye gibi yerlere de gitmiştir. Kendisinde

³² Maria Elisabetta Colonna, **Gli storici Bizantini dal IV al XV secolo**, Napoli: Armanni, s. 93.

³³ Maria Elisabetta Colonna, **Gli storici Bizantini dal IV al XV secolo**, Napoli: Armanni, 1956, s. 151 – 152.

büyük oranda paganizm etkileri olsa da hristiyanlığın evvel zamanında böyle şeylere rast olunduğundan dinî hükmünü vermek zor ve had dışıdır.

Dönemine kadarki en mühim eser olan ve yaklaşık 415 - 475 yıllarında olan olayları içeren raporları Attila hakkında en geniş bilgiler içeren eserdir denilebilir. Lakin günümüze fragmanlar şeklinde ulaşmıştır. Kendisinin yazdıkları onu kullanan diğer tarihçiler tarafından da günümüze taşınmıştır. Bilhassa, VII. Konstantin bunlardan biridir. Bu fragmanlar da Rua'nın ölümünden sonra Attila ve Bleda'nın devleti hükmetmelerinden başlar. Hunların Tuna civarına saldırlarını ve elçilik heyetinin gönderilişini anlatır. Kendisinin de bulunduğu bu seferde Attila ve ulusu hakkında ayrıntılı tasvirleriyle dikkat çeker. Orada yaşayan Grekler ile tanışır ve hertürlü bilgiyi araştırmacı kişiliğinin getirisi olarak yazdıklarına almak ister. Savaşların durması için Hunlara Roma tarafından çokça elçi gönderilmiştir ama 450'den sonra Attila batı seferleri hazırlandığı için artık misafir kabul etmemiştir. Eski Bulgarlar'dan Bulgar ismini zikretmeksizin tarihî olarak ve Hun kökenli diğer kavimlerden bahseden ilk kroniktir. Bir başka önemide elçilik raporu gibi birinci el gözlemine dayanmasıdır. Objektif, kibar karakteri ve uslubu Roma'da birkaç pagan kronikçi hariç bilhassa Romalılar dışındakilere karşı çok ender rastlanır bir özelliktir. Edebî olarak da Heredotos etkilerini görmekteyiz. Retorik kalıplarında çok ustadır. Roma'daki Hunlar ile ilgili hikaye anlatma geleneğinin en fazla ve en güzel örneklerini vermiştir. Dış görünüşten kültürel yaşama kadar çok boyutlu olarak yazdığı eserinin eşine benzerine rastlanmaz. Kendisinden sonra Prokopios, Teofanēs, VII. Konstantin gibi usta isimleri etkilemiştir.

Ayrıca elyazmaları ayrıntılı kataloğu ve litaretür bilgisi için bkz. ³⁴

1. 27. Prokopios (Προκόπιος):

Prokopios gelmeden evvel yani V. yüzyıl sonlanırken günümüze ulaşmış Süryanî ve diğer kadim kilise dillerinden kalan kroniklerde Hun dillerinden birine (= Latince) çevrilmiş lakin daha bulunmamış İncil hariç, ilk müellifimiz bir tüccar olan Kosmas Indikopleustes, Hindistan civarına yaptığı seferlerin bilgilerinden oluşan ve tahminî 535-550 yılları arasında kapsayan, Bulgar adının ilk kullanıldığı bir atlas yazmıştır ³⁵.

³⁴ Maria Elisabetta Colonna, **Gli storici Bizantini dal IV al XV secolo**, Napoli: Armanni, 1956, s. 102 - 105.

³⁵ Ayrıntılı bilgi için bkz. Eric Otto Winstedt, **The Christian Topography of Cosmas Indicopleustes**, Cambridge 1909. Ayrıca atlasta tahminî 546 yılı civarı kaydettiği ve Bulgar adının ilk kaydı olan “Βουλγαρ(-οι)” adıyla (s. 119/28) Proto-Bulgarları ve “Ουυ(-οι)” adıyla (s. 119/14, 324/6.) Hindistan civarı yaşayan belki Eftalit diye bilinen yahut Ak Hun adıyla tanınan ve içerisinde

Ondan sonra gelen Prokopios (Gr. Προκόπιος) Filistin'nin Kayseria şehrinde doğmuştur. Hükümdar Iostinianos'un yanında hukukçu olarak çalışmıştır. İmparatoru yazmış olduklarında oldukça suçlamış ve bütün kötülüklerin kaynağı olarak göstermiştir. Dönemindeki mimari yapıyı anlatan bir eser daha yazmıştır. Roma ordusunda çokça savaşa katılmıştır. Kendisinin bizim açımızdan en önemli eseri yazmış olduğu kroniklerdir. 550 yılı civarlarında yazdığı düşünülmektedir. Ve büyük oranda 370 - 551 yılları arasındaki olayları anlatır. Hun kavmi açısından ehemmiyetli bilgileri, Attila'nın seferleri anlatılmıştır, bu kısım Jordanes'in iktibas ettiği yerlerdir ve paralel metin olarak bu Got müellifinde karşımıza çıkar. Hun kavminin adı altında birçok Türk kavmini kastetmektedir. Doğu komşularının Eftalitler olduğunu söyler. Sabērlar'e değindiği gibi Roma içerisinde ikamet eden Hunlar'dan da bahseder. Eseri sözlü nakiller içerir bunlar bilhassa Azak denizini o yıllarda geçmeye başlayan Hunlar hakkındadır. Utrigur ve Kutrigur kavimlerinin durumu hakkında bilgiler de verir. Utrigurlar yazı nedir bilmemektedirler. Hunların isimlerini verip Azak Denzinin doğusunda olanların Utrigur, Azak Denzinin batısında olanlara Kutrigur olduğunu söylemiştir. Eserini çok yönlü bir biçimde kültürel unsurlardan da bahsederk yazmıştır. Kendisinden önce Priskos'tan etkilenmiş ve kendinden sonra Agatias, Teofanēs'i etkilemiştir. Ayrıca elyazmaları ayrıntılı katoloğu ve litaretür bilgisi için bkz. ³⁶

1. 28. Saint Nikēforos (I. Νικηφόρος):

Saint Nikēforos (Gr. I. Νικηφόρος) 758 yılında Konstantinopolis'de doğmuştur ve kronikçiliğinin yanısıra 806 - 815 yılları arasında Konstantinopolis'in patrikliğini yapmıştır. Babası V. Konstantin'in sekreterydi ve çok katı bir ortodoks aileydiler. Bir süre imparatorluk işlerinde çalıştıktan sonra bir manastıra çekildi ve 802 yılına kadar orada kaldı.

Patrik Tarasios öldükten sonra kanonik olmayan bir seçimle büyük oranda İmparator'un etkisiyle patrikliğe getirildi. Bu içeride entrikalara yol açtı. Hatta bazı aforoz edilmiş kişileri affedip geri almasıyla ona olan düşmanlıklar iyice arttı. Bomboş yobaz tartışmalardan sonra 814'te kendisinin kurmuş olduğu manastıra geri gönderildi. 820 yılında İmparator değişince yine patrik olabilirliği gündeme getirildi, hoşgörüsüyle karşılandı. 828 yılına gelindiğinde ise elem dolu hayatı St. Teodor manastırında vefat etti. Kutsal Havariler

Türk kavimleri bulunan insanları kastetmiştir. J. Migne, **Patrologia Graecae**, c. 88, Paris, 1864, s.10-477 arasında Latince satırlı tercümesini yapmıştır. El yazması da Vat. Gr. 699: s. 34v/2'de bulunur.

³⁶ Maria Elisabetta Colonna, **Gli storici Bizantini dal IV al XV secolo**, Napoli: Armanni, s.105-111

Kilisesi'ne defn edildi. Öldüğü gün hem Roma (13 Mart) hem Grek (2 Haziran) kiliseleri tarafından bayram olarak kutlanır.

Çokça dinî ve tarihî eserlerinden en önemli ikisi meşhur olmuştur. Bunlardan birincisi 602 - 769 yılları arasında olan olayları anlatan ve Bulgar yerleşimlerinin kuruluşuyla ilgili materyal açısından önemli olan *Breviarium Historicum Nicephorous* (Gr. 'Ιστορία συντομος ~ Lat. Breviarium)'dur ve Hz. Adem'den 828 yılına kadar sivil ve dinî kurumları listeleyen kronolojik tabloları yazdığı *Χρονογραφίχου Συντομου* (Tr. Zamanın Özü) aynı zamanda Yahudî ve Pers krallarının da tanımlarını içerir. Esasen bir kronik şeklinde bu kısa anlatıları birleştirilmiştir. Hazar, Avar, Bulgar kavimlerinin bilgilerinin yanısıra içerdiği Türkçe dil verisi oldukça özgündür.

1. 29. Sōkratēs (Σωκράτης):

Sōkratēs'in (Gr. Σωκράτης) yaşamına ilişkin veriler tam olarak bilmemekle beraber 380 - 440 yılları arasında yaşadığı düşünülmektedir. Konstantinopolis'te doğmuş ve 305 ile 439 yıllarını kapsayan bir kilise tarihi yazmıştır. Başta Hunlar hakkında önemli malumat vermektedir. Hun ve Got savaşlarından, meşhur Hun beyi Rua'dan bahseder.

1. 30. Soudas (Σουδάς):

X. yüzyılın ikinci yarısında bir veya birkaç müellif tarafından meydana getirilmiş bir sözlüktür. Soudas'ın tabir olarak anlamı ile ilgili pek çok görüş ortaya atılmıştır. En kabul edilebilir öneri, bu adın kale manasında yalnızca metaforik bir başlık olduğu ve anlam olarak geniş, zor bir eser olduğundan ancak incelemek için son derece iyi bir şekilde planlanmış, düzenlenmiş ve kullanışlı bir şekilde kaleme alınmış olduğudur. Uzun zamandır kayıp olan pek çok eserin yeniden değerlendirmeye alındığı bir eser olması açısından da son derece önemlidir. Soudas sözlüğü Türkler ile ilgili verdiği bilgilerde bazı eserlerin kayıp olan bölümlerinden de baktarılar sunması açısından dikkate değer bir eserdir. Hunlar'dan bahsettiği bölümlerde ise Priskos, Menandros, Prokopios ve diğer müelliflerin kaynaklarındaki bilgileri referans göstermektedir.

1. 31. Sōzomenos (Σωζομενός):

Sōzomenos'un (Gr. Σωζομενος) Sōkratēs ile aynı dönem yaşadığı bilinir lakin doğum ve ölüm tarihleri tahminîdir. Yaklaşık olarak 390 - 450 civarı yaşamış olmalıdır. Filistin'de doğmuştur ömrünün çoğunu Konstantinopolis'de yaşamıştır. Bir kilise tarihçisidir. Ayrıca seküler açıdan hukuk eğitimi aldığı da bilinmektedir.

Hiz. İsa'nın doğumundan 325 yılına kadar olan bir kilise tarihi yazmıştır. Hunlar ile ilgili malumat vermektedir. Tuna nehrini geçmelerinden duyulan kaygı, Hun - Got savaşları ve Hunlar'ın yıkıcı faaliyetleri hakkında bilgiler sunar. Hunlar ile ilgili hikaye anlatma geleneğine kendisi de dahil olmuş ve Azak Denizi civarı ortaya çıkışlarının efsanesini anlatmıştır. Eunapios'un kayıp yerlerinden yararlanıldığı düşünülmektedir.

1. 32. Symeon Magister:

Bu derlemeciye dayandırılan eser yaklaşık olarak 950 yılları civarında yazmaya başlanılan bir dünya kroniği niteliğindedir. VII. Konstantin zamanında toparlanmasına katkı sağlanılmıştır. İçindeki notları ile birlikte bütün bir elyazması olarak 1013 yılında tamamlandığı düşünülmektedir. Tüm düzenlemelerinden sonra bu anonim eser *Epitome* olarak tanınmaya başlanmıştır. Kimliği ve mahiyeti oldukça tartışma konusu olan Symeon Magister ve Logotetes adlı isimlerle anılan *Epitome* eseri Hun - Bulgar tarihi hakkında malzemeler sunar. Prokopios'tan oldukça yararlanılmıştır. Bazı araştırmacılar tarafından Symeon Metafrastes olarak da isimlendirilmiştir. *Epitome*'nin aktarılması ve derlenme sürecindeki metin oluşturmumu Roma tarih yazımının en karmaşık sorunlarından biridir.

1. 33. Teodōrētos (Θεοδώρατος):

Teodōrētos (Gr. Θεοδώρατος) Yaklaşık olarak 393 yılında doğmuş ve 447 yılında ölmüştür. Bir kilise tarihçisidir. Ve Hunlar hakkında malumat vermiştir. Eseri *Kilise Tarihi* (Gr. Εχχλησιαστική Ιστορία) 395 civarında Tuna nehrinin kıyısındaki Hun kavimlerine hristiyan misyonerler gönderildiğini anlatır. Ve 434 yılında bir Hun hükümdarının (Rua) Konstantinopolis surları önünde öldüğünden bahseder. Sōkratēs ile uyuşan bir bilgidir. Hunlar'a İskit adı altında hitab eder.

1. 34. Teofanēs Byzantios:

Teofanēs ismiyle andığımız (Gr. Θεόφανης ὁ Βυζάντιος) hayatı ve eserleri hakkında çok az şey bildiğimiz bu müellif onu kaynak olarak kullananlar tarafından günümüze taşınmıştır. Bilhassa fragmanlarını bulabildiğimiz yer yine Fotios'un kayıtlarıdır. Tahmini olarak yazmış olduğu kronikler 560 ve 580 yıllarını kapsamaktadır. Türkler hakkında önemli kayıtları vardır. Iostinos 568 yılında Avarların baskısına dayanamamış ve Göktürkler'den yardım istemiştir. Artık Agatias'la ortaya çıkan Türk adı kendisinde iyice belirginleşmiştir.

Ayrıca Eftalitler'in Türkler'i yendiğini ve Sabarlar'ın İran saflarına katıldığını nakleder. Birkaç sayfa fragman kalmışsa da takdir edilebilir bir değere sahiptir.

1. 35. Teofanēs Homologētēs ~ Konfessor (Θεοφάνης Ὁμολογητής):

Kendisi bir azizdir ve günah çıkartıcı lakabıyla anılır. Katolik ve Ortodoks Kiliseler'i tarafından vefatı olduğu düşünülen 12 Mart yortu olarak kabul edilir. Konstantinopolis'te doğmuştur. İkonalara karşı saygılı bir tutumu olan bir gelenek içerisinde büyümüştür. Bir vali olan babası üç yaşında iken ölmüştür. İmparator V. Konstantin (740-775) onu sarayına almış ve eğitimi ile ilgilenmiştir. Teofanēs, onun yönetiminde birçok görevde yer almıştır. 12 yaşında evlenmiştir. 799 yılında imparatorun ölümünden sonra karı koca ortak kararla tamamen dinî bir hayat sürdürdüler ve manastıra kapandılar. Çeşitli konsillerde ikonaların iade-i itibarına taraf çıkmıştır. Lakin V. Leon (813- 820) ikonlara yeniden karşı çıkınca kendisini çağırıp bu fikirlerden vazgeçmesini söyledi. Birkaç sene zindana atıldı, burada işkenceler gördü. 817 yılı civarı sürgün edildi ve yaklaşık iki yıl sonra bunca yapılan eziyetlere bedeni dayanamayıp ruhunu teslim etti. VII. Konstantin tarafından çalışmaları toplanıp, devam ettirilmiştir.

Koyu bir ortodoks kimliğine sahip olan Teofanēs'in dinî yargıları eserlerine de yansımıştır. Aryanizm yanlısı olanları eserlerinde eleştirmiş, hatta kendi görüşüne uymayan bilgileri IX. yüzyıla ait olan kroniğinde kaynak olarak kullandığı eserleri aktarırken çıkarmış veya değiştirmiştir. Sade bir Grekçe kullanmaya özen gösterdiği için eseri rahat anlaşılabilir kaynaklar arasında yer almıştır. Teofanēs eserinde Avrupa Hunları'na da oldukça geniş yer vermiştir. Teofanēs'in kroniği Hun - Bulgar boylarının tarihi için en kıymetli kaynaklardan biridir. Attila'nın kardeşi Bileda ile birlikte Trakya'yı işgal ettiğini, sonrasında kardeşini bertaraf ederek İskitler'in (= Hun) tek hükümdarı olduğunu yazmıştır. 447 yılında İmparator Teodosios'un Attila'ya geri çekilmesi karşılığında vergi vermeyi kabul ettiğini kaydetmiştir. 451 yılında İmparator Valentinianus döneminde Attila'nın imparatorun kızkardeşi Honnoria'nın yardım çağrısı üzerine imparatora karşı ayaklanarak Roma orduları kumandanı Aetius ile meşhur Catalanium Savaşı karşılaşmasından da bahsetmiş ve Attila'nın Akuelia şehrini ateşe verdiğini, 453 yılında da Roma'nın vergileri düzenli ödememesini bahane ederek savaş hazırlığına giriştiğini ancak güzel bir kıza aşık olup onunla evlendikten sonra ağzından ve burnundan kan boşalmak sureti ile öldüğünü kaydetmiştir. Son olarak Attila'dan sonra devletini oğullarının devraldığını fakat birbirleri ile çekişme içinde olduklarından bu dönemde Hun akınları açısından sükûnetin hakim olduğunu söylemiştir. Priskos ve Malalas etkileri

vardır. Birçok olayı anlatırken Malalas'ın paralellikleri görülür. Vitalialonos ayaklanması, Trakya seferleri, Sabarların akıbeti gibi yerlerde bu çok belirgindir. Ayrıca Hunlar'ı ve Bulgarlar'ı tek çatı altında anlatmıştır.

1. 36. Teofylaktos Āhridansēs:

Lat. Teofylaktos (Gr. Θεοφύλακτος Ἀχρίδο) Euboea'da yaklaşık olarak 1055 yılında doğmuş olan başpiskopos ve İncil tefsircisiydi. Konstantinopolis'te bir alim olarak yüksek üne kavuştu. İmparator VII. Mihael'in oğlu için *Prenslerin Eğitimi* adlı kitabı yazdı. Ve hayatının en önemli noktası 1078'te Bulgar ülkesinde Ohrid'e taşınıp orada başpiskopos olmasıyla başladı. Onun döneminde Bulgar ülkesinin eski başkentlerinden biri olan bu yer Roma toprağıydı. Ama o Romalı olmasına rağmen Bulgar Klisesi'nin Konstantinopolis Patriklığı'nden bağımsızlığı savunuyordu. Özellikle Türkler'in çoğunun bağılı bulunduğu lakin Ortodokslar'ın aforoz ettiği Bogomiller ile ilmî mücadeleler verdi. Bulgar Türkler'inin sevgisini ve saygısını kazandı ama mektuplarında kaba olarak bahsettiği ve üstü kapalı nefret kustuğu bu topraklardan alınmak istediğini sürekli belirtiyor ve şikayetler yazıyordu. Etrafının Türk kavimleriyle çevrili olmasından oldukça rahatsız olmasına rağmen yerel kültüre ilgi duyuyordu. 1107 civarında ölümü gerçekleşti. Başta Sırbistan, Bulgaristan, Yunanistan, Rusya'nın Kiliseleri tarafından aziz ilan edildi. Her yıl 31 Aralık kendisine adanmış bayram günü olarak anılır.

Müstakil olarak Tiberiopolis Şehitleri ve orta çağın ilk Bulgar azizlerinden olan ve günümüz Bulgaristan'ın temellerini atan Aziz Klement'in hayatından oluşan bir eser yazdı. Bunun diğer derleme eserlerine göre daha Türk dili açısından ehemmiyetsiz olduğu malumdur. Ayrıca derlenen mektupları, vaazları, şiirleri de meşhurdur. Mektuplarında Roma'nın Peçenekler, Normanlar, Macarlar arasındaki savaşlarını yazıyordu. Bunların soyguncu olduklarından yerel halkı dağa kaçmak zorunda bıraktıklarından bahsediyordu. Sürekli olarak sayısız savaş bahaneleri olduğunu ve barış yapmanın imkansızlığından söz ediyordu. Ayrıca Peçenek ve Bulgar adetlerinden bahsetmesi, onların yaşayışları ve şehirleri hakkında ayrıntılı bilgiler vermesi kültür tarihi açısından son derece önemlidir. Avarlar ve Selçuklular'dan da bahsettiği yerler vardır. Bütün eserlerinin ve elyazmalarının ayrıntılı şekilde bilgileri ve litaretür bilgisi için bkz. ³⁷

³⁷ CFHB 16 (I) : 37-47, CFHB 16 (II) : 11 – 27.

1 . 37. Teofylaktos Simokattēs (Θεοφυλάκτος Σιμοκάττης):

Teofylaktos (Gr. Θεοφυλάκτος Σιμοκάττης) muhtemelen 580 yılında Mısır’da doğdu. Hayatına ilişkin bilgiler tam olarak bilinmemesine rağmen Heraklios’un İran ile yaptığı savaşları yazması ama Araplar ile yaptığı savaşları yazmaması sebebiyle 635 yılına varmadan öldüğü tahmin edilir. Konstantinopolis’te yüksek rütbelere gelmiştir. Retorik açıdan dili iyi kullanır. 610- 640 yılları arasında yazmış olduğu eseri Maurikios çağını yani 580 - 602 yılını kapsar. Menandrosun kaldığı yerden devam etmiştir. Kendisinden önceki hemen hemen her kronikçiden yararlanmış bilhassa kendisi gibi Roma - İran savaşlarını yazan Ioannes Epifaneus’dan ve Menandros’tan etkilenmiştir. Roma sarayının kütüphanesinde çokça vakit harcamıştır. Avarlar hakkında mühim bilgiler vermektedir. Avarların Tuna akınlarını, Roma ve Avar ilişkilerini inceler. Önemli bir kayıt olarak 600 yılı civarında Konstantinopolis’e Göktürk elçileri gelmiştir. Göktürkler’in hükümdarı, Maurikios’a bir mektup göndermiştir ve zaferlerinden söz etmiştir. Türkler’in portresini çizerken Türkler’in Avarlarla olan ilişkilerini de yazmıştır. Avarların köklerine ilişkin verdiği bilgiler önemlidir. Eftalitler, Ugorlar, Sabērler vb. kavimler hakkında da bilgiler vermektedir. Ayrıca elyazmaları ayrıntılı kataloğu ve litaretür bilgisi için bkz. ³⁸

1. 38. Zōsimos (Ζώσιμος):

Zōsimos ’un (Gr. Ζώσιμος) doğum tarihi tam bilinmemekle beraber 430 yılı civarı olduğu varsayılabilir. Aristokrat bir ailesi vardır. Konstantinopolis’te çeşitli memurluklar yapmıştır. Roma’da hristiyanlığın yayıldığı sıralarda kendisinin pagan olması sebebiyle muhalif dönemler geçirmiştir. Son Roma imparatoru olarak bilinen Romulus Augustulus’un 476’da Odacaer tarafından devrilmesiyle Zōsimos yasa boğulmuş ve pagan döneminin kapandığını farketmesiyle ölümüne yakın son bir anlatı kaleme almıştır. Bu açıdan Romanın son tarihçisidir denilebilir. Kendisinden sonra doğu ve batı ayrışmaları, hristiyanlaşma vb. Orta Çağ alametleri netleşmiş ve yeni bir döneme girilmiştir.

Eseri *Yeni Tarih* (Gr. Ἱστορία Νέα) Augustus M.Ö. 27 döneminden ve M. S. 410 yılına kadar sürmektedir. Dexippus, Eunapios ve Olympiodōros çizgisinin devamıdır.

³⁸ Maria Elisabetta Colonna, **Gli storici Bizantini dal IV al XV secolo**, Napoli: Armanni, s. 119 - 121.

Günümüze nispeten daha bütüncül ulaşan Zōsimos kronikleri, kendisinden öncekilerin fragmanlarının belirsiz yerlerini tamamlaması açısından önemlidir. Ayrıca onların yazdıklarını kendi eserine uyarlayarak günümüze ulaşmalarına yardımcı olmuştur. Hunlar ile ilgili verdiği bilgiler önemlidir. Siyasî ve ekonomik kaygılarla ortaya çıkan Hunların ilk belirişinin Tuna nehri kıyısında, İmparator Valens (364 – 380) döneminde olduğunu söyler. O sıralar İskitler'in (arkaizm) Roma'ya akınlarını durdurmak için İmparator, Sarakenliler'i paralı asker olarak kullanmış ve bunun neticesinde İskitler'in Hunlar'a sığınmasından bahseder. Bir dönem Hunlar'dan da paralı askerler kullanılmıştır. Uldız Bey ile Gainas'ın savaşları da anlatılır. Hülasa; Hiçbir düşmanlığın ebedî olamayacağını biraz olsun anlayabilmiş Zōsimos Hun kavmi hem düşman hem dost olarak (= οξύμωρο σχήμα) nakletmektedir. Elyazmaları kataloğu ve literatür bilgisi için bkz. ³⁹.

³⁹ Maria Elisabetta Colonna, **Gli storici Bizantini dal IV al XV secolo**, Napoli: Armanni, 1956, s. 142 – 144.

İKİNCİ BÖLÜM

DOĞU ROMA KAYNAKLARINDA GEÇEN DİL VERİLERİ

2. Roma Kaynaklarında Geçen Türkçe Kelimeler ve Anlamları

2. 1. Ἀβάρ(-ία):

1. Avar ülkesi. (VI. - IX.)

Teofanēs Konfessor:

CSHB 43: 546/16 – 17 < ὁ μὲν εἰς Παννονίαν τῆς Ἀβαρίας ὑποταγείς τῷ Χαγανῷ τῶν Ἀβάρων ἔμεινεν ἐκεῖ μετὰ τῆς δυνάμεως αὐτοῦ. = Tr. Avarlar'ın Kağanı Pangonya'ya doğru ona bağlı olan Avar ülkesinde ordusuyla birlikte kaldı. , 549/13 < δύσιν μέχρι Ἀβαρίας = Tr. Batı'ya kadar olan Avar ülkesi.

2. 2. Ἀβάρ(-οι):

1. Avarlar. (V. - IX.)

Priskos: (464.)

HGM I: 341/5 < οἱ Ἀβάρ(-οι)

Agatias:

CFHB 2 : 13/7 < τῶν Τούρκων τε καὶ Ἀβάρων. = Tr. Türkler'in ve de Avarlar'ın.

Teofanēs Byzantios:

CSHB 19: 484/8 < τοὺς Ἀβάρ(-ους), 484/10 < Ἀβάρ(-οις)

Menandros Protēktōr:

Ex. Leg. : 195/26 < ὁ Βαϊανός ὁ τῶν Ἀβάρων ἡγεμὼν = Tr. Avarlar'ın baş hükümdarı Bayan, 196/2/25, 197/30/33, 198/4 < Ἀβάρ(-ων), 198/9 < Ἀβάρ(-ους), 208/17/28, 209/7/13 < τῶν Ἀβάρ(-ων), 209/13 < Ἀβάρ(-οις), 209/20 < οἱ Ἀβάρ(-οι), 220/6 < Ἀβάρ(-οις), 220/27 < Ἀβάρ(-οις) ~ Ἀβάρ(-ους), 221/10, 442/3/7/10 < τῶν Ἀβάρ(-ων), 442/12, 443/5/11 < οἱ Ἀβάρ(-οι), 443/17 < Ἀβάρ(-ους), 443/19 < τοῖς Ἀβάρ(-οις), 443/25 < οἱ Ἀβάρ(-οι), 443/29 < Ἀβάρ(-ων), 444/14/19/27/32, 445/3/21/30/34/35, 446/15, 452/6, 454/14/19 < τῶν Ἀβάρ(-ων), 454/22/29 < τοῖς Ἀβάρ(-οις), 454/31 < τῶν Ἀβάρ(-ων), 454/33 < Ἀβάρ(-ους), 455/8 < τοῖς Ἀβάρ(-οις), 456/6/17 < τῶν Ἀβάρ(-ων), 456/22 < τοὺς Ἀβάρ(-ους), 457/4, 458/13 < τῶν Ἀβάρ(-ων), 459/26/31 < οἱ Ἀβάρ(-οι), 460/12 < τῶν Ἀβάρ(-ων), 460/17 < Ρωμαῖοι τε καὶ Ἀβάρ(-οι) = Tr. Romalılar ve Avarlar, 460/18 < τῶν Ἀβάρ(-ων), 460/24 < τοῖς Ἀβάρ(-οις), 471/25 <

Βαιανὸς ὁ τῶν Ἀβάρων Χαγανός = Tr. Avarlar'ın Kağanı Bayan, 472/12/30 < Ἀβάρ(-ων), 472/36 < Ἀβάρους τε καὶ Ρωμαῖους = Tr. Avarlar'a ve Romalılar'a, 473/15/19/21, 474/5/11 < τῶν Ἀβάρ(-ων), 474/20 < τοὺς Ἀβάρ(-ους), 474/21 < Ἀβάρ(-ων), 474/28 < τοῖς Ἀβάρ(-οις), 474/34, 475/16/20/27/30, 476/8, 477/5 < τῶν Ἀβάρ(-ων) .

Ex. Sen. : 18/7-15 < *Ὅτι ὁ Σιλζιβουλός ὁ τῶν Τούρκων ἡγεμών, ἡκηκόει γὰρ τῶν Ἀβάρων τῆς φυγῆς πέρι καὶ ὡς τα Τούρκων διαδηλησάμενοι ὦχοντο, οἷα φύσει φρονήματι ἐπετα βαρβάρῳ, ἀπαυθαδισάμενος ἔφη ὡς „ οὔτε ὀρνεις πεφύκασιν, ὅπως τῇ πτήσει ἀνά τον αἰθέρα διαφύγοιεν τῶν Τούρκων τα ξίφη, οὔτε μὴν ἰχθύες, ὡς ἀν ὑποβρύχιοι γενόμενοι ἐς τα κατώτατα τοῦ θαλαττίου ἀφανισθήσονται κλύδωνος, ἀλλὰ ὑπερθε περινοστοῦσι τῆς γῆς καὶ ἡνίκα μοι ὁ κατὰ τῶν Εφθαλιτῶν διανυσθήσεται πόλεμος, ἐπιθήσομαι καὶ Ἀβάρους καὶ τάς ἐμὰς ἡκίστα φευζόνται δυνάμεις* = Tr. Türkler'in baş hükümdarı İstemi Kağan, Avarlar'ın kaçışını ve kaçarken Türk mallarına verdikleri zararı öğrendiği zaman barbarlarda doğal bir durum olan böbürlenme ile: “Onlar Türkler'in kılıcından kaçıp ne göğse uçabilen birer kuş, ne de suya dalıp denizlerin diplerinde saklanan birer balık değildirler! Karada dolaşırlar.. Ben Eftalitler¹ ile savaşı bitirdiğim zama, Avarlar'a saldıracağım benim kudretimden kaçamayacaklar.”², 21/16, 23/8 < τῶν Ἀβάρ(-ων), 23/10 < Ἀβάρ(-ους).

Ioannēs Malalas:

CFHB 35: 420/68 < *Καὶ τῷ αὐτῷ χρόνῳ εἰσῆλθεν ἐν Κωνσταντινουπόλει ἔθνος Οὐννων παράξενον τῶν λεγομένων Ἀβάρων.* = Tr. Ve o yıllarda³ Avarlar olarak bilinen insanlara garip gelen Hun milletinden bir halk Konstantinopolis'e geldi.

Euagrios:

Eva. Ekl. : 196/6 < τῶν Ἀβάρ(-ων), 196/7 < οἱ Ἀβάρ(-οι), 207/26, 208/18 < τῶν Ἀβάρ(-ων).

Maurikios:

CFHB 17: 78/19/20, 80/38/47, 82/61 < τῶν Ἀβάρ(-ων), 306/12, 360/1/5/10 < τῶν Τουρκων καὶ Ἀβάρων = Tr. Türkler'in ve Avarlar'ın.

Teofylaktos Simokattēs:

T. Sim. : 44/16 < τοὺς Ἀβάρ(-ους), 46/24, 48/4, 51/11, 52/1, 54/17 < τῶν Ἀβάρ(-ων), 90/22, 91/5, 93/30 < τῶν Ἀβάρ(-ων), 101/3 < τῶν Ἀβάρ(-ων), 102/28 < τοὺς Ἀβάρ(-ους), 105/1 < οἱ Ἀβάρ(-οι), 221/7 < τῶν Ἀβάρ(-ων), 229/23, 230/3, 231/13, 257/11 < τῶν Ἀβάρ(-ων), 257/13 < Ἀβάρ(-ους), 257/16/18/25 < τῶν Ἀβάρ(-ων), 258/16/23 < τοὺς Ἀβάρ(-ους), 259/4/5 < τῶν Ἀβάρ(-ων), 260/22 < περὶ τὸν Χαγάνον τῶν Ἀβάρων = Tr. Avar Kağanı'nın hakkında. , 260/24, 267/1 < τοῖς Ἀβάρ(-οις), 269/22 < οἱ Ἀβάρ(-οι), 270/16, 273/1 < τῶν Ἀβάρ(-ων), 273/8/11 < τοῖς Ἀβάρ(-οις), 285/9, 286/25, 287/3 < Ἀβάρ(-ων), 287/10 < τοὺς Ἀβάρ(-ους), 287/23 < τοῖς Ἀβάρ(-οις), 289/9 < Ἀβάρ(-οι), 289/19 < Ἀβάρ(-ους), 292/14/17, 293/18 < τῶν Ἀβάρ(-ων).

Geōrgios Pisdēs:

Pertusi. : 176/1 < Ἀβάρ(-ων).

Paskal Kronikleri:

¹ 558 civarı Persler ile işbirliği yaparak Ceyhun kıyısındaki memleketlerini ele geçirmiştir.

² İstemi Kağan'ın bu sözleri Heredotos'daki Avar efsanesine dayandırılarak onların yeryüzünde dolaşmasına gönderme yapılmıştır. Ayrıca o göğü ve yeri sahiplerine bırakarak kendinin bir insan olduğunu ve ikisinin arasındaki hüküm sürdüğünü vurgulamıştır. Bu açıdan dikkat çekicidir. İkisinin arasında insanoğlunun yaratılması Göktürk yazıtlarıyla paralellik göstermektedir.

³ M. S. 560 civarı.

CSHB 11: 712/17/18 < τοῦ Χαγάνου τῶν Ἀβάρων = Tr. Avarlar'ın Kağanı'nın, 713/1 < ὁ Χαγάνος τῶν Ἀβάρων = Tr. Avarlar'ın Kağanı, 716/19 , 724/3 < τῶν Ἀβάρ(-ων), 724/14 < Ἀβάρ(-ους).

Saint Nikēforos:

CFHB 13: 50/1/17 < τῶν Ἀβάρ(-ων), 52/30 < Ἀβάρ(-οι), 54/8 < Περσῶν καὶ Ἀβάρων = Tr. Persler'in ve Avarlar'ın, 58/1/13/15 < Ἀβάρ(-οι), 58/19 < τῶν Ἀβάρ(-ων), 60/36/42 < οἱ Ἀβάρ(-οι), 70/2 < τὸν Χαγάνον τῶν Ἀβάρων = Tr. Avarlar'ın Kağanı'nı, 88/18 < τοῖς Ἀβάρ(-οις), 90/24 < Ἀβάρ(-ους) , 160/7 < Ἀβάρ(-ων), 171/1/15 < τῶν Ἀβάρ(-ων), 172/32 < Ἀβάρ(-ων).

Teofanēs Homologētēs:

CSHB 43: 359/5 < Ἀβάρ(-ων)

Nikolaos Mystikos:

CFHB 6: 70/34 < τῶν Ἀβάρων γένη = Tr. Avarlar'ın Kökeni.

Iōsēf Genesious:

CFHB 14: 61/92 < ὁ δὲ ἀρχηγὸς Βουλγαρίας, οἱς τό γένος ἐξ Ἀβάρων τε καὶ Χαζάρων = Tr. Kökeni Avarlar ve Hazarlar'dan olan Bulgar ülkesinin lideri.

Kōnstantinos Porfyrogennētos:

CFHB 1: 122/17 < Ἀβάρ(-οι), 122/20 < τοὺς Ἀβάρ(-ους), 122/33/37 < οἱ Ἀβάρ(-οι) , 140/21/27, 142/70, 148/15/18/19, 152/24, 160/7, 164/6 < τῶν Ἀβάρ(-ων)

Iōannēs Zōnaras:

CSHB 49.2: 181/10 , 183/5 < ὁ Χαγάνος ὁ τῶν Ἀβάρων = Tr. Avarlar'ın Kağanı, 192/41 < τῶν Ἀβάρ(-ων), 200/6 < ἐν τῇ Εὐρώπῃ Ἀβάροι.. = Tr. Avrupa'da Avarlar.. , 204/5 < οἱ Ἀβάρ(-οι).

Miḥaēl Psellos:

CFHB 30: 64/45 < Ἀβάρ(-εἰς)

Miḥaēl Glykas:

CSHB 24: 510/17 < Ἀβάρ(-ες)

Symeon Magister:

CFHB 44: 127/63 < Ἀβάρ(-ις), 150/11 < Χαγάνος ὁ τῶν Ἀβάρων = Tr. Avarlar'ın Kağanı, 155/23 < Ἀβάρ(-οι).

Kōnstantinos Manassēs:

CFHB 36 (I): 201/3690 < τῶν Ἀβάρ(-ων)

Geōrgios Monahos:

Mon. D. Boor: 664/9, 669/7, 670/18, 671/2 < οἱ Ἀβάρ(-οι), 671/4 < τοὺς Ἀβάρ(-ους)

Geōrgios Kedrēnos:

CSHB 8: 601/3 < Ἀβάρ(-ις), 684/17, 691/19 < Ἀβάρ(-ες), 703/1 < Ἀβάρ(-ας), 708/7, 714/14, 716/6 < Ἀβάρ(-ες), 717/4 < τῶν Ἀβάρ(-ων), 728/15 < Ἀβάρ(-ες)

Souidas:

Suda c. I: 165/15 < Ἀβάρ(-οις), 185/5/7 < τῶν Ἀβάρ(-ων), 208/14 < οἱ Ἀβάρ(-οι), 483/20 < τῶν Ἀβάρ(-ων), 483/29 < Ἀβάρ(-ις), 483/30 < τῶν Ἀβάρ(-ων), 484/11 < Ἀβάρ(-ις)

Suda c. II: 112/15 < τῶν Ἀβάρ(-ων), 634/13 < οἱ Ἀβάρ(-οι) .

Suda c. III: 212/7 < τῶν Ἀβάρ(-ων), 270/3, 294/25 < οἱ Ἀβάρ(-οι), 485/27 < τῶν Ἀβάρ(-ων).

Suda c. IV: 679/3 < ἡ δυσμένεια Ρωμαίων τε καὶ Ἀβάρων = Tr. Romalılar'ın ve de Türkler'in düşmanlığı..

2. Hunlar.

Kōnstantinos Porfyrogennētos:

CFHB 1: 118/7 < Τοῦ δε Ἀττίλα τοῦ Βασιλεως τῶν Ἀβάρων = Tr. Avarlar'ın Hükümdarı olan Attila.

3. Özel isim Avar hükümdarı.

Saint Nikēforos:

CFHB 13: 50/12 < τῷ Ἀβάρ(-ῳ), 70/4 < ὁ Ἀβάρ(-ος), 171/6 < τοῦ Ἀβάρ(-ου)

4. Destan kahramanı olarak özel isim. (M.Ö 530)

Heredotos:

Hered. His. : 353/449 < ὁ Ἀβάρ(-ιος)

2. 3. Ἀβδέλ(-αι):

1. Eftalitler - Ak Hunlar (VI. - VII.)

Teofanēs Byzantios:

CSHB 19: 484/23 < Ἐφθαλαν(-ου), 485/1 < Ἐφθαλιτ(-ῶν), 485/3 < Ἐφθαλιτ(-αι)

Agatias:

CFHB 2: 157/31 < τῶν Ἐφθαλιτ(-ῶν), 158/5-6 < ἄτε δὴ ὑπὸ τῶν Οὐννων καταστρατηγημένος Οὐννικὸν γὰρ γένος οἱ Νεφθαλιται = Tr. = Esasen , Eftalitler Hun kökenli bir halktır, 159/4 < Νεφθαλιτ(-ας)

Maurikios:

CFHB 17: 196/19 < Νεφθαλιτ(-αι)

Teofylaktos Simokattēs:

T. Sim. : 161/20 < τῶν Ἐφθαλιτ(-ῶν) , 257/7 < τῶν Ἀβδέλ(-ῶν), 257/8 < φεμι δὴ τῶν λεγομένων Ἐφθαλιτῶν = Tr. Demek istediğim (Abdel halkı) Eftalitler olarak bilinirler.

Prokopios:

CSHB 40: 15/19 < τῶν Ἐφθαλιτ(-ῶν) , 16/20 < Ἐφθαλιτ(-ας), 17/1 < Ἐφθαλιτ(-αι) , 18/13 , 19/5 < τῶν Ἐφθαλιτ(-ῶν), 19/17 < Ἐφθαλιτ(-αι), 20/5 < Ἐφθαλιτ(-ῶν), 21/23, 33/20, 35/4 < τῶν Ἐφθαλιτ(-ῶν), 41/13/21 < Ἐφθαλιτ(-αις)

Menandros Protēktōr:

Ex. Leg. : 177/6, 450/5/18 < τῶν Ἐφθαλιτ(-ῶν), 451/36 < Ἐφθαλιτ(-ας), 452/1 < τῶν Ἐφθαλιτ(-ῶν), 452/3 < Ἐφθαλιτ(-αι)

Ex. Sen. : 18/14 < τῶν Ἐφθαλιτ(-ῶν) , 18/16 < Ἐφθαλιτ(-ας), 18 /18 τῶν Ἐφθαλιτ(-ῶν)

Teofanēs Konfessor:

Theo. C. De. : 122/1/5/7 14 < τῶν Νεφθαλιτ(-ῶν)

2. 4. Ἄδαμ(-ις):

1. Attila'nın ikinci eşi yahut cariyesi. (V.)

Priskos:

HGM I: 319/9 < Ἄδαμ(-ις)

2. 5. Αἰσχμάν(-ος):

1. Messaget (= Hun) mızraklı birliklerde paralı bir asker. (V.)

Prokopios:

CSHB 41: 81/14 < Αἰσχμάν(-ῶ)

2. 6. Ακάτιζιρ(-οι):

1. Hun kökenli bir halk. (V.)

Priskos:

HGM I: 298/26 < τῶν Ακάτιζιρ(-ων) ~ Ακάτιρ(-ων), 299/15 < Ακάτιρ(-ων), 306/11 < τῶν Ακάτιρ(-ων), 341/15 < τοῖς Ακάτιρ(-οις), 346/6

Ex. Leg. I: 130/8/24, 136/3 < τῶν Ακάτιζιρ(-ων)

Soudas:

Suda c. I : 4/13, 77/13/14 < τοῖς Ακάτιρ(-οις)

2. 7. Ἀκκάγ(-ας):

1. Aral nehrinin kuzeyinde Utrigur bölgesine yakın bir yere mesken tutmuş Türk komutan. (VI.)

Menandros Protēktōr:

CSHB 19: 399/5 < Ἀκκάγ(-ας)

2. 8. Ἀλαθαρ:

1. Romalı komutan İskit (= Hun) kökenli. (VI.)

Iōannēs Antioheus:

CFHB 47: 454/29 < Ἀλαθαρ

2. 9. Ἀλθί(-ας):

1. Roma ordusunda paralı Hun askerlerin liderleri. (V.)

Prokopios:

PROK I: 361/21, 428/21, 475/22, 476/10 < Ἀλθί(-ας), 476/22 < Ἀλθί(-ᾶ), 477/3 < Ἀλθί(-α), 477/5/9/16 < Ἀλθί(-ας)

2. 10. Ἀλκάν:

1. Selçuklu Sultanı Tuğrul Bey'in Horezm kumandanı. (XI.)

Iōannēs Skylitzēs:

CFHB 5: 462/64 < *Ἀλκάν ὁ τῶν Χωρασμίων ἡγεμῶν* = Tr. Horezm'in hükümdarı Alkan, 462/66 < *Ἀλκάν* , 463/87/93 < *Ἀλκάν* , 464/2 < *Ἀλκάν*

2. 11. Ἀλμουτζ(-ης) ~ Σαλμουτζ(-ης) ^{4 5}:

1. Türk (= Macar ve Türk) komutan. (IX.)

Kōnstantinos Porphyrogennētos:

CFHB 1: 172/43/44 < *Ἀλμουτζ(-ης)* , 172/49 < *Ἀλμουτζ(-ης)*

2. Macar Beyi I. Ladislaus'un çocuğu (XII.)

Nikētas Hōniatēs:

CFHB 11: 17/43 < *Ἀλμουτζ(-ης)*

2. 12. Ἀλογοβότουρ:

1. Bulgar hükümdarı. (X.)

Kōnstantinos Porphyrogennētos:

CFHB 1: 158/127 < *Ἀλογοβότουρ*

2. 13. Ἀλουσιάν(-ος):

1. Bulgar hükümdarı Ivan Vladislav'ın çocuğu, Roma ordusunda komutan. (XI.)

Ioānnēs Skylitzēs:

CFHB 5: 359/33 < *Ἀλουσιάνος καὶ Ἀρων* = Tr. Alusyan ve Aron, 360/51 < *Ἀλουσιάν(-ος)*, 413/89 < *Ἀλουσιάν(-ος)*, 414/26 < *τῷ Ἀλουσιάν(-ῳ)*, 414/29/32 < *Ἀλουσιάν(-ος)*

Miḥaēl Psellos:

⁴ “Vaticanus Palatinus Gr. 126” yazmasının müstensihisi Ioannes Meursius tarafından “Σαλμουτζης” biçiminde okunmuştur. Ayrıntılı bilgi için Bkz: Constantinus Porphyrogenitus, **De administrando imperio**, ed. Gy. Moravcsik, R. J. H. Jenkins, Washington, Dumbarton Oaks, 1967, s.173.

⁵ VII. Konstantin'in Türk kelimesini içerisinde Türk boylarını da bulunduran Macar ulusu için kullandığı bilindiğinden için Macar olduğunu düşünenler de vardır. Bkz. Gy. Moravcsik, **Byzantinoturcica II**, Leiden, E.J. Brill, 1983, s. 69

Mih. Ps. I: 79/1 < *Περὶ τῆς τοῦ Ἀλουσιάνου πρὸς τοὺς Βουλγαροὺς ἀποφυγῆς.* = Tr. Alusyan'ın Bulgarlar'a kaçıışına dair, 79/6, 80/12, 81/20, 82/5 < *Ἀλουσιάν(-ος)*

Iōannēs Zōnaras:

CSHB 49.2: 601/8, 603/2 < *ὁ Ἀλουσιάν(-ος)*

2. 14. Ἀλπιχαρὰ:

1. Türk komutan. (XII.)

Nikētas Hōniatēs:

CFHB 11: 12/3 *Ἀλπιχαρὰν* < **Ἀλπιχαρὰ(-αν)*

2. 15. Ἀμβαζούκ:

1. Hazar yakınlarında bir bey. (V - VI.)

Prokopios:

CSHB 40: 48/18 < *Ἀμβαζούκ(-ης)* , 49/7 < *Ἀμβαζούκ(-ης)*

2. 16. Ἀμίλζούρ(-οι):

1. Tuna kıyılarında Hun kökenli bir boy. (V.)

Priskos:

HGM I: 276/6 < *Ἀμίλζούρ(-οις)*

2. 17. Ἀναγ(-αι):

1. Utrigur Beyi (VI.)

Menandros Protēktōr:

Ex. Leg. : 204/18 < *Ἀναγαί(-ου)* , 208/2 < *Ἀναγαί(-ου)*

2. 18. Αναγκάστ(-ης):

1. Türk elçi. (VI.)

Menandros Protēktōr:

Ex. Leg: 203/33 < *Αναγκάστ(-ης)*

2. Roma ordusunda Hun kumandan (V.)

Priskos:

HGM I: 347/1/12 < *Αναγάστ(-ου)*

Ιωαννῆς Antiocheus:

CFHB 47: 416/2 < *Αναγάστ(-ου)*, 416/12 < *Αναγάστ(-ης)*, 416/15 < *Αναγάστ(-ου)*, 416/16 < *Αναγάστ(-ης)*

Paskal Kronikleri:

CSHB 11: 598/4 < *Αναγάστ(-ου)*

Soudas:

Suda c. IV: 676/9 < *Αναγάστ(-ης)*

2. 19. Ἀνθίμ:

1. Bulgar komutan. (XI.)

Ιωαννῆς Skylitzēs:

CFHB 5: 411/55 < *Ἀνθίμ(-ου)*

2. 20. Ἀξούχ:

1. Romalı Pers (= Türk) başkomutan (= Gr. ἐγας δομέστικος). (XII.)

Νικῆτας Ἡῶνιανῆς:

CFHB 3: 101/15 < Ἀζούχ

CFHB 11: 9/24 < Ἀζούχ, 48/6 < Ἀζούχ(-ος)

2. 21. Ἀργήκ:

1. Romalı Hun muhafız.

Prokopios:

PROK I: 272/11 < Ἀργήκ

2. 22. Ἀρπαδ:

1. Türk (= Macar) beyi.

Κωνσταντίνος Πορφυρογεννῆτος:

CFHB 1: 172/44 < Ἀρπαδ(-ήν) , 172/45 < Ἀρπαδ(-ής) , 172/49 < Ἀρπαδ(-ή) , 172/53/57, 176/13, 178/48 < Ἀρπαδ(-ῆ) , 178/53 < Ἀρπαδ(-ής) , 178/56/60 < Ἀρπαδ(-ῆ)

2. 23. Ἀρσίλα[ν](-ις):

1. Türklerin eski bir hükümdarının adı. (VI.)

Menandros Protēktōr:

Ex. Leg. : 204/23 < Ἀρσίλα(-ς) < *Ἀρσίλα[ν](-ις)

2. 24. Ἀρτουχ:

1. Romalı Türk komutan. (XI.)

Nikēforos Bryennios:

CFHB 9: 179/7/13/20, 181/14 < Ἀρτουχ

2. 25. Ἀσάν:

1. Tuğrul'un yiğeni Sağır Asan (Gr. = Ἀσάν Κωφός). (XI.)

Iōannēs Skylitzēs:

CFHB 5: 447/21, 448/48, 449/66/75, 453/89 < Ἀσάν

Nikēforos Bryennios:

CFHB 9: 99/20 < Ἀσάν

Iōannēs Zōnaras:

CSHB 49.2: 637/13 < Ἀσάν

2. Türk komutan ve Kapadokya satrabi. (XI.)

Anna Komnēnē:

CFHB 40: 426/66/83 < Ἀσάν, 479/41 < Ἀσάν Κατοῦχ

3. I. Asan Bulgar beyi, Asan hanedanı mensubu. (XII.)

Nikētas Hōniatēs:

CFHB 11: 369/59, 371/17, 372/56, 374/79, 376/24, 390/25, 398/28, 399/51, 435/49, 436/90, 465/32, 467/6, 468/19/23/25, 469/53, 470/67/80, 471/87, 472/27, 487/63 < Ἀσάν

2. 26. Ἀσκάν:

1. Messaget (=Hun) muhafız. (VI.)

Prokopios:

PROK I: 62/24, 72/14, 97/13, 98/5 < Ἀσκάν

2. 27. Ἀσκοῦμ:

1. Roma'nın İliroya seferi kumandanı Hun kökenli. (VI.)

Ιωάννης Μάλας:

CFHB 35: 366/81/90/92 < Άσκούμ

Τεοφάνης Κονφессор:

CSHB 43: 338/19, 339/5/7/9 < Ακούμ

Γεώργιος Κεδρένος:

CSHB 8: 651/19/23 < Ακούμ

2. 28. Άσκήλ:

1. Kızıl Hunlar'ın hükümdarı.

Τεοφάνης Κονφessor :

CSHB 43: 370/21 < Άσκήλ

2. 29. Άσπών Σαλάριος:

1. Tuğrul'un üvey kardeşi.

Ιωάννης Skylitzēs:

CFHB 5: 453/76 < Άσπών Σαλάριος

2. 30. Άσπαρούχ:

1. Bulgar beyi (645 – 702)

Τεοφάνης Κονφessor:

CSHB 43: 546/19 < Άσπαρούχ

Saint Nikēforos:

CFHB 13: 88/21 < Άσπαρούχ

2. 31. Ἀσπρον:

1. Dinyeper veya Özi nehri kıyısında terk edilmiş Peçenek şehri. (X.)

Kōnstantinos Porfyrogennētos:

CFHB 1: 168/60 < Ἀσπρον

2. 32. Ἀτακάμ:

1. Hun beyi. (V.)

Priskos:

HGM I: 277/29 < Ἀτακάμ

2. 33. Ἀταπάκ:

1. Atabey, Selçuklu ünvanı. (XI.)

Anna Komnēnē:

CFHB 40: 344/91/95/97 < Ἀταπάκ(-ας) τῆς Δαμασκοῦ = Tr. Şam'ın Atabeyi'nin..

Nikētas Hōniatēs:

CFHB 11: 31/15 < Ἀταπάκ 'Musul ve Halep Atabeyi', 192/47 < τον ἀτάπακ(-αν), 193/85 < ἀτάπακ(-ας)

2. 34. Ἀτελκούζου:

1. Türkler'in, Macarlar'ın, ve Peçenekler'in yaşadığı bölge. (X.)

Kōnstantinos Porfyrogennētos:

CFHB 1: 172/30 < Ἀτελκούζου 'Peçeneklerin yaşadığı yer', 176/24 < ποταμοῦ Ἐτελ και Κουζοῦ = Tr. İdil ve Kuzu nehri Türkler ülkelerine geri dönünce şehre bu ismi vermişlerdir. Ve şimdi peçeneklerin yaşadığı bu yerlere Ετελ ve Κούζου denir.

2. 35. Ἀτέχ:

1. Tamatarhan yarım adasının karşısındaki ada. (X.)

Kōnstantinos Porfyrogennētos:

CFHB 1: 186/95 < Ἀτέχ

2. 36. Ἀττίλ:

1. Peçenek bölgesinde bir nehir adı.

Menandros Protēktōr:

Ex. Leg. : 453/10 < Ἀτίλ(-αν)

Teofanēs Homologētēs:

Theo. C. De.: 356/23/26/27 < Ἀτελ

Kōnstantinos Porfyrogennētos:

CFHB 1: 166/2 < Ἀτήλ

2. 37. Ἀττήλα:

1. Attila Hun hükümdarı. (430 - 455)

Priskos:

Ex Leg. : 121/18 < Ἀττήλα(-ν) , 122/20 < *περὶ Ἀττήλαν καὶ Βλήδαν* = Tr. Attila ve Bleda hakkında , 122/24/29/32 < *τον Ἀττήλα(-ν)* , 123/10 < τῷ Ἀττήλᾳ , 123/23/25 < *τον Ἀττήλα(-ν)* , 124/6 < Ἀττήλα , 124/20 < Ἀττήλᾳ , 125/5 < Ἀττήλα , 125/10 < τῷ Ἀττήλᾳ , 125/14 < *τον Ἀττήλα(-ν)* , 125/17/20 < Ἀττήλα , 125/26 < Ἀττήλᾳ , 125/34, 126/6 < Ἀττήλα(-ν) , 126/12 < τῷ Ἀττήλᾳ , 126/18 < Ἀττήλα , 126/22/30 < *τον Ἀττήλα(-ν)* , 126/32 < τοῦ Ἀττήλα , 127/9 < Ἀττήλᾳ , 127/14/20 < *τον Ἀττήλα(-ν)* , 127/23 < Ἀττήλᾳ , 127/24 < Ἀττήλα , 127/32 < *τον Ἀττήλα(-ν)* , 127/35 < Ἀττήλα(-ς) , 128/2, 129/7/9 < *τον Ἀττήλα(-ν)* , 129/13 < Ἀττήλα(-ς) , 129/14 < τῷ Ἀττήλᾳ , 129/27 < Ἀττήλα(-ς) , 129/30 < τοῦ Ἀττήλα , 130/8 < Ἀττήλα , 130/10 < Ἀττήλᾳ , 130/12 < τοῦ Ἀττήλα , 130/17 < *τον Ἀττήλα(-ν)* , 130/25/33 < τῷ Ἀττήλᾳ , 131/2, 132/16 < τοῦ Ἀττήλα , 132/19/22/29/33 < *τον Ἀττήλα(-ν)* , 133/11 < Ἀττήλα(-ς) , 133/12 < τῷ Ἀττήλᾳ , 133/27 < τοῦ Ἀττήλα , 133/32 < Ἀττήλα , 134/2/10 < *τον Ἀττήλα(-ν)* , 134/26/28/30 < τῷ Ἀττήλᾳ , 134/33 < Ἀττήλα , 135/1/32 < *τον Ἀττήλα(-ν)* , 139/10 < Ἀττήλα(-ς) , 139/13 < Ἀττήλᾳ , 139/21 < Ἀττήλα , 140/1 < Ἀττήλα , 140/10 < *τον Ἀττήλα(-ν)* , 140/13 < Ἀττήλα , 140/15 < τοῦ Ἀττήλα , 140/22 <

τον Ἀττήλα(-ν) , 140/25 < Ἀττήλα, 140/29 < Ἀττήλα(-ς), 141/27 < Ἀττήλα(-ν), 142/9 < Ἀττήλα(-ς) , 149/27, 143/3/7 < τον Ἀττήλα(-ν), 143/10 < Ἀττήλα(-ς), 143/14 < Ἀττήλα, 143/19 < Ἀττήλα(-ς) , 143/24/28 < Ἀττήλα, 143/30 < Ἀττήλα, 144/3 < τοῦ Ἀττήλα, 144/5 < Ἀττήλα(-ς) , 144/7/10 < τοῦ Ἀττήλα, 144/13 Ἀττήλα, 144/25 < τον Ἀττήλα(-ν) , 144/30 < τοῦ Ἀττήλα, 145/5 τον Ἀττήλα(-ν) , 145/8/9/15 < τοῦ Ἀττήλα, 145/23 < τῷ Ἀττήλα, 145/29 < τον Ἀττήλα(-ν) , 145/30 < Ἀττήλα, 146/5 < τον Ἀττήλα(-ν), 146/15 < Ἀττήλα(-ς), 146/23 < τοῦ Ἀττήλα, 147/5/10/16/26 < Ἀττήλα(-ς) , 148/5 < Ἀττήλα, 148/16/19 < τον Ἀττήλα(-ν) , 148/25 < Ἀττήλα(-ς) , 149/10/14 < Ἀττήλα(-ς) , 149/16 < Ἀττήλα, 149/18/27 < τον Ἀττήλα(-ν), 150/3 < Ἀττήλα(-ς) , 150/25 < Ἀττήλα(-ν) , 150/28 < Ἀττήλα, 151/3 < τον Ἀττήλα(-ν), 150/9 < Ἀττήλα, 576/10 < Ἀττήλα(-ς), 576/20 < τῷ Ἀττήλα, 577/26/28, 578/8, 579/1 < Ἀττήλα(-ς) , 579/16 < Ἀττήλα(-ν) , 579/24 < Ἀττήλα, 580/3 < Ἀττήλα, 580/13 < τον Ἀττήλα(-ν) , 580/15 < τῷ Ἀττήλα, 580/18/27 < τον Ἀττήλα(-ν), 580/33 < τῷ Ἀττήλα, 580/35 < τοῦ Ἀττήλα, 581/3/14 < τον Ἀττήλα(-ν) , 581/15 < τῷ Ἀττήλα, 581/18 < Ἀττήλα(-ς) , 581/32 < τον Ἀττήλα(-ν) , 582/7/28 < τῷ Ἀττήλα, 582/30 < Ἀττήλα(-ν), 583/1/11 < Ἀττήλα(-ς) , 587/29 < Ἀττήλα, 588/5 < τοῦ Ἀττήλα

Iōannēs Antiocheus:

CFHB 47: 402/3 < Ἀττήλα(-ς) , 402/7, 404/3/10 < τὸν Ἀττήλα(-ν) , 404/17 < τῷ Ἀττήλα

Prokopios:

CSHB 40: 329/6 < Ἀττήλα(-ν), 330/1 < Ἀττήλα(-ς) , 330/4 < τῷ Ἀττήλα, 330/21 < Ἀττήλα(-ν)

Eugrios:

Eva. Ekl. : 26/26 < Ἀτίλα

Paskal Kronikleri:

CSHB 11: 583/15 < Ἀτίλας και Βλίδας = Tr. Attila ve Bleda , 587/8/12 < Ἀτίλας, 587/16/18 < Ἀτίλα, 588/1 < Ἀτίλας, 598/3 < Ἀτίλα

Teofanēs Homologētēs:

CSHB 43: 158/9 < Ἀτίλας, 159/6 < Ἀτίλαν, 162/9, 165/10 < Ἀτίλας

Kōnstantinos Porfyrogennētos:

CFHB 1: 118/6-7 < Τοῦ δε Ἀτίλα τοῦ Βασιλεως τῶν Αἰαρων = Tr. Avarlar'ın hükümdarı olan Attila, 118/11 Ἀτίλα, 118//17 < τὸν Ἀτίλα(-ν)

Iōannēs Malalas:

CFHB 35: 279/46/49 < Αττήλα(-ς), 279/53/55 < Αττίλᾱ , 279/+27/+30 < Αττήλα(-ς),

Soudas:

Suda c. I: 403/9 < Αττήλα(-ς) ὁ τῶν Σκυτῶν ἡγεμὼν = Tr. İskitler'in hükümdarı Attila.

Suda c. II: 501/13/28 < Αττήλα(-ς)

Suda c. III: 161/4, 346/9 < Αττήλα(-ς)

Suda c. IV: 196/20 < Ατταλ(-ον)

2. 38. Αὐλ:

1. Bulgar beylerinin ikamet ettiği konut. (IX.)

Teofanēs Homologētēs:

Theo. C. De. : 436/24 < αὐλ(-άς) , 485/14 < αὐλ(-ῆ) , 490/26 < αὐλ(-ήν) , 498/25 < αὐλ(-ῆς)

Ιωάννης Ζōνaras:

CSHB 49.2: 309/10 < αὐλ(-ήν)

2. 39. Ἀφκάλ:

1. Hun kökenli Roma komutanı. (V.)

Ιωάννης Malalas:

CFHB 35: 387/95 < Ἀφκάλ , 388/31 < Ἀφκάλ

2. 40. Ἀφίχ:

1. Avarlı elçi. (VI.)

Menandros Protēktōr:

Ex Leg.: 220/9 < Ἀφίχ , 459/29/30 < Ἀφίχ

Teofylaktos Simokattēs:

T. Sim. : 292/15/16/18 < Ἀφίχ

Teofanēs Homologētēs:

Theo. C. De. : 284/9/10/18 < Ἀφῆχ

2. Romalı Hun komutan (VI.)

Teofylaktos Simokattēs:

T. Sim: 67/2, 73/17 < Ἀφῆχ

Teofanēs Homologētēs:

Theo. C. De. : 254/19 < Ἀνεφῆχ

2. 41. Βαῖαν:

1. Baş Avar kağanı (Gr. = ἡγεμόνος) (VI.)

Menandros Protēktōr:

Ex. Leg. : 195/26 < ὁ Βαῖνός ὁ τῶν Ἀβάρων ἡγεμῶν = Tr. Avarlar'ın en büyük hükümdarı Bayan , 196/1 < Βαῖαν(-ῆ) , 196/11/20/23 < Βαῖαν(-οῦ) , 208/16 < Βαῖαν(-όν) 208/25 < ὁ Βαῖαν(-ός) , 208/28 < Βαῖαν(-όν) , 209/25 < Βαῖαν(-ῆ), 209/27 < ὁ Βαῖαν(-ός) , 220/12 < Βαῖαν(-οῦ) , 221/2 < τοῦ Βαῖαν(-οῦ) , 221/8 , 444/28, 454/15 < ὁ Βαῖαν(-ός) , 454/26 < Βαῖαν(-όν) , 455/11, 456/6/12 < ὁ Βαῖαν(-ός) , 457/30 < τῆ Βαῖαν(-ῆ) , 458/20 < ὁ Βαῖαν(-ός) , 471/25 < Βαῖνός ὁ τῶν Ἀβάρων Χαγάνος = Tr. Avarlar'ın kağanı olan Bayan. , 476/28 < τοῦ Βαῖαν(-οῦ) , 476/34 < ὁ Βαῖαν(-ός) , 477/1 < Βαῖαν(-ός) , 477/12/15 < τὸν Βαῖαν(-όν)

2. Bulgar beyi Kubrat'ın oğlu, Asparuh'un kardeşi. (VII.)

Teofanēs Homologētēs:

Theo. C. De. : 357/19, 358/9 < Βατβαῖαν

Saint Nikēforos:

CFHB 13: 88/14/33 < Βαῖαν(-ός)

3. Bulgar Beyi Tohtos'un kardeşi. (VIII.)

Saint Nikēforos:

CFHB 13: 152/5/7 < τῷ Βαϊαν(-ῶ)

4. Bulgar beyi. (VIII)

Teofanēs Konfessor:

Theo. C. De. : 433/22 < Παγάν(-ον), 436/9 < Παγάν(-ος)

Geōrgios Kedrēnos:

CSHB 9: 13/8 < Παγάν(-ον)

Saint Nikēforos:

CFHB 13: 152/9 < Καμπαγάν(-ον)

2. 42. Βάιτζα:

1. Peçenek beyi.

Kōnstantinos Porfyrogennētos:

CFHB 1: 166/21 < τὸν Βάιτζα(-ν) < *Βάιτζα(-αν)

2. 43. Βακάθ:

1. Onogur bölgesi.. (V. - VI.)

Teofylaktos Simokattēs:

T. Sim. : 260/10 < Βακάθ

2. 44. Βάλ:

1. Peçenek ülkesinde bir nehir ismi.

Kōnstantinos Porfyrogennētos:

CFHB 1: 186/89 < ..ποταμοι, ὁ Βάλ καὶ ὁ Βουρλιχ = Tr. ..nehirler, Bal ve Burlih

2. 45. Βαλα[γ]ᾶμ:

1. Hun kökenli bir halk olan Kidaritler'in şehri.

Priskos:

HGM I: 349/32 < Βαλαᾶμ < *Βαλα[γ]ᾶμ

2. 46. Βάλα:

1. Hun beyi (V.)

Prokopios:

CSHB 40: 360/4 < Βάλα(-ς) < *Βάλα(-ας)

CSHB 41: 87/21 < Βάλα(-ν) < *Βάλα(-αν)

Teofanēs Homologētēs:

Theo. C. De. : 189/15 < Βάλα(-ς) < *Βάλα(-ας)

Agatias:

CSHB 1: 267/2 < Βάλα(-ς) < *Βάλα(-ας)

CFHB 2: 158/6 < Οὔάλα(-ς) < *Οὔάλα(-ας)

HGM II: 339/1 < Βάλα(-ς) < *Βάλα(-ας)

2. 47. Β[α]λᾶχ:

1. Sabēr (= Türk) kumandan. (M.S. 520)

Ιωαννēs Malalas:

CFHB 35: 360/38 < Β[α]λᾶχ < Βλᾶχ

Geōrgios Kedrēnos:

CSHB 8: 644/4 < Μαλᾶχ

2. 48. Βαλγίτζιν:

1. Hazar beyi. (VIII.)

Teofanēs Homologētēs:

Theo. C. De. : 373/9/13 < Βαλγίτζιν ~ Βαλγίτζην

2. 49. Βαλμάχ:

1. Türk komutan. (550 – 560)

Agatias:

CFHB 2: 106/12 < Βαλμάχ

2. 50. Βαλτζάρ:

1. Peçenek beyi. (XI.)

Ιωαννēs Skylitzēs:

CFHB 5: 455/42 < Βαλτζάρ

2. Bir başka Peçenek beyi. (XI.)

Ιωαννēs Skylitzēs:

CFHB 5: 465/43 < Βαλτζάρ

2. 51. Βαρσῆλτ:

1. Hun boyu. (VI.)

Teofylaktos Simokattēs:

T. Sim. : 258/19 < Βαρσῆλτ

2. 52. Βασίχ:

1. Hun beyi (V.)

Priskos:

HGM I: 312/31 < Βασίχ

2. 53. Βατ:

1. Peçenek beyi.

Κωνσταντίνος Πορφυρογεννῆτος:

CFHB 1: 166/24 < τὸν Βατ(-ᾶν)

2. 54. Βερζίτικ:

1. Bulgar ismi. (X.)

Κωνσταντίνος Πορφυρογεννῆτος:

CFHB 28: 102/147 < Βερζίτικ(-ον)

2. 55. Βερίχ:

1. Hun beyi.

Priskos:

HGM I: 315/28 < Βερίχ(-ον) , 320/24 < Ἀττίλας καὶ Βερίχον = Tr. Attila ve Berih'in , 321/6/15 < ὁ Βερίχ(-ος), 321/23 < τῷ Βερίχῳ , 321/31 < τὸν Βερίχ(-ον)

2. 56. Βιττόρ[γου]ρ:

1. Hun boylarından biri. (VI.)

Agatias :

CSHB 1: 92/11 < Βιττόρ(-ων)

HGM II: 201/6/7 < Βιττόρ(-ων) ~ Βίττόρ(-ες)

CFHB 2: 57/18/19 < Βίττόρ(-ων) ~ Βίττόρ(-ες)

2. 57. Βλήδα:

1. Hun beyi, Attila'nın kardeşi.

Priskos:

HGM I: 277/32 < Βλήδα(-ν) < *Βλήδα(-αν) , 301/2 < Βλήδα, 302/13 < Βλήδα(-ν) < *Βλήδα(-αν), 302/27 < Ἀττήλας τε καὶ Βλήδας = Tr. Attila ve Bleda , 317/27 < τῷ Βλήδα , 324/31 < ὁ Βλήδα(-ς), 325/4 < ὁ Βλήδα(-ς) , 335/28 < Βλήδα(-ν) < *Βλήδα(-αν)

Soudas:

Suda c. I: 476/9 < 334 [ὁ] Βλήδας: ὄνομα Σκύθου = Tr. İskit (=Hun) İsmi.

Suda c. II: 501/18/25 < ὁ Βλήδα(-ς) , 501/28 < τῷ Βλήδα

Ιωάννης Ζώνaras:

Zōnars Lex. : 391[ὁ] Βλήδας: ὄνομα Σκύθου = Tr. İskit (=Hun) İsmi.

Paskal Kronikleri:

CSHB 11: 583/15 < Ἀττίλας καὶ Βλίδας = Tr. Attila ve Bleda

Teofanēs Homologētēs :

Theo. C. De. : 102/16 < Βδελλά(-ν)

2. Ostragot beyi.

Prokopios:

CSHB 41: 298/14 < Βλέδα(-ν)

2. 58. Βογα:

1. Romalı Peçenek komutan. (X.)

Iōannēs Skylitzēs:

CFHB 5: 201/51 < *Βογα̃(-ς)* < **Βογα(-ας)* , 204/21/23 < *Βογα̃* , 204/38 < *τὸν Βογα̃(-ν)* < *τὸν *Βογα(-αν)*

Nikolaos Mystikos:

CFHB 6: 58/99 < *τὸν Βωγα̃(-ν)* < *τὸν *Βωγα(-αν)* , 60/136/148 < *Βωγα̃(-ς)* ~ *Βωγα̃*

Iōannēs Zōnaras:

CSHB 49.2: 464/10/14/15 < *ὁ Βογα̃(-ς)* , 465/18 < *τοῦ Βογα̃*

2. 59. Βοῖλα:

1. Eski Bulgarca ünvan/isim. (IX. - XI.)

Teofanēs Homologētēs:

Theo. C. De. : 447/3 < *Βοῖλα̃(-ν)* < **Βοῖλα(-αν)* , 447/12 < *Βοῖλάδ(-ας)*

Kōnstantinos Porfyrogennētos:

CFHB 1: 212/146 < *τὸν Βοῖλα(-ν)* < *τὸν Βοῖλα(-αν)* ‘Nikepolis’ in genaralinen ünvanı/ismi’

CSHB 16: 681/15 < *ὁ Βοῖλ(-ας) Ταρκαν(-ος)*

CFHB 1: 168/36 < *Βουλα - τζοπόν* ‘Peçenek beyi/bölgesi’

Iōannēs Skylitzēs:

CFHB 5: 473/64 < *Βοῖλα*

Iōannēs Zōnaras:

CSHB 49.2: 644/17 < *ὁ Βοῖλα(-ς)*

2. 60. Βοῖσκ(-οι):

1. Don yakınlarında Hunların boyun eydirdiği insanlar. (V)

Priskos:

HGM I: 276/8 < *Βοῖσκ(-οι)*

2. 61. Βο[γ]οκολαβρᾱ:

1. Avar şamanı (VI.).

Teofylaktos Simokattēs:

T. Sim. : 53/15 < Βο[γ]οκολαβρᾱ

2. 62. Βορίς:

1. Bulgar beyi Mihael Boris. (IX.)

Κωνσταντίνος Πορφυρογεννῆτος:

CFHB 1: 150/62 < ὁ Βορίς(-ης), 154/45 < Μιχαήλ ὁ Βορίς , 154/48 < ὁ Βορίς(-ης) , 154/54 < Μιχαήλ ὁ Βορίς

Teofylaktos Ἀῆριδανσῆς:

CFHB 16 (II): 205/35 < Βορίσης ὁ Βουλγάρων βασιλεύς = Tr. Bulgar hükümdarı Boris

2. Bulgar beyi II. Boris (X.)

Ἰωάννης Skylitzēs:

CFHB 5: 255/75 , 288/93 < Βορίς(-ην), 297/78 < Βορίσης ὁ βασιλεὺς τῶν Βουλγάρων = Tr. Bulgarlar'ın hükümdarı olan Boris. , 310/65/68 < τὸν Βορίς(-ην), 328/64, 329/73 < Βορίσ(-ης) , 346/67 < Βορίς(-ην)

Ἰωάννης Ζōνaras:

CSHB 49.2: 495/9, 522/19 < Βορίς(-ην) , 529/7 < τῶν Βουλγάρων βασιλεὺς ὁ Βορίσης = Tr. Bulgarlar'ın hükümdarı olan Boris, 536/2 < τὸν Βορίς(-ην)

2. 63. Βοροταλμᾶτ:

1. Peçenek boyu (IX.)

Kōnstantinos Porfyrogennētos:

CFHB 1: 168/35 < *Βοροταλμὰτ*

2. 64. Βουγά:

1. Dalmaçya bölgesine gelmiş Avarlı bir kız. (VII.)

Kōnstantinos Porfyrogennētos:

CFHB 1: 142/65 < *ἡ Τουγά καὶ ἡ Βουγά* = Tr. Tuga ve Buga

2. 65. Βουλγαρ(-ία):

1. Kuban nehri kıyısı ve Azak çevresindeki ilk Bulgar yurdu. (V - VI.)

Teofanēs Homologētēs:

Theo. C. De.: 357/13 < *Βουλγαρ(-ία)* , 358/10 < *Βουλγαρ(-ίας)*

Saint Nikēforos:

CFHB 13: 152/2 < *Βουλγαρ(-ίαν)* , 152/10 < *Βουλγαρ(-ίας)*

2. Don nehri ve çevresindeki Bulgar yurdu. (VII - XIII.)

Teofanēs Homologētēs:

Theo. C. De. : 364/12, 374/2 < *Βουλγαρ(-ίας)*, 431/7 < *τὴν Βουλγαρ(-ίαν)* , 433/19 < *Βουλγαρ(-ία)* , 434/16, 436/9 < *Βουλγαρ(-ίας)*, 436/15/23 < *Βουλγαρ(-ίαν)*, 446/28 < *Βουλγαρ(-ίας)*, 447/1/7 < *Βουλγαρ(-ίαν)* , 447/11/12 < *Βουλγαρ(-ίας)*, 447/13 < *Βουλγαρ(-ίαν)*, 447/15 < *Βουλγαρ(-ίας)*, 467/9/29, 470/10 < *Βουλγαρ(-ίας)*, 490/11 < *Βουλγαρ(-ίαν)*, 494/3 < *Βουλγαρία*, 500/2 < *Βουλγαρ(-ίας)*

Saint Nikēforos:

CFHB 13: 86/4 < *Βουλγαρ(-ία)*

Nikolaos Mystikos:

CFHB 6: 16/2 , 20/2 < *Βουλγαρ(-ίας)* , 22/36 < *Βουλγαρία*, 26/1, 58/108 < *Βουλγαρ(-ίας)*, 128/7 < *τὴν Βουλγαρ(-ίαν)* , 192/28 < *Βουλγαρ(-ίαν)* , 204/18 < *Βουλγαρ(-ίας)*

Konstatinos Porphyrogenitus:

CFHB 1: 52/8, 54/5, 62/97/101, 64/1/3 < *Βουλγαρ(-ίας)*, 146/119 < *τῇ Βουλγαρ(-ία)*, 150/60/62 < *Βουλγαρ(-ίας)* , 154/29 < *Βουλγαρ(-ία)* , 154/40/45 < *Βουλγαρ(-ίας)* , 154/50/60 < *Βουλγαρ(-ία)* , 156/63/65 < *Βουλγαρ(-ία)* , 156/74 < *Βουλγαρ(-ίαν)* , 156/80/90 < *Βουλγαρ(-ίας)* , 158/99 < *Βουλγαρ(-ία)* , 158/124 < *Βουλγαρ(-ίας)*, 160/137 < *Βουλγαρ(-ίαν)*, 160/139/148 < *Βουλγαρ(-ίας)* , 168/41 < *τῇ Βουλγαρ(-ία)* , 168/< *Βουλγαρ(-ίας)* , 168/59, 186/77 < *Βουλγαρ(-ίαν)* , 250/112 < *Βουλγαρ(-ίας)*

Geōrgios Monahos:

Mon. D. Boor: 732/14 < *Βουλγαρ(-ίας)*

Symeon Magister:

CFHB 44: 193/152 < *Βουλγαρ(-ία)* , 193/154) , 202/127 < *Βουλγαρ(-ίας)* , 235/71 < *Βουλγαρ(-ίας)*, 236/11, 243/216 , 275/83, 276/108 < *Βουλγαρ(-ίας)* , 276/114 < *τὴν Βουλγαρ(-ίαν)* , 296/39 , 301/68 , 326/339 < *Βουλγαρ(-ίας)* , 328/392 < *Βουλγαρ(-ίαν)*

Iosaphi Genesios:

CFHB 14: 29/87, 61/91 < *Βουλγαρ(-ίας)*

Iōannēs Skylitzēs:

CFHB 5: 90/52 < *Βουλγαρ(-ία)*, 92/2 < *Βουλγαρ(-ία)*, 117/11 < *Βουλγαρ(-ίαν)* , 124/18 < *Βουλγαρ(-ία)* , 176/80 < *Βουλγαρ(-ίας)* , 176/4 < *Βουλγαρ(-ίαν)* , 177/11, 200/12 , 218/9, 222/2 < *Βουλγαρ(-ίας)* 222/10 < *Βουλγαρ(-ία)* , 223/25 < *Βουλγαρ(-ίας)* , 223/33 < *Βουλγαρ(-ία)*, 224/58 < *Βουλγαρ(-ίαν)*, 225/2, 255/76 256/79 < *Βουλγαρ(-ία)*, 277/26 < *Βουλγαρ(-ίας)*, 277/32 < *Βουλγαρ(-ία)*, 277/36 < *Βουλγαρ(-ίας)*, 287/91 < *Βουλγαρ(-ίαν)*, 288/3/6 < *Βουλγαρ(-ίας)*, 329/72 < *τὴν Βουλγαρ(-ίαν)*, 330/92/3 < *Βουλγαρ(-ίας)* , 330/12/15 < *Βουλγαρ(-ία)*, 332/60 < *Βουλγαρ(-ίαν)* , 342/47 < *Βουλγαρ(-ία)*, 343/79 < *Βουλγαρ(-ία)*, 344/89 < *Βουλγαρ(-ίας)*, 348/10 < *Βουλγαρ(-ία)* , 348/14, 352/9 < *Βουλγαρ(-ίαν)*, 353/48 < *Βουλγαρ(-ίας)* , 353/53/59 < *Βουλγαρ(-ίαν)* , 353/62 , 354/70 < *Βουλγαρ(-ίας)*, 357/77/78, 358/87, 359/15, 360/52/63 , 365/8/12 , 373/92/95 , 400/32 < *Βουλγαρ(-ίας)* , 400/38 < *τῇ Βουλγαρ(-ία)* , 409/87 < *Βουλγαρ(-ίας)* , 409/91 < *Βουλγαρ(-ία)*, 409/4/6, 410/23 < *Βουλγαρ(-*

ίας), 414/39/45, 428/76 < Βουλγαρ(-ία), 458/50 , 459/73/80 < τῆς Βουλγαρ(-ίας) , 478/87 < Βουλγαρ(-ία) , 487/88 , 479/18/19 , 492/51 < Βουλγαρ(-ίας)

Ιωάννης Ζōνaras:

CSHB 49.2: 279/1 < Βουλγαρ(-ίαν) , 279/11 < Βουλγαρ(-ίας), 309/7 < Βουλγαρ(-ίαν), 387/13 < Βουλγαρ(-ίας)

Teofylaktos Ἀῃridansēs:

CFHB 16 (I): 353/2 , 355/1, 361/1, 365/1, 367/1/1(13) < Βουλγαρ(-ίας),

Nikiforos Biriennios:

CFHB 9: 213/19 < Βουλγαρ(-ία) , 213/21 < τῆς Βουλγαρ(-ίας) , 283/7 < τῇ Βουλγαρ(-ία), 325/3 < Βουλγαρ(-ίας)

Anna Komnēnē:

CFHB 40: 252/16 < Βουλγαρ(-ίας)

2. 66. Βούλγαρ(-οι):

1. Bulgarlar (VI.)

Kosmas Indikopleustes (M. S. 546.):

E. W. Kosm. : 119/28

Vat. Gr. 699 : 34v/2

Ιωάννης Malalas:

CFHB 35: 71/33, 329/14/11 < Βουλγάρ(-ων)

Maurikios:

CFHB 17: 420/8 < Βουλγαρ(-ικὰ) σαγία = Tr. Bulgarî kürk. ‘kıyafet’

Teofylaktos Simokattēs:

T. Sim.: 251/10 < Βουλγάρ(-οις) , 251/14/21 < Βούλγαρ(-οι)

Ιωάννης Antioḗus:

CFHB 47: 430/26 < *Βουλγάρ(-ους)*

Geōrgios Pīsidēs:

Pertusi: 185/197 < *τῷ Βουλγάρ(-ῳ)* , 194/409 < *Βουλγάρ(-οις)*

Teofanēs Homologētēs:

Theo. C. De. : 143/26 < *Βούλγαρ(-οι)*, 160/14 < *Βουλγάρ(-ων)*, 217/26 < *Βούλγαρ(-οι)*, 217/27/29 < *Βουλγάρ(-ων)*, 218/2 < *οἱ Βουλγάρ(-οι)* , 218/6 < *τοὺς Βουλγάρ(-ους)* , 218/10/11, 219/9 < *Βούλγαρ(-οι)*, 219/14 < *τῶν Βουλγάρ(-ων)*, 275/14 < *Βουλγάρ(-οις)*, 275/15 < *Βούλγαρ(-οι)* , 275/16 < *τοὺς Βουλγάρ(-ους)* , 275/17 < *Βούλγαρ(-οι)* , 277/9 < *τοὺς Βουλγάρ(-ους)*, 315/9 < *Βουλγάρ(-οις)*

Kōnstantinos Porfyrogennētos:

CFHB 1: 52/2 < *Βουλγάρ(-ων)*, 52/3 < *Βουλγάρ(-οις)* , 52/6 < *Βουλγάρ(-ους)* , 52/10 < *οἱ Βουλγάρ(-οι)* , 56/20 < *τοὺς Βουλγάρ(-ους)* , 72/147 < *Βουλγάρ(-ων)* , 72/149 < *τῷ Βουλγάρ(-ῳ)*, 74/161 < *τοὺς Βουλγάρ(-ους)*, 94/25 < *τῶν Βουλγάρ(-ων)* , 150/65 3 < *τοῖς Βουλγάρ(-οις)*, 154/36/56 < *οἱ Βουλγάρ(-οι)*, 156/88/91 < *Βουλγάρ(-ων)* , 156/95 < *Βούλγαρ(-οι)* , 158/104/105 < *τοῖς Βουλγάρ(-οις)*, 158/109/114 < *τῶν Βουλγάρ(-ων)*, 158/120/126 < *Βούλγαρ(-οι)* , 158/129 < *τῶν Βουλγάρ(-ων)* , 178/41 < *Βούλγαρ(-οι)* , 180/24 < *τοὺς Βουλγάρ(-ους)*

Iōsēf Genesios:

CFHB 14: 9/84/86 < *Βουλγάρ(-ων)*, 9/90 < *Βούλγαρ(-οι)*, 10/4, 13/83), 29/4 < *Βουλγάρ(-ων)*, 29/7 < *τοῖς Βουλγάρ(-οις)*, 30/10 < *οἱ Βουλγάρ(-οι)*, 69/42 < *Βουλγάρ(-ων)* , 90/3 < *Βουλγάρ(-ων)*

Geōrgios Monahos:

Mon. D. Boor: 619/21 < *Οὐννων καὶ Γότθων καὶ Βουλάρων ..* = Tr. Hun'ların ve Gotlar'ın ve Bulgarlar'ın..

Geōrgios Kedrēnos:

CSHB 8: 628/12 < *οἱ Βουλγάρ(-οι)* , 632/11 < *Βουλγάρ(-ων)* , 651/17 < *οἱ Βούλγαρ(-οι)* , 651/20 < *τοὺς Βουλγάρ(-ους)* , 651/22 < *Βούλγαρ(-οι)* , 652/8 < *Βουλγάρ(-ων)*

Iōannēs Zōnaras:

CSHB 49.2: 137/11 < *τῶν Βουλγάρ(-ων)*

2. Bulgarlar (VII. – XII.)

Teofanēs Homologētēs:

Theo. C. De. : 356/18 < τῶν Βουλγάρ(-ων), 358/21, 359/6 < οἱ Βουλγάρ(-οι), 364/6 < τῶν Βουλγάρ(-ων), 364/9/12 < Βουλγάρ(-ους), 364/16, 374/7/17, 376/14/15/21/26, 382/22, 391/9, 397/28 < τῶν Βουλγάρ(-ων), 400/23/27, 429/25 < οἱ Βούλγαρ(-οι), 431/8 < τὴν Βουλγαρ(-ίαν), 432/25 < Βούλγαρ(-οι), 433/9 < Βουλγάρ(-ων), 433/13 < Βουλγάρ(-ους), 433/15/18/22 < οἱ Βούλγαρ(-οι), 437/20 < Βουλγάρ(-ων), 446/31 < τῶν Βουλγάρ(-ων), 447/3 < οἱ Βουλγάρ(-οι), 447/5 < Βουλγάρ(-ους), 447/14 < Βουλγάρ(-ων), 447/29 < Βουλγάρ(-ους), 448/13, 451/6, 464/1, 467/7 < Βουλγάρ(-ων), 467/12 < οἱ Βουλγάρ(-οι), 467/28 < Βουλγάρ(-ων), 484/30 < οἱ Βουλγάρ(-οι), 485/5 < τῶν Βουλγάρ(-ων), 489/24, 490/7 < Βουλγάρ(-ων), 495/21/22 < Βουλγάρ(-ων), 495/27 < οἱ Βουλγάρ(-οι), 496/15, 497/16 < Βουλγάρ(-ων), 498/12 < τοῖς Βουλγάρ(-οις), 500/29 < τῶν Βουλγάρ(-ων), 501/28 < οἱ Βουλγάρ(-οι)

Saint Nikēforos:

CFHB 13: 86/2 < Οὐννων καὶ Βουλάρων = Tr. Hunlar'ın ve Bulgarlar'ın, 90/5/17 < Βουλγάρ(-οι), 92/5 < τοὺς Βουλγάρ(-ους), 102/38/58 < Βουλγάρ(-ων), 104/1 < τοὺς Βουλγάρ(-ους), 104/6 < οἱ Βουλγάρ(-οι), 110/73/87, 114/1/8, 126/4 < τῶν Βουλγάρ(-ων), 126/7 < Βουλγάρ(-ους), 126/22/24 < τοῖς Βουλγάρ(-οις), 144/5 < οἱ Βουλγάρ(-οι), 144/11 < Βουλγάρ(-ους), 144/15/17 < Βουλγάρ(-ων), 148/1 < Βουλγάρ(-ους), 150/1 < Βουλγάρ(-οι), 150/6 < Βουλγάρ(-ους), 150/11 < οἱ Βουλγάρ(-οι), 152/3 < Βουλγάρ(-ους), 152/4/5 < Βούλγαρ(-οι), 156/2/3 < Βουλγάρ(-ων), 156/9 < Βουλγάρ(-οις)

Geōrgios Monahos:

Mon. D. Boor: 728/15 < τῶν Βουλγάρ(-ων), 729/4/10 < οἱ Βουλγάρ(-οι), 745/18, 758/4 < Βουλγάρ(-ων), 758 /8 < Βουλγάρ(-οι), 760/11 < Βουλγάρ(-ων), 774/18, 775/11, 776/17 < Βουλγάρ(-ων), 796/24 < τοὺς Βουλγάρ(-ους)

Nikolaos Mystikos:

CFHB 6: 92/1 < Συμεὼν Βουλγάρω = Tr. Bulgar Symeon, 210/86 < τῶν Βουλγάρ(-ων), 210/89 < τοῦ Βουλγάρ(-ου), 312/40, 362/3 < Βούλγαρ(-οι), 486/13 < τῶν Βουλγάρ(-ων), 496/15 < Βουλγάρ(-οι)

Symeon Magister:

CFHB 44: 169/46 < *Βουλγάρ(-οι)* , 170/7 < *Βουλγάρ(-ων)* , 175/20 < *τὸν Βούλγαρ(-ον)* , 176/15 < *τῶν Βουλγάρ(-ων)* , 177/6 < *οἱ Βουλγάρ(-οι)* , 185/99/116 , 191/113/135 , 194/169 , 201/101, 207/64, 209/9 < *Βουλγάρ(-ων)* , 236/91 < *Βουλγάρ(-οι)* , 239/148 , 243/217 < *Βουλγάρ(-ων)*, 275/90 < *Βουλγάρ(-οι)*, 304/141 , 315/109 < *Βουλγάρ(-ων)* [...]

Geōrgios Kedrēnos:

CSHB 8: 770/3 < *τῶν Βουλγάρ(-ων)* , 770/7/13 < *οἱ Βουλγάρ(-οι)* , 771/20 < *τῶν Βουλγάρ(-ων)* , 772/1/5, 780/1/4, 781/16 < *Βουλγάρ(-ων)* , 781/20 < *οἱ Βουλγάρ(-οι)* , 782/1 < *τῶν Βουλγάρ(-ων)* , 785/5, 792/19 < *οἱ Βουλγάρ(-οι)*

CSHB 9: 11/6 < *οἱ Βουλγάρ(-οι)* , 11/10, 13/9 , 15/5 , 17/8/9 < *Βουλγάρ(-ων)* , 17/21 < *Βουλγάρ(-ων)* , 19/8 , 25/7/16/17, 26/21 < *Βουλγάρ(-ων)* , 36/19 < *οἱ Βουλγάρ(-οι)* , 36/21, 40/17, 42/14 < *Βουλγάρ(-ων)*

Iōannēs Skylitzēs:

CFHB 5: 5/76/77 , 6/7 < *Βουλγάρ(-ων)*, 6/13 < *οἱ Βουλγάρ(-οι)* , 7/22 < *τῶν Βουλγάρ(-ων)*, 12/5 < *Βουλγάρ(-οις)* , 13/32 < *οἱ Βουλγάρ(-οι)* , 13/38 < *Βουλγάρ(-ων)* , 13/41 < *οἱ Βουλγάρ(-οι)*, 13/45, 16/43, 37/71, 38/91, 90/42/62 < *τῶν Βουλγάρ(-ων)*, 91/95 < *Ρωμαίων τε καὶ Βουλγάρων* = Tr. Romalı'ların ve Bulgarlar'ın , 117/13/16/21/32 < *τῶν Βουλγάρ(-ων)*, 123/8/11 < *οἱ Βουλγάρ(-οι)* , 124/17/24 < *τῷ Βουλγάρ(-ῳ)* , 124/28 < *τοὺς Βουλγάρ(-ους)*, 165/12, 175/75 < *τῶν Βουλγάρ(-ων)*, 177/17 < *τοῖς Βουλγάρ(-οις)*, 182/48, 195/95 < *Βουλγάρ(-ων)*, 202/55 < *Βουλγάρ(-οις)* , 202/75, 203/81/86 < *τῶν Βουλγάρ(-ων)* , 202/95 < *Βουλγάρ(-οις)* , 202/1 < *οἱ Βουλγάρ(-οι)*, 202/9/11 < *τοὺς Βουλγάρ(-ους)*, 205/50 < *Βουλγάρ(-ων)*, 202/54 < *οἱ Βουλγάρ(-οι)*, 214/76 < *τοὺς Βουλγάρ(-ους)*, 214/79/82/84 < *τῶν Βουλγάρ(-ων)*, 215/13 < *τῶν Βουλγάρ(-ων)*, 215/23 < *οἱ Βουλγάρ(-οι)*, 216/36/42/47/50 < *Βουλγάρ(-ων)*, 216/51 < *οἱ Βουλγάρ(-οι)* , 217/58/62 , 218/82 < *τῶν Βουλγάρ(-ων)*, 212/92 < *τοῖς Βουλγάρ(-οις)*, 220/44 < *οἱ Βουλγάρ(-οι)*, 222/12/18/19 < *τῶν Βουλγάρ(-ων)* , 222/20 < *οἱ Βουλγάρ(-οι)*, 223/31 < *τοῖς Βουλγάρ(-οις)*, 224/54 , 226/13 , 255/73, 256/80 , 263/45 , 264/71 < *Βουλγάρ(-ων)*, 264/79 < *οἱ Βουλγάρ(-οι)* , 277/31/34 < *τῶν Βουλγάρ(-ων)*, 288/16 < *τοῖς Βουλγάρ(-οις)*, 289/48 < *Βουλγάρ(-οι)* , 295/25, 297/80 < *τῶν Βουλγάρ(-ων)* , 297/81 < *Βουλγάρ(-ους)*, 297/83, 298/16 < *Βουλγάρ(-ων)*, 300/72 < *Βουλγάρ(-ους)* , 309/47, 328/58 < *Βουλγάρ(-ων)* , 328/60 < *Βουλγάρ(-οις)*, 341/21 < *τῶν Βουλγάρ(-ων)* , 342/49 < *Βουλγάρ(-ους)* , 343/70 < *Βουλγάρ(-ων)*, 344/7 < *τοὺς Βουλγάρ(-ους)* , 344/18 < *τῶν Βουλγάρ(-ων)*, 344/19 < *Βουλγάρ(-ους)*, 346/66, 349/30/36/46 < *τῶν Βουλγάρ(-ων)* , 350/61 < *Βουλγάρ(-οις)*, 350/73 < *Βουλγάρ(-ων)*, 351/86 < *Βουλγάρ(-οι)*, 353/61 < *Βουλγάρ(-ους)*, 354/78 < *Βουλγάρ(-οι)*, 357/60, 359/30,

364/77/80, 365/3 < Βουλγάρ(-ων), 372/81 < τῷ Βουλγάρ(-ῳ) , 378/42 < τῶν Βουλγάρ(-ων), 409/2, 410/27 < τῶν Βουλγάρ(-ων) , 411/58, 412/64 < Βουλγάρ(-οις) , 412/68 < Βουλγάρ(-ους), 413/6 < οἱ Βουλγάρ(-οι) , 413/17 < τῶν Βουλγάρ(-ων) , 413/19 < τοὺς Βουλγάρ(-ους), 413/22 < Βουλγάρ(-οι) , 414/35 < τοῖς Βουλγάρ(-οις), 414/44 < τῶν Βουλγάρ(-ων)

Ioānnēs Zōnaras:

CSHB 49.2: 140/15, 226/16 < Βουλγάρ(-ων), 227/18 < τοῖς Βουλγάρ(-οις) , 229/12 < τοὺς Βουλγάρ(-ους) , 237/7/13, 238/6 < τῶν Βουλγάρ(-ων) , 239/9 < τοὺς Βουλγάρ(-ους) , 239/12 < οἱ Βουλγάρ(-οι), 244/3 < Βουλγάρ(-οι) , 249/4 < Βουλγάρ(-ων) , 253/12 < Βουλγάρ(-οι) , 256/9 < τοῖς Βουλγάρ(-οις) , 256/10 < Βουλγάρ(-ων) , 256/13 < Βουλγάρ(-οι) , 271/12 < οἱ Βουλγάρ(-οι) , 271/19 < τῶν Βουλγάρ(-ων) , 275/17, 278/17 < Βουλγάρ(-ων) , 279/2 < οἱ Βουλγάρ(-οι) , 279/4 < Βουλγάρ(-ους) , 279/6/15/17 < τῶν Βουλγάρ(-ων) , 280/6 < Βουλγάρ(-οις) , 280/11, 293/3 < Βουλγάρ(-ων) , 293/7 < Βουλγάρ(-οι) , 296/4/11 < Βουλγάρ(-ων) , 308/17 < Βουλγάρ(-οι) , 308/18 < Βουλγάρ(-ων) , 314/3/16 < Βουλγάρ(-ων), 315/11 < τοῖς Βουλγάρ(-οις) , 315/16 < Βουλγάρ(-ων) , 316/4 < τοὺς Βουλγάρ(-ους) , 316/11 < οἱ Βουλγάρ(-οι) , 344/15 < τῶν Βουλγάρ(-ων) , 345/2 < τοῖς Βουλγάρ(-οις) , 345/5 < τῶν Βουλγάρ(-ων) , 345/9 < οἱ Βουλγάρ(-οι) , 442/9 < Βουλγάρ(-ων) , 443/2 < τοῖς Βουλγάρ(-οις) , 443/4/12 < τῶν Βουλγάρ(-ων) , 443/15 < τοὺς Βουλγάρ(-ους) , 444/4 < Βουλγάρ(-ους), 444/7/8 < τῶν Βουλγάρ(-ων), 463/14 < τοὺς Βουλγάρ(-ους) , 464/6 < οἱ Βουλγάρ(-οι) , 464/11 < τῶν Βουλγάρ(-ων) , 465/12 < οἱ Βουλγάρ(-οι) , 470/15 < τῶν Βουλγάρ(-ων) , 470/21 < οἱ Βουλγάρ(-οι) , 471/5 < τῶν Βουλγάρ(-ων) , 473/3/16/18, 474/11 < τῶν Βουλγάρ(-ων) , 679/9 < Βουλγάρ(-οι)

Miḥaēl Glykas:

CSHB 24: 546/16 < τοῖς Βουλγάρ(-οις) , 558/4 < οἱ Βουλγάρ(-οι) , 576/4/18 < Βουλγάρ(-ων), 577/17 < Βουλγάρ(-οις) , 577/19, 578/2/11/14/18 , 579/5/9, 582/7/10 < τῶν Βουλγάρ(-ων), 589/8 < τοὺς Βουλγάρ(-ους)

Soudas:

Suda c. I: 4/5 < οἱ Βουλγάρ(-οι) , 483/19 < Βουλγάρ(-οι) , 483/21 < τῶν Βουλγάρ(-ων) , 483/30 < Βουλγάρ(-οι) , 484/4 < τοὺς Βουλγάρ(-ους)

Miḥaēl Psellos:

CFHB 30: 70/47 < Βουλγάρ(-ων) , 74/44 < τοῖς Βουλγάρ(-οις) , 84/10/21 < τῶν Βουλγάρ(-ων)

Teofylaktos Ἀῆridansēs:

CFHB 16 (II): 141/58 < *Βουλγάρ(-οις)*, 205/36 < *Βουλγάρ(-ων)* , 243/3 < *Βουλγάρ(-οις)*, 243/17 < *Βουλγάρ(-ων)* , 325/30 < *Βουλγάρ(-ους)*, 383/22 < *Βουλγάρ(-ων)* , 423/59 < *Βουλγάρ(-οι)* , 437/32/40 < *Βουλγάρ(-οις)* , 489/98 < *Βουλγάρ(-ων)* , 491/113 < *Βουλγάρ(-ους)*, 501/51, 517/1 < *Βουλγάρ(-οις)*

Nikēforos Bryennios:

CFHB 9: 77/12 < *Βουλγάρ(-ων)* , 79/17 < *Βουλγάρ(-οις)* , 211/1, 213/13, 219/19, 299/14, 329/13 < *Βουλγάρ(-ων)* , 329/28 < *τοὺς Βουλγάρ(-ους)* , 335/26 < *Βουλγάρ(-ων)*

Eustatios:

CSHB 31: 475/22 < *Βουλγάρ(-ων)*

Anne Komnene:

CFHB 40: 69/46, 210/21, 242/95, 244/83 , 383/16 < *Βουλγάρ(-ων)*

2. 67. Βουλγουδοῦ:

1. Roma ordusunda Messaget (= Hun) muhafız.

Prokopios:

CSHB 41: 198/23 < *Βουλγουδ(-οῦ)*

2. 68. Βουλτζοῦ:

1. Türk (= Macar) beyi. (X.)

Kōnstantinos Porfyrogennētos:

CFHB 1: 178/64 < *τοῦ Βουλτζοῦ* , 178/66 < *Βουλτζοῦς*

Iōannēs Skylitzēs:

CFHB 5: 239/60/73 < *Βουλοσουδ(-ῆς)*

Iōannēs Zōnaras:

CSHB 49.2: 484/9 < *Βουλοσουδ(-ῆς)*

2. 69. Βουρλίκ:

1. Azak ve Azov arasında bir nehir. (X.)

Kōnstantinos Porfyrogennētos:

CFHB 1: 186/89/91 < ..ποταμοι, ὁ Βάλ καὶ ὁ Βουρλίχ = Tr. ..nehirler, Bal ve Burlih

2. 70. Βούχαν:

1. Buhan Roma ordusunda Messaget (= Türk) muhafız. (VI.)

Prokopios:

CSHB 41: 150/20, 152/3, 153/18 < Βούχαν

2. 71. Βόα:

1. Sabēr (= Hun boyu) soylusu. (VI.)

Ιωαννῆς Malalas:

CFHB 35: 360/36/44 < Βόα

Teofanῆς Homologētēs:

Theo. C. De.: 175/13/18 < Βόα(-ρηζ)

Geōrgios Kedrēnos:

CSHB 8: 644/2 < Βαρήζ < Βόα(-ρηζ) ?

2. 72. Βόχαν:

1. Bō Han isimli Türk komutan. (VI.)

Menandros Protēktōr:

Ex. Leg. : 208/1 < τὸν Βόχαν(-ον)

Ιωαννῆς Ζōnaras:

Zōnaras Lex. : 413/79 < Βόχαν(-ός)

Soudas:

Suda c. I: 481/26 < *Βωχανός ὁ Τοῦρκος* = Tr. Türk olan Bō Han , 492/4 < *Βόχαν(-ός)*

2. 73. Γαζή:

1. Asan Katuh'un oğlu Türk beyi. (XII.)

Anna Komnēnē :

CFHB 40: 479/40 < *Γαζή(-ς)* , 479/43 < *τοῦ Γαζῆ*

2. 74. Γαλαβάτζ:

1. Çaka bey'in yiğeni Türk komutan Yalavaç. (XI.)

Anna Komnēnē :

CFHB 40: 259/43 < *Γαλαβάτζ(-ῆ)*

2. 75. Γενάχ:

1. Macar ülkesinde bir Türk bölgesi/hükümdarı. (X.)

Kōnstantinos Porfyrogennētos:

CFHB 1: 174/5 < *Γενάχ*

2. 76. Γιαζή:

1. Peçenek beyi, Yazı. (IX.)

Kōnstantinos Porfyrogennētos:

CFHB 1: 166/24

2. 77. Γιαζιχοπὸν:

1. Peçenek bölgesi (IX. -X.)

Κὼνσταντίνος Πορφυρογεννῆτος:

CFHB 1: 166/41 < *Γιαζιχοπὸν*

2. 78. Γιέσµ(-ος):

1. Attila soyundan bir komutan. (VI.)

Τεοφανῆς Ηομολογῆτῆς:

Theo. C. De. : 218/32 < *Γιέσµ(-ον)*

2. 79. Γιαιουκάται:

1. Dinyester nehrinin yanında terk edilmiş Türk şehri. (IX. - X.)

Κὼνσταντίνος Πορφυρογεννῆτος:

CFHB 1: 168/64 < *Γιαιουκάται*

2. 80. Γ[ι]λὼµ:

1. Hun beyi, Kafkas ordusunun kumandanı. (VI.)

Ιωαννῆς Μάλalas:

CFHB 35: 360/42/49 < *Γ[ι]λὼµ(-ην)*

Τεοφανῆς Ηομολογῆτῆς:

Theo. C. De. : 175/17 < *Γ[ι]λὼν(-ης)* , 175/22 < *Γ[ι]λὼν(-ην)*

Γεὼργιος Κεδρῆνος:

CSHB 8: 644/7 < *Γ[ι]λὼ(-ην)* , 644/10 < *Γ[ι]λὼ(-ης)*

2. 81. Γρῶδ:

1. Azak civarında bulunan bir Hun beyi. (VI.)

Iōannēs Malalas:

CFHB 35 : 360/52 < Γρῶδ

Teofanēs Homologētēs:

Theo. C. De. : 175/25 < Γορδ(-ᾱς)

Geōrgios Kedrēnos:

CSHB 8: 644/14 < Γορδ(-ᾱς)

2. 82. Γυλα:

1. Türk (= Peçenek/Macar) komutan.

Iōannēs Skylitzēs:

CFHB 5: 239/64/70 < Γυλᾱ(-ς) < *Γυλα(-ας)

Iōannēs Zōnaras:

CSHB 49.2: 484/10/16 < Γυλᾱ(-ς) < *Γυλα(-ας)

2. Peçenek ülkesinde bölge.

Kōnstantinos Porfyrogennētos:

CFHB 1: 166/18/22, 168/41 < Γύλα

2. 83. Δαῖχ:

1. Ural nehri.

Ptolamaïos:

Klaud. Pto. : 112v < δαῖχ ποταμός = Tr. Ural nehri

Menandros Protēktōr:

Ex. Leg. : 453/9 < Δαίχ

Kōnstantinos Porfyrogennētos:

CFHB 1: 166/3 < Γεήχ

2. 84. Δαργαμηρ(-ος):

1. Bulgar beyi Kurum'un elçisi. (XI.)

Teofanēs Homologētēs:

Theo. C. De. : 497/17 < Δαργαμηρ(-οῦ)

2. 85. Δεγγιζήχ:

1. Attila'nın oğlu. (V)

Priskos:

HGM I: 347/1 < Δεγγιζήχ

Paskal Kronikleri:

CSHB 11: 598/3 < Δινζίριχ(-ος)

2. 86. Δελεάν(-ος):

1. Bulgar soylusu. (XI.)

Ιωαννēs Skylitzēs:

CFHB 5: 409/89 < Δελεάν(-ος) , 410/9 < τῷ Δελεάν(-ῳ) , 410/24 < τὸν Δελεάν(-ον) , 410/25/27 < ὁ Δελεάν(-ος) , 411/37 < τὸν Δελεάν(-ον) , 411/44 < τῷ Δελεάν(-ῳ) , 411/51 < Δελεάν(-ος) , 412/65 < τὸν Δελεάν(-ον) , 412/74 < τοῦ Δελεάν(-ου) , 413/90 < τῷ Δελεάν(-ῳ) , 413/4 < τοῦ Δελεάν(-ου) , 414/26 < τὸν Δελεάν(-ον) , 414/29 < Δελεάν(-ος) , 414/33/39/47 < τὸν Δελεάν(-ον)

Ιωαννēs Zōnaras:

CSHB 49.2: 598/14 < Δολιάν(-ος) , 599/12 < τῷ Δολιάν(-ῶ) , 599/13/16 , 600/4 < ὁ Δολιάν(-ος)

2. 87. Δόγια:

1. Yuğ, Türk boylarının ölüm töreni.

Menandros Protēktōr :

Ex. Leg. : 207/20 < δόγια ~ δόγια

2. 88. Δομετιαν(-ός):

1. Bulgar soylusu. (XI.)

Iōannēs Skylitzēs :

CFHB 5: 352/33 < Δομετιαν(-ός) ὁ Καυκάν(-ος) , 353/51 < Δομετιαν(-οῦ)

2. 89. Δονάτ:

1. Hun beyi. (IV.)

Olympiodōros:

CSHB 19: 455/9 < Δονάτ(-ου) , 455/11 < Δονάτ(-ον) , 455/14 < Δονάτ(-ος)

2. 90. Δραξάν(-ος):

1. Bulgar komutan. (XI.)

Iōannēs Skylitzēs:

CFHB 5: 345/27 < Δραξάν(-ος)

2. 91. Δρίστρ(-ος):

1. Bulgar beyi. (XI.)

Teofylaktos Ἀῃridansēs:

PG 126: 313/A < Δρίστρ(-ος)

2. 92. Δρουγγ:

1. Hun/Bulgar beyi. (VI.)

Teofanēs Homologētēs:

Theo. C. De. : 217/26 < Δρουγγ(-ου)

2. 93. Ἐδέκων:

1. Attila'nın arkadaşı. (V.)

Priskos:

HGM I: 286/22/27 , 287/13/21 < ὁ Ἐδέκων , 288/9/12 < τῷ Ἐδέκων(-ι) , 289/12/17 < Ἐδέκων(-ι) , 290/9/21 < Ἐδέκων(-α) , 290/23 < Ἐδέκων(-ος) , 290/30 < ὁ Ἐδέκων , 291/1 < Ἐδέκων(-ι) , 292/15 < τὸν Ἐδέκων(-α) , 293/14 < Ἐδέκων(-ος) , 294/7 < ὁ Ἐδέκων , 297/30, 298/8/10 < Ἐδέκων(-ος) , 299/21 < Ἐδέκων(-ι) , 301/32 < Ἐδέκων(-ος) , 317/24 < Ἐδέκων , 322/12 < τῷ Ἐδέκων(-ι) , 323/5/8, 326/3 Ἐδέκων(-ι)

2. 94. Ἐζελεχ:

1. Türk (= Macar) beyi, Árpát'ın soyundan. (X.)

Kōnstantinos Porfyrogennētos:

CFHB 1: 178/57 < Ἐζελεχ

2. 95. Ἡσλα:

1. Hun elçisi. (V.)

Priskus:

HGM I: 276/11/20, 296/29 < Ἡσλα(-ν) < * Ἡσλα(-αν), 299/20 < Ἡσλᾱ < * Ἡσλα(-ᾱ) , 323/14, 326/1/6 < Ἡσλα(-ν)

2. 96. Ἑκτάγ:

1. Kağan'a tahsis edilen Türk ülkesinde kutsal bir dağ.

Menandros Protēktōr:

Ex. Leg: 193/12 < Ἑκτάγ

2. 97. Ἑκτέλ:

1. Türk ülkesindeki bir tepe ?. (VI.)

Menandros Protēktōr:

Ex. Leg: 207/27/28 < Ἑκτέλ

2. 98. Ἐλεγμ(-ος):

1. Anadolu'da Türk beyi; İligmiş ? (XII.)

Anna Komnēnē:

CFHB 40: 480/75 < τῷ Ἐλεγμ(-ῶ)

2. 99. Ἐλεμάγ(-ος):

1. Bulgar beyi. (XI.)

Ιωαννῆς Skylitzēs:

CFHB 5: 364/70 < Ἐλεμάγ(-ος) , 364/71 < Ἐλίναγ(-ος) , 364/84 < Ἐλενάγ(-ον)

2. 100. Ἐλμίγγειρ(-ος):

1. Hun kökenli Roma kamu çalışanı; İl Bengiyur ? (VI.)

Agatias:

CFHB 2: 111/28 < Ἐλμίγγειρ(-ος)

2. 101. Ελμινζοῦρ:

1. Hun kökenli Roma kamu çalışanı.

Agatias:

CFHB 2: 140/27/33 < *Ελμινζοῦρ*

2. 102. Ἐλχάνης:

1. Normanlar'a karşı Selçuklular'ın gönderdiği Türk ordusunun başkumandanı. (XI.)

Anna Komnēnē:

CFHB 40: 197/58 < *Ἐλχάν(-ης)* , 197/65 < *Ἐλχάν(-η)* , 197/69 < *Ἐλχάν(-ης)* , 197/71 < *Ἐλχάν(-η)* , 198/77 < *Ἐλχάν(-ης)* , 198/84 < *Ἐλχάν(-η)* , 198/3 < *Ἐλχάν(-ης)* , 198/9 , 300/13 < *τὸν Ἐλχάν(-ην)*

2. 103. Ἐνραβοτᾱς:

1. Bulgar beyi Omurtag'ın oğlu. (IX.)

Teofylaktos Ἀῤῥιδανσῆς:

PG 126: 193/C < *Ἐνραβοτ(-ᾱς)*

2. 104. Ἐρμίτζι(-ς):

1. Avar beyi (VII.)

Paskal Kronikleri:

CSHB 11: 724/3 < *Ἐρμίτζι(-ς)*

2. 105. Ἑσκᾱμ:

1. Soylu bir Hun beyi. Attila'nın kayınbabası. (IV.)

Priskos:

HGM I: 299/30 < Ἑσκάμ

2. 106. Ζαβεργάν:

1. Kutrigur beyi; Çevirgen ? (VI.)

Agatias:

CFHB 2: 177/23 < Ζαβεργάν δε ὁ τῶν Κοττριγούρων Οὐννων ἡγεμὼν , 178/19 < ὁ Ζαβεργάν , 189/14 , 194/28, 195/16 < Ζαβεργάν

Menandros Protēktōr:

Ex. Leg. : 170/14/20 < Ζαβεργάν

2. 107. Ζακῆ:

1. Türk Musul ve Halep atabeyi; Çakı ? (XII.)

Nikētas Hōniatēs:

CFHB 11: 31/9 < Ζακῆ

2. 108. Ζάλ(-οι):

1. Avarlar'ın Onogurlar'dan sonra savaştığı Türk boyu; Çal ? (VI.)

Menandros Protēktōr:

Ex. Leg. : 443/9 < Ζάλ(-οις)

2. 109. Ζαλτᾱν:

1. Türk (= Macar) beyi Árpát'ın oğlu. (X.)

Kōnstantinos Porfyrogennētos:

CFHB 1: 178/55 < τὸν Ζαλτᾱν , 178/59 < ὁ Ζαλτᾱς < *Ζαλτᾱ[v](-[o]ς)

2. 110. Ζαρτῆρ(-ι):

1. Messaget (= Hun) muhafız. (VI.)

Prokopios:

PROK II: 83/11 < Ζαρτῆρ(-ι)

2. 111. Ζβηνίτζ(-ης):

1. Bulgar beyi, Omurtag'ın soyundan.

Teofylaktos Ἀῆριδανσῆς:

PG 126: 193/C, 197/C < Ζβηνίτζ(-ης)

2. 112. Ζέρκων:

1. Bleda ve daha sonra Attila'nın palyaçosu. (V.)

Priskos:

HGM I: 317/23 < Ζέρκων ὁ Μαυρούσιος

Soudas:

Suda c. II: 501/7 < Ζέρκων , 501/29 < τὸν Ζέρκων(-α)

2. 113. Ζιέβηλ:

1. Hazar boyundan Türk beyi. (VII.)

Teofanῆς Homologētēs:

Theo. C. De. : 316/2/5/11/14 < ὁ Ζιέβηλ

Geōrgios Kedrēnos:

CSHB 8: 728/7/11 < Ζεβεήλ

2. 114. Ζιλγιβ[ιρ]:

1. Hun beyi Kafkas ordusu kumandanı. (VI.)

Ιωάννης Malalas:

CFHB 35: 341/1 , 342/9 < Ζιλγιβί[ρ] , 344/14 < Ζιλγιβί[ρ](-[o]ν) , 344/15 < ὁ Ζιλγιβ[ιρ](-
ἰς)

Paskal Kronikleri:

CSHB 11: 615/6 < Ζιλγιβί[ρ] , 615/15 < Τζιλ[ι]γβιρ(-ος) , 615/21 < τὸν Ζιλγιβί[ρ](- [o]ν) ,
615/22 < ὁ Ζιλγ[ι]β[ιρ](-ἰς)

Teofanēs Homologētēs:

Theo. C. De.: 167/5 < Ζιλγιβί[ρ](-[o]ν) , 167/9, 167/12 < ὁ Ζιλγ[ι]βί[ρ] , 167/16 < τὸν
Ζιλγ[ι]βί[ρ](-[o]ν)

2. 115. Ζόλ[?]β:

1. Roma'nın paralı Hun birliklerinin komutanı. (V.)

Ιωάννης Antiocheus:

CFHB 47: 450/3 < Ζόλ[?]β(-ων)

2. 116. Ζουπάν:

1. Eski Bulgarca ünvan/isim.

Κωνσταντίνος Porphyrogennētos:

CFHB 1: 168/36 < Βουλαι ζοπόν 'Peçenek bölgesini ima etme ihtimali de vardır.'

Anna Komnēnē:

CFHB 40: 423/46 < ζουπάν(-ος)

2. 117. Ζωΐλ:

1. Hazar soylusu. (VIII.)

Saint Nikēforos:

CFHB 13: 108/17, 108/41, 110/47 < Ζωϊλ(-ov)

Teofanēs Homologētēs:

Theo. C. De. : 378/5, 379/1 < Ζωϊλ(-ov) , 379/8 < Ζωϊλ(-φ)

2. 118. Ἡλίτζ(-ης):

1. Bulgar beyi, Moglena (= Karacaova) bölgesinde. (XI.)

Iōannēs Skylitzēs:

CFHB 5: 352/33 < Ἡλίτζ(-ης)

2. 119. Ἡμνηκ:

1. Bulgar beyi, Symeon'un komutanı. (X.)

Kōnstantinos Porphyrogennētos:

CFHB 1: 158/118 < Ἡμνήκ(-ov)

2. 120. Ἡρνάχ:

1. Attila'nın oğlu. (V.)

Priskos:

HGM I: 345/2

Ex. Leg. : 145/17 < Ἡρν[αχ](-ᾱς) , 588/8 < Ἡρνάχ

2. 121. Ἡτζβόκλια:

1. Bulgar beyi, Symeon'un komutanlarından. (X.)

Kōnstantinos Porfyrogennētos:

CFHB 1: 158/118 < *Ητζβόκλια* < **Ητζ βόυλια?*

2. 122. Ἰαβδιερτίμ:

1. Peçenek ülkesinde bir bölge (= Gr. θέμα).

Kōnstantinos Porfyrogennētos:

CFHB 1: 168/43 < *Ἰαβδιερτίμ* , 170/69 < *Ἰαβδιηρτι[μ]*

2. 123. Ἰαγουπασάν:

1. Mesut bey'in oğlu, Yakup Asan. (XII.)

Nikētas Hōniatēs:

CFHB 11 : 116/75 < *Ἰαγουπασάν* , 118/20 < *Ἰαγουπασάν(-η)* , 118/26 < *Ἰαγουπασάν(-ης)* ,
122/33/39 < *Ἰαγουπασάν(-ην)*

2. 124. Ὡλιγερ:

1. Sabēr (= Türk) kumandan. (V.)

Agatias:

CFHB 2: 106/12 < *Ὡλιγερ*

2. 125. Ἰδιοβουλήσ(-ας):

1. Avar soylusu. (VI.)

Menandros Protēktōr:

Ex. Leg. : 195/29 < *Ἰδιοβουλήσ(-ας)* ~ *Ἰοβουλήσ(-ας)* ~ *Ἰοβουλήδ(-ας)*

2. 126. Ἰουτοτζ:

1. Türk (= Macar) beyi, Árpát'ın oğlu. (X.)

Kōnstantinos Porfyrogennētos:

CFHB 1: 178/55 < τὸν Ἰουτοτζ(-ᾶν) , 178/58 < ὁ Ἰουτοτζ(-ᾶς)

2. 127. Ἰπα:

1. Peçenek beyi. (IX.)

Kōnstantinos Porfyrogennētos:

CFHB 1: 166/22 < τὸν Ἰπα(-όν)

2. 128. Ἰτιμάρ:

1. Don nehri civarında Hunlar'ın boyun eğdirdiği insanlar. (IV - V.)

Priskos:

HGM I: 276/8 < Ἰτιμάρ(-οις)

2. 129. Ἰχ:

1. Göktürk ülkesinde bir nehir. (VI.)

Menandros Protēktōr :

Ex. Leg. : 453/9 < Ἰχ

2. 130. Κάβαρ(-οι):

1. Hazar civarı bir Türk (= Peçenek) boyu. Sonraları Macar ulusuna dahil olmuşlardır. (IX - XI.)

Kōnstantinos Porfyrogennētos:

CFHB 1: 174/1 < τῶν Καβάρ(-ων) , 178/2/7 < Κάβαρ(-οι) , 178/13/1/4 < τῶν Καβάρ(-ων) ,
178/7 < οἱ Κάβαρ(-οι)

Iōsēf Genesious:

CFHB 14: 24/18 < Καβείρ(-ων)

Iōannēs Skylitzēs:

CFHB 5: 32/12 < Καβείρ(-ων), 445/55 < Καβείρ(-ους) , 449/81 < Καβείρ(-ων)

Nikiforos Biriennios:

CFHB 9: 95/5 < Καβείρ(-ους)

Soudas:

Suda c. II: 61/26 < τῶν Καβείρ(-ων)

2. 131. Κάγγαρ:

1. Peçenek boyu. (XI - X.)

Kōnstantinos Porfyrogennētos:

CFHB 1: 170/68/71/20/25 < Κάγγαρ

2. 132. Καδισην(-οι):

1. Pers bölgelerinde yaşayan bir Hun boyu. (V.)

Prokopios:

CSHB 40: 71/19 < Καδισην(-οὶ) , 72/3 < τοὺς Καδισην(-ους)

Agathias:

CFHB 2: 75/32 < Καδουσαί(-ων)

Iōannēs Antiocheus:

CFHB 47: 440/12 < τοὺς Καδισην(-ους)

Teofylaktos Simokattēs:

T. Sim. : 118/2 < *Καδασην(-οὶ)*

Teofanēs Homologētēs:

Theo. C. De. : 148/15 < *Καδουσί(-ων)*

2. 133. Καϊδούμ:

1. Peçenek beyi. (IX.)

Κωνσταντίνος Πορφυρογεννῆτος:

CFHB 1: 166/23 < *Καϊδούμ*

2. 134. Καλῆ:

1. Türk (= Macar/Peçenek) beyi. (X.)

Κωνσταντίνος Πορφυρογεννῆτος:

CFHB 1: 178/66/67 < *Καλῆ*

2. 135. Κάμον:

1. Hun dilinden bir kelime. Bir içki ? (V.)

Priskos:

Ex. Leg. : 131/14 < *Κάμον*

2. 136. Καμύρ:

1. Türk yönetici. (XI.)

Anna Komnēnē:

CFHB 40: 154/5 < *τὸν Καμύρ(-ην)* , 293/67 < *Καμύρ(-ην)*

2. 137. Κανδῖχ:

1. Konstantinopolis'e gelen ilk Avar elçisi (558.).

Menandros Protēktōr:

Ex. Leg. : 442/9/18 < *ὁ Κανδῖχ*

2. 138. Καραμᾶν:

1. Peçenek beyi. (XI.)

Ιωάννης Skylitzēs :

CFHB 5: 460/93 < *τὸν Καραμᾶν*

2. 139. Καρῆ:

1. Macar bölgesinde yerleşen bir Türk (= Macar?) boyu (IX.)

Κωνσταντίνος Πορφυρογεννῆτος:

CFHB 1: 174/6 < *Καρῆ*

2. 140. Καρχα:

1. Peçenek ünvanı (= Taht vârisi). (IX – X.)

Κωνσταντίνος Πορφυρογεννῆτος:

CFHB 1: 178/49 < *τὸν Καρχᾶ(-ν)* , 178/51 < *ὁ Καρχᾶ(-ς)* , 178/65, 178/68 < *Καρχᾶ*

2. 141. Κασῆ:

1. Macar bölgesinde yerleşen bir Türk (= Macar?) boyu (IX.)

Κωνσταντίνος Πορφυρογεννῆτος:

CFHB 1: 174/6 < *Κασῆ*

2. 142. Καταλείμ:

1. Peçenek beyi. (XI.)

Ιωάννης Skylitzēs:

CFHB 5: 460/94 < τὸν Καταλείμ , 460/14 < ὁ Καταλείμ , 461/18 < τῷ Καταλείμ , 461/22 < ὁ Καταλείμ

2. 143. Κάτουλφ(-ος):

1. Eftalit beyi. (VI.)

Menandros Protēktōr:

Ex. Leg. : 450/18 < ὁ Κάτουλφ(-ος) , 450/31 < τῷ Κάτουλφ(-ῳ)

Ex. Sen. : 18/18 < ὁ Κάτουλφ(-ος)

2. 144. Κατούχ:

1. Türk yönetici. Asan Katuh. (XII.)

Anna Komnēnē:

CFHB 40: 479/41 < Ἀσὰν Κατούχ

2. 145. Καυκάν:

1. Eski Bulgarca isim/ünvan. (IX – XI.)

1.1 Bulgar beyi Theodoros'un ünvanı/ismi.

Ιωάννης Skylitzēs:

CFHB 5: 353/50 < Καυκάνος ὁ Θεόδωρος, 411/54 < Καυκάν(-ον)

CSHB 9: 462/18 < Καυκάνος ὁ ἀδελφὸς Δομετιανοῦ)= Tr. Dometian'nın kardeşi Kavkan

1.2. Bulgar beyi Dometian'ın ünvanı/ismi.

Iōannēs Skylitzēs:

CFHB 5: 352/33 < Δομετιανὸς ὁ Καυκάνος

CSHB 9: 462/1 < Δομετιανὸς ὁ Καυκάνος

2. 146. Κεγέν:

1. Peçenek beyi. (XI.)

Iōannēs Skylitzēs:

CFHB 5: 455/42 < Κεγέν(-ης) , 455/48/51 < τὸν Κεγέν(-ην) , 456/5 < Κεγέν(-ης) , 457/21 < Κεγέν(-ους) , 457/32 < τὸν Κεγέν(-ην), 458/52 < Κεγέν(-ει) , 458/54/60 < ὁ Κεγέν(-ης), 459/67/78 < Κεγέν(-ης), 465/35 < τὸν Κεγέν(-ην) , 465/43 < Κεγέν(-ους) , 466/61 < Κεγέν(-ην), 468/18 < Κεγέν(-ους), 471/15 < τὸν Κεγέν(-ην) , 472/35 < Κεγέν(-ης)

2. 147. Κερμυχίων(-άς):

1. İranlı Türkler. (VI.)

Teofanēs Byzantios:

CSHB 19: 484/6 < Κερμυχίων(-άς)

Teofanēs Homologētēs :

Theo. C. De. : 239/21 < Ἐρμυχιόν(-ων)

2. 148. Κιδαρίτ(-αι):

1. Bir Hun boyu. (V.)

Priskos:

HGM I: 337/6, 342/19 < Κιδαρίτ(-ας) , 343/22, 344/11/25, 346/12 < τῶν Κιδαρίτ(-ῶν) , 349/31 < Κιδαρίτ(-ας)

2. 149. Κιτζ:

1. Kuman general. (XII.)

Anna Komnēnē:

CFHB 40: 293/71 < Κιτζ(-ής)

2. 150. Κλιτζιασθλάν:

1. Selçuklu sultanı Kılıç Arslan. (XI.)

Anna Komnēnē:

CFHB 40: 197/51 < Κλιτζιασθλάν , 264/8, 265/25/32, 331/7 < Σουλάν Κλιτζιασθλάν

2. Selçuklu Sultanı II. Melik Şah. (XII.)

Anna Komnēnē:

CFHB 40: 461/9 < Κλιτζιασθλάν , 461/19 < τὸν Βάρβαρον Κλιτζιασθλάν , 461/25 < τὸν Κλιτζιασθλάν , 475/73 < ὁ Κλιτζιασθλάν, 476/9 < τῷ Κλιτζιασθλάν

3. II. Kılıç Arslan. (XII.)

Nikētas Hōniatēs:

CFHB 11: 116/75 < τῷ Κλιτζιασθλάν, 120/1 < τὸν Κλιτζιασθλάν(-ην) , 122/43 < τοῦ Κλιτζιασθλάν , 122/51 < Κουτζιασθλάν(-ην) < Koca Aslan + akk. ? , 367/26 < ὁ Κλιτζιασθλάν , 520/72 < Κλιτζιασθλάν

2. 151. Κλουκ:

1. Avarlı Hırvatistan seferi ordusu komutanı. (VII.)

Kōnstantinos Porfyrogennētos:

CFHB 1: 142/64 < Κλουκ(-ᾶς)

2. 152. Κνήν:

1. Bulgar beyi Symeon'un komutanlarından biri. (X.)

Kōnstantinos Porfyrogennētos:

CFHB 1: 158/117 < τοῦ Κνήν(-ου)

2. 153. Κοβρατ:

1. Azak bölgesinde Onogundur/Bulgar hükümdarı. Doğu Roma'da eğitim almış ve Bulgarlar'ı birleştirmiştir. (VII.)

Teofanēs Homologētēs:

Theo. C. De. : 357/12 < Κροβάτ(-ου)

Saint Nikēforos:

CFHB 13 : 70/1 < Κούβρατ(-ος) , 88/6 < Κοβρατ(-ός) ,

2. 154. *(τοῦ)Κόλχ ⁶ :

1. Ogur bölgesi. (VI.)

Teofylaktos Simokattēs:

T. Sim. : 259/12 < *(τοῦ)Κόλχ

2. 155. Κοντογμ[*ης] ⁷ :

1. Türk komutan; Kün Togmuş ? (XII.)

Anna Komnēnē:

⁶ Hatalı bir isim olabilir. Müstensih hatası olarak artikali ile karışmış olabilir. Ayrıca Ogur bölgesi olarak 1256-1317 yıllarında yaşamış müellif Nikeforos Ksanthopoulos'un iktibasında “τοῦ Τουχόχ” (bkz. **PG 147:** 388/A) şeklinde geçer lakin bu Migne'nin hatası da olabilir.

⁷ Son iki konsonant müstensih tarafından Grekçe bir ek olarak algılandığı için isim kökü eksik bir şekilde çekime sokulmuştur. Halbuki nominatif hali Türkçe /-mİş/ eki ile ilgili olmalıdır.

CFHB 40: 444/15/28 < *Κοντογμ(-ήν)*

2. 156. Κορμεσι:

1. Bulgar komutan. (VIII.)

Teofanēs Homologētēs:

Theo. C. De. : 433/16 < *Κορμεσι(-ον)* , 497/19 < *Κορμέσι(-ον)*

2. 157. Κοσέντζη(-ς):

1. Hırvatistan bölgesinde Avar beyi. (VII.)

Kōnstantinos Porfyrogennētos:

CFHB 1: 142/64 < *Κοσέντζη(-ς)*

2. 158. Κοτζαγην(-οί):

1. Avarlara bağlı olan bir halk yahut sahte Avarlar'ın bir kolu. (VI.)

Teofylaktos Simokattēs:

T. Sim: 260/19 < *οί Κοτζαγην(-οί)*

2. 159. Κοτζ:

1. Kuman beyi. (XII)

Nikētas Hōniatēs:

CFHB 11: 616/39 < *ὁ Κοτζ(-ᾶς)*

2. 160. Κότραγ:

1. Bulgar hükümdarı Kubrat'ın oğlu. (VII)

Teofanēs Homologētēs:

Theo. C. De. : 357/22 < *Κότραγ(-ος)*

2. 161. Κουαρτζιτζούρ:

1. Peçenek yerleşim bölgesi. (IX – X.)

Kōnstantinos Porfyrogennētos:

CFHB 1: 168/35 < *Κουαρτζιτζούρ*

2. 162. Κούγγ:

1. Kidaritler'in komutanı. (V.)

Priskos:

HGM I : 344/1 < *τὸν Κούγγ(-αν)* , 344/18 < *Κούγγ(-ας)*

2. 163. Κούελ:

1. Peçenek beyi. (IX.)

Kōnstantinos Porfyrogennētos:

CFHB 1: 166/21 < *Κούελ*

2. 164. Κουλιν:

1. Peçenek beyi. (XI.)

Iōannēs Skylitzēs

CFHB 5: 465/47 < *Γουλίν(-ῶ)* , 469/50 < *Κουλιν(-ος)*

2. 165. Κομάν(-οι):

1. Kumanlar. (X. - XIII.)

Iōannēs Zōnaras:

CSHB 49.2: 744/7/14 < τῶν Κομάν(-ων)

Miḥaēl Glykas:

CSHB 24: 621/16 < Κομάν(-ους)

Anna Komnēnē:

CFHB 40: 209/94 < Κομάν(-ους) , 216/7/16/19 < Κομάν(-ων) , 217/47 < Κόμαν(-οι) , 218/60 < Κομάν(-ους) , 218/66 < τῶν Κομάν(-ων) , 218/72 < οἱ Κόμαν(-οι) , 243/39/44 , 244/58/69 < τῶν Κομάν(-ων) , 245/90 < Κόμαν(-οι) , 245/15 < τοὺς Κομάν(-ους) , 245/20 < Κόμαν(-οι) , 246/25/31 , 247/61/73 < τῶν Κομάν(-ων) , 247/76 < τοῖς Κόμαν(-οις) , 248/81 < τοὺς Κομάν(-ους) , 248/85 , 249/33 , 250/53/64 , 251/82 , 252/6 < τῶν Κομάν(-ων) , 285/9 < Κομάν(-οις) , 285/12 < οἱ Κόμαν(-οι) , 285/23 < τοὺς Κομάν(-ους) , 286/35 < τοῖς Κόμαν(-οις) , 286/42 < τῶν Κομάν(-ων) , 286/55 < τοῖς Κόμαν(-οις) , 286/58 , 287/66/71 < τῶν Κομάν(-ων) , 287/81 < τοὺς Κομάν(-ους) , 287/84 < Κομάν(-ων) , 287/87/89 < τοῖς Κόμαν(-οις) , 287/93/5 < τοὺς Κομάν(-ους) , 288/13/38 < Κόμαν(-οι) , 289/56 < τοὺς Κομάν(-ους) , 289/70/74 < τῶν Κομάν(-ων) , 290/77 < Κόμαν(-οι) , 290/80/90 < τῶν Κομάν(-ων) , 291/20/34 < τοὺς Κομάν(-ους) , 292/50 < Κόμαν(-οις) , 292/58 < Κομάν(-ους) , 292/60 , 293/70 < τῶν Κομάν(-ων) , 293/72 < Κομάν(-ους) , 293/79 < τῶν Κομάν(-ων) , 293/81 < οἱ Κόμαν(-οι) , 293/85 < Κόμάν(-ον) , 293/1 < Κόμαν(-οι) , 294/15 , 294/21/25 < τῶν Κομάν(-ων) , 295/38 < τοὺς Κομάν(-ους) , 295/41 < τῶν Κομάν(-ων) , 295/43 < οἱ Κόμαν(-οι) , 295/48 , 440/83 , 454/17 , 457/22 < τῶν Κομάν(-ων) , 458/46 < τῶν Κομάν(-ων) , 458/54 < τοὺς Κομάν(-ους)

Nikētas Hōniatēs:

CFHB 3: 9/34 < Κομάν(-ων)

2. 166. Κουναξολάν:

1. Üç büyük Türk kağanından ikincisi. (VI.)

Teofylaktos Simokattēs:

T. Sim: 259/23 < Κουναξολάν

2. 167. Κουνίμων:

1. Avarlı elçi. (VI.)

Menandros Protēktōr:

Ex Leg: 444/6/7 < ὁ Κουνίμων

2. 168. Κουρίδαχ:

1. Hun kumandanı. (V.)

Priskos:

HGM I: 299/3 < τὸν Κουρίδαχ(-ον) , 299 /13 < ὁ Κουρίδαχ(-ος)

2. 169. Κούρκοῦται:

1. Peçenek beyi, Kurkutay. (IX.)

Kōnstantinos Porfyrogennētos:

CFHB 1: 166/22 < Κούρκοῦται

2. 170. Κουρπαγα:

1. Türk şehzade. (XI.)

Anna Komnēnē:

CFHB 40: 332/39, 333/65 , 334/87, 339/40 < τὸν Κουρπαγα(-ν), 341/21 < Κουρπαγᾶ

2. 171. Κούρς:

1. Romalı İskit (= Hun) komutan. (VI.)

Euagrios:

Eva. Ekl.: 210/21 < Κοῦρς(-ος)

Menandros Protēktōr:

Ex. Leg: 201/16 < *Κούρς*

Teofylaktos Simokattēs:

T. Sim. : 56/12/19/23, 143/17 < *Κούρς*

Teofanēs Homologētēs:

Theo. C. De. : 253/19 < *Κοῦρς*

2. 172. Κουρσίχ:

1. Hun komutan. (V.)

Priskos:

HGM I: 312/31 < *Βασίχ και Κουρσίχ*

2. 173. Κουρτουγερματ:

1. Hazarlar'dan ayrılan Türk boylarından biri. (XI.)

Kōnstantinos Porfyrogennētos:

CFHB 1: 174/5 < *Κουρτουγερματ(-ου)*

2. 174. Κούτιλζι:

1. Sabēr (= Göktürk) komutan.

Agatias:

CFHB 2: 106/12 < *Κούτιλζι(-ς)*

2. 175. Κουτλουμοῦς:

1. Selçuklu ordusunda Türk komutan. (XI.)

Iōannēs Skylitzēs:

CFHB 5: 446/76/87, 447/15, 464/22 < Κουτλουμοῦς , 474/87 < Κουτλουμού(-ην) , 474/90 < Κουτλουμού(-ης)

Nikēforos Bryennios:

CFHB 9: 97/20 < Κουτλουμοῦ[ς](-[ο]ν) , 99/11 < ὁ Κουτλουμοῦς , 241/3 < τοῦ Κουτλουμοῦς, 259/21 < τοῦ Κουτλουμοῦς

Iōannēs Zōnaras:

CSHB 49.2: 636/12, 637/1/7, 718/3/16 < ὁ Κουτλουμοῦς

2. 176. Κουτούργουρ(-οι):

1. Azak'ın batısında bir Hun halkı. (VI.)

Prokopios:

CSHB 41: 476/5 , 478/11 < Κουτούργουρ(-οι) , 479/14, 552/2 , 553/19 < τῶν Κουτούργουρ(-ων), 555/16 < Κουτούργουρ(-ους) , 603/19 < τῶν Κουτούργουρ(-ων)

Agatias:

CFHB 2: 177/2 < Κοτρίγουρ(-οι) , 177/24 < τῶν Κοτρίγούρ(-ων) , 179/4 < Κοτρίγουρ(-οι), 185/4 < Κοτρίγούρ(-ους) , 195/19 < τῶν Κοτρίγούρ(-ων) , 196/18 < τοὺς Κοτρίγούρ(-ους)

Menandros Protēktōr:

Ex. Leg. : 170/17 < οἱ Κοτραγήρ(-οι) , 170/22 , 171/2 < τοὺς Κοτραγήρ(-ους) , 196/4 < οἱ Κοτραγήρ(-οι) , 196/19 < τοῖς Κοτραγήρ(-οις) , 196/30 < Κοτραγήρ(-οι) , 443/18 < Κοτραγήρ(-ος)

Teofylaktos Simokattēs:

T. Sim: 260/19 < οἱ Κοτζαγήρ(-οι)

Soudas:

Suda c. I. : 332/4 < Κοτρίγούρ(-ους)

2. 177. Κόχ:

1. Avarlı elçi. (VI.)

Teofylaktos Simokattēs:

T. Sim: 231/6 < *Κόχ*

Soudas:

Suda c. I: 407/7 < *Κόχ*

Suda c. II: 452/24 < *ὁ Κόχ*

Suda c. III: 515/12/13 < *ὁ Κόχ*

2. 178. Κρακνακάται:

1. Dinyeper'in kıyısında terk edilmiş Peçenek şehri. (X.)

Κōnstantinos Porfyrogennētos:

CFHB 1: 168/62 < *Κρακνακάται*

2. 179. Κρακρα:

1. Bulgay beyi. (XI.)

Ιῶannēs Skylitzēs:

CFHB 5: 347/71/73, 356/28 < *ὁ Κρακρᾶ(-ς)* , 356/34 < *τῷ Κρακρ(-ᾶ)* < **Κ[?]ρακ[?]ρα(-ᾶ)*,
357/65 < *Κρακρᾶ* , 357/67 < *Κρακρᾶ(-ν)* , 357/70 < *ὁ Κρακρᾶ(-ς)*

2. 180. Κρέκα:

1. Attila'nın eşi. (V.)

Priskos:

HGM I : 310/28 < *Κρέκα* , 319/8 < *ἡ 'Ρέκαν*

2. 181. Κρουμ:

1. Bulgar hükümdarı/sülalesi. (IX.)

Symeon Magister:

CFHB 44: 207/66 < Κρούμν(-ον) , 209/9 , 210/4 < Κροῦμ(-ος)

Iōsēf Genesios:

CFHB 14: 3/23, 9/85 < Κρούμμ(-ον)

Geōrgios Kedrēnos:

CSHB 9: 36/21 , 41/9 < Κροῦμ(-ος) , 41/22, 42/1 < τοῦ Κρούμ(-ον) , 42/4/12 < ὁ Κροῦμ(-ος)

Teofanēs Homologētēs:

Theo. C. De. : 485/4 < Κρούμμ(-ος) , 485/14 < τοῦ Κρούμμ(-ον) , 490/7 < Κρούμμ(-ος) , 490/15 < Κρούμμ(-ον) , 490/24/26 < τοῦ Κρούμμ(-ον) , 491/18 < ὁ Κρούμμ(-ος) , 495/22 < Κρούμμ(-ον) , 497/16 , 498/5 < ὁ Κροῦμμ(-ος) , 500/3 < ὁ Κροῦμμ(-ον) , 500/5 < Κροῦμμ(-ος) , 500/11 < Κρούμμ(-ον) , 500/29 < Κροῦμμ(-ος) , 501/32 < τὸν Κροῦμμ(-ον) , 503/6 < Κροῦμμ(-ος)

Geōrgios Monahos:

Mon. D. Boor: 774/20 < Κρούμ(-ον)

Teofylaktos Ἀἰδιδανῆς:

PG 126: 192/A/B < Κροῦβ(-ον)

Iōannēs Skylitzēs:

CFHB 5: 5/76 < Κρούμ(-ον), 6/82 < ὁ Κροῦμ(-ος) , 6/85 < τῷ Κρούμ(-ῳ) , 6/8 < ὁ Κροῦμ(-ος) , 12/12 < Κροῦμ(-ος) , 12/21 < τοῦ Κρούμ(-ον) , 116/5, 117/18 < Κροῦμ(-ος)

Iōannēs Zōnaras:

CSHB 49.2: 309/8/9/13 < τοῦ Κρούμ(-ον) , 309/16 , 311/2 , 314/16 , 315/6 < ὁ Κροῦμ(-ος) , 315/17 < τῷ Κρούμ(-ῳ) , 316/14 < τὸν Κροῦμ(-ον) , 317/8 < ὁ Κροῦμ(-ος) , 317/16 < τὸν Κροῦμ(-ον) , 322/5 < ὁ Κροῦμ(-ος) , 408/2/6 < τοῦ Κρούμ(-ον)

Souidas:

Suda c. I: 483/30 < Κρῆμ

2. 182. Κώστ:

1. Peçenek beyi. (IX.)

Kōnstantinos Porfyrogennētos:

CFHB 1: 166/23 < τὸν Κώστ(-αν)

2. 183. Λαζαρίτζ:

1. Bulgar soylusu. (XI.)

Iōannēs Skylitzēs:

CFHB 5: 359/31 < ὁ Λαζαρίτζ(-ης)

2. 184. Λιούντικα:

1. Türk (= Macar) beyi, Arpat'ın oğlu. (IX.)

Kostantinos Porphyrogenitus:

CFHB 1: 176/12 < Λιούντικα

2. 185. Λόβελ:

1. Avarlı ismi, Hırvatistan bölgesi beylerinden. (VII.)

Kostantinos Porphyrogenitus:

CFHB 1: 142/64 < ὁ Λόβελ(-ος)

2. 186. Μαλαμίρ:

1. Bulgar beyi. (XI.)

Teofylaktos Ἀῃridansēs:

PG 126: 193/C < Μαλαμίρ

2. 187. Μάμα:

1. Hun soylusu. (V.)

Priskos:

HGM I: 277/28 < *Μάμα καὶ Ἀτακάμ*

2. 188. Μαμπλάν:

1. Türk beyi. (XII.)

Nikētas Hōniatēs:

CFHB 11: 67/43 < *Μαμπλάνη(-ου)*

2. 189. Μανιάχ:

1. Türk elçi. (VI.)

Menandros Protēktōr:

Ex. Leg. : 195/13/17/20, 450/10, 451/11/16/23, 452/15 < *ὁ Μανιάχ*

2. Kumanlar'ın en iyi savaşçılarından biri. (XI.)

Anna Komnēnē:

CFHB 40: 243/38/45 < *ὁ Μανιάκ*

2. 190. Μαράκ:

1. Türk bey. Efes satrabı. (XII.)

Anna Komnēnē:

CFHB 40: 337/86 < *τοῦ Μαράκ(-η)*

2. 191. Μαρμαήμ:

1. Bulgar hükümdarı Symeon'un önemli bir komutanı. (X.)

Kōnstantinos Porfyrogennētos:

CFHB 1: 156/93 < τὸν Μαρμα[ήμ](-ήν), 158/112 < Μαρμαήμ

2. 192. Μέδος:

1. Hun dilinde bir kelime. (V.)

Prikos:

Ex. Leg. : 131/12 < Μέδος

2. 193. Μεζάμμηρ:

1. Türk elçi. (VI.)

Menandros Protēktōr:

Ex. Leg: 443/13 < Μεζάμμηρ(-ον) , 443/16/20 < ὁ Μεζάμμηρος , 443/26 < τὸν Μεζάμμηρ(-ον)

2. 194. Μινικ:

1. Eski Bulgarca ünvan/isim. (IX.)

Iōannēs Skylitzēs:

CFHB 5: 215/4 < Μινικ(-όν)

2. 195. Μοδάρ:

1. Romalı Hun kökenli komutan. (IV.)

Zōsimos:

Zos: 180/18 < *Μοδάρ(-ης)*

CSHB 50: 201/15 < *Μοδάρ(-ης)*

2. 196. Μόκρ:

1. Bulgar hükümdarı. Kurum ailesinden. (IX.)

Anna Komnēnē:

CFHB 40: 210/21 < *Μόκρ(-ος)*

2. 197. Μοναστρ:

1. Roma ordusunda Kuman komutan. (XI.)

Anna Komnēnē:

CFHB 40: 229/34 < *Μοναστρ(-ᾶς)* , 230/59 < *τὸν Μοναστρ(-ὰν)* , 247/61 < *τῶν Κομάνων ὁ Μοναστρ(-ᾶς)*, 287/79, 295/36, 327/81 < *Μοναστρ(-ὰν)*, 328/3 < *Μοναστρ(-ᾶς)*, 328/25, 329/30/33 < *τὸν Μοναστρ(-ὰν)* , 350/84 < *τοῦ Μοναστρ(-ᾶ)*, 350/90 < *Μοναστρ(-ὰν)*, 354/69, 355/72 < *τὸν Μοναστρ(-ὰν)* , 355/9 < *ὁ Μοναστρ(-ᾶς)*, 362/88/92, 435/39, 446/84 < *τὸν Μοναστρ(-ὰν)*

2. 198. Μονόλυκ:

1. Türk komutan. (XII.)

Anna Komnēnē:

CFHB 40: 444/7/18 < *Μονόλυκ(-ον)* , 465/55 < *τοῦ Μονολύκ(-ου)* , 465/57 < *τῷ Μονολύκ(-ῳ)*, 471/65 < *τοῦ Μονολύκ(-ου)* , 471/69 < *τὸν Μονόλυκ(-ον)* , 474/41/47, 475/72 < *Μονόλυκ(-ος)*, 475/75 < *τὸν Μονόλυκ(-ον)* , 477/52 < *τοῦ Μονολύκ(-ου)* , 477/71 < *ὁ Μονόλυκ(-ος)*

2. 199. Μοῦγελ:

1. Azak bölgesinde bir Hun beyi. (VI.)

Ιωάννης Μάλας:

CFHB 35: 361/68 < *Μοῦγελ*

Τεοφάνης Ημολογῆτης:

Theo. C. De. : 176/9 < *Μυάγερ(-ιν)*

Γεώργιος Κεδρένος:

CSHB 8: 644/23 < *τὸν Μοαγέρ(-αν)*

2. 200. Μουκρί:

1. Türk bölgesinden bir kavim; Mukri ? Bökli ? (= Arkaik Koreliler ?). (VI.)

Τεοφύλακτος Σιμοκάττης:

T. Sim. : 258/1 < *Μουκρί*

2. 201. Μουνδίουχ:

1. Attila'nın babası. (V.)

Priskos:

HGM I: 326/9 < *Μουνδίουχ(-ον)*

Τεοφάνης Ημολογῆτης :

Theo. C. De. : 102/15 < *ὁ Μουνδίουχ[χ]*

2. 202. Μοῦνδο:

1. Attila'nın soyundan olan Romalı bir komutan. (VI.)

Ιωάννης Μάλας:

CFHB 35: 378/51 < *Μοῦνδο(-ς)* , 378/55 < *Μοῦνδο(-ν)* , 379/58 < *Μοῦνδο(-ς)* , 390/86, 396/60 < *Μοῦνδο(-ν)*, 398/*13 < *Μοῦνδο(-ς)*

Teofanēs Homologētēs:

Theo. C. De. : 184/29 , 185/11 < *Μοῦνδο(-ν)* , 185/20 < *Μοῦνδου* < **Μοῦνδο(-ου)* , 218/31 < *Μοῦνδο(-ς)*

Geōrgios Kedrēnos:

CSHB 8: 652/3 < *Μοῦνδο(-ς)*

Prokopios:

PROK I: 131/1 < *Μοῦνδ(-ῶ)* , 131/7/14 , 132/24 < *Μοῦνδο(-ς)*

PROK II: 25/5 < *Μοῦνδο(-ν)* , 25/7, 34/1 < *Μοῦνδο(-ς)* , 34/17 < *Μοῦνδου* < **Μοῦνδο(-ου)*

Paskal Kronikleri:

CSHB 11: 625/20 < *Μοῦνδο(-ς)*

2. 203. Μουχλῶ:

1. Avarlı Hırvatistan civarında komutan. (VII.)

Kōnstantinos Porfyrogennētos:

CFHB 1: 142/64 < *ὁ Μουχλῶ*

2. 204. Νέβουλ:

1. Slav (= Bulgar) beyi. (VII.)

Saint Nikēforos:

CFHB 13: 92/13 < *Νέβουλ(-ου)*

Teofanēs Homologētēs:

Theo. C. De. : 366/2 < *Νέβουλ(-ου)*

2. 205. Νεστόγγ:

1. Bulgar soylusu. (XI.)

Ιωαννῆς Skylitzēs:

CFHB 5: 365/15 < τοῦ Νεστόγγ(-ου) Σέρμων

2. 206. Νεστορίτζ:

1. Bulgar soylusu. (XI.)

Ιωαννῆς Skylitzēs:

CFHB 5: 359/30 < ὁ Νεστορίτζ(-ης)

2. 207. Ὕγγ[γ]λ:

1. Don nehrinin yakınında bir Türk bölgesi. (VII.)

Teofanῆς Homologētēs:

Theo. C. De.: 358/1/13 < τὸν Ὕγγ[γ]λ(-ον)

Saint Nikēforos:

CFHB 13: 88/23 < Ὕγγλ(-ον)

2. 208. Ὀδολγὰν:

1. Romalı Hun komutan. (VI.)

Prokopios:

CSHB 41: 375/5 < Ὀδολγὰν

2. 209 [Ο]μο[υ]ρτάγ:

1. Bulgar beyi Omurtag. (XI.)

Iōannēs Skylitzēs:

CFHB 5: 37/71 < [O]μο[v]ρτάγων ὁ τῶν Βουλγάρων βασιλεύς = Tr. Bulgarların hükümdarı olan Omurtag, 37/78 < [O]μο[v]ρτάγ(-ων), 117/19 < [O]μουρτάγ(-ων)

Iōsēf Genesious:

CFHB 14: 29/87 < [O]μο[v]ρτάγ(-ων)

Teofylaktos Ἀῤῥιδansēs:

PG 126: 192/B, 193/B/C < Όμβριτάγ(-ος)

Iōannēs Zōnaras:

CSHB 49.2: 344/15 < [O]μο[v]ρτάγ(-ων)

2. 210. Ονηγήσι:

1. Attila'nın sarayındaki bir Hun beyi.

Priskos:

HGM I: 290/2 < Ονηγήσι(-ον), 295/6 < Ονηγήσι(-ος), 295/12 < Ονηγησί(-ῶ), 295/15 < Ονηγησί(-ου), 298/23, 299/17 < Ονηγήσι(-ον), 303/20 < τοῦ Ονηγησί(-ου), 303/24/32 < Ονηγήσι(-ος), 304/9/11/21/31 20 < τοῦ Ονηγησί(-ου), 305/5 < τὸν Ονηγήσι(-ον), 306/6/15 < Ονηγησί(-ῶ), 309/14 < Ονηγήσι(-ος), 309/27/31 < Ονηγήσι(-ον), 310/7, 311/17 < Ονηγήσι(-ος), 311/25 < τῷ Ονηγησί(-ῶ), 311/30 < τὸν Ονηγήσι(-ον), 312/6, 314/18 < Ονηγησί(-ου), 314/26 < τὸν Ονηγήσι(-ον), 315/29 < Ονηγήσι(-ος), 315/30 < τοῦ Ονηγησί(-ου), 318/20 < τὸν Ονηγήσι(-ον)

2. 211. Οὐννογουνδούρ:

1. Bulgar/Türk boyu Azak çevresinde. (VI.)

Teofanēs Homologētēs:

Theo. C. De.: 356/19 < τῶν Οὐννογουνδούρ(-ων)

Saint Nikēforos:

CFHB 13: 70/2(22) < Οὐννογουνδούρ(-ων)

2. 212. Ονόγουρ:

1. Azak'ın doğusunda bir Hun boyu Onogur. (V.)

Priskos:

HGM I: 341/3 < *Ονόγουρ(-οι)*

Agatias:

CFHB 2: 89/11 < *Ονόγουρ(-ων)*

Menandros Protēktōr:

Ex. Leg: 206/16 < *τῶν Ούνιγούρ(-ων)* , 443/8 < *Ούνιγούρ(-οις)*

Teofylaktos Simokattēs

T. Sim. : 258/20 < *Ούννόγοϋρ(-οι)*

2. 213. Ὀργαν:

1. Kubrat'ın amcası, Onogundur beyi. (VI. – VII.)

Saint Nikēforos:

CFHB 13: 70/2 (22) < *Ὀργαν(-ᾶ) ~ Ἀργαν(-ᾶ)*

2. 214. Οὐαλί:

1. Got (= Hun) beyi. (IV.)

Olympiodōros:

HGM I: 460/32, 463/2 < *Οὐαλί(-ας)* , 465/20 < *Οὐαλί(-ον)*

CSHB 19: 459/21, 462/8 < *Οὐαλί(-αν)*

2. Hun beyi ?

Priskos:

HGM I: 278/4 < Ουάλιφ

2. 215. Οὔγωρ:

1. Volga ve Kafkas arasında yaşayan bir Ural/Altay boyu (V.)

Priskos:

Ex. Leg. : 586/8 < Οὔγωρ(-οι)

Menandros Protēktōr :

Ex. Leg. : 453/10 < Οὔγορ(-οι)

Teofylaktos Simokattēs:

T. Sim. : 258/5 < Οὔγορ(-οι)

2. 216. Οὔζ(-ἄς):

1. Soyu nedeniyle bu şekilde adlandırılan Romalı Sartmat (= Uz) komutan. (XI.)

Anna Komnēnē:

CFHB 40: 160/92/3, 211/50, 229/34 < Οὔζ(-ἄς) , 230/59 < Οὔζ(-ἄν) , 247/64 < Οὔζ(-ἄς),
294/35 < Οὔζ(-ἄν) , 476/16 < τοῦ Οὔζ(-ἄ)

2. 217. Οὔζ(-ία):

1. Uz ülkesi. (IX.)

Kōnstantinos Porfyrogennētos :

CFHB 1: 168/38 < Οὔζ(-ίαν) , 168/45 < Οὔζ(-ίας)

2. 218. Οὔζ(-οι):

1. Bir Hun (= Türk) boyu; Uz. (X.)

Kōnstantinos Porfyrogennētos:

CFHB 1: 62/114/3 < $O\breve{\zeta}(-oi)$, 166/4 < $O\breve{\zeta}(-ov\varsigma)$, 166/5/8 < $O\breve{\zeta}(-oi)$, 166/52 < $O\breve{\zeta}(-oi\varsigma)$

Ioannes Skiliyzes:

CFHB 5: 455/45 < $\tau\omicron\upsilon\varsigma\ O\breve{\zeta}(-ov\varsigma) \sim (\gamma\acute{\epsilon}\nu\omicron\varsigma\ \delta\acute{\epsilon}\ O\breve{\nu}\nu\eta\kappa\omicron\tilde{\nu}\ \omicron\acute{\iota}\ O\breve{\zeta}oi) =$ Tr. Hun kökenli olan Uzlar.

Iōannēs Zōnaras:

CSHB 49.2: 678/3 < $\tau\omicron\omega\nu\ O\breve{\zeta}(-ov)$

Anna Komnēnē:

CFHB 40: 217/28 < $\tau\omicron\upsilon\tau\omicron\upsilon\varsigma\ \delta\acute{\epsilon}\ \tau\omicron\upsilon\varsigma\ O\breve{\nu}\nu\omicron\upsilon\varsigma\ O\breve{\zeta}\omicron\upsilon\varsigma\ \acute{\eta}\ \iota\delta\iota\omega\tilde{\tau}\iota\varsigma\ \alpha\pi\epsilon\kappa\alpha\lambda\epsilon\sigma\epsilon\ \gamma\lambda\omega\tilde{\tau}\tau\alpha =$ Tr. Genel kullanımda Hun dediğimiz Uzlar.

2. 219. Όζολίμνη:

1. Uz gölü adıyla anılan aşşağı Tuna kıyılarında bir göl.

Anna Komnēnē:

CFHB 40: 216/18 < $\text{Όζολίμνη}(-v)$, 217/20 , 217/26 < Όζολίμνη , 217/30 < $\text{Όζολίμνη}(-v)$, 217/46 < $\text{Όζολίμνη}(-\varsigma)$

2. 220. Ούκρούχ:

1. Doğu Avrupa civarı bir nehir, Türk bölgesinde bulunur.

Kōnstantinos Porfyrogennētos:

CFHB 1: 186/96/97 < $O\breve{\upsilon}\kappa\rho\acute{o}\chi$

2. 221. Ούλδᾶχ:

1. Hun kökenli Romalı komutan. (VI.)

Agatias:

CFHB 2: 42/16 < $O\breve{\upsilon}\lambda\delta\acute{\alpha}\chi$, 43/13 < $O\breve{\upsilon}\lambda\delta\acute{\alpha}\chi$

2. 222. Οὐλδης:

1. Hun beyi; Uldız. (III - IV.)

Sōzomenos:

PG 67: 1605/C, 1608/A < Οὐλδης

Zōsimos:

Zos.: 242/22, 243/5 < Οὐλδης

CSHB 50: 277/1/14 < Οὐλδης

2. 223. Οὐλτί[ν]ζουρ(-οι):

1. Hun boyu. (V.)

Agatias:

CFHB 2: 177/3/13 < Οὐλτί[ν]ζουρ(-οι)

2. 224. Οὔμαρ:

1. Bulgar beyi. (VIII.)

Saint Nikēforos:

CFHB 13: 152/3 < Οὔμαρ(-ον)

2. 225. Οὐνν(-ια):

1. Hun ülkesi. (IV. - VI.)

Kosmas Indikopleustes:

E. W. Kosm. : 69/18, 325/9 < Οὐνν(-ια)

2. 226. Ὀυνν(-οι):

1. Genel olarak Hunlar; Asya, Avrupa ve Roma Hunları. (IV. – V.)

Eunapios:

CSHB 19: 48/7, 52/1/18 < τῶν Οὔνν(-ων) , 75/13 < οἱ Οὔνν(-οι)

Olympiodōros:

HGM I: 457/10, 461/20 < τῶν Οὔνν(-ων)

CSHB 19: 455/9, 460/16 < τῶν Οὔνν(-ων)

Filostorgios:

Phil. J. Bid.: 123/10, 137/24, 139/18 < Ουνν(-οι)

Sōkratēs:

PG 67: 553/B, 661/A, 805/B < Οὔνν(-οι)

Sōzomenos:

PG 67: 1404/B, 1500/B, 1509/A, 1580/D, 1605C < Οὔνν(-οι)

Zōsimos:

Zos. : 174/22 < Οὔνν(-ους) , 175/12 , 177/13 , 179/5 < τοῖς Οὔνν(-οις) , 180/12, 181/15 < τῶν Οὔνν(-ων), 190/5 < Οὔνν(-οις) , 242/23 < Οὔνν(-ων) , 242/30 < τοῖς Οὔνν(-οις) , 243/6 < τῶν Οὔνν(-ων) , 243/11 < Οὔνν(-ους) , 249/17 < Οὔνν(-ων) , 260/11 < Οὔνν(-οι) , 264/13 < Οὔνν(-ων) , 275/18, 280/17 < Οὔνν(-ους)

Priskos:

Ex. Leg. : 121/4 < Οὔνν(-ων) , 121/11 < Οὔνν(-ους) , 121/18 < Οὔνν(-ων) , 122/10 < Οὔνν(-ους) , 122/11 < Οὔνν(-οις) , 122/15 < Οὔνν(-οι) , 122/25 < τοῖς Οὔνν(-ους) , 123/26 < οἱ Οὔνν(-οι) , 124/7 < τοῖς Οὔνν(-ου) , 124/21 < τοῖς Οὔνν(-οις) , 127/15 < Οὔνν(-οις) , 130/1, 135/15 < Οὔνν(-ων) , 139/1 < Οὔνν(-οις) , 141/9 < Οὔνν(-ους) , 145/13 < τῶν Οὔνν(-ων) , 576/11 < Οὔνν(-ων) , 576/24 < Οὔνν(-ους) , 576/26 , 577/12 < τοῖς Οὔνν(-οις) , 577/35 , 578/20, 588/3 < Οὔνν(-ους) , 589/18 < Οὔνν(-ων) , 589/23/26 < τοῖς Οὔνν(-οις) , 589/30 < Οὔνν(-ων) , 589/33 < Οὔνν(-ους)

Agatias:

CFHB 2: 8/13 < τῶν Οὔνων(-ων) , 176/31 , 177/1 < Οὔνων(-οι) , 177/18 < τῶν Οὔνων(-ων) , 177/19 < Οὔνων(-οι) , 189/11 < τοῖς Οὔνων(-οις) , 190/14 < Οὔνων(-οι) , 191/9 < τῶν Οὔνων(-ων) , 193/25 < Οὔνων(-οι)

Iōannēs Malalas:

CFHB 35: 71/33, 214/82 , 233/8, 279/47 < Οὔνων(-ων) , 279/60 < Οὔνων(-ας) , 332/76, 341/1 < Οὔνων(-ων) , 342/20 < τοῖς Οὔνων(-οις) , 342/21, 360/41/50/51 , 361/61/64/67/73, 366/74/77 < τῶν Οὔνων(-ων) , 366/79 < οἱ Οὔνων(-οι) , 366/82/85 < Οὔνων(-ων) , 366/87 , 379/63, 421/82 < Οὔνων(-οι) , 423/73/76 < Οὔνων(-ων)

Iōannēs Antiocheus:

CFHB 47: 384/8 < Οὔνων(-ων) , 432/1 , 440/9/12 < Οὔνων(-ους) , 450/3 < Οὔνων(-ων) , 452/6 < τοῖς Οὔνων(-οις) , 456/12 < τῶν Οὔνων(-ων) , 456/27 < τοῖς Οὔνων(-οις) , 460/16 < Οὔνων(-ων).

Paskal Kronikleri:

CSHB 11: 583/14 < οἱ Οὔνων(-οι) , 588/2 < Οὔνων(-ας) , 615/6/15, 616/3 < τῶν Οὔνων(-ων) , 616/5 < τοῖς Οὔνων(-οις) , 616/6 < τῶν Οὔνων(-ων)

Teofanēs Konfessor:

Theo. C. De. : 64/16 < Οὔνων(-ων) , 120/11 < Οὔνων(-οι) , 160/14 , 167/6 , 175/17/24 < τῶν Οὔνων(-ων) , 176/1 < τοῖς Οὔνων(-ους) , 176/2/3 < Οὔνων(-ων) , 176/6/7 < οἱ Οὔνων(-οι) , 192/18 < τοῖς Οὔνων(-οις) , 195/12 , 232/10 < Οὔνων(-ων) , 233/4 < οἱ Οὔνων(-οι) , 236/25, 237/1, 310/19 < Οὔνων(-ων)

Prokopios:

PROK I: 10/15, 40/3 < Οὔνων(-ων) , 45/7 < Οὔνων(-ους) , 46/7 , 56/21 < Οὔνων(-ων) , 57/4 < Οὔνων(-οι) , 57/8 < Οὔνων(-οις) , 112/16) , 114/11 < Οὔνων(-ων) , 114/15 < Οὔνων(-οι) , 117/23 < Οὔνων(-ους) , 150/15 < Οὔνων(-ων) , 150/19 < τοῖς Οὔνων(-ους) , 160/1 < Οὔνων(-ων) , 160/25, 196/9 < Οὔνων(-ους) , 197/12 < Οὔνων(-ων) , 216/1 < Οὔνων(-οι) , 269/4 < Οὔνων(-ων) , 269/14 < Οὔνων(-οις) , 269/19 , 272/8 , 285/17 < Οὔνων(-ων) , 390/13 < Οὔνων(-οις) , 419/13 < Οὔνων(-ων) , 429/4 < Οὔνων(-οι) , 475/25 < Οὔνων(-οις) , 541/14 < Οὔνων(-οι)

PROK II: 17/5, 25/20, 130/13, 134/2 < Οὔνων(-οι) , 150/9/20 < τοῖς Οὔνων(-ους) , 150/24 < Οὔνων(-ων) , 151/10 < Οὔνων(-οις) , 166/18 < τοῖς Οὔνων(-ους) , 166/24 , 167/17 , 168/3 , 322/21 < Οὔνων(-οι) , 348/4 < Οὔνων(-ων) , 354/5 < Οὔνων(-οι) , 359/16 < Οὔνων(-οις) , 497/1 < Οὔνων(-

oi), 498/9, 503/6 < *Oŭvv(-ων)*, 530/14 < *Oŭvv(-ους)*, 586/15 < *Oŭvv(-oi)*, 603/11 < *Oŭvv(-ων)*, 631/18 < *Oŭvv(-oi)*, 650/23 < *Oŭvv(-ους)*, 651/22 < *Oŭvv(-ων)*

PROK III: 18/7, 71/6 < *Oŭvv(-ων)*, 72/13 < *Oŭvv(-ους)*, 114/18 < *Oŭvv(-oi)*, 132/25, 141/19, 142/10 < *Oŭvv(-ων)*

Kosmas Indikopleustes:

E. W. Kosm. : 119/15 < *Oŭvv(-oi)*

Menandros Protēktōr:

Ex. Leg. : 180/7, 207/19 < *Oŭvv(-ους)*, 476/35 < *Oŭvv(-ων)*

Iōannēs Zōnaras:

CSHB 49.2: 147/10 < *τῶν Oŭvv(-ων)*, 147/16 < *τοῖς Oŭvv(-οις)*

Geōrgios Kedrēnos:

CSHB 8: 615/11 < *Oŭvv(-oi)*, 632/10, 644/6, 723/17 < *τῶν Oŭvv(-ων)*

Iōsēf Genesious:

CFHB 14: 20/26 < *τοὺς Oŭvv(-ους)*

Geōrgios Monahos:

Mon. D. Boor: 619/21 < *Oŭvv(-ων)*

Saint Nikēforos:

CFHB 13: 48/17, 86/1, 170/1/6 < *τῶν Oŭvv(-ων)*

Euagrios:

Eva. Ekl. : 100/10 < *Oŭvv(-ων)*

Soudas:

Suda c. I: 23/10, 93/21 < *Oŭvv(-ους)*, 93/24 < *Oŭvv(-oi)*, 180/10 < *Oŭvv(-ων)*

Suda c. II: 253/2, 257/12 < *Oŭvv(-oi)*

Suda c. III: 62/3 < *Oŭvv(-ων)*

Suda c. IV: 236/8 < *Oŭvv(-οις)*

2. 227. Οὐπταρος:

1. Attila'nın amcası. (V.)

Sōkratēs:

PG 67: 805/C < Οὐπταρ(-ος)

2. 228. Οὐτρίγουρ:

1. Azak denizinin doğusunda yaşayan bir Hun halkı. (VI.)

Prokopios:

CSHB 41: 474/14 < Οὐτοίργουρ(-οι) , 478/16, 479/15 < Οὐτούργουρ(-οι) , 552/17 < τῶν Οὐτουργούρ(-ων) , 553/10 < τοῖς Οὐτουργούρ(-οις) , 555/15 < τοὺς Οὐτουργούρ(-ους)

Agatias:

CFHB 2: 177/3 < Οὐτίγουρ(-οι) , 178/32 < τοὺς Οὐτιγούρ(-ους), 194/30 < οἱ Οὐτίγουρ(-οι), 195/29 < τοῖς Οὐτιγούρ(-οις)

Menandors Protektor:

Ex. Leg. : 170/18 < τῶν Οὐτιγούρ(-ων) , 196/4 < Οὐτίγουρ(-οι) , 196/20 < Οὐτιγούρ(-οις), 196/30 < Οὐτίγουρ(-οι) , 204/18 < τῶν Οὐτιγούρ(-ων)

2. 229. Παγουμαν:

1. Peçenek boyu. (XI.)

Iōannēs Skylitzēs:

CFHB 5: 456/60 < Παγουμαν(-ίδα)

2. 230. Παπατζύ:

1. Hazarlar'ın kıdemli bir beyi. (VII - VIII.)

Teofanēs Homologētēs:

Theo. C. De. : 373/8/12 < Παπατζύ(-ν)

2. 231. Παργιαροῦχ:

1. Selçuklu hükümdarı. (XI - XII.)

Anna Komnēnē:

CFHB 40: 189/74, 196/33 < ὁ Παργιαροῦχ

2. 232. Πατζινακ(-ία):

1. Peçenek ülkesi. (IX – XI.)

Nikolaos Mystikos:

CFHB 6: 60/137 < Πατζινακ(-ίας)

Kōnstantinos Porfyrogennētos:

CFHB 1: 54/2 < Πατζινακ(-ία) , 52/4 < Πατζινακ(-ίαν) , 166/15, 168/45 < ἡ Πατζινακ(-ία) ,
182/3 < Πατζινακ(-ίας) , 182/21 < ἡ Πατζινακ(-ία)

Iōannēs Skylitzēs:

CFHB 5: 201/53 < Πατζινακ(-ίαν) , 375/58 < Πατζινακ(-ία)

2. 233. Πατζινάκ(-οι):

1. Peçenekler. (IX. - XII.)

Nikolaos Mystikos:

CFHB 6: 58/101 < Πατζινακ(-ίτας) , 58/106/111 < Πατζινάκ(-ίτων) , 60/144 < Πατζινακ(-
ίτας) , 60/149 < Πατζινάκ(-ων) , 62/152 < Πατζινακ(-ίτας) , 158/19 < Πατζινάκ(-ίτων),
514/22 < Πατζινακ(-ίταις)

Kōnstantinos Porfyrogennētos:

CFHB 1: 48/1/17/25/1 < Πατζινάκ(-ίτων), 48/2 < οί Πατζίνακ(-ῖται), 50/6/9/17/22, 52/1/5 < Πατζίνακ(-ιτών), 52/6 < Πατζίνακ(-ῖται), 52/11 < Πατζινάκ(-ίτων), 56/16 < οί Πατζίνακ(-ῖται), 56/26/30 < Πατζίνακ(-ίτας), 56/34 < Πατζίνακ(-ῖται), 60/50 < Πατζίνακ(-ίτας), 60/67/71 < Πατζίνακ(-ῖται), 60/78 < Πατζίνακ(-ίτην), 62/94 < οί Πατζίνακ(-ῖται), 62/96/114 < Πατζίνακ(-ίταις), 64/4/9 < Πατζίνακ(-ῖται), 64/11, 152/87, 166/1 < Πατζινάκ(-ίτων), 166/2 < Πατζίνακ(-ῖται), 166/6/8 < Πατζίνακ(-ίτας), 166/20 < οί Πατζίνακ(-ῖται), 168/34 < Πατζινάκ(-ίτων), 168/50 < οί Πατζίνακ(-ῖται), 168/60 < Πατζινάκ(-ίτων), 170/68, 170/20 < Πατζίνακ(-ῖται), 170/24 < Πατζινάκ(-ίτων), 172/56 < Πατζίνακ(-ῖται), 172/61, 174/66/6/7 < Πατζινάκ(-ίτων), 176/15 < Πατζίνακ(-ίτας), 176/17 < Πατζίνακ(-ῖται), 176/25 < Πατζινάκ(-ίτων), 178/43, 186/85 < Πατζίνακ(-ῖται), 286/531 < Πατζινάκ(-ίτων)

Ιωάννης Skylitzēs:

CFHB 5: 73/80 < Πατζινάκ(-ων), 201/52, 204/21 < Πατζινάκ(-ας), 204/23 < οί Πατζινάκ(-αι), 205/42, 288/17 < Πατζινάκ(-ας), 289/50 < Πατζινάκ(-αι), 289/51 < Πατζινάκ(-αις), 289/53, 290/57/64 < Πατζινάκ(-αι), 290/70 < Πατζινάκ(-ων), 309/46 < Πατζινάκ(-ας), 310/70/72 < Πατζινάκ(-ων), 356/29 < Πατζινάκ(-ας), 356/35 < Πατζινάκ(-ων), 373/92, 385/56, 397/43, 399/4/8 < Πατζινάκ(-αι), 455/30/32/44 < Πατζινάκ(-ων), 455/48 < Πατζινάκ(-αι), 457/19 < Πατζινάκ(-ας), 457/23 < Πατζινάκ(-ων), 457/29 < Πατζινάκ(-ον), 458/35 < Πατζινάκ(-αις), 458/37 < Πατζινάκ(-ας), 458/45 < Πατζινάκ(-ων), 458/52/55 < Πατζινάκ(-ας), 459/80, 460/91/93 < Πατζινάκ(-ων), 461/24 < Πατζινάκ(-ας), 461/31 < Πατζινάκ(-αις), 465/29 < Πατζινάκ(-αι), 465/39 < Πατζινάκ(-ων), 466/58 < Πατζινάκ(-ας), 466/63, 467/94/4/9 < Πατζινάκ(-ων), 469/46, 469/60 < Πατζινάκ(-αι), 470/67 < Πατζινάκ(-ων), 470/72 < Πατζινάκ(-αι), 470/80 < Πατζινάκ(-αις), 470/86 < Πατζινάκ(-ας), 470/93 < Πατζινάκ(-ων), 471/1 < Πατζινάκ(-ας), 471/6 < Πατζινάκ(-αι), 471/14 < Πατζινάκ(-ων), 471/16 < Πατζινάκ(-ας), 471/22 < Πατζινάκ(-ων), 472/35 < Πατζινάκ(-αις), 472/44/46 < Πατζινάκ(-ων), 472/47, 473/55 < Πατζινάκ(-αι), 473/61 < Πατζινάκ(-αις), 475/18 < Πατζινάκ(-ας), 475/21, 476/40 < Πατζινάκ(-ων).

Ιωάννης Zōnaras:

CSHB 49.2: : 464/10 < Πατζινάκ(-ους), 523/17 < οί Πατζινάκ(-αι), 524/6, 535/4 < Πατζινάκ(-αις), 571/9 < οί Πατζινάκ(-αι), 579/15 < Πατζινάκ(-οι), 589/12 < Πατζινάκ(-αις), 590/6 < οί Πατζινάκ(-αι), 641/5 < Πατζινάκ(-ων), 642/16 < Πατζινάκ(-αι), 643/15, 644/12 < Πατζινάκ(-ων), 679/9 < Πατζινάκ(-αι), 684/9 < Πατζινάκ(-οις), 714/2 < Πατζινάκ(-ων), 723/12 < Πατζινάκ(-ας), 740/8 < Πατζινάκ(-ων), 741/5 < Πατζινάκ(-οι)

Miḥaēl Glykas:

CSHB 24: 584/4 < Πατζινάκ(-αι) , 597/6 < Πατζινάκ(-ῶν) , 597/15 < Πατζινάκ(-ας) , 620/19 < Πατζινάκ(-ῶν)

Nikolaos Mystikos:

CFHB 6: 58/101 < Πατζήνακ(-ίτας) , 58/106/111 < Πατζήνακ(-ιτῶν) , 60/144 < Πατζήνακ(-ίτας) , 60/149 < Πατζήνακ(-ιτῶν) , 62/152 < Πατζήνακ(-ίτας) , 158/19 < Πατζήνακ(-ιτῶν) , 514/22 < Πατζήνακ(-ίταις)

Anna Komnēnē:

CFHB 40: 210/12, 214/46, 215/71, 216/86, 219/12 < Πατζινάκ(-ων) , 221/44 < οἱ Πατζινάκ(-οι) , 22/69, 243/51, 245/21, 246/31 < Πατζινάκ(-ων)

Nikētas Hōniatēs:

CFHB 11: 16/12 < Πατζινάκ(-ων)

2. 234. Πέχ:

1. Hazarlar'da bir ünvan; Bey (IX.)

Kōnstantinos Porfyrogennētos:

CFHB 1: 182/27 < ὁ πέχ Χαζάρ(-ίας)

2. 235. Περής:

1. Kuman hükümdarı. (XII.)

Anna Komnēnē:

CFHB 40: 423/46 < Ζουπάνος ὁ Περής

2. 236. Πιτικ:

1. İskit (= Peçenek) dilinden gelme adıyla anılan Peçenek komutan. (XII.)

Anna Komnēnē:

CFHB 40: 471/40 < Πιτικ(-άν)

2. 237. Πουζάν:

1. Türk yönetici. (XII.)

Anna Komnēnē:

CFHB 40: 186/62 < Πουζάν(-ος) , 186/64 , 194/42 < τὸν Πουζάν(-ον) , 194/57 < Πουζάν(-ος), 195/68 < Πουζάν(-ῶ) , 195/73 < Πουζάν(-ον) , 195/77 < Πουζάν(-ον) , 196/23/28 < ὁ Πουζάν(-ος)

2. 238. Πουχέ:

1. Türk komutan. (XII.)

Anna Komnēnē:

CFHB 40: 470/19 < Πουχέ(-α) , 470/22 < Πουχέ(-ᾶ) , 470/26 < Πουχέ(-αν) , 479/46 < Πουχέ(-α) , 479/51 < Πουχέ(-α) , 480/59 < Πουχέ(-ας) , 480/66 < Πουχέ(-α)

2. 239. Πρεσιάμ:

1. Bulgar beyi. (IX.)

Kōnstantinos Porfyrogennētos:

CFHB 1: 154/39/46 < Πρεσιάμ

2. 240. Προσοῦχ:

1. Türk komutan; Porsuḫ. (XI.)

Anna Komnēnē:

CFHB 40: 189/73 , 191/39, 192/84, 193/88/90 < Προσοῦχ

2. Romalı Türk komutan. (XII.)

Nikētas Hōniatēs:

CFHB 11: 52/26 , 64/49 < Προσοῦχ

2. 241. Ρούα:

1. Attila'nın amcası. (IV. - V.)

Sōkratēs:

PG 67: 833/A < 'Ρούγα(-ς)

Teodōrētōs:

L. S. : 340/7 < 'Ρωιλᾶ(-ς)

Priskos:

HGM I: 276/6 < 'Ρούα , 276/20/23 < τὸν 'Ρούα(-ν) , 276/24 < 'Ρούα

2. 242. Σαβίν:

1. Horasan soylusu; Sevin. (VII.)

Teofanēs Homologētēs:

Theo. C. De. : 366/28 < Σαβῖν(-ος)

2. Bulgar komutan; Sevin. (VIII.)

Teofanēs Homologētēs:

Theo. C. De. : 433/16 < Σαβῖν(-ον) , 433/17 < Σαβῖν(-ον) , 433/19 < τῷ Σαβίν(-ῳ) , 433/20 < Σαβῖν(-ος) , 436/12/13 < Σαβῖν(-ον)

Saint Nikēforos:

CFHB 13: 150/3/8 < Σαβῖν(-ος) , 150/10 < Σαβῖν(-ον) , 150/17 < Σαβίν(-ῳ) , 150/18 < Σαβίν(-ον) , 152/3 < Σαβῖν(-ον)

2. 243. Σαβίρ(-οι):

1. Kafkaslarda bir Hun boyu; Sabir ~ Suvar ~ Sabar. (VI.)

Priskos:

HGM I : 341/4 < Σαβίρ(-ων)

Teofanēs Byzantios:

CSHB 19: 486/6 < Σάβιρ(-οι)

Teofylaktos Simokattēs:

T. Sim: 258/20 < Σαβίρ(-οι)

Prokopios:

CSHB 40: 74/9, 288/22 < Σάβειρ(-οι) , 290/17 < Σάβειρ(-ους) , 296/22 < Σάβειρ(-ων)

CSHB 41: 469/22 < Σάβειρ(-οι) , 509/14 < Σάβειρ(-ων) , 509/15 < Σάβειρ(-οι) , 509/22 < Σάβειρ(-ων) , 510/13, 511/2 < Σάβειρ(-οι) , 528/20 < Σάβειρ(-οις) , 529/21 < Σάβειρ(-οις) , 548/5 < Σάβειρ(-ων)

Agatias:

CFHB 2: 106/10 < Σάβειρ(-ων) , 106/13 < Σάβειρ(-οι) , 106/18 < Σάβειρ(-ους) , 107/9 < Σάβειρ(-ων) , 107/14 < Σάβειρ(-ους) , 107/32 < Σάβειρ(-οι) , 108/3/11/17 < Σάβειρ(-ων) , 139/14/27 < Σάβειρ(-οι) , 139/29 < Σάβειρ(-ων)

Menandros Protēktōr:

Ex. Leg: 201/8 < Σαβείρ(-ους) , 201/13 < Σάβειρ(-ους) , 210/31 < Σαβεῖρ(-οι) , 443/9 < Σαβήρ(-ους) , 463/6/9 < Σαβείρ(-ων)

Soudas:

Suda c. I: 208/28 < Σαβείρ(-ους)

Suda c. IV: 311/7 < Σάβειρ(-οι) , 311/8 < Σαβείρ(-ους)

2. 244. Σαῖσάν:

1. Horasan hükümdarı. (XII.)

Anna Komnēnē:

CFHB 40: 437/6 < Σαῖσάν

2. Melik Şah’a dedesinin ismiyle hitap ediliyor.

Anna Komnēnē:

CFHB 40: 479/37/39/41 , 480/47/51/61/68/69/77 < Σαῖσάν

2. 245. Σακακάται:

1. Diynester nehrinin yanında terk edilmiş bir Türk şehri.

Kōnstantinos Porfyrogennētos:

CFHB 1: 168/63 < Σακακάται

2. 246. Σαλτούχ:

1. Türk beyi; Saltuḫ. (XII.)

Nikētas Ḥōniatēs:

CFHB 11: 142/26 , 226/66 < τῷ Σαλτούχ(-φ)

2. 247. Σαμούρ:

1. Avar hükümdarı. (VI.)

Teofylaktos Simokattēs :

T. Sim: 227/16 < Σαμούρ

2. 247. Σαμούχ:

1. Türk beyi. (XI)

Iōannēs Skylitzēs:

CFHB 5: 484/26 , 485/55/59/62, 486/84, 491/29 < Σαμούχ

2. Türk beyi. (XII.)

Nikētas Hōniatēs:

CFHB 11: 31/14 < Σαμουὸχ

2. 248. Σανδῖλ[χ]:

1. Utrigur beyi. (VI.)

Prokopios:

CSHB 41: 553/16 , 555/15 < Σανδῖλ[χ]

Agatias:

CFHB 2: 178/32 , 196/16 < ὁ Σάνδιλχ(-ος)

Menandros Protēktōr:

Ex. Leg: 170/18 < τῷ Σανδῖλχ(-ῳ) , 170/21 < τὸν Σάνδιλχ(-ον), 170/24 < ὁ Σάνδιλχ(-ος)

2. 249. Σαράγουρ(-οι):

1. Kafkaslarda bir Hun boyu.

Priskos:

HGM I: 341/2/14 < Σαράγουρ(-οι) , 346/6 < Σαράγουρ(-οι)

Soudas:

Suda c. I: 4/13, 77/13 < οἱ Σαράγουρ(-οι)

Suda c. IV: 323/18 < οἱ Σαράγουρ(-οι)

2. 250. Σάρκελ:

1. Beyaz Şehir. Türkler'in ve Yunanlar'ın beraber inşa ettiği surları kapsar. Hazar memleketindedir. (833.)

Kōnstantinos Porfyrogennētos:

CFHB 1: 64/8, 182/4/22/24/29 , 184/40/54/56 , 186/88 < Σάρκελ

Iōannēs Skylitzēs:

CFHB 5: 73/79 < Σάρκελ

2. 251. Σατζῶ:

1. Peçenek soylusu (XI.)

Anna Komnēnē:

CFHB 40: 199/25 < Σατζῶ

2. 252. Σελτέ:

1. Peçenek beyi. (XI.)

Iōannēs Skylitzēs:

CFHB 5: 460/93 , 461/37/39 < ὁ Σελτέ

Iōannēs Zōnaras:

CSHB 49.2: 671/9 < ὁ Σελτέ

2. 253. Σέρμων:

1. Bulgar soylusu. (XI.)

Iōannēs Skylitzēs:

CFHB 5: 365/15 < τοῦ Νεστόγγ(-ου) Σέρμων

2. 254. Σηγγίλαχ:

1. Rua'nın beylerinden. (V.)

Priskos:

HGM I: 276/22 < Σηγγίλαχ(-ον)

2. 255. Σιαοὺς:

1. Sultan Melik Şah'ın elçisi. (XI.)

Anna Komnēnē:

CFHB 40: 187/11/15 , 188/20/26/35/39 , 194/37 < Σιαοὺς

2. 256. Σιγίζ:

1. Roma'da Hun birliklerinin komutanı. (V.)

Ιῶannēs Antioheus:

CFHB 47: 450/2 < Σιγίζ(-αν)

2. 257. Σιγρίτζη:

1. Bulgar komutan.

Konstantino Pophyrogenitus:

CFHB 1: 156/93, 158/112 < Σιγρίτζη

2. 258. Σιζάβουλ:

1. Türkler'in büyük kağanı; İstemi Kağan ? (568. - 576.)

Menandros Protēktōr:

Ex. Leg: 193/14 < Σιζάβουλ(-ω) , 193/16 < Σιζάβούλ(-ου) , 193/29 < Σιζάβουλ(-ος) , 194/8 < Σιζάβουλ(-ος) , 194/20/26/29 < τῷ Σιζάβούλ(-ω) , 194/31 < Σιζάβουλ(-ος) , 195/3/6 < Σιζάβούλ(-ου) , 195/9 < Σιζάβουλ(-ος) , 195/15 < Σιζάβούλ(-ου) , 195/20 < Σιζάβουλ(-ω) , 195/21 < ὁ Σιζάβουλ(-ος) , 205/4 < Σιλζιβουλ(-ος) , 205/6 < Σιλζιβουλ(-ος) , 207/4/14 < Σιλζιβουλ(-ος) , 207/23 < Σιλζιβούλ(-ω) , 450/9 < Σιζάβουλ(-ος) , 450/27 < τῷ Σιζάβούλ(-ω) , 451/8 < ὁ Σιζάβουλ(-ος) , 451/13 < τῷ Σιζάβούλ(-ω) , 451/18 < Σιζάβουλ(-ος) , 451/35 , 452/18/25 < τῷ Σιζάβούλ(-ω) , 452/27 < ὁ Σιζάβουλ(-ος) , 453/14 < Σιζάβούλ(-ου)

Ex. Sen.: 18/7 < Σιλζιβουλ(-ος) , 18/16 < τὸν Σιλζιβουλ(-ον)

Soudas:

Suda c.IV: 232/16 , 359/11 < Σιλζιβουλ(-ος)

2. 259. Σίμμ:

1. Romalı Hun kumandan. (VI.)

Prokopios:

PROK I: 62/23 < Σίμμ(-ας) , 72/14 < Σίμμ(-α)

Ioannēs Malalas :

CFHB 35: 387/95 < Σίμμος , 388/22 < Σίμμ(-ας) , 388/24 < Σίμμ(-α) , 389/43 < Σίμμ(-ας)

2. 260. Σιννί:

1. Kutrigur beyi. (VI.)

Prokopios:

PROK I: 362/13 < Σιννί(-ων)

PROK II: 586/2 < Σιννί(-ων)

Teofanēs Homologētēs:

Theo. C. De.: 189/15 < Σισίννι(-ός)

2. 261. Σκαλιάρ:

1. Doğunun en ünlü komutanlarından biri iken Roma hizmetine girmiş, vaftiz edilmiş Türk. (XI.)

Anna Komnēnē:

CFHB 40: 198/8 < Σκαλιάρ(-ιος) , 286/64 < Σκαλιάρ(-ίου) , 398/66 < Σκαλιάρ(-ιος)

2. 262. Σκοττ:

1. Attila'nın arkadaşı. (V.)

Priskos:

Ex Leg: 125/22/27 < Σκοττ(-ας) , 127/11 < Σκόττ(-αν) , 127/26 < τῷ Σκόττ(-α) , 127/34 < Σκόττ(-α) , 577/24 < Σκόττ(-α)

2. 263. Σόλαχ:

1. Avarlı bey; Solaḥ. (VI.)

Menandros Protēktōr:

Ex. Leg: 475/9 < Σόλαχ(-ος)

2. 264. Σολχάν:

1. Türk (= Selçuklu) Nisib beyi; Solḥan. (VI.)

Teofylaktos Simokattēs :

T. Sim: 188/14/21 < ὁ Σολχάν(-ης) , 188/23 < Σολχάν(-ην) , 189/9 < ὁ Σολχάν(-ης) , 189/11 < τοῦ Σολχάν(-ου) , 190/20 < τὸν Σολχάν(-ην) , 190/23 < Σολχάν(-ης)

2. 265. Σουλτάν:

1. Selçuklu yöneticilerinin ünvanı.

Geōrgios Kedrēnos:

CSHB 9: 570/6, 571/11 < Σουλτάν(-ον) , 571/17 < ὁ Σουλτάν(-ος) , 572/3 < τῷ Σουλτάν(-ῳ) , 572/11 < τὸν Σουλτάν(-ον) , 573/19 < τοῦ Σουλτάν(-ου) , 575/6 < Σουλτάν(-ος) , 580/14 < τὸν Σουλτάν(-ον) , 580/22 < τῷ Σουλτάν(-ῳ) , 580/24 < Σουλτάν(-ος) , 581/14 < Σουλτάν(-ῳ) , 581/16 < τοῦ Σουλτάν(-ου) , 587/20 < Σουλτάν(-ος) , 590/7/22 < Σουλτάν(-ος) , 591/11 < τὸν Σουλτάν(-ον) , 593/2, 606/1 < Σουλτάν(-ος) , 606/4 < τοῦ Σουλτάν(-ου) , 606/13/15 < Σουλτάν(-ος) , 606/20 < τοῦ Σουλτάν(-ου) , 616/7 < τῷ Σουλτάν(-ῳ)

Iōannēs Zōnaras:

CSHB 49.2: 637/9/12/16 , 639/18 < Σουλτάν , 640/2 < τὸν Σουλτάν(-ον) , 640/4/5/15 , 644/13 < Σουλτάν , 698/10 < τῷ Σουλτάν(-ῳ) , 698/14 < τοῦ Σουλτάν(-ου) , 702/6 < τῷ Σουλτάν(-ῳ) , 703/8/11, 709/1, 758/7 < Σουλτάν

Miḥaēl Glykas:

CSHB 24: 609/7 < τοῦ Σουλτάν(-ου)

Nikēforos Bryennios:

CSHB 13: 31/12 < τὸν Σουλτάν(-ον) , 31/16 < ὁ Σουλτάν(-ος) , 32/7 < Σουλτάν(-ων) , 32/21 < τοῦ Σουλτάν(-ου) , 33/3 < τὸν Σουλτάν(-ον) , 35/19 < ὁ Σουλτάν(-ος) , 36/1 < τῷ Σουλτάν(-ῳ) , 36/10 < τὸν Σουλτάν(-ον) , 37/5 < ὁ Σουλτάν(-ος) , 38/2 < τοῦ Σουλτάν(-ου) , 41/11 < ὁ Σουλτάν(-ος) , 42/16 < τὸν Σουλτάν(-ον) , 86/20 < ὁ Σουλτάν(-ος) , 87/7 < τὸν Σουλτάν(-ον)

Anna Komnēnē:

CFHB 40: 116/84 < τὸν Σουλτάν(-ον) , 122/75 < Σουλτάν(-ῳ) , 154/3 < τὸν Σουλτάν(-ον) , 186/62/63 187/87/9/14 , 189/74, 194/37/57, 195/65/67/77/79/89/94/2 , 196/6/8/12/14/33, 197/38/46/51 < Σουλτάν , 197/53/58 < Σουλτάν(-ων) , 264/6 < Σουλτάν(-ον) , 264/8, 265/25/32/34/36/40 , 300/13 < Σουλτάν , 322/16 < Σουλτάν(-ον) , 323/32 < τοῦ Σουλτάν(-ου) , 323/34/41, 324/55 , 325/18 < ὁ Σουλτάν(-ος) , 326/49 < τοῦ Σουλτάν(-ου) , 328/93 < Σουλτάν(-ῳ) , 331/8 < Σουλτάν , 332/23 < Σουλτάν(-ῳ) , 333/46 < τὸν Σουλτάν(-ον) , 338/33 < Σουλτάν , 437/6 < Σουλτάν(-ου) , 437/12 < Σουλτάν(-ος) , 438/23 < Σουλτάν(-ου) , 438/26 < τῷ Σουλτάν(-

ῥ), 461/4/7 < Σουλτάν , 465/62 < Σουλτάν(-ου) , 466/73 < ὁ Σουλτάν(-ος) , 471/48 < Σουλτάν(-ον) , 475/73 < Σουλτάν(-ος) , 476/9 < Σουλτάν , 476/12/20 < ὁ Σουλτάν(-ος) , 476/26 < Σουλτάν , 476/33 < τῷ Σουλτάν(-ῳ) , 477/48/71 < ὁ Σουλτάν(-ος) , 478/76 < Σουλτάν(-ον) , 476/88 < Σουλτάν(-ου) , 476/93 < Σουλτάν(-ος) , 476/3/14 < Σουλτάν(-ον) , 479/42 < Σουλτάν(-ος) , 480/68 < Σουλτάν(-ον) , 480/77 < Σουλτάν(-ου)

Nikētas Hōniatēs:

CSHB 35: 27/22 < Σουλτάν , 72/13 < Σουλτάν(-ου) , 153/23, 154/10 < Σουλτάν , 155/1 < τοῦ Σουλτάν(-ου) , 155/4 < τῷ Σουλτάν(-ῳ) , 155/23 < ὁ Σουλτάν(-ος) , 157/8 < τοῦ Σουλτάν(-ου) , 157/13 < Σουλτάν(-ῳ) , 157/18 < Σουλτάν(-ος) , 158/10, 161/15 < Σουλτάν(-ον) , 162/8 < τῷ Σουλτάν(-ῳ) , 162/9 < τοῦ Σουλτάν(-ου) , 162/20 , 226/11 < τὸν Σουλτάν(-ον) , 245/7 < τῷ Σουλτάν(-ῳ) , 245/20 < Σουλτάν(-ος) , 249/23 < τοῦ Σουλτάν(-ου) , 250/6, 340/4, 480/18 < Σουλτάν(-ος) , 523/7, 524/6/12 < Σουλτάν , 540/19 < Σουλτάν(-ου) , 541/21, 550/1/13/21 < Σουλτάν

2. 266. Σουλτζου:

1. Peçenek beyi. (XI.)

Iōannēs Skylitzēs:

CFHB 5: 460/93 < Σουλτζοῦ(-ν) , 471/95 < ὁ Σουλτζοῦ(-ς)

2. 267. Σουνίκ:

1. Romalı Massaget (= Hun) muhafız. (VI.)

Prokopios:

CSHB 40: 62/18 < Σουνίκ(-ας) , 72/4 < τὸν Σουνίκ(-αν) , 73/3/11 < Σουνίκ(-ας)

Iōannēs Malalas:

CFHB 35: 380/7 , 387/88, 388/2 < Σουνίκ(-α) , 387/21 < Σουνίκ(-ας) , 387/24 < Σουνίκ(-α) , 389/43 < Σουνίκ(-ας) , 389/50 < Σουνίκ(-ας)

2. 268. Σουρσουβουλ:

1. Bulgar hükümdarı Samuel'in askeri. (X.)

Iōannēs Skylitzēs:

CFHB 5: 222/13 , 223/34 < Σουρσουβούλ(-ις) , 223/48 < τοῦ Σουρσουβούλ(-η)

2. 269. Σπαρζενοῦ:

1. Üç büyük Türk kağanından birincisi; İşbara Yabgu ? (VI.)

Teofylaktos Simokattēs:

T. Sim: 259/22 < Σπαρζενοῦ(-ν)

2. 270. Στεμβισχάγαν:

1. Türk Kağanı; İstemi Hağan. (VI.)

Teofylaktos Simokattēs :

T. Sim. : 257/10 < Στεμβισχάγαν

2. 271. Στύραξ:

1. Hun beyi, Kafkasya birlikleri kumandanlarından. (VI.)

Teofanēs Homologētēs:

Theo. C. De.: 175/17 < Στύραξ , 175/21 < Στύρακα

Geōrgios Kedrēnos:

CSHB 8: 644/6/9 < Στύρακα

2. 272. Συρουκάλπηη:

1. Peçenek bölgesi (X.)

Kōnstantinos Porfyrogennētos:

CFHB 1: 166/18 < *Κουλπεη* ? , 168/35 < *Συρουκάλπεη*

2. 273. Ταγγριπερμής:

1. Efes beyi; Taṅgrī Bermiş. (XII.)

Anna Komnēnē:

CFHB 40: 335/25 , 337/85

2. 274. Ταγγρολιπηκ:

1. Selçuklu beyi; Taṅgrol Pek ~ Tuğrul Bey. (XI.)

Ιωαννēs Skylitzēs:

CFHB 5: 443/11 < *Ταγγρολιπηκ* , 444/34 < *Ταγγρολιπηξ* , 445/51 < *Ταγγρολιπηκ(ι)* , 445/62 < *ὁ Ταγγρολίπηξ* , 445/68 < *Ταγγρολιπηκ(-α)*

Νικēforos Bryennios:

CFHB 9: 91/6 < *Ταγγρολιπηκ(-α)* , 93/11 < *Ταγγρολίπηξ* , 91/36, 95/9/17 < *Ταγγρολιπηκ(ι)* , 95/26 < *Ταγγρολιπηκ(-α)*, 97/9 < *Ταγγρολιπηκ(-ος)*

Ιωαννēs Zōnaras:

CSHB 49.2: 634/13 < *Ταγγρολίπιξ* , 636/3 < *ὁ Ταγγρολίπιξ* , 636/7 < *Ταγγρολιπηκ(ι)* , 637/2 < *Ταγγρολιπικ(-α)* , 637/5/9 < *Ταγγρολίπιξ*

2. 275. Ταγμά:

1. Türk (= Göktürk) haberci.

Menandros Protēktōr:

Ex. Leg.: 195/14/18 < *Ταγμά*

2. 276. Ταμάταρχα:

1. Bir Türk şehri.

Kōnstantinos Porphyrogennētos:

CFHB 1: 182/11 , 186/92/95/97, 284/493 < *Ταμάταρχα*

2. 277. Τανισμάν:

1. Tanışman/Danişmen'den bir adam. Boyunun ismiyle çağrılır.

Anna Komnēnē:

CFHB 40: 331/2 < *ὁ Τανισμάν*

2. 278. Τανισμάν(-οι):

1. Bir Oğuz boyu; Tanışman/Danişmentler. (XI.)

Nikētas Hōniatēs:

CFHB 11: 19/7 < *Τανισμάν(-ιος)* , 19/9 < *Τανισμάν(-ιον)* , 21/45 < *Τανισμάν(-ίου)* , 34/1 < *Τανισμάν(-ίων)*

Teofylaktos Ἀῤῥιδansēs:

PG 126: 412/A < *Τανεσμάν*

CFHB 16 (II): 427/13 < *Τανεσμάν*

2. 279. Ταπάρ:

1. I. Melik Şah'ın oğlu, Büyük Selçuklu hükümdarı; Tapar. (XI.)

Anna Komnēnē:

CFHB 40: 196/33 < *Ταπάρ(-η)*

2. 280. Ταράγγ:

1. Türk komutan. (XI.)

Nikēforos Bryennios:

CFHB 9: 115/19 < Ταράγγ(-ης)

2. 281. Ταργίτ:

1. Avar muhafız. (VI.)

Menandros Protēktōr:

Ex. Leg. : 196/2 < τὸν Ταργίτ(-ιον) , 196/10/23 < ὁ Ταργίτ(-ης) , 196/24 , 197/27, 198/1 < Ταργίτ(-α) , 458/31, 459/3/7 < Ταργίτ(-ιος) , 459/11 < τὸν Ταργίτ(-ιον) , 471/28 < Ταργίτ(-ιον)

Teofylaktos Simokattēs:

T. Sim. : 52/1 < Ταργίτ(-ιόν) , 54/20 , 242/24 < ὁ Ταργίτ(-ιος)

2. 282. Τάρδου:

1. Türk (= Göktürk) beyi. (VI.)

Menandros Protēktōr:

Ex. Leg. : 207/27 < Τάρδου

2. 283. Ταριάν:

1. Türk (= Kabar) boylarından biri.

Kōnstantinos Porfyrogennētos:

CFHB 1: 174/5 < τοῦ Ταριάν(-ου)

2. 284. Ταρχάν:

1. Eski Türkler’de bir unvan/isim; Tarhan. (VI.)

Menandros Protēktōr:

Ex. Leg: 195/14 < Ταρχάν , 195/18 < Ταγμα ταρχάν

2. 285. Ταρκαρζου:

1. Türk (= Macar) beyi Árpát’ın oğlu. (X.)

Kōnstantinos Porfyrogennētos:

CFHB 1: 178/54 < τὸν Ταρκαρζοῦ(-ν) , 178/56 < ὁ Ταρκαρζοῦ(-ς)

2. 286. Ταρράχ:

1. Vitalianos’ın isyanında rol oynayan Hun savaşçı.

Iōannēs Antiocheus:

CFHB 47: 460/17 < Ταρράχ

2. 287. Ταξι:

1. Türk (= Macar) beyi Árpát’ın torunu. (X.)

Kōnstantinos Porfyrogennētos:

CFHB 1: 178/59 < τὸν Ταξι(-ν) , 178/61 < ὁ Ταξι(-ς)

2. 288. Τατικ:

1. Ohri ve Vardar Türklerinin en önemli beyi. Roma ordusunda paralı askerlik yapıp Türkler’i püskürtmüştür. (XII.)

Anna Komnēnē:

CFHB 40: 126/16 < Τατικ(-ιος) , 189/59 < τὸν Τατίκ(-ιον) , 189/62 < τοῦ Τατίκ(-ου) , 189/69/75/85 , 190/91 < Τατικ(-ιος) , 190/7 < τὸν Τατίκ(-ιον) , 190/18 < Τατικ(-ιος) , 190/23, 191/32 < τὸν Τατίκ(-ιον) , 192/85 < τῷ Τατίκ(-ῳ) , 200/64, 201/69 < τὸν Τατίκ(-ιον) , 201/90, 202/12/21, 211/50 < ὁ Τατικ(-ιος) , 221/50 < τὸν Τατίκ(-ιον) , 269/72 , 272/65 , 278/45 < ὁ Τατικ(-ιος) , 286/63, 330/70 < τὸν Τατίκ(-ιον) , 330/78 < Τατικ(-ιος) , 332/40 < τὸν Τατίκ(-ιον) , 333/50, 348/42 < Τατικ(-ιος) , 350/17 < τὸν Τατίκ(-ιον) , 352/91 < ὁ Τατικ(-ιος) , 439/66 < τὸν Τατίκ(-ιον)

2. Romalı Türk general. (XII.)

Nikēforos Bryennios:

CFHB 9: 289/1 < Τατικ(-ιος)

2. 289. Τατοῦ:

1. Silistre beyi, İskit (= Peçenek) komutan. Ayrıca Tuna kıyılarına inen diğer Peçenek kavimlerinin birleştiricisi sayılabilir. (XI.)

Anna Komnēnē:

CFHB 40: 199/24 , 209/94 < Τατοῦ , 216/6 < ὁ Τατοῦ

Iōannēs Zōnaras:

CSHB 49.2: 713/11 < Τατοῦ(-ς)

2. 290. Τατράν(-ης):

1. Peçenekli Roma vatandaşı. (X.)

Anna Komnēnē:

CFHB 40: 230/41 < ὁ Τατράν(-ης) , 230/56 < τοῦ Τατράν(-η)

2. 291. Ταυγάστ:

1. Hindistan'ın doğusundan ötede bir Türk şehri; Tavgaç. (VI.)

Teofylaktos Simokattēs:

T. Sim: 257/19/20/23, 258/2 , 260/27/29 , 261/2/9/16/24/25 < Ταυγάστ

2. 292. Τεβέλ:

1. Türk (= Macar) beyi Árpát'ın torunu. (X.)

Kōnstantinos Porfyrogennētos:

CFHB 1: 178/57 < Τεβέλ(-η) , 178/63 < ὁ Τεβέλ(-ης)

2. 293. Τειχομηρ:

1. Roma'ya karşı Bulgar ayaklanmasının lideri komutan. (X.)

Iōannēs Skylitzēs:

CFHB 5: 410/21/24/29 < Τειχομηρ(-ὸν) , 410/31 < τοῦ Τειχομηρ(-οῦ) , 411/35/51 < Τειχομηρ(-ὸν)

Iōannēs Zōnaras:

CSHB 49.2: 599/12 < τῷ Τειχομηρ(-ῷ) , 600/1 < τὸν Τειχομηρ(-ὸν) , 600/4 < ὁ Τειχομηρ(-ος)

2. 294. Τελέριγ:

1. Bulgar komutan. (VIII.)

Thephanes Konfessor:

Theo. C. De.: 448/4, 451/5 < Τελέριγ(-ος)

Symeon Magister:

CFHB 44: 193/161 < Τελέριγ(-ος)

Geōrgios Kedrēnos:

CSHB 9: 17/14 < *Ἐλέριχ(-ος)* , 19/2 < *Τελλέριγ(-ος)* , 19/8 < *Πελλέριγ(-ος)*

Ιωάννης Ζōναρας:

CSHB 49.2: 280/1 < *Τελέριχ(-ος)*

2. 295. Τελέτζ:

1. Bulgar komutan. (VIII.)

Teofanēs Konfessor:

Theo. C. De. : 432/27 < *Τελέτζ(-ην)* , 433/1/6/8 < *Τελέτζ(-ης)* , 433/14 < *Τελέτζ(-ην)*

Ιωάννης Ζōναρας:

CSHB 49.2: 271/14 < *Τελέτζ(-ην)*

Saint Nikēforos:

CFHB 13: 148/4 < *Τελέσσ(-ιον)* , 148/12 < *Τελέσσ(-ιος)* , 150/1 < *Τελέσσ(-ίου)*

2. 296. Τέρβελ:

1. Bulgar komutan; Tervel. (VIII.)

Thephanes Konfessor:

Theo. C. De. : 374/2 < *Τέρβελ(-ιν)* , 374/17/28, 376/15 < *Τέρβελ(-ι)* , 400/19 < *Τέρβελ(-ιν)*

Geōrgios Kedrēnos:

CSHB 8: 779/24 < *Τέρβελ(-ιν)* , 780/15 , 781/18 < *Τέρβελ(-ι)* , 792/17 < *Τέρβελ(-ις)* , 792/15
< *Τέρβελ(-ιν)*

Ιωάννης Ζōναρας:

CSHB 49.2: 237/7 < *Τέρβελ(-ιν)*

Saint Nikēforos:

CFHB 13: 102/38/59 , 110/72 < *Τέρβελ(-iv)*

Symeon Magister:

CFHB 44: 175/20 < *Τέρβελ(-iv)* , 175/3 < *Τέρβελ(-ι)* , 185/114 < *Τέρβελ(-iv)*

Kōnstantinos Manassēs:

CFHB 36 (I): 213/3900 < *Τελβερ(-iv)*

Soudas:

Suda c. I: 459/21, 483/21 < *ὁ Τέρβελ(-ις)*

2. 297. Τερματζοῦ:

1. Türk (= Macar) beyi Árpát'ın soyundan biri. (X.)

Kōnstantinos Porfyrogennētos:

CFHB 1: 178/64 < *Τερματζοῦ(-ς)*

2. 298. Τζαχᾶ:

1. Ege'nin beyi; Çaka. Denizciliği ile meşhurdur. (XI.)

Anna Komnēnē:

CFHB 40: 222/68 < *ὁ Τζαχᾶ(-ς)* , 222/80 < *Τζαχᾶ* , 222/82 < *ὁ Τζαχᾶ(-ς)* , 222/84 < *τῷ Τζαχ(-ᾶ)* < *Τζαχᾶ(-ᾶ)* , 222/86, 223/91/92 < *Τζαχᾶ(-ς)* , 223/2 < *τὸν Τζαχ(-ὰν)* < **Τζαχᾶ(-ὰν)* , 223/10 < *Τζαχᾶ* , 223/18/24 < *Τζαχᾶ(-ς)* , 224/31/34/43 < *Τζαχᾶ(-ς)* , 224/60 , 225/66 < *τῷ Τζαχ(-ᾶ)* < *Τζαχᾶ(-ᾶ)* , 225/69 < *ὁ Τζαχᾶ(-ς)* , 226/14 < *τὸν Τζαχ(-ὰν)* < **Τζαχᾶ(-ὰν)* , 226/16 < *Τζαχᾶ* , 226/19 < *τὸν Τζαχ(-ὰν)* < **Τζαχᾶ(-ὰν)* , 226/21/24/28/33 < *Τζαχᾶ(-ς)* , 227/36 < *τὸν Τζαχ(-ὰν)* < **Τζαχᾶ(-ὰν)* , 241/68 < *Τζαχᾶ* , 241/72 < *ὁ Τζαχᾶ(-ς)* , 258/19 , 259/36 < *τὸν Τζαχ(-ὰν)* < **Τζαχᾶ(-ὰν)* , 259/39 < *Τζαχᾶ* , 259/43 < *Τζαχᾶ(-ς)* , 259/49/54 < *Τζαχᾶ* , 260/59 < *Τζαχᾶ* , 260/60 < *τὸν Τζαχ(-ὰν)* < **Τζαχᾶ(-ὰν)* , 260/75/81 < *Τζαχᾶ(-ς)* , 260/91 < *τὸν Τζαχ(-ὰν)* < **Τζαχᾶ(-ὰν)* , 260/94 < *ὁ Τζαχᾶ(-ς)* , 261/4 , 261/9/13/15 < *Τζαχᾶ* , 261/17 < *ὁ Τζαχᾶ(-ς)* , 261/28 < *Τζαχᾶ* , 263/93 < *Τζαχᾶ(-ς)* , 264/6 < *Τζαχᾶ* < *Τζαχᾶ* , 264/9/21 < *ὁ Τζαχᾶ(-ς)* , 264/27/38 < *τὸν Τζαχ(-ὰν)* < **Τζαχᾶ(-ὰν)* , 326/50 < *Τζαχᾶ* , 335/24 < *Τζαχᾶ(-ς)* , 336/31 < *τὸν Τζαχ(-ὰν)* < **Τζαχᾶ(-ὰν)* , 336/39/42/47/65 < *Τζαχᾶ* , 425/46 < *ὁ Τζαχᾶ(-ς)*

Iōannēs Zōnaras:

CSHB 49.2: 736/19 < ὁ Τζαχαῖ(-ς)

Miḥaēl Glykas:

CSHB 24: 620/6 < Τζακατζῆ(-ς) < *Τζακατζα(-ᾶς) ~ Τζακατζ(-ᾶς)

2. 299. Τζελ[ι]γοῦ:

1. İskit (= Peçenek) ve Macar (= Kuman) ittifakının baş kumandanı. (XI.)

Anna Komnēnē:

CFHB 40: 203/1/19 < ὁ Τζελ[ι]γοῦ

2. 300. Τζιγάτ:

1. Bulgar ismi/ünvanı. (VIII.)

Teofanēs Konfessor:

Theo. C. De. : 447/3 < Τζιγάτ(-ον)

2. 301. Τζοτζικ:

1. Romalı yönetici; Çiçek. Türkçe aracılığıyla Moğolca alıntı kelime olarak vardır. (XI.)

Iōannēs Skylitzēs:

CFHB 5: 356/27 < Τζοτζικ(-ίου)

2. 302. Τζούλ:

1. Hazar bölgesinden Türk komutan. (XI.)

Iōannēs Skylitzēs:

CFHB 5: 354/93 < τοῦ Τζούλ(-η)

2. 303. Τογορτάκ:

1. Kuman ordusunun en iyi savaşçılarından biri; Togortak.

Anna Komnēnē:

CFHB 40: 243/38 < *ὁ Τογορτάκ* , 289/73 < *Τογορτάκ*

2. 304. Τοκ[ο]τ:

1. Bulgar beyi. (VIII.)

Saint Nikēforos:

CFHB 13: 152/4 < *Τοκ[ο]τ(-όν)* , 154/7 < *Τοκ[ο]τ(-ός)*

2. 305. Τουγά:

1. Hırvatistan bölgesinde Avar komutan. (VII.)

Kōnstantinos Porfyrogennētos:

CFHB 1: 142/65 < *Τουγά*

2. 306. Τουγγάται:

1. Diynester yakınlarında terkedilmiş Türk şehri.

Kōnstantinos Porfyrogennētos:

CFHB1: 168/62 < *Τουγγάται*

2. 307. Τουδοϋν:

1. Hazar ve Türk ünvanı. (VII. - X.)

Teofanēs Konfessor:

Theo. C. De.: 378/3 < Τουδοῦν(-ον) , 379/1 < Τουδοῦν(-όν) , 379/8 < Τουδοῦν(-ον) , 379/10 < Τουδοῦν(-ου)

Saint Nikēforos:

CFHB 13: 108/16/41 < Τουδοῦν(-ον) , 110/47 < Τουδοῦν(-ον)

2. 308. Τουλδίχ:

1. Üç büyük Türk kağanından üçüncüsü; Tuldıh. (VI.)

Teofylaktos Simokattēs:

T. Sim.: 259/23 < Τουλδίχ

2. 309. Τούνσουρ:

1. Don yakınlarında Hun hakimiyetindeki bir kavim. (IV.)

Priskos:

Ex. Leg: 121/5 < Τούνσουρ(-οι)

2. 310. Τουργανήρχ:

1. Kardeniz'in kuzeyinde bir ada. (X.)

Kōnstantinos Porfyrogennētos:

CFHB 1: 188/105 < Τουργανήρχ

2. 311. Τουργοῦν:

1. Roma'ya gelmiş Hun savaşçısı. (VI.)

Iōannēs Antiocheus:

CFHB 47: 460/18 < Τουργοῦν

2. 312. Τοῦρκ(-ία):

1. Göktürk toprakları. (VI.)

Menandros Protēktōr:

Ex. Leg.: 452/22 < Τοῦρκ(-ίαν)

Teofanēs Homologētēs:

CSHB 43: 411/10 < Τοῦρκ(-ίᾱ)

2. Hazar toprakları. (IX.)

Teofanēs Homologētēs:

CSHB 43: 630/19 < Τοῦρκ(-ίαν)

3. Doğu Frenkia - Karpaçya ovası ve Macaristan çevresi, Güneybatı Romanya civarı; Kuman, Peçenek, Macar boylarının toprakları. (X. - XI.)

Kōnstantinos Porfyrogennētos:

CFHB 1: 146/5 , 152/3 < Τουρκ(-ίας) , 168/42 < Τοῦρκ(-ίᾱ) , 168/47, 172/55 , 176/28/36 , 178/53/65, 182/3 < Τουρκ(-ίας)

Iōannēs Skylitzēs:

CFHB 5: 239/68 , 409/93 < Τουρκ(-ίας)

4. Oğuz toprakları.

Iōannēs Skylitzēs:

CFHB 5: 443/7 < Τουρκ(-ίας)

2. 313. Τουρκ(-οι):

1. Eski Türkler (= Göktürk , Uygur ve devamları). (V. – VIII.)

Agatias (550.):

CFHB 2: 13/6 < τῶν Τούρκων τε καὶ Ἀβάρων = Tr. Türkler'in ve de Avarlar'ın

Teofanēs Byzantios:

CSHB 19: 484/4 < Τοῦρκ(-οι) , 484/11 < Τούρκ(-ους) , 484/21 < τοῖς Τούρκ(-οις) , 485/4 < Τοῦρκ(-οι) , 485/5/6 < τοὺς Τούρκ(-ους)

Menandros Protēktōr:

Ex. Leg: 192/14 < Τούρκ(-ων) , 192/16 < Τούρκ(-ους) , 192/26 , 193/27/28 < τῶν Τουρκ(-ων) , 203/27 < Τούρκ(-ους) , 203/30 < Τούρκ(-οις) , 203/31 < Τοῦρκ(-οι) , 204/4 < Τούρκ(-ους) , 204/7 < Τούρκ(-ων) , 204/21 < Τούρκ(-οις) , 204/22/24 , 205/1/3 < Τούρκ(-ων) , 205/23 < Τούρκ(-οι) , 205/28 , 206/18/22 , 207/26 , 208/1/3 < Τούρκ(-ων) , 208/5 < Τούρκ(-οις) , 450/4/5/6 < Τούρκ(-ων) , 450/20 < Τούρκ(-οις) , 450/25/30 < Τούρκ(-ων) , 450/32 < Τούρκ(-ους) , 450/35 , 451/4/11 < Τούρκ(-ων) , 451/13 < Τούρκ(-οις) , 451/16 < τῶν Τούρκ(-ων) , 451/17 < Τοῦρκ(-οι) , 451/33 , 452/7/10 < τῶν Τούρκ(-ων) , 452/12 < Τούρκ(-οις) , 452/20 < Τοῦρκ(-οι) , 452/24 , 453/3 < Τούρκ(-ων) , 453/4/24 Τούρκ(-οις) , 453/26 < Τούρκ(-ων) , 453/30 < οἱ Τοῦρκ(-οι) , 454/13 < Τούρκ(-ους) , 459/16 < οἱ Τοῦρκ(-οι) , 416/20/21 < Τούρκ(-ων) , 416/24 < Τούρκ(-ους) , 474/28/32/35 < Τούρκ(-ων)

Ex. Sen: 18/7/8/11 < Τούρκ(-ων)

Euagrios:

Eva. Ekl. : 196/8 < Τούρκ(-ους) , 233/15 < τῶν Τούρκ(-ων)

Maurikios:

CFHB 17: 110/21 < Τοῦρκ(-οι) , 360/2 < Τούρκ(-οις) , 360/5/7 < Τούρκ(-ων)

Teofylaktos Simokattēs:

T. Sim.: 121/19/24 < τῶν Τούρκ(-ων) , 122/5/11/13 , 128/30 < ‘Ρωμαῖους Τούρκων = Tr. Romalı Türkler. , 149/1 , 157/25 < Τοῦρκ(-οι) , 208/9 , 257/1/21 , 258/9 < Τούρκ(-ων) , 259/17 , 260/6 < Τούρκ(-οις) , 260/8 < Τούρκ(-ων) , 260/13 < οἱ Τοῦρκ(-οι) , 260/20/25 < Τούρκ(-ων)

Geōrgios Pisidēs:

Pertusi: 176/17 < Τούρκ(-ων)

Teofanēs Konfessor:

Theo. C. De.: 262/16/18 < τῶν Τούρκ(-ων) , 262/19 < τοῖς Τούρκ(-οις) , 264/23 , 265/18 < Τούρκ(-ους) , 266/32 < Τοῦρκ(-οι) , 266/33 < Τούρκ(-ων) , 267/1 < Τοῦρκ(-οι)

Iōannēs Zōnaras:

CSHB 49.2: 187/19 < Τούρκ(-ων)

Soudas:

Suda c. II: 199/5 < Τούρκ(-ους)

2. Hazarlar. (IX. - X.)

Teofanēs Konfessor:

Theo. C. De.: 315/15 < τοὺς Τούρκ(-ους) , 316/8 < τῶν Τούρκ(-ων) , 317/12 < τοῖς Τούρκ(-οις) , 317/13 < Τοῦρκ(-οι) , 326/2, 407/11 < τῶν Τούρκ(-ων) , 433/26 < Τοῦρκ(-οι) , 435/20 < οἱ Τοῦρκ(-οι)

Geōrgios Kedrēnos:

CSHB 8: 729/21 < Τούρκ(-οις) , 729/23 < Τοῦρκ(-οι)

Saint Nikēforos:

CFHB 13: 54/17/21 < Τούρκ(-ων) , 54/27 < Τούρκ(-ον) , 56/41/58 < Τούρκ(-ων) , 56/60 < τοὺς Τούρκ(-ους)

Geōrgios Monahos:

Mon. D. Boor: 670/14 < Τοῦρκ(-ον) , 670/15 < Τούρκ(-ων)

Symeon Magister:

CFHB 44: 159/58 < Τούρκ(-ων) , 236/96 , 237/100 < Τοῦρκ(-οι) , 276/103 < τοῖς Τούρκ(-οις) , 276/113 < οἱ Τοῦρκ(-οι) , 276/115 < τῶν Τούρκ(-ων) , 276/117 < Τοῦρκ(-οι) , 277/124 < τῶν Τούρκ(-ων) , 334/528 < τῶν Τούρκ(-ων) , 337/594 < οἱ Τοῦρκ(-οι)

3. Kuman, Peçenek, Hazar ve Macar boyları. (IX. - XI.)

Iōannēs Skylitzēs:

CFHB 5: 176/3 < τοὺς Τούρκ(-ους) , 176/5 < τοῖς Τούρκ(-οις) , 177/15 < οἱ Τοῦρκ(-οι) , 177/16 < τῶν Τούρκ(-ων) , 177/20 < οἱ Τοῦρκ(-οι) , 177/29 < τῶν Τούρκ(-ων) , 222/16 < Τοῦρκ(-οι) , 228/80 , 231/55 < Τούρκ(-ων) , 239/59 < οἱ Τοῦρκ(-οι) , 239/65 < τῶν Τούρκ(-ων) , 277/26 , 288/18 < Τούρκ(-ους) , 485/58 < Τούρκ(-ων) , 485/64 < Τούρκ(-ους) , 485/66 < τῶν Τούρκ(-ων) , 485/68 < οἱ Τοῦρκ(-οι)

Iōannēs Zōnaras:

CSHB 49.2 : 442/17 < τοὺς Τούρκ(-ους) , 444/2 < τοῖς Τούρκ(-οις) , 512/18 < Τούρκ(-ων) , 523/18 < Τούρκ(-ους)

Nikolaos Mystikos:

CFHB 6: 158/20 < Τούρκ(-ων) , 514/23 < Τούρκ(-οις)

Kōnstantinos Porfyrogennētos:

CFHB 1: 50/1/2 < τῶν Τούρκ(-ων) , 50/5 < τοῖς Τούρκ(-οις) , 50/2 < Τούρκ(-ων) , 50/5 < οἱ Τοῦρκ(-οι) , 52/11 < τῶν Τούρκ(-ων) , 56/21/24 < τοὺς Τούρκ(-ους) , 56/29 < τῶν Τούρκ(-ων) , 64/2/3 < τοῖς Τούρκ(-οις) , 64/7 < Τούρκ(-ων) , 64/8/9 < Τούρκ(-οις) , 66/24 , 114/31 , 140/23 < Τοῦρκ(-οι) , 142/75 < τοὺς Τούρκ(-ους) , 152/87 < Τούρκ(-ων) , 156/89 , 166/11 < τοὺς Τούρκ(-ους) , 170/1/3 < τῶν Τούρκ(-ων) , 170/9/10 < Τοῦρκ(-οι) , 170/16/23/24/25/28 < Τούρκ(-ων) , 172/32 < τοῖς Τούρκ(-οις) , 172/38 < Τούρκ(-ων) , 172/47 < τοὺς Τούρκ(-ους) , 172/48 < τῶν Τούρκ(-ων) ~ οἱ Τοῦρκ(-οι) , 172/53 < οἱ Τοῦρκ(-οι) , 172/55 < τοῖς Τούρκ(-οις) , 172/57/59/60 < οἱ Τοῦρκ(-οι) , 172/62 < τῶν Τούρκ(-ων) , 174/64/67 < Τοῦρκ(-οι) , 174/6 < Τούρκ(-ων) , 174/8 < τοῖς Τούρκ(-οις) , 174/10/2/6 < Τούρκ(-ων) , 176/16 < τοὺς Τούρκ(-ους) , 176/17 < Τούρκ(-ων) , 176/19 < τοὺς Τούρκ(-ους) ~ οἱ Τοῦρκ(-οι) , 176/23/25/33 < Τοῦρκ(-οι) , 178/41 < τοῖς Τούρκ(-οις) , 178/45 < τῶν Τούρκ(-ων) , 180/21 < οἱ Τοῦρκ(-οι) , 180/25 < Τούρκ(-ους) , 182/18 < οἱ Τοῦρκ(-οι) , 250/111/114/115 < τοὺς Τούρκ(-ους) , 252/116 < Τοῦρκ(-οι) , 252/120 < τοὺς Τούρκ(-ους) , 252/121 < Τοῦρκ(-οι)

4. Arnavut ve Slav ülkeleri (= Ohri ve Vardar) civarında yaşayan Türkler.

Anna Komnēnē:

CFHB 40: 127/17 < *Τούρκ(-ων)*

5. Kuzey İran, Suriye ve Kuzey Afrika memleketlerinde yaşayan Türkler. (IX. - X.)

Iōannēs Skylitzēs:

CFHB 5: 75/49 < *Τούρκ(-ους)* , 76/68/70 , 77/2 , 333/84 < *Τούρκ(-ων)*

Iōsēf Genesios:

CFHB 14: 47/22 < *Τούρκ(-ων)* , 48/44/48 < *οἱ Τοῦρκ(-οι)*

6. Oğuzlar. (= Selçuklu ve Memlük, Batı ve Doğu Anadolu sınırları.) (XI. - XII.)

Iōannēs Skylitzēs:

CFHB 5: 442/86 < *τῶν Τούρκ(-ων)* , 442/87 < *οἱ Τοῦρκ(-οι)* , 442/88 < *τῶν Τούρκ(-ων)* , 443/14 < *Τούρκ(-ους)* , 444/29 , 445/65 < *τῶν Τούρκ(-ων)* , 446/87 < *τοῖς Τούρκ(-οις)* , 448/54 < *Τούρκ(-ων)* , 449/63 < *οἱ Τοῦρκ(-οι)* , 449/73 < *τοῖς Τούρκ(-οις)* , 449/81 < *Τούρκ(-ων)* , 450/86/90 < *τοῖς Τούρκ(-οις)* , 451/35 < *τῶν Τούρκ(-ων)* , 451/39 < *τοῖς Τούρκ(-οις)* , 451/47 < *οἱ Τοῦρκ(-οι)* , 452/63 , 454/19 < *τῶν Τούρκ(-ων)* , 459/76 < *τοῖς Τούρκ(-ους)* , 462/68 , 463/87 < *Τούρκ(-ων)* , 464/7/20 < *Τούρκ(-ους)* , 479/7 < *τῶν Τούρκ(-ων)* , 479/11 < *Τούρκ(-οις)* , 479/12 , 484/25 < *Τούρκ(-ων)*

Iōannēs Zōnaras:

CSHB 49.2: 634/2 < *τοῖς Τούρκ(-ους)* , 634/11 < *Τούρκ(-ων)* , 634/15 < *τοῖς Τούρκ(-ους)* , 635/11 < *οἱ Τοῦρκ(-οι)* , 635/16 < *τοῖς Τούρκ(-οις)* , 636/6 < *Τούρκ(-οις)* , 634/8 < *Τούρκ(-ων)* , 638/6/19 < *Τούρκ(-ων)* , 640/4/7 , 641/2/4 , 643/14 , 692/13 , 693/14 < *Τούρκ(-ων)* , 693/19 < *τοῖς Τούρκ(-οις)* , 694/16 , 697/9 < *Τούρκ(-ων)* , 697/13 < *τοῖς Τούρκ(-οις)* , 698/18 < *οἱ Τοῦρκ(-οι)* , 709/15/18 < *τοῖς Τούρκ(-οις)* , 711/1 < *Τούρκ(-ους)* , 711/4/6/11 < *τῶν Τούρκ(-ων)* , 712/7 < *τοῖς Τούρκ(-οις)* , 715/12 < *τοῖς Τούρκ(-ους)* , 724/7/10 < *Τούρκ(-ων)* , 736/18 < *Τοῦρκ(-οι)* , 742/16 , 756/4 < *Τούρκ(-ων)* , 756/15 < *Τούρκ(-οις)* , 758/3 < *Τοῦρκ(-οι)*

Nikēforos Bryennios:

CFHB 9: 91/10 < *Τούρκ(-ους)* , 91/18 < *οἱ Τοῦρκ(-οι)* , 93/3 , 95/21 < *τῶν Τούρκ(-ων)* , 95/29 < *Τούρκ(-ους)* , 97/1 < *οἱ Τοῦρκ(-οι)* , 99/8 < *τοῖς Τούρκ(-οις)* , 99/24 < *οἱ Τοῦρκ(-οι)* , 101/3/4/10/14 , 103/9 < *τῶν Τούρκ(-ων)* , 105/24 < *τοῖς Τούρκ(-οις)* , 107/16 < *Τούρκ(-ων)* ,

109/14 < Τούρκ(-ους) , 109/15 < Τούρκ(-ων) , 109/17 < Τοῦρκ(-οι) , 109/19 < Τούρκ(-ων),
 145/20 < Τοῦρκ(-οι) , 147/5 < Τούρκ(-ων) , 147/22 < τοὺς Τούρκ(-ους) , 149/14/19/22 <
 Τούρκ(-ων) , 149/27 < οἱ Τοῦρκ(-οι) , 153/7/11/14 < τῶν Τούρκ(-ων) , 153/15 < Τούρκ(-οις) ,
 157/2 < τοὺς Τούρκ(-ους) , 157/28 < τῶν Τούρκ(-ων) , 159/7 < Τούρκ(-ους) , 163/3/18/21 ,
 165/14 < Τοῦρκ(-οι) , 179/7 < τοὺς Τούρκ(-ους) , 179/13/14 , 187/7/10 < Τούρκ(-ων) , 187/25
 < τοῖς Τούρκ(-οις) , 187/28 , 189/5 , 191/3 < Τούρκ(-ων) , 197/16 < τῶν Τούρκ(-ων) , 199/4 <
 Τούρκ(-ους) , 199/10 < οἱ Τοῦρκ(-οι) , 199/16 < Τούρκ(-οις) , 201/3 , 207/3 < τῶν Τούρκ(-ων),
 207/6 < τοῖς Τούρκ(-οις) , 269/4 , 271/7/15 , 275/5/19 < Τούρκ(-ων) , 275/28 < τοὺς Τούρκ(-
 ους) , 277/4 < οἱ Τοῦρκ(-οι) , 277/10/19/27 < Τούρκ(-ων) , 277/29 < Τοῦρκ(-οι) , 277/32 <
 Τούρκ(-ους) , 279/7 < οἱ Τοῦρκ(-οι) , 279/9/11/13 < τῶν Τούρκ(-ων) , 279/14 < τοῖς Τούρκ(-
 οις) , 307/10 < τῶν Τούρκ(-ων) , 307/14 < οἱ Τοῦρκ(-οι) , 307/24 , 309/3/5 < Τούρκ(-ων) ,
 311/2 < τοὺς Τούρκ(-ους)

Teofylaktos Ἀῤῥιδανσῆς:

PG 126: 412/A , 413A/C < Τοῦρκ(-οι)

Miḥaēl Glykas:

CSHB 24: 597/6 < Τούρκ(-ων) , 613/16 < Τοῦρκ(-οι) , 614/2 < τοῖς Τούρκ(-οις) , 614/8 <
 Τούρκ(-ων) , 620/5 < Τοῦρκ(-οι) , 621/13 , 624/7 < Τούρκ(-ων) , 624/10 < τοῖς Τούρκ(-οις) ,
 624/12 < τοὺς Τούρκ(-ους) , 624/14 < Τούρκ(-ων)

Eustatios:

CSHB 31: 383/9 < τῶν Τούρκ(-ων)

Anna Komnēnē:

CFHB 40: 12/27/37 , 14/86 , 19/38/48 , 21/13 , 24/83 < Τούρκ(-ων) , 24/2 < Τούρκ(-ους), 24/6,
 25/19/23 < Τοῦρκ(-οι) , 25/44 < Τούρκ(-ων) , 26/52 < Τούρκ(-ους) , 60/46 < τῶν Τούρκ(-ων),
 72/18 < Τούρκ(-οις) , 72/25 < τοὺς Τούρκ(-ους) , 109/80 < οἱ Τοῦρκ(-οι) , 110/15 < τοῖς
 Τούρκ(-οις) , 114/39 , 116/93 , 122/75 < Τούρκ(-ους) , 127/17 < Τούρκ(-ων) , 135/87 < τοὺς
 Τούρκ(-ους) , 159/63/80 < Τούρκ(-ων) , 186/53/58 < Τούρκ(-ους) , 186/71 < τῶν Τούρκ(-ων),
 186/73 < τοῖς Τούρκ(-οις) , 187/12 < τοὺς Τούρκ(-ους) , 188/18 < Τούρκ(-ον) , 189/64/70,
 190/24 , 191/28 < τῶν Τούρκ(-ων) , 191/50 < Τοῦρκ(-οι) , 191/55 , 193/6 < τῶν Τούρκ(-ων),
 194/29 < Τοῦρκ(-οι) , 198/87 < τῶν Τούρκ(-ων) , 222/65 , 223/5 < Τοῦρκ(-οι) , 223/12 <
 Τούρκ(-ων) , 223/14 < οἱ Τοῦρκ(-οι) , 223/19 < Τούρκ(-ους) , 225/86 , 241/76 , 255/24 < τῶν
 Τούρκ(-ων) , 261/20 < Τούρκ(-ους) , 261/24 , 273/8 , 284/77 , 293/67 < Τούρκ(-ων) , 295/56

< Τούρκ(-ους) , 297/21 , 299/91 < Τούρκ(-ων) , 300/30 < Τούρκ(-οις) , 301/42/48 < Τοῦρκ(-οι) , 301/62 , 317/8 < Τούρκ(-ων) , 320/18/21 < οἱ Τοῦρκ(-οι) , 321/46 , 323/26 < τῶν Τούρκ(-ων) , 323/32/48 < οἱ Τοῦρκ(-οι) , 324/56 < Τούρκ(-οις) , 325/5 < Τούρκ(-ων) , 327/79 < τοὺς Τούρκ(-ους) , 327/85 < Τούρκ(-ων) , 328/4 < τῶν Τούρκ(-ων) , 328/21 < οἱ Τοῦρκ(-οι) , 329/27 < τῶν Τούρκ(-ων) , 330/83 < Τοῦρκ(-οι) , 331/93 < τοὺς Τούρκ(-ους) , 331/5 < οἱ Τοῦρκ(-οι) , 331/9 < τοὺς Τούρκ(-ους) , 331/11 < τῶν Τούρκ(-ων) , 331/12 < τοὺς Τούρκ(-ους) , 332/22/34 < Τοῦρκ(-οι) , 334/81 < Τούρκ(-ους) , 334/93 < οἱ Τοῦρκ(-οι) , 334/1 , 336/42 < Τούρκ(-ων) , 337/92 < οἱ Τοῦρκ(-οι) , 337/2 < Τούρκ(-ων) , 338/8 < Τοῦρκ(-οι) , 338/17/22 < Τούρκ(-ων) , 339/40/73 < Τούρκ(-ους) , 341/14/16 < τῶν Τούρκ(-ων) , 341/24 < οἱ Τοῦρκ(-οι) , 344/6 < οἱ Τοῦρκ(-οι) , 344/16 < τῶν Τούρκ(-ων) , 346/75 < Τοῦρκ(-οι) , 347/78/80/85/1 < οἱ Τοῦρκ(-οι) , 347/4 < Τούρκ(-ων) , 362/4 < τῶν Τούρκ(-ων) , 397/47 < Ἀσίαν Τούρκων , 400/41/51 < Τοῦρκ(-οι) , 425/53 < τῶν Τούρκ(-ων) , 426/57 < Τούρκ(-οις) , 426/59 < Τοῦρκ(-οι) , 426/61 < τῶν Τούρκ(-ων) , 426/67 < Τούρκ(-οις) , 427/95 < τῶν Τούρκ(-ων) , 427/5 < Τούρκ(-ους) , 427/12 , 428/26 , 439/53 < Τούρκ(-ων) , 443/81 < οἱ Τοῦρκ(-οι) , 443/84 < τῶν Τούρκ(-ων) , 446/77 < τοὺς Τούρκ(-ους) , 447/88 < τοῖς Τούρκ(-οις) , 447/17 < τῶν Τούρκ(-ων) , 448/28 < τοὺς Τούρκ(-ους) , 448/30 < τῶν Τούρκ(-ων) , 462/49 < Τοῦρκ(-οι) , 463/87 < Τούρκ(-ων) , 465/38/45 < τοῖς Τούρκ(-οις) , 465/49/54/60 < Τούρκ(-ων) , 465/64 , 466/72 < Τούρκ(-οις) , 469/70 < τῶν Τούρκ(-ων) , 470/88 < τοῖς Τούρκ(-οις) , 471/68 , 472/73 < Τοῦρκ(-οι) , 472/4/6 < Τούρκ(-ων) , 473/12 < Τοῦρκ(-οι) , 475/72 < τοῖς Τούρκ(-οις) , 476/32 < τοὺς Τούρκ(-ους) , 477/39 < Τούρκ(-οις) , 477/63 < τοὺς Τούρκ(-ους) , 477/72 < Τούρκ(-ων) , 480/59/63/67 < τοῖς Τούρκ(-οις)

2. 314. Τουρκομάν(-οι):

1. Türkmenler; Anadolu'da göçebe yaşayan boylar. (XI. - XII.)

Anna Komnēnē:

CFHB 40: 447/8 < Τουρκομάν(-ων)

2. 315. Τουρξάνθ:

1. Türk (= Göktürk) beyi.

Menandros Protēktōr:

Ex. Leg: 204/20 < τοῦ Τουρζάνθ(-ου) , 204/25 < τον Τουρζάνθ(-ον) , 205/10 < ὁ Τουρζάνθ(-ος) , 206/20 < τῷ Τουρζάνθ(-ῳ) , 207/12/24/29 , 208/7 < ὁ Τουρζάνθ(-ος)

2. 316. Τουροῦμ:

1. Türk (= Göktürk) beyi.

Teofylaktos Simokattēs:

T. Sim. : 259/18 < Τουροῦμ

2. 317. Τούσβερ:

1. Türk beyi. (XI.)

Ιωάννης Skylitzēs :

CFHB 5: 379/70 < Τούσβερ , 383/75/83 < Τοῦσπερ

2. 318. Τουτάχ:

1. Türk beyi. (XI.)

Nikiforos Briennios:

CFHB 9: 187/6/10/13/14 , 189/9 < Τουτάχ

Anna Komnēnē:

CFHB 40: 13/58/65/71 , 14/87/90/95 , 15/14 < Τουτάχ

2. 319. Τουτούσ:

1. Alp Arslan'ın oğlu, Melik Şah'ın kardeşi. (XI.)

Anna Komnēnē:

CFHB 40: 186/63 < τοῦ σουλτάν Τουτούσ(-η) , 186/64 < τὸν Τουτούσ(-ην) , 187/86 < Τουτούσ(-ης) , 187/4 < Τουτούσ(-ην) , 187/9 < τῷ Τουτούσ(-ῳ) , 187/10 < τὸν Τουτούσ(-ην) , 195/95 <

*Τουτούσ(-ης) , 196/22 < τὸν Τουτούσ(-ην) , 196/25/30 < Τουτούσ(-ης) , 196/35 < τοῦ Τουτούσ(-
η) , 196/37 < Τουτούσ(-ης)*

2. 320. Τυράχ:

1. Peçenek beyi. (XI.)

Iōannēs Skylitzēs:

CFHB 5: 455/40/46/48/50 , 456/61 , 457/19/21/28 , 458/38/44 , 459/65/83 , 468/19 , 475/30 <
Τυράχ

2. 321. Χαβουξιγγυλά:

1. Peçenek bölgesi. (IX. - X.)

Kōnstantinos Porfyrogennētos:

CFHB 1: 170/70 < *Χαβουξιγγυλά*

2. 322. Χαγάν:

1. Türk (= Göktürk) beylerinin ünvanı. (VI. - VII.)

Menandros Protēktōr:

Ex. Leg: 193/11 < *ὁ Χαγάν(-ος)*

Teofylaktos Simokattēs:

T. Sim: 258/4 < *ὁ Χαγάν(-ος)* , 259/1 < *τῷ ὁ Χαγάν(-ῳ)*

2. Avar beylerinin ünvanı. (VI. - X.)

Menandros Protēktōr:

Ex. Leg: 197/27 < *ὁ Χαγάν(-ος)* , 443/21 < *τὸν Χαγάν(-ον)* , 458/14 < *Χαγάνε* , 460/2 < *τοῦ
Χαγάν(-ου)*, 471/25 < *Χαγάν(-ος)* , 472/16 < *τὸν Χαγάν(-ον)* , 473/7 < *τοῦ Χαγάν(-ου)* , 473/25
< *Χαγάν(-ος)*, 474/4 < *ὁ Χαγάν(-ος)* , 474/11 < *τῷ Χαγάν(-ῳ)* , 474/12 < *τὸν Χαγάν(-ον)*,
474/16 < *τοῦ Χαγάν(-ου)* , 474/25/34 < *τῷ Χαγάν(-ῳ)* , 475/2 < *τὸν Χαγάν(-ον)* , 475/8 < *τοῦ*

Χαγάν(-ον) , 475/20 < *Χαγάν(-ον)* , 474/23 < *τῷ Χαγάν(-ῳ)* , 474/33 < *τὸν Χαγάν(-ον)* , 476/14 < *ὁ Χαγάν(-ος)*

Teofylaktos Simokattēs:

T. Sim: 45/15/22 < *Χαγάν(-ος)* , 47/8 < *τοῦ Χαγάν(-ου)* , 47/13/20 < *Χαγάν(-ον)* , 48/5 < *τῷ Χαγάν(-ῳ)*, 48/6 < *Χαγάνε* , 50/26 < *τῷ Χαγάν(-ῳ)* , 51/14 < *ὁ Χαγάν(-ος)* , 51/18 < *τὸν Χαγάν(-ον)* , 51/21 < *Χαγάν(-ος)* , 53/21 < *τοῦ Χαγάν(-ου)* , 54/14 < *τῷ Χαγάν(-ῳ)* , 54/24, 90/21 < *τὸν Χαγάν(-ον)*, 90/25, 94/10/24 < *Χαγάν(-ος)* , 96/20 , 99/22 < *τὸν Χαγάν(-ον)*, 99/28 < *τῷ Χαγάν(-ῳ)* , 100/23, 101/7 < *ὁ Χαγάν(-ος)* , 103/22 , 223/17/21/24 , 225/18 < *τὸν Χαγάν(-ον)* , 225/23 < *ὁ Χαγάν(-ος)* , 226/1/8/13/21 , 227/14 < *τὸν Χαγάν(-ον)* , 227/16/19/22, 228/22/24 < *ὁ Χαγάν(-ος)* , 228/27 < *τὸν Χαγάν(-ον)* , 229/22 , 230/7 , 242/15 < *ὁ Χαγάν(-ος)*, 242/20 < *τὸν Χαγάν(-ον)* , 242/25 < *τῷ Χαγάν(-ῳ)* , 247/27 < *τὸν Χαγάν(-ον)* , 243/3/10, 244/17 < *Χαγάνε* , 244/18/25 < *Χαγάν(-ος)* , 245/11 < *τῷ Χαγάν(-ῳ)* , 245/13 < *ὁ Χαγάν(-ος)*, 245/15, 251/12 < *Χαγάν(-ῳ)* , 252/2 < *τὸν Χαγάν(-ον)* , 256/15/19 < *Χαγάν(-ος)* , 256/23 < *Χαγάν(-ου)* , 256/25 < *Χαγάν(-ῳ)* , 258/17 , 260/22 < *τὸν Χαγάν(-ον)* , 262/27 < *τῷ Χαγάν(-ῳ)* , 263/4 < *τὸν Χαγάν(-ον)* , 263/19 < *Χαγάν(-ου)* , 263/22 < *τῷ Χαγάν(-ῳ)* , 264/18, 265/1, 266/3/9 , 267/2/12/17/22 , 268/7/10 < *Χαγάν(-ος)* , 268/13/17 < *τὸν Χαγάν(-ον)* , 271/8 < *τῷ Χαγάν(-ῳ)* , 271/12/16 < *ὁ Χαγάν(-ος)* , 272/8/10 < *Χαγάν(-ον)* , 272/11 < *Χαγάν(-ος)* , 272/14 < *τῷ Χαγάν(-ῳ)* , 272/18/24 < *Χαγάν(-ος)* , 273/1 < *Χαγάν(-ου)* , 284/20 < *ὁ Χαγάν(-ος)*, 285/16, 288/1 < *τοῦ Χαγάν(-ου)* , 288/4 , 289/14 < *Χαγάν(-ος)* , 289/19/20 < *τῷ Χαγάν(-ῳ)*, 292/21/25, 293/15/20 < *Χαγάν(-ος)*

Teofanēs Homologētēs:

Theo. C. De. : 253/8 < *ὁ Χαγάν(-ος)* , 253/12 < *τὸν Χαγάν(-ον)* , 254/3 , 257/11 < *Χαγάν(-ος)*, 257/23 < *τῷ Χαγάν(-ῳ)* , 257/29 < *τὸν Χαγάν(-ον)* , 258/4/7 < *ὁ Χαγάν(-ος)* , 258/10 < *τὸν Χαγάν(-ον)*, 258/19/21 < *Χαγάν(-ος)* , 259/1 < *τῷ Χαγάν(-ῳ)* , 268/29 < *Χαγάν(-ον)* , 269/2 < *τῷ Χαγάν(-ῳ)*, 269/12/14/19/21, 270/10/15/24 , 273/5 < *ὁ Χαγάν(-ος)* , 273/9/11 < *τὸν Χαγάν(-ον)*, 273/14 < *Χαγάνε* , 273/27 < *Χαγάν(-ος)* , 273/29 < *τὸν Χαγάν(-ον)* , 274/1 < *τῷ Χαγάν(-ῳ)*, 274/2 < *Χαγάν(-ος)* , 275/15 < *τοῦ Χαγάν(-ου)* , 275/23 , 276/25/27 < *Χαγάν(-ος)* , 276/29 < *τῷ Χαγάν(-ῳ)* , 276/33 < *τὸν Χαγάν(-ον)* , 276/34 < *τῷ Χαγάν(-ῳ)* , 277/1/10/19 < *Χαγάν(-ος)* , 277/26 < *τὸν Χαγάν(-ον)* , 277/30 , 278/14/18 < *Χαγάν(-ος)* , 278/24 < *τοῦ Χαγάν(-ου)*, 278/30 < *Χαγάν(-ος)* , 278/32 , 279/21 < *τὸν Χαγάν(-ον)* , 279/23 < *τοῦ Χαγάν(-ου)* , 279/27/29 < *τὸν Χαγάν(-ον)* , 280/5/8 , 281/26 < *ὁ Χαγάν(-ος)* , 281/30 , 282/7 < *τοῦ Χαγάν(-ου)*, 282/9/18/24 < *Χαγάν(-ος)* , 282/27 < *τῷ Χαγάν(-ῳ)* , 284/11/14/18 < *Χαγάν(-ος)* , 292/13 <

$\tau\tilde{\omega}$ $\chi\alpha\gamma\acute{\alpha}\nu(-\tilde{\omega})$, 301/28 < $\tau\omega\tilde{\delta}$ $\chi\alpha\gamma\acute{\alpha}\nu(-\omega\upsilon)$, 301/30 , 302/15 < $\tau\acute{\omicron}\nu$ $\chi\alpha\gamma\acute{\alpha}\nu(-\omicron\nu)$, 302/18 < $\tau\omega\tilde{\delta}$ $\chi\alpha\gamma\acute{\alpha}\nu(-\omicron\varsigma)$, 303/6 < $\tau\acute{\omicron}\nu$ $\chi\alpha\gamma\acute{\alpha}\nu(-\omicron\nu)$, 356/2 < $\chi\alpha\gamma\acute{\alpha}\nu(-\omicron\varsigma)$

Symeon Megister:

CFHB 44: 150/11 < $\chi\alpha\gamma\acute{\alpha}\nu(-\omicron\varsigma)$, 158/27 < $\tau\acute{\omicron}\nu$ $\chi\alpha\gamma\acute{\alpha}\nu(-\omicron\nu)$, 168/33 < $\chi\alpha\gamma\acute{\alpha}\nu(-\omicron\varsigma)$, 186/124 < $\tau\omega\tilde{\delta}$ $\chi\alpha\gamma\acute{\alpha}\nu(-\omega\upsilon)$

Geōrgios Kedrēnos:

CSHB 8: 692/6 < $\tau\acute{\omicron}\nu$ $\chi\alpha\gamma\acute{\alpha}\nu(-\omicron\nu)$, 692/15 , 696/23 < $\chi\alpha\gamma\acute{\alpha}\nu(-\omicron\nu)$, 697/4/15/20 , 699/11 < $\chi\alpha\gamma\acute{\alpha}\nu(-\omicron\varsigma)$, 699/17 < $\tau\acute{\omicron}\nu$ $\chi\alpha\gamma\acute{\alpha}\nu(-\omicron\nu)$, 699/21 , 700/1/6/12 , 702/1 < $\chi\alpha\gamma\acute{\alpha}\nu(-\omicron\varsigma)$, 702/5/11 < $\tau\omega\tilde{\delta}$ $\chi\alpha\gamma\acute{\alpha}\nu(-\omicron\nu)$, 702/12/21 < $\chi\alpha\gamma\acute{\alpha}\nu(-\omicron\varsigma)$, 703/1 < $\chi\alpha\gamma\acute{\alpha}\nu(-\omicron\varsigma)$, 703/4 , 710/12 < $\tau\tilde{\omega}$ $\chi\alpha\gamma\acute{\alpha}\nu(-\tilde{\omega})$, 716/7 < $\chi\alpha\gamma\acute{\alpha}\nu(-\omicron\nu)$, 716/10/17 < $\tau\acute{\omicron}\nu$ $\chi\alpha\gamma\acute{\alpha}\nu(-\omicron\nu)$, 716/20 < $\tau\omega\tilde{\delta}$ $\chi\alpha\gamma\acute{\alpha}\nu(-\omicron\nu)$

Iōannēs Zōnaras:

CSHB 49.2: 181/10 , 183/4/10/16 < $\chi\alpha\gamma\acute{\alpha}\nu(-\omicron\varsigma)$, 190/5 < $\chi\alpha\gamma\acute{\alpha}\nu(-\omicron\nu)$, 191/16 < $\chi\alpha\gamma\acute{\alpha}\nu(-\omicron\varsigma)$, 192/3 < $\chi\alpha\gamma\acute{\alpha}\nu(-\omicron\nu)$, 192/10 < $\chi\alpha\gamma\acute{\alpha}\nu(-\omicron\varsigma)$, 192/13 < $\tau\omega\tilde{\delta}$ $\chi\alpha\gamma\acute{\alpha}\nu(-\omicron\nu)$, 192/17 < $\chi\alpha\gamma\acute{\alpha}\nu(-\omicron\varsigma)$, 205/17 < $\tau\acute{\omicron}\nu$ $\chi\alpha\gamma\acute{\alpha}\nu(-\omicron\nu)$, 206/2 < $\tau\tilde{\omega}$ $\chi\alpha\gamma\acute{\alpha}\nu(-\tilde{\omega})$, 269/6 < $\chi\alpha\gamma\acute{\alpha}\nu(-\omicron\nu)$

Paskal Kronikleri:

CSHB 11: 712/17 < $\tau\omega\tilde{\delta}$ $\chi\alpha\gamma\acute{\alpha}\nu(-\omega\upsilon)$, 712/21 < $\acute{o}$ $\chi\alpha\gamma\acute{\alpha}\nu(-\omicron\varsigma)$, 716/19 , 717/5 < $\chi\alpha\gamma\acute{\alpha}\nu(-\omicron\nu)$, 718/5 < $\chi\alpha\gamma\acute{\alpha}\nu(-\omicron\varsigma)$, 718/12/18 < $\tau\tilde{\omega}$ $\chi\alpha\gamma\acute{\alpha}\nu(-\tilde{\omega})$, 719/1 < $\chi\alpha\gamma\acute{\alpha}\nu(-\omicron\nu)$, 719/3 < $\chi\alpha\gamma\acute{\alpha}\nu(-\omicron\nu)$, 719/5 , 721/5/11 < $\chi\alpha\gamma\acute{\alpha}\nu(-\omicron\varsigma)$, 722/5 < $\tau\omega\tilde{\delta}$ $\chi\alpha\gamma\acute{\alpha}\nu(-\omicron\nu)$, 722/7 < $\chi\alpha\gamma\acute{\alpha}\nu(-\omicron\varsigma)$, 722/8 < $\tau\tilde{\omega}$ $\chi\alpha\gamma\acute{\alpha}\nu(-\tilde{\omega})$, 722/17 , 723/8 < $\tau\acute{\omicron}\nu$ $\chi\alpha\gamma\acute{\alpha}\nu(-\omicron\nu)$, 723/12/16 , 724/1 < $\chi\alpha\gamma\acute{\alpha}\nu(-\omicron\varsigma)$, 724/4 < $\tau\omega\tilde{\delta}$ $\chi\alpha\gamma\acute{\alpha}\nu(-\omicron\nu)$, 724/17 , 725/1/8/9 < $\chi\alpha\gamma\acute{\alpha}\nu(-\omicron\varsigma)$

Saint Nikēforos:

CFHB 13: 50/16 < $\acute{o}$ $\chi\alpha\gamma\acute{\alpha}\nu(-\omicron\varsigma)$, 70/2 < $\tau\acute{\omicron}\nu$ $\chi\alpha\gamma\acute{\alpha}\nu(-\omicron\nu)$, 70/3 < $\chi\alpha\gamma\acute{\alpha}\nu(-\omega\phi)$, 171/8 < $\tau\acute{\omicron}\nu$ $\chi\alpha\gamma\acute{\alpha}\nu(-\omicron\nu)$, 171/12 < $\chi\alpha\gamma\acute{\alpha}\nu(-\omega\phi)$, 171/14 < $\chi\alpha\gamma\acute{\alpha}\nu(-\omicron\varsigma)$

Miḥaēl Glykas:

CSHB 24: 508/15 < $\chi\alpha\gamma\acute{\alpha}\nu(-\omicron\nu)$, 518/4 < $\chi\alpha\gamma\acute{\alpha}\nu(-\omega\phi)$

Maurikios:

CFHB 17: 306/12 < $\chi\alpha\gamma\acute{\alpha}\nu$

Soudas:

Suda c. I: 416/24 < *Χαγάν(-ος)*

Suda c.II: 198/4 < *Χαγάν(-ου)* , 277/11 < *Χαγάν(-ος)*

Suda c. III: 212/8 < *Χαγάν(-ος)*

Suda c. IV: 467/24 , 779/2/3 < *Χαγάν(-ος)*

3. Hazar ünvanı. (VIII. - X.)

Saint Nikēforos:

CFHB 13: 100/8 < *Χαγάν(-ους)*

Teofanēs Homologētēs:

Theo. C. De. : 316/2 < *τοῦ Χαγάν(-ου)* , 373/2 < *τῷ Χαγάν(-ῳ)* , 373/4 < *τὸν Χαγάν(-ον)*,
373/6/11 < *τοῦ Χαγάν(-ου)* , 375/23 < *ὁ Χαγάν(-ος)* , 378/4 < *τοῦ Χαγάν(-ου)* , 378/23 < *τὸν*
Χαγάν(-ον) , 379/3 < *τῷ Χαγάν(-ῳ)* , 379/9/26/29 < *τὸν Χαγάν(-ον)* , 379/30 , 407/5 , 409/30,
426/16 < *Χαγάν(-ου)*

Symeon Megister:

CFHB 44 : 190/84 < *τοῦ Χαγάν(-ου)*

Geōrgios Kedrēnos:

CSHB 8: 778/23 < *Χαγάν(-ον)* , 779/2 < *τοῦ Χαγάν(-ου)* , 772/4 < *τὸν Χαγάν(-ον)* , 772/6/9 <
τοῦ Χαγάν(-ου) , 781/10 < *Χαγάν(-ος)* , 782/20 , 783/7/11 < *Χαγάν(-ον)* , 783/12 < *Χαγάν(-ον)*

Iōannēs Zōnaras:

CSHB 49.2: 236/11 < *Χαγάν(-ῳ)* , 236/15 < *τὸν Χαγάν(-ον)* , 263/8 , 269/6 < *τοῦ Χαγάν(-ου)*

Kōnstantinos Manassēs:

CFHB 36 (I): 189/3470/3471 < *ὁ Χαγάν(-ος)* , 190/3483 < *τοῦ Χαγάν(-ου)* , 190/3486//3491 <
ὁ Χαγάν(-ος), 212/3879 < *τῷ Χαγάν(-ῳ)* , 212/3884/3886 < *Χαγάν(-ος)* , 213/3897 < *τοῦ*
Χαγάν(-ου)

Kōnstantinos Porfyrogennētos:

CFHB 1: 72/134 < *τοῦ Χαγάν(-ου)* , 170/15 , 172/32 < *Χαγάν(-ος)* , 172/34 < *τὸν Χαγάν(-ον)*,
172/36 < *Χαγάν(-ος)* , 172/39 < *τὸν Χαγάν(-ον)* , 172/46 < *ὁ Χαγάν(-ος)*

4. Bulgar hūkūmdarī I. Symeon. (X.)

Iōannēs Skylitzēs:

CFHB 5: 215/3 < *Xαγάν(-ov)*

2. 323. Χαζαρ(-ία):

1. Hazar ūlkesi. (VIII. – XI.)

Teofanēs Homologētēs:

Theo. C. De. : 373/14 < *Χαζαρ(-ία)* , 375/21 < *Χαζαρ(-ίας)* , 378/23 < *Χαζαρ(-ίαν)* , 407/6/14 < *Χαζαρ(-ίας)* , 426/16 , 434/16 < *Χαζαρ(-ίας)*

Symeon Magister:

CFHB 44: 174/10 < *Χαζαρ(-ίᾱ)* , 176/13 < *Χαζαρ(-ίας)*

Saint Nikēforos:

CFHB 13: 104/75 < *Χαζαρ(-ίας)*

Nikolaos Mystikos:

CFHB 6: 314/12 < *Χαζαρ(-ίας)* , 314/16/21 < *Χαζαρ(-ίαν)*

Kōnstantinos Porfyrogennētos:

CFHB 1: 68/61 , 72/134 < *Χαζαρ(-ίας)* , 168/38 < *Χαζαρ(-ίαν)* , 168/45 , 170/3/15 , 172/32/34 , 182/27 < *Χαζαρ(-ίας)*

Iōannēs Skylitzēs:

CFHB 5: 73/79 < *Χαζαρ(-ίας)* , 354/90 < *Χαζαρ(-ίαν)*

2. 324. Χάζαρ(-οι):

1. Hazarlar. (VI. – XII.)

Teofanēs Homologētēs:

Theo. C. De. : 315/16/26 < *Χάζαρ(-εις)* , 358/7 , 372/30 < *τῶν Χάζαρ(-ων)* , 379/9 < *τοῖς Χάζαρ(-οις)* , 379/10 < *Χάζαρ(-εις)* , 379/25 < *τῶν Χάζαρ(-ων)*

Symeon Magister:

CFHB 44: 275/98 < *τῶν Χάζαρ(-ων)*

Geōrgios Kedrēnos:

CSHB 8: 728/5 < *Χάζαρ(-οι)* , 778/23 < *τῶν Χάζαρ(-ων)* , 783/1 < *Χάζαρ(-οις)* , 783/6 < *οἱ Χάζαρ(-οι)*

Iōannēs Zōnaras:

CSHB 49.2: 236/11 < *Χάζαρ(-ων)* , 241/10 < *Χάζαρ(-οι)*

Kōnstantinos Manassēs:

CFHB 36 (I): 211/3877 < *τῶν Χάζαρ(-ων)*

Saint Nikēforos:

CFHB 13: 88/28 , 100/8/14 < *τῶν Χάζαρ(-ων)* , 108/36 < *τούς Χάζαρ(-ους)* , 110/48 < *Χάζαρ(-οις)* , 110/49 < *οἱ Χάζαρ(-οι)* , 110/61 < *Χάζαρ(-ων)* , 130/2 , 146/23 < *τῶν Χάζαρ(-ων)*

Iōsēf Genesis:

CFHB 14: 61/92 < *Χάζαρ(-ων)*

Kōnstantinos Porfyrogennētos:

CFHB 1: 62/3 < *τούς Χάζαρ(-ους)* , 64/7 < *τοῖς Χάζαρ(-οις)* , 64/3 < *τῶν Χάζαρ(-ων)* , 64/5/11 < *οἱ Χάζαρ(-οι)* , 64/3(12) < *τοῖς Χάζαρ(-οις)* , 66/24 < *Χάζαρ(-οις)* , 166/4 < *Χάζαρ(-ους)* , 166/5 , 170/13 < *τῶν Χάζαρ(-ων)* , 170/14 < *τοῖς Χάζαρ(-οις)* , 170/22 < *Χάζαρ(-ους)* , 172/52, 174/2/8/3 , 182/22/27 < *τῶν Χάζαρ(-ων)*

Miḥaēl Glykas:

CSHB 24: 518/5 < *τῶν Χάζαρ(-ων)* , 528/13 < *τῆς Χάζαρ(-ας)*

2. 325. Χαλαζάρ:

1. Romalı Messaget (= Hun) muhafız. (VI.)

Prokopios:

PROK II: 427/10 , 430/2/6 < *Χαλαζάρ*

2. 326. Χαραβόη:

1. Peçenek ülkesinde bölge. (IX. - X.)

Kōnstantinos Porfyrogennētos:

CFHB 1: 166/18/22 , 168/42 < *Χαραβόη*

2. 327. Χαράκουλ:

1. Sarmat platosu civarında Kafkaslar'a doğru akan bir Türk nehri. (IX. - X.)

Kōnstantinos Porfyrogennētos:

CFHB 1: 186/88 < *Χαράκουλ*

2. 328. Χαράτων:

1. Hun beyi / Hun hükümdarlığı merkezi / Hun başkentinin adı. (400.)

Olympiodōros:

HGM I: 457/15 < *Χαράτων*

CSHB 19: 455/14 < *Χαράτων*

2. 329. Χαρατική:

1. Selçuklu ülkesinin beylerinden biri.

Anna Komnēnē:

CFHB 40: 187/84 < *ὁ Χαρατική(-ς)* , 188/29 < *τῷ Χαρατικ(-ῇ)* < *Χαρατική + (-ῇ)*, 194/39 < *τὸν Χαρατική(-ν)*

2. 330. Χελγάλ:

1. Hun beyi, Roma ordusunda kumandan. (V.)

Priskos:

Ex. Leg: 589/18 < Χελγάλ , 589/32 < Χελγάλ

2. 331. Χερχίρ:

1. Türkler'in 568'de gelen Romalı elçilerin başı Zemarkos'a savaş ganimeti olarak sunduğu kızın kökeni.

Menandros Protēktōr:

Ex. Leg. : 194/26 < Χερχίρ

2. 332. Χινιαλών:

1. Kutirgur başkumandan. (VI.)

Prokopios:

PROK II: 582/5 , 585/1 < Χινιαλών

2. 333. Χολιατ:

1. Türk boyu; Hâlaç ? (VI.)

Menandros Protēktōr:

Ex. Leg. : 194/23 , 195/25 , 452/29 < Χολιατ(-ών)

2. 334. Χορσάμαν:

1. Romalı Massaget (= Hun) muhafız. (VI.)

Prokopios:

CSHB 41: 81/4 < Χορσάμαν(-ῶ)

PROK II: 153/2/6/16 , 154/14 < Χορσάμαν(-τις)

2. 335. Χρυσόσκουλ:

1. Türk beyi. (XI.)

Nikēforos Bryennios:

CFHB 9: 101/5/16 , 103/10 < τὸν Χρυσόσκουλ(-ον) , 103/12 < Χρυσόσκουλ(-ος) , 239/3 ,

241/24 < τὸν Χρυσόσκουλ(-ον)

2. 336. Ὠηβάρσ:

1. Attila'nın amcası. (V.)

Priskos:

Ex. Leg: 146/18 < Ὠηβάρσ(-ιον)

2. 337. Ὠήχ:

1. Seyhun'un kuzey tarafında bulunan bir nehir. (VI.)

Menandros Protēktōr:

Men. Prot. : 124/9 < Ὠήχ

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

DOĞU ROMA KAYNAKLARINDA GEÇEN DİL VERİLERİNİN AÇIKLAMASI

3. 1. Αβαρ

Avar diye bilenen bir kavmin adı olan bu kelime ile ilgili açıklamalar genelde yorum zemininde kalmış ve nesnel karşılık bulamamıştır. Çeşitli araştırmacılar tarafından Slav, Pers ve Latin dillerine ait olduğunu fikirleri ortaya atılmıştır. Çoğu halk etimolojisi bazında kalan açıklamalardır. Örneğin, Latince *avari* (Tr. < açgözlü) kelimesinin söz konusu kavmin ismiyle ilintisini kurma ve Roma'nın başka kavimlere bakış açısını dil üzerinden çıkarım yapma gayesi olursa hoş bir şiirsel yoruma ancak kendini kandırmış olur. Bunun dışında, Çin kaynaklarındaki bir takım belirsiz kavimlerle tarihî münasebet ile alaka kurulmuştur. Çin kaynaklarının Türkçe açısından son derece muallak fonolojisi, sözü geçen kesifliğin aynı derecesinde berrak olan Grek harfli Roma kaynaklarıyla daha anlaşılabilir formunu bize vermektedir. Türkçe incelemelerde çoğu zaman görmezden gelinen Roma kaynakları dikkate alınmalıdır. Eğer söz konusu kelimeye dair kayıtlar incelenecek ise, bu adı taşıyan insanların hem iyi hem kötü olarak Roma ile çokça birliktelik gösterdikleri görülür. Avar kavminin tarih sahnesindeki en çok ilişki gösterdikleri ve bu ilişkilerin kayıt edildikleri kaynakların başında Roma sahasına ait olanlar gelir demek kabul edilemez bir yorum olmayacaktır. Dolayısıyla Türk ve Roma kaynakları birlikte tetkik edilmeden söylenen sözler eksik kalabilmektedir. Diğer kaynaklar da destekleyici olabilir.

Dil verileri bölümünde toplu halde verdiğimiz Grek harfli Roma kaynaklarındaki kelimeye dair ilk anlaşılabilir kayıt senkronik (= eşzamanlı) olarak 464 yılında Priskos ile karşımıza çıkar. Müellifin bahsi üzere Asya'nın bir bölgesinden batıya doğru gelen Avar kavmi önce Sabēr boyunu sürmüştür. Sabērler de Ogur, Saragur, Onogur boylarını yerinden etmiştir. Böylece bu üç boy Roma'ya elçi göndermiş ve Avar kavminin zorla sürdüğü Sabērler yüzünden Roma'ya sığınma talep ettiklerini kaydetmiştir. Daha sonraları kendisinden yani Priskos'tan gerekçe gösterilmeksizin iktibas olunduğu söylenen diyakronik (= artzamanlı) olarak aynı yıllardan bahseden ve belirsiz birçok müellif tarafından XI. yüzyılda yazılmış

Soudas başlıklı bir ansiklopedik sözlükte çok defa kaydedilmiştir. Bu kavmin ortaya çıkış hikayesine mitolojik bir hal verip anlatılır ve Türkçe mealen söylediğimiz zaman;

“Okyanus kıyısında yaşayan insan görünümlü yaratıklar birçok grifin ve okyanustan yükselen pis bir sis tarafından kovuldu ve (bu belalar) Avarların ülkesini işgal etti ¹. ”

Şeklinde onların neden göçe zorlandığını açıklıyor. Bu kısımlar esasen asla Priskos’tan alınmamıştır. Dahası, yazılı geleneğin kaçınılmazı olan, isimler üzerine kavramlaşma ve kalıplaşma temayülü zemininde ilk müelliflerden ve gelenek başlatıcılardan sayılan Heredotos ile kaydedilmiş olan bir İskit hikayesindeki Asya’nın kuzey doğusunda yaşayıp asla ölmeyen sadece başka yerlere göç eden Hüperboreyler (= Ὑπερβόρειοι) denilen efsanevî kavmin serüveninin anlatıldığı hikayenin kopyasıdır. Burada Ἀβάριος adında kayıtlı destanî kahramanın hikayesi bulunur. Bu kahraman hiç yemek yemeden elinde okla bütün dünyayı dolaşıp durur ². Görüldüğü gibi Soudas’daki anlatı Heredotos’daki anlatının sadece çehresi değiştirilmiş bir halidir. İsim benzerliği ve kültürel örtüşmesi gereği, söz konusu kavmin adının ibtidaî (= arkaik) dönem anlatılarıyla mazmunlaşıp günümüze kadar gelmesi de mümkündür. Sonuçta bir şahıs üzerinde ok kullanan göçebe bir kavim kalıplaştırılmıştır. Bu, eski anlatıların genel tavrıdır milletler kişileştirilerek somutlaştırılır. Öte yandan söz konusu kaydın Grekçe olmadığı bellidir, destanî temelleri de olsa kelimenin açıklanması için ilgili kavme başvurulması şarttır.

Filolojik açıdan güvenilmez bir kaynaktan profan zemine döndüğümüzde, belki de Türk dilinin karanlık kısımlarına ışık vurmaya en çok desteği sağlamış müellif Agatias gelmektedir. Senkronik olarak 550 yılı civarı kaydettiği kroniğinde Τουρκ(-ων) τε και Αβαρ(-ων) şeklinde ve aynı zamanda Grek kaynaklarında ilk defa fonolojik muamma olmaksızın “Türk” adının geçtiği yazılı kayıtda Avar ismi hemen yanında ve birlikte anılmaktadır ³. Esasen, Burgundililer tarafından yenilgi alameti olarak saçları kesilen Frenk hükümdarı Klodomir’den (D. 495 – Ö. 524) bahsederken, Frenk geleneği olarak çocuğundan itibaren saçlarını uzattığını ama bu saçların Avarlar ve Türkler gibi bakımsız kirli bir şekilde bırakılmadığını söylemektedir. İlginç bir şekilde Roma kaynaklarında ilk defa geçen Türk adı Avarlar ile birlikte anılmıştır. Agatias ’ın kaydına çok yakın bir tarih olan yaklaşık 552

¹ Orj. Bkz. **Suda c. I:** 3/23 - 4/16

² Metnin tamamı için; N. G. Wilson, **Herodoti Historiae**, Tomus Prior: Libros I-I, Oxford , 2015, s. 353 - 449

³ **CFHB 2:** 13/7 = Tr. Türkler’in ve Avarlar’ın.

yıllarından bahseden Göktürk yazıtlarında, Roma ve Avar birlikte anılmıştır. Bu Avar kavminin o tarihlerde Roma ve Göktürkler arasındaki denge siyasetini göstermektedir. Zaten bu hususta Teofanēs Byzantios, 568 yılı civarında bahsettiği *Αβάρ(-οι)* şeklindeki kaydında ⁴ Roma İmparatoru Iostinos'un Avar baskısına dayanamadığını ve Göktürkler'in arabuluculuk yapmasını istediğini anlatmasıyla Avar kavminin Orta Avrupa'ya tamamen göç etmeden önce Roma ve Göktürk dünyası arasındaki ikili profilini bizlere sunmuş olmaktadır. Ayrıca Menandros Prototektor, 552-582 yıllarındaki kayıtlarıyla neredeyse her satırı ile bu durumu kanıtlamaktadır. Avarlar kuvvetli hatipler olan elçileri sayesinde yüklü vergiler alarak Romalıları Türklere karşı sürekli korumuşlardır. Menandros metninde kullanılan diyaloglar ayrıca incelenmelidir zira konuşturduğu İstemi Kağan ve çeşitli Avarlar'ın üslubu farklıdır. Menandros, Avarların üslubunu Türkler'den çok daha Romalı göstermiştir. Bu kadim yazı geleneğinde okuyucuya farklı iletişim seviyelerini göstermesi açısından önemlidir. Anlaşılan Avarlar ile daha kolay anlaşmaktadır. Ayrıca, Romalı Theognios, Avar kağanı Bayan ile görüşürken Hunca çevirmen kullanmaktadır ⁵. Ve bu bilgi sayesinde Hun – Avar – Bulgar dili konusuna bir açıklık daha getirilmiş olur. Bu çevirmenler büyük ihtimal kendilerine sığınan Kutrigurlar'dan olmalıdır. Çoğunun Roma dilini çok iyi konuştuğu yalnız Utrigurlar'ın yazı bilmediği anlaşılmaktadır. Buradan anladığımız bir başka şey ise Agathas'ı örnek almış ve onu devam ettiren Menandros'da, Agathas'ın Avar ve Türk birlikteliği iması görülmez. Avarlar Romaya daha yakın sunulmuş ve diyaloglardan da anlaşılacağı üzere daha kolay iletişim kurulabilen, Göktürkleri yatıştıran taraf olmuşlardır. VI. yüzyılda gelen Maurikios adlı müellif *Strategikon* adlı eserinde savaş tekniklerini ve taktiklerini anlatırken yine Hun - Türk – Avar isimlerini aynı çatı altında toplayıp çeşitli yerlerde kelimeyi kaydetmiştir. Dikkat çeken bir başka kayıt da IX. yüzyıl civarı İōsēf Genesios ile Avar kavminden Bulgar ve Hazar Türklerinin akrabası olarak bahsetmesidir ⁶. X. yüzyıla geldiğimizde Türkler ile olan ilişkilerin olumlu yönde doruk noktasına ulaştığı İmparator müellif VII. Konstantin, eserinde Avarlardan bahsederken; *Τὸ δὲ Ἀττίλα τὸ βασιλεὺς τῶν Ἀβάρων* ⁷ diyerek Hunlar ve Avarlar ile yine bir bağlantı kurmuştur. Hülasa bu kaydın bir kavim olarak yukarıda dil verileri bölümünde verdiğimiz birçok yerde geçtiği görülmektedir.

Kavim adı olarak zikredilmesinin yanısıra Roma kaynaklarında yaklaşık IX. yüzyılda Teofanēs Homologētēs bir ülke ismi olarak sınırları tam belli olmayan ama Macaristan'ı kesinlikle içine alan bir Orta Avrupa bölgesi için kullanılan kayıt düşmüştür. Kelimenin kökü

⁴ CSHB 19: 484/8/10 = Tr. Avar(-lar).

⁵ Ex. Leg. : 476/26 – 477/1 yahut Men. Prot. : 238/ 1-11

⁶ CFHB 14 : 61/92

⁷ CFHB 1: 118/7 = Tr. Avarlar'ın hükümdarı olan Attila.

bozulmadan sadece ek getirilerek yazılmıştır. Bu kayıt *Αβαρ(-ίας)* şeklinde düşülmüştür⁸. Yani kelimenin kökünün Avar olduğu ve bir kavim ismi olduğu ve ek alarak bir ülke kastedildiği çok açık ortadadır.

Bir başka katogori olarak zikre değer yaklaşık 602 - 829 yıllarını yazan Saint Nikēforos, özel isim olarak Avar adında bir kağandan bahseder. Bu kişi Avar kavminin başı konumundadır. Lakin bu Heredotos'un kaydından farklıdır çünkü o bir şahısta göçebe bir kavmi kavramlaştırmıştır. Burada ise bir insandan bahsedilmektedir.

Sonuç olarak, çokça verdiğimiz örneklerden ve Roma kaynaklarında taradığımız tüm yerlerde geçen dil verilerini verdiğimizden de anlaşılacağı üzere Romalı müellifler sıkı etkileşimde bulundukları Avarlar'ı genel olarak bir kavim ismi şeklinde kaydetmişlerdir. Bazen, Heredotos'daki mitolojik-destanî halklarla arkaik olarak bağlandıktan sonra İskit kavmine gelenek gereği nispet edilmişlerdir. Özel olarak ise Türkler ile beraber anılmışlardır. Bunlara geriye dönük olarak Hunlar eklenmiştir. Hazar ve Bulgar kavimlerinden sonra da kökenleri kalıplaşan yazılı kültürde Hun, Türk, Avar, Bulgarlar ve Hazarlar ile aynı çatı altında toplanmıştır. Ve içinde bulundukları bu genel genolojik yapının bir parçası olarak bir kavim mahiyetinde zikredilmişlerdir. Bir ülke ismi olarak kullanıldığında ise ekler getirilmiş ve köke müdahale edilmemiştir. Ayrıca söz konusu kaydın bir özel isim olarak kullanıldığı da görülmüştür. Dil verisinin ezici ağırlığı Roma kaynaklarında kavim ismi olduğu ve onların topraklarını belirtmek üzere çeşitli eklerle çekime girdiği yönündedir. Bu meselede eğilip bükülmeye gerek yoktur. Zira ne Arapça ne Çince sondan eklemeli bir dildir. Grek gramerinin cömert ışığında meselenin saf bir şekilde inkişaf etmesi bu kadar kolay bir şekilde açıktır.

Okuma ve anlamlandırmak için *Αβαρ* şeklindeki kayıt incelenecek olursa; Büyük yazılmış ilk vokalin sol üstünde hafif nefes işareti (ˈ) almış ve /h/ nefesinin harfin kendisi şeklinde telafuzu yönlendirmesi yapılmıştır. Yani harf kendi değerini korumuş fazladan bir nefes verilmeksizin Türkçe'deki /a/ vokali gibi okunması gerekmiştir. Hemen ardından (ˈ) şeklinde bir ton işareti almıştır. Bu ton işaretinin retorik bilgisi hariç henüz mahiyeti münakaşa konusudur. Ton işaretlerinin gerçek değerleri ses kaydımız olmadığı için bilinmez. İkinci durumdaki /β/ konsanantının ses değeri açısından müelliflerimizin diyalektlerine bağlı olarak /b/ yahut /v/ sesini karşılayabilir. Ama Grek kaynaklarına alıntı gelmiş olmasından dolayı ve aşağıda açıklayacağımız sebeplerden ötürü /p/ sesi vermek bizim açımızdan daha doğru

⁸ CSHB 43: 546/16, 549/13 < Tr. Avarya, Avarların Ülkesi

gözükmektedir. Kalan son iki konsonant okunuşunda tartışma yoktur /a/ ve /r/ şeklinde okunmalıdır.

Türk kaynaklarına baktığımızda durum yine açıkça bu bir kavim ismidir. Ama nasıl okunmalıdır?

Göktürk yazıtlarında bilhassa Bilge Kağan ve Kül Tigin’de geçen *Apar* kelimesi ⁹ tarihsel olarak yaklaşık 552 yılı civarı Bumin Kağan’ın ölümü üzerine yuğ törenine gelen birçok eski dünya kavimlerinden biri olarak bahsederken kullanılır. Bilindiği gibi yazıtların genel kabul edilen kayıt tarihi ise Bilge Kağan 735 yılı, Kül Tigin 732 yılındadır. Yani filolojik açıdan Roma kaynakları senkronik durumdayken Türk kaynakları diyakroniktir. *Apar – Purum* ¹⁰ şeklinde birlikte sayılması da mümkündür. İlginç olarak bu kayıt Roma’ya yahut en azından doğu kısmına işaret eder. Çünkü o sıralar Roma’nın yüklü miktarda verdiği haraçlar sayesinde Türkler’den onları koruyanların, geçit vermeyenlerin Avarlar olması düşünüldüğünde Roma ve Avar kavminin neden birlikte anıldığı anlaşılır. Ve eğer bu varsayım doğruysa 552’den bahseden Göktürk yazıtlarında Avar ve Roma birlikte anıldığı gibi çok yakın yıllarda 550’de Agatias ’ın Türkler ve Avarlar’ı birlikte kaydetmiş olması Avarlar’ın ikili oluşumunu ortaya koyması açısından bizim dikkatimizi çekmiştir. Ama elbette bu dikkat, kavim sınıflandırmalarıyla alakalı olup taksonomik seviyede kaldığından filolojik bir sonuç için daha derin incelenmeler yapılmalıdır.

Okumalara baktığımızda bu ibareyi, W. Radloff (1895) ¹¹ “*Parpurim*” şeklinde birlikte okumuş ve sonraki düzeltmesinde W. Radloff (1897) ¹² “*Parpurum*” şeklinde yine birleşik lakin iç seste /-i-/ yerine /-u-/ harfi ile okuyup bir kavim adı olarak değerlendirmiştir. V. Thomsen (1896) ¹³ yılında Radloff’u düzelterek “*Apar*” ve “*Apourim*” olarak iki ayrı kavim şeklinde okumuştur. P. Melioranski (1899) ¹⁴ “*Par purum*” şeklinde Radloff gibi okumuş ama ayrı yazmıştır. Yine bir kavim adı olduğu kanaatindedir. H. Orkun (1936-1941) ¹⁵ aynı şekilde Thomsen’i takip etmiş ve “*Apar*” ve “*Apurim*” olarak okuduğunda iki ayrı kavim demiş olmaktadır. M. Ergin (1970) ¹⁶ ise “*Apar*” şeklinde okuyarak anlamına Avar kavmi

⁹ B. K. Doğu 5 ve K. T. Doğu 4

¹⁰ B. K. Doğu 5 ve K. T. Doğu 4

¹¹ W. Radloff, *Die alttürkischen Inschriften der Mongolei*, 1895, St. Petersburg, s. 5,45

¹² W. Radloff., *Die alttürkischen Inschriften der Mongolei*, 1897, St. Petersburg, s. 131

¹³ Vilhelm Thomsen, *Inscriptions de l’Orkhon Déchiffrées*, Helsingfors, Société de littérature finnoise, 1896 s. 98

¹⁴ Platon Melioranski, *Pamyatniki v česty kyüly tegina, s dvümya tablitsami nadpisey*, St. Petersburg, 1899, s. 64

¹⁵ Hüseyin Namık Orkun, *Eski Türk Yazıtları*, c. I , İstanbul, 1937, s. 30

¹⁶ Muharrem Ergin, *Orhun Abideleri*, 50. Baskı, İstanbul, Boğaziçi Yayınları, 2016, s. 66

demıştır. O. Sertkaya (1999)¹⁷ “*Par*” şeklinde okumuştur. Ve bu “*Par*” okunuşunun sebebi olarak G. Doerfer’in tasarlamış olduğu proto-dil evresinde /*-p-/ ünsüzü Ortak Türkçe’de bilhassa Eski Türkçe’nin Uygur evresinde /-p-/ olarak korunmuştur. Lakin proto-dil evresindeki /*-b-/ ünsüzü bir ünlüden sonra geldiğinde Ortak Türkçe’de bilhassa Eski Türkçe’nin Uygur evresinde /-w-/ şeklinde sızıcılaştığını belirttiği kuralı delil gösterir¹⁸. E. Aydın bunu takip ederek bariz şekilde azınlık kalan /*Par/ okunuşunun, kendi ifadesiyle genel kabul gördüğünü ve bu şekilde okunması gerektiğini söylemiştir. Ayrıca yine herhangi bir desteği olmadan kavim değil yer ismi olduğunu söyler¹⁹. Lakin Roma kaynaklarında açık ve serih bir biçimde ortaya koyduğumuz gibi kavim ismi olarak ve bir de özel isim olarak kullanılır. Ülke ismi yapılacağı zaman köke müdahale etmeksizin bunu ekle yapmaktadırlar. Aynı şekilde Göktürk yazıtlarında da kavimler sıralanırken anılır, bir takım başka kelimeleri açıklamak için hakikatten taviz vermeye mahal yoktur. Zira Roma kaynakları olmadan bu meselede çözüm aramak hayalî bir takım vehimler doğurur. Ayrıca bu “*Par*” okuması önerisinde kelimenin /p/ sesinde kalması gerektiği konusunda Göktürk yazıtlarında şüphe yoktur. Ama burda verdiği okuma ilk sesteki /a-/ ile ilgilidir, önerilen okumada /-p-/ iç konumdan çıkıp baş konuma /p-/ geçmektedir ve Doerfer’in iç sesteki kuralı ile temelden kopar. Çünkü aslında ilk sesteki /a-/ ile ilgili bir konu olması gözünden kaçmıştır. Ve /a-/ elbette Göktürkçe’nin yazı sisteminden dolayı harf olarak yazılmamıştır. P. Aalto, daha ilk cümlesinde hiçbir Moğolca ve Türkçe kökenli kelimenin ilk ses olarak /p-/ ünsüzü ile başlayamayacağını söylediği makalesi²⁰ ile bizim de katıldığımız “*Apar*” okunması gerektiğini desteklemiş olur. Eğer bütün bunlara rağmen ısrarlı bir şekilde “*Par*” okunursa kelimenin alıntı olması gereklidir. Binaenaleyh, M. Ölmez tarafından haklı olarak, sadece Türkçe kaynaklar açısından açıklaması oldukça güç olduğunu düşündüğü bu kelime alıntı olarak kabul edilebileceği düşünülür²¹. Ama biz Roma kaynakları olmadan bu kelimenin açıklanmasının mümkün olmadığını idraki ile bütün veriyi ortaya koyduk. Ve bu yüzden sonuçlarımız daha isabetli olacağını düşünüyoruz.

¹⁷ O. Fikri Sertkaya, “Köl tigin ve Bilge Kagan yazıtlarında P(a)R ~ (a)P(a)R Kavim Adının Okunuşu ve Kavmin Kimliği Üzerine”, *Orkun*, Sayı 12, İstanbul, 1999, s. 23-26.

¹⁸ Gerard Doerfer, “Türkolojide Eleştiri Sorunları”, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*, c. 28-29, Ankara, 1981, s. 91

¹⁹ Erhan Aydın, “Eski Türk Yazıtlarındaki Bazı Yabancı Ögelerin Yazımı Çerçevesinde Eski Türk Yazıtlarının Yazımı Üzerine Notlar”, c. 3/6, *Turkish Studies*, Ankara, 2008, s. 100

²⁰ Pentti Aalto, “On The Altaic Initial P- ”, *Central Asiatic Journal*, c. 1, Leipzig, 1955, s. 9-16

²¹ Mehmet Ölmez, “Eski Türk Yazıtlarında Yabancı Ögeler (2)”, *Türk Dilleri Araştırmaları*, c.7, Simurg, Ankara, 1997, s. 175

Bu konudaki hemen hemen çalışmaların tamamı Çin kaynaklarına ve Türk kaynaklarına odaklanmıştır. Abesle iştgal bir biçimde asla Roma kaynaklarına bakılmamıştır. Bu durum hiçbir vesayetle açıklanamaz. Avarların neredeyse önemli olan bütün ilişkileri Romalılarla olmuştur ve kayıtlarının tamamına yakını Roma kaynaklarındadır. S. Malov gibi müellifler esasen net olan bu meseleyi destekleyici olarak kullandıkları Çin kaynaklarıyla kanıtlayarak Ruan Ruanlar ile Avarları, Göktürk yazıtlarındaki kaydı ile bağlantısını ortaya koymuştur ²². Aynı şekilde yine Çin kaynaklarını tetkk eden H. Haussig Çin kaynaklarındaki *aba* şeklinde geçen kavmin Göktürk yazıtlarındaki *apar* olduğunu söyler ²³. Bütün bunlardan sonra M. Tezcan (2003) ise pek okları gibi hatalı olarak, Türk isminin ilk defa Orhun yazıtlarında geçtiğini ve Çin kaynaklarının bu meselede tek olduğunu ifade ettikten sonra bir defa daha Roma kaynaklarını birçok araştırmacı gibi ciddi bir tetkkini ihmal ettiği makalesinde, V-VII. yüzyıl Ermen kaynaklarını baz alarak “(A)par” ve “Par” kavim ve yer isimlerini Ermen kaynaklarında *Apar* (< Uuup), olarak gediğini belirtmektedir. Bu kaydın bir kavim adı olabilecek olmasının yanı sıra çeşitli sebeplerden ötürü Horasan bölgesinin adı olduğunu söyler ²⁴.

Açıkladığımız zere Türk kaynaklarında bir kavim ismi olduğu belli olan bu kaydın anlamını ise hakik mahiyetde ortaya koymak bir hayli zor olmuştur. L. Rsonyi (1971) ²⁵ “Avar” şeklinde okuduğu kelimenin Türkçe “karşı koyan, direnen” mnsına geldiğini söylemektedir. Bu bizi tatmin etmemiştir. Bizim kanaatimiz, bir kavim adı olan ve Roma kaynaklarında “Aap” şeklinde geçen isim Apar olarak okunmalıdır. Değerlendirmelerimizle beraber ele alındığında Türk kaynakları başta olmak üzere i sesteki /β/’nin çeşitli durumlarda evvela /-v-/, /-b-/ ve /-p-/ sesini verebileceği malumdur. Böylece, *apa* ²⁶ “ insan ve Hz. Adem (= ilk ata)” manasına gelebilir, bunu izaha gerek yoktur. Bu isim kökü /*-r/ arkaik okluk ekini alıp kalıplaşmıştır ve topluluk ismi olmuştur. *Apar* kelimesinde bir iz olarak varlığını sürdürmektedir. Yani Apar kelimesi “insanlar topluluğu, bir kavim” şeklinde açıklanabilecek bir isimdir. Elbette kök-ek ilişkisi görülmeyip tamamıyla kalıplaşmış bir izden söz etmekdeyiz. Bunun sebeplerinden bahsedecek olursak evvela rhotasizim gereği Ortak Türkçe’deki /z/ bilindiği gibi Hun - Avar - Bulgar kolunda /r/ karşılığındadır. Birçok rnek

²² Sergey Malov , **Pamiatniky Drevnetjurkskoy Pis’mennosti**, Moskova - St. Petersburg, 1951. s. 36

²³ Hans Wilhelm Haussig, **Die Geschichte Zentralasiens und der Seidenstrasse in vorislamischer Zeit**, Darmstadt, Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 1983 , s.6

²⁴ Tezcan, M., “Trkmenia’da Hüküm Süren nemli Bir Kabile Olarak Sakaların A Parni Boyu Ve Bunun, İran’ın Kuzey-Doğu Bölgesi Horasan’daki Apar Bölgesi İle Alkası”, **Cedrus** , c. 2 , Antalya, 2014 s. 55-73

²⁵ Laslo Rasony, **Tarihte Türklük**, Ankara, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, 1971, s. 77

²⁶ **KTBLG** : 272/1122, 559/3330, 822/4854

gibi /*-r/ arkaik çokluk ekinin izi olarak bu kelimeye yaşamaktadır. Ortak Türkçede aynı ek /*-z/ şeklinde olmalıdır. Bu mesele çokça tartışılmış ve ilk olarak organ adlarıyla; *kō*-z* (göz), **büngü-z* (boynuz), *tī*-z* (diz), **omu-z* (omuz) vb. örnekler verilmiştir. Hun - Avar - Bulgar kolunun temsilcisi Çuvaş'da aynı şekilde paralel korunmuş yapılar vardır; Çvş. *ko*-r* “göz”, Bulgar Türkçesi **ti-r* > Çvş. *čě*-r* “diz”, Çvş. *čāva*-r* “ağız” örneklerinde olduğu gibi. Räsänen, söz konusu arkaik ekin izlerinin bir çokluk eki şeklinde işlev görebileceğini söylemiştir ²⁷. A. von Gabain ise Eski Türkçe döneminde de tıpkı Eski Moğolca /*-re/ çokluk eki gibi işlevinde ikilik bulunan arkaik bir /*-z/ ekine hükmedilebileceğini söylemiştir ²⁸. Bizim düşüncemiz ikili çokluğun ancak ekin göstermiş olduğu çoğul işlevlerinden biri olabileceğidir. Çünkü ikili çokluk başka dil ailesindeki dillerde görülen bir durumdur. Altay dillerinde ikili çokluk gibi bir kategori bulunmamaktadır. Ayrıca işlek bir biçimde sadece Ortak Türkçe'de kullanılan /-lar/ eki belki **-olar* çoğul zamirine dayanabilir ²⁹. Öte yandan Hun - Avar - Bulgar kolunun günümüzdeki temsilcisi konumunda olan Çuvaşça'da müstakil bir kelime olan *sā-* (saymak) fiilinden türeyen **-sayin* biçimine dayanan ikincil başka bir çoğul eki kullanılır ³⁰. Bu şekilde katmansal bir yapı söz konusu olabildiğinden arkaik bir çokluk ekinden söz etmek mümkün olur. Bunun bir kavim ismi olduğunu söylemiştik. Aynı şekilde Ortak Türkçe'de bazı kavim adları bu arkaik /*-z/ çokluk ekiyle açıklanabilir. İlk akla gelen *Oğuz* ve *Kırgız* boy isimleridir. Bu kavim isimlerinin çokluk eki izleri barındırdığını söylemek mümkündür. K. Menges /*-r/ eki için arkaik kolektif eki demektedir ³¹. Hatta Hun kavimlerinin /-gur/ ekinde bulunan /-r/ unsurunu da aynı şekilde açıklamaktadır. Oğur ve Uygur kelimelerinde de bu izin bulunabileceğini söylemektedir. Dolayısıyla *Apa*-r* kelimesi de Türkçe'nin bir diğer koluna ait arkaik çoğul eki izi barındıran bir kavim ismidir demek mümkün gözükmemektedir. Sonuç olarak “*Apar: insanlar topluluğu, ilk atalar*” diyoruz.

²⁷ Räsänen Martti, *Materialien zur Morphologie der türkischen Sprachen*, **Studia Orientalia**, c. 21, Helsinki, 1957, s. 56

²⁸ A. von Gabain, **Eski Türkçenin Grameri**, çev. Mehmet Akalın, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1988, s. 62

²⁹ J. Janhunen., “Türk Dilinde /*-s/ çokluk eki”, çev. Uluhan Özalan, **TÜRKÜL Uluslararası Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi**, sayı 13, 2018, s. 488

³⁰ Gustav Ramstedt, “Einführung in die altaische Sprachwissenschaft”, **Mémoires de la Société Finno-Ougrienne**, vol. II, Helsinki, Finno-Ugrian Society, s. 58

³¹ Karl Menges, “Altaic Elements In The Proto-Bulgarian Inscriptions”, **Byzantion**, c. 21/1, Leuven, 1951 s. 85-118

3 . 2. Άδαμ

Sadece Priskos tarafından 449 yılı civarında kaydedilen bu isim /-ıç/ ekinden anlaşılacağı üzere feminen bir kelime olan, Attila'nın sarayındaki bir kadının ismidir. Hun meclisine gelen Roma elçileri ağırlandırken Attila'nın eşi Kreka ile beraber gelmiştir. Bizim görüşümüze göre Attila'nın cariyesinin yahut ikinci eşinin adıdır.

O. Pritsak (1982),³² bahsedilen şekildeki bir yardımcılığın genellikle hadım erkekler tarafından yapıldığı için, *Adáμ(-ıç)* şeklinde kayıtlı ismi 'hadım' anlamına gelen bir ünvan olduğu tahminini önermiştir. Esasen /t/ ~ /d/ konsonantlarının birlikte kullanımı tüm devirlerde rastlanılan bir durumdur ve çoğu zamanda anlam ayırıcı işlev üstlenmemişlerdir. Dîvânu Lugâti't-Türk kayıtlarında *atan* kelimesi 'iğdiş edilmiş deve' şeklinde belirtilmiştir³³. Bu sözcük daha sonra manasını koruyarak Moğolca'ya verilmiştir³⁴. Esasen müstakil bir isim olan bu sözcüğün sıfat kategorisinde deve ile kullanılmasa da 'hadım' manasını vereceğini düşünen, E. Severtyan gibi müellifler olmuştur³⁵. Ayrıca buna ek olarak Yakutça'da *attā-* fiilinin 1. koymak, 2. hafifletmek, 3. kuvvetten düşürmek gibi manalarından sonra 4. hadım etmek, manasına gelebileceğini de söyler. Böylesi bir durumda *atan* kelimesinin **ad-* şeklindeki kökten tarihsel olarak izlenebilirliğini ortaya koymuş sayılabilir. Çünkü /-dd-/ şeklinde konsonantlardan ilki Eski Türkçe'de kökü bitiren ses olmalıydı. İkinci /-d-/ konsonantı da gelecek olan arkaik ekin ilk sesini oluştururdu. Yani iç seste *d-d* > **d-t* ardından fiilden isim türetilen ve dönüşlü kullanılabilen /-m/ ~ /-n/ eki ile **ad* + *da* : **adda-n* > *atan* olabileceğini açıkladıktan sonra bu ek Oğuzca'da /-An/ ve Doğu Türkçesi'nde /-Gan/ içerisinde iz bırakır demektir³⁶. Ayrıca /-da/ ~ /-a/ fiilden isim ekinin fonksiyonel olduğunun altını çizer. Bütün bu sebeplerden ötürü kendisi Hun dilinde **ad* + *a* – *m* = *adam* kelimesinin bulunduğunu ve hadım etmek manasına geldiğini belirtir. Bu Osmanlı'dakilere benzer sözde *kızlar ağası* düşük bir varsayımdır. Dolayısıyla mesele temelden kopmaktadır.

Bizim görüşümüz Attila'nın eşine yardım eden bu kişinin Attila'nın cariyesi yahut ikinci eşi konumunun çok daha kuvvetle muhtemel olmasıdır. Çünkü o dönemlerde yaygın

³² Omeljan Pritsak, "The Hunnic Language of the Attila Clan", *Harvard Ukrainian Studies*, c. VI (4), Massachusetts, 1982, s. 428-476

³³ Ahmet B. Ercilasun, Ziyat Akkoyunlu, *Kâşgarlı Mahmud Dîvânu Lugâti't Türk: Giriş – Metin – Çeviri – Notlar – Dizin*, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 2015, s. 157.

³⁴ Gerard Clauson, *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish*, Oxford, Oxford University Press, 1972, s. 60

³⁵ E. Severtyan, *Etimologiceskiy slovar tyurkskix yazykov*, c. II , Moskova, 1974, s. 202

³⁶ Omeljan Pritsak, "The Hunnic Language of the Attila Clan", *Harvard Ukrainian Studies*, c. VI (4), Massachusetts, 1982,, s. 455

olan eşcinsel bir kişinin yahut zorla hadım edilmiş birinin isminin sonuna Grekçe feminen isimlerin alameti olan / -ας ~ -ις/ ekini alması pek mümkün değildir. Bu kişi bir kadındır ve Priskos'un kaydından anladığımız üzere başhatun olan Kreka'ya (?) yardım etmektedir. *Ἀδαμύς* adlı şahsın ikinci eş olması hasebiyle düşük bir mevkide bulunuyor olması yahut cariyeye olması daha mümkün durmaktadır. Çünkü Türkler arasında saray kültürünün toprak bütünlüğü oturduktan sonra kurumsallaşan hadım edilmiş kimselerden olan kızlar *ağalığı* müessesesi V. yüzyılda da izah gerekmez göçebeliliğin malum sebeplerinden ötürü görülmesi hiç mümkün değildir. Dolayısıyla okuma girişiminde bulunursak evvela büyük yazılmış ilk vokalin sol üstünde hafif nefes işareti (') almış ve /h/ nefesinin, harfin kendisi şekilde telafuzu yönlendirmesi yapılmıştır. Yani harf kendi değerini korumuş fazladan bir nefes verilmeksizin Türkçe'deki /a/ vokali gibi okunması gerekmiştir. Hemen ardından (') şeklinde bir ton işareti almıştır. Bu ton işaretinin retorik bilgisi hariç henüz mahiyeti münakaşa konusu olduğunu belirtmiştik. Ton işaretlerinin gerçek değerleri ses kaydımız olmadığı için bilinmez. Okurken ton işareti dikkate alınmamalıdır. Ardından gelen iç seste /ð/ konsonantı umumîyetle /d/ konsonantını verse de kelimeyi Türk husuiyetlerine göre okumak icab ettiğinden /y/, /gy/, /c/, /t/ harfleri /d/ ile birincil derecede ses münasebetleri kuran harflerdir, dolayısıyla ilk akla gelenler olmaktadır. Hun – Avar – Bulgar kolunda /d/ sesi bazen Ortak Türkçe'de /y/ karşılığına gelmektedir. Ama iç seste /-d-/ korunmuştur demek de doğru gözükmemektedir.

Son sesteki /m/ konsonantı ise Ortak Türkçedeki /n/ ve /m/ nin karşılığıdır. Esasen yine Türkçe'nin her döneminden /m/ ~ /n/ karşılığını çoğu zaman anlam değiştiren unsur olmaksızın gövde ve eklerde görmek mümkündür. Bu sebeple Eski Slavca ile yazılmış Bulgar hanları listesinde bulunan *Dilâm'* (= диломъ) yani Tr. *Yılan* sus işaretinden önceki son konsonant olan /-m/'nin korunduğu açıkça görülmektedir. Son ses /-m/ için başka bir açıklama ise Eski Slavca'ya translitere edilirken son ses /-n/ dudak ünsüzü /-m/'ye dudaksıllaşarak aslî /a/ vokalinin bahsi geçen dudaksıllaşma sonucu yuvarlaklaşma temayülü göstermesi ve /-o-/ 'ya dönmesi de mümkündür diyerek; **d'ılan* > **d'ılam* > *d'ilom* önermesi yapılabilir. T. Tekin bunu göz önüne alarak ilk ses /d-'nin Macarca'daki /gy/ sesine yakın ama /c/ ye çok daha yakın bir konsonant olduğunu belirtir ³⁷. Öyle yahut böyle /-n/ ve /-m/ sesi nöbetleşe kullanılabildiği gibi biz son konsonantın Hun döneminden kalarak Bulgar döneminde korunmuş olabileceğini kabul ederek /-m/ okunması gerektiğini önermekteyiz.

İç sesteki /-á-/ yani /-a-/ ya geldiğimizde bunun Grekçe ve Hun – Avar – Bulgar gramerinin karşılıklı daha yazılmadığını bildiğimizden ve Grekçe /-i-/ senin olmaması

³⁷ Talat Tekin, *Tuna Bulgarları ve Dilleri*, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 1987, s. 14

hasebiyle bir ağız özelliği gereği kullanıldığı kanaatindeyiz. Gerçektende /-a-/ > /-ı-/ daralması, yahut nöbetleşe kullanımı gövdelerde ve eklerde sıkça rastlanılan bir durumdur. Tarihsel ve günümüz coğrafyası gereği hem Hun – Avar – Bulgar kolu bağlantısı olan kuvvetli Peçenek temaslı bir dil Gagauz Türkçesi ile verilecek örnekler tutarlı olacaktır. Gagauz Türkçe’si aynı zamanda Grek tesiri ve çokça münasebetleriyle yine bu tutarlılığı bir üst seviyeye taşımaktadır. Örnek olarak ise; Gag.T “*kaygın*” = Tr. *kaygan*, Gag. T. “*yarısa kuşu*” = Tr. *yarasa kuşu*, Gag. T. *kantırma* < Tr. *kantarma* gibileri verilebilir ³⁸. Yine Gagauz dilinde /ı/ vokaline yaklaşması açısından esasen /a ~ ı/ arası bir ses olan müstakil bir /â/ sesi bile mevcuttur ³⁹. Bulgar kolunun bugünkü temsilcisi konumundaki Çuvaşça ise yine dolaysız bağlantılı bir zeminde durmaktadır ondan verebileceğimiz Çvş. *şivar* = Tr. *ağız* örneği vardır. Doğu Roma topraklarının kökleştiği Anadolu (= Ege) coğrafyasındaki Grekçe’de bulunmayan /ı/ sesinin Türkçenin ayırıcı hususiyeti olarak izlerini ağızlarda bırakan yine bu değişime rastlanmaktadır; *ız* < *az*, *sacıyak* < *sacayak*, *bağırsık* < *bağırsak*, *ağıç* < *ağaç*, *fırçı* < *fırça* örnekleri verilebilir ⁴⁰. Ayrıca yine belki de Grekçe temasının hatta doğduğu topraklar olarak Batı Ege’deki münasebetinin en yüksek seviyede olduğu muhakkaktır. Bizim dikkatimizi çeken Ege ağızlarında rastlanan *gı* < *ga* < *kız*, *başgı* < *başka*, *gocı* < *koca*, örnekleri gayet karakteristiktir ⁴¹. Tarihsel olarak izlenebilen Eski Türkçe’deki Uygur evresinde görülen bir durumdur. A. Gabain tarafından nöbetleşe kullanımları ortaya konmuştur; *tiwar* ~ *tawar*, *sarsıg* ~ *sarsağ*, *tapıg* ~ *tapag*, *amıl* ~ *amal* vb. çokça örnek vardır ⁴². Bu saydıklarımızdan ötürü iç seste /-ı-/ ve /-a-/ sesleri nöbetleşe kullanılabildiği gibi bir yazım hususiyeti olarak /A/ şeklindeki kaydımız /I/ sesinin korunmasını göstermesi açısından da algılanabilir. Özetle tüm bu saydıklarımızdan ötürü “*Adam* ~ *Adım*” (> E.T *adin*) olarak okuyoruz ve Attila’nın muhtemel bir cariyesi yahut diğer eşi olması sebebiyle de “öteki diğeri” manasını veriyoruz.

3. 3. Αἰσχμάν

Prokopios’ta 540 civarı geçen bu kayıt Roma’da mızraklı birliklerde paralı bir askerin adıdır. *Μασσαγερ(-αι)* adlı kavime nispet edilen bir Hun olmalıdır. Zira Prokopios’ta Messagetler yazılı kültür gereği arkaik olarak Hun kavmi için kullanılmıştır. Ve bu mızraklı

³⁸ Nevzat Özkan, **Gagavuz Türkçesi Grameri**, Ankara, Atatürk Kültür, TDK yayınları, 1996, s.60

³⁹ Nevzat Özkan, **Gagavuz Türkçesi Grameri**, Ankara, Atatürk Kültür, TDK yayınları, 1996, s. 42

⁴⁰ Ahmet Caferoğlu, “Anadolu ve Rumeli Ağızları Ünlü Değişmeleri”. **Türk Dili Araştırmaları Yıllığı - Belleten**, c. 12, 1968, s. 1-33

⁴¹ Ahmet Caferoğlu, “Muğla Ağızı”, **Türk Dili Araştırmaları Yıllığı - Belleten**, c. 10, 1963, s. 110

⁴² A. von Gabain, **Eski Türkçenin Grameri**, çev. Mehmet Akalın, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1988, s. 37

birliklerin aslî üyeleri Hunlardan alınırdı. Tam olarak *Αίσχμαν(-ος)* şeklinde geçmektedir. Bu kelime hakkında filolojik bir yorum bulunmamaktadır. Otto J. Maenchen-Helfen (1957) ⁴³ bunun bir Hun ismi olduğunu ancak tatmin edici bir etimoloji yapılmadığını söyler.

Bizim teklifimiz ise, Grekçe yazım hususiyeti olarak /Ai/ digrafonik olup, muhtemel olarak /ay/, /ē/, /e/, /é/ /i/ okunabilmektedir. Doğu Roma hususiyeti olarak /e/ okumak yerinde olur. İç seste /-σ-/ her durumda /-s-/ konsonantını karşılarken bazen Türkçe istisna /-ş-/ sesini verebilir. Böylece /Es-/ ve ardından gelen /χ/ = /h/ ile, *Es(i)k* ~ *Es(i)h* kelimesi bulunabilir. Bu kelime ayrıca Dîvânu Lugâti't-Türk'de kayıtlıdır ⁴⁴. Ardından açıkça bir *-μάν* = *-man* eki gelmektedir. Bu ekin okunmasında problem gözükmemekle beraber mahiyetinin İranî yahut Türk kökenli olabileceğini söyleyenler olduğu malumdur. Öyle yahut böyle *sökmen* 'savaşta sırayı söken yiğit', *kurman* 'ok ve yay konan kap', *tuman* 'sis' gibi pek çok Türkçe kelimede rastlanılabilir⁴⁵. Bizim önerimizde *-man* ekin kökeni tartışmalı olmakla beraber ismin okunuşu ve manası şöyledir; *Es(i)k* ~ *Es(i)h* + *man* = 'Bozkırdan olan kişi'.

3. 4. Ἀττίλα

430-455 civarı yaşamış meşhur Hun hükümdarının adıdır.

O. Pritsak (1955) ⁴⁶, Attila isminin *es 'büyük,yaşlı' *til 'deniz, okyanus' ve /-a/ eki şeklinde açıklamıştır. Asimilasyon ile es > *as olmuştur demiştir. Daha sonra konsonant kümesi /s - t/ metatez sonucunda / t-s / olmuş ve asimilasyon geçirerek /t-t/ şekline bürünmüştür demektedir. Tuna Bulgarları'ndaki nominatif olan /-a/ ekini konsonantla biten hecelerde sistematikleştirmiştir ⁴⁷. Bu çalışmasından sonra Tuna Bulgarcası bir Hun dili olduğunu kanıtlayan bir başka veri kazanmıştır. Hun dilinde bir ünvan olan bu kaydın yani *attil-* (< *etsil < *es til) 'in nominatif hali olduğunu söyler ve mana olarak 'evrensel hükümdar' olarak verir. Aynı şekilde *Kür+ä* isminde yine 'evrensel' manasıyla karşımıza çıkan bir Peçenek hükümdarı vardır.

⁴³ Otto Maenchen-Helfen, "Germanic and Hunnic Names of Iranian Origin", *Oriens*, c. 10 (2), Leiden, 1957 s. 280-283

⁴⁴ Ahmet B. Ercilasun, Ziyat Akkoyunlu, *Kâşgarlı Mahmud Dîvânu Lugâti't Türk: Giriş – Metin – Çeviri – Notlar – Dizin*, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 2015, s. 265

⁴⁵ Necmettin Hacıeminoğlu, *Karahanlı, Türkçesi Grameri*, TOK Yayınları, Ankara 1996, s.26

⁴⁶ Omeljan Pritsak, "The Hunnic Language of the Attila Clan", *Harvard Ukrainian Studies*, c. VI (4), Massachusetts, 1982, s. 444.

3.5 Βασίχ

V. yüzyıl civarı yaşamış bir Hun beyinin adı.

O. Pritsak (1982) ⁴⁸, /-sIG/ sıfat yapma ekini aldığını ve ‘gibi’ manasında bulunabileceğiniz söyler. Hun- Avar - Bulgar koluna ait kelimelerde /r/ genelde düşerek konsonant yığılmasına sebep olur. Örneğin, Tuna Bulgarcası *σεκτεμ ~ шехтемь* ‘*sekizinci*’ < **sikertem*, Volga Bulgarcası *eti ~ açi* ‘(o) öyleydi’ < **er-di*, Çuvaşça *ida* ‘eklenen, fazla’ < **artuk*, kelimelerinde olduğu gibi. Öte yandan Türkçe’de genel bir temayül olarak çift konsonant belli şartlarda görülür. Bundan dolayı Βασίχ = Basıg < **bars* + *sIg* ‘kedi gibi’ ⁴⁹ şeklinde açıklanabilir demektir.

3.6. Βέριχ

449 yılı civarı Priskos’ta geçen isim Attila’ya bağlı çok önemli bir Hun beyine aittir.

Gy. Németh (1924) ⁵⁰, Priskos tarafından korunan ve meşhur Anna Komnēnē ’de kayıtlı *berk yaruk?* isminin birinci kısmına denk gelen Βέριχ- isminde /-k/ son eki vardır. Kelimenin ortak anlamı “güçlü, sağlam” manasına gelir; özellikle Hun biçimine yakın bir Kırgız biçiminde karşımıza çıkan isim: *berik* şeklinde demektir. L. Rasonyi (1935) ⁵¹ aynı şekilde Kırgız T.’deki formuna dikkat çeker.

O. Pritsak (1982) ⁵², Hun döneminde *k* ve *k* sızıcılaşma temayülleri gösterir. Fonolojik olarak isim **bérik* şeklinde kayıtlıdır. È. Sevortyan, bununla ilgili bir öneride bulunmuştur *berk* ‘sağlam, kuvvetli’ demektir ⁵³. Esas olarak Moğolca *berke* kelimesinden alıntılanmıştır ⁵⁴. Bu kelime sıkça isim olarak kullanılmıştır. Ve burada da *bérik* ‘güçlü’ şeklinde görüyoruz şeklinde açıklar.

⁴⁸ Omeljan Pritsak, “The Hunnic Language of the Attila Clan”, *Harvard Ukrainian Studies*, c. VI (4), Massachusetts, 1982, s. 435-436

⁴⁹ Modern Uygurca *rs > s*: *bars > bäs* 'kedi. Ayrıntılı bilgi için bkz. ; E. Sevortyan, *Etimologiceskiy slovar tyurkskix yazykov*, c. II , Moskova, 1974, s. 68

⁵⁰ Gyula Németh, “Hunok, Bolgarok, Magyarok”, *Budapesti Szemle*, c. 195, Budapeşte, 1924, s. 173

⁵¹ Laslo Rasonyi , “Contributions a l’histoire des premières cristallisations d’Etat des Roumains.

L’origine des Basaraba”, *Archivum Europae Centro – Orientalis*, c. 1. , Budapeşte, 1935, s. 228

⁵² Omeljan Pritsak, “The Hunnic Language of the Attila Clan”, *Harvard Ukrainian Studies*, c. VI (4), Massachusetts, 1982, s. 455

⁵³ E. Sevortyan, *Etimologiceskiy slovar tyurkskix yazykov*, c. II , Moskova, 1974, s.119

⁵⁴ Gerard Clauson, *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish*, Oxford, Oxford University Press, 1972., s. 361

3 . 7. Βλήδα

Attila'nın kardeşi Hun beyi, Βλήδας ve Βλίδας şeklinde karşımıza çıkar Jordanes de ise Grekçe ek olan /-ç/ kullanmayarak saece Bleda şeklinde kaydetmiştir

W. Bang-Kaup (1916) ⁵⁵, Henüz *-ta*, *-da* ile biten kayıtlı bir isim bilmediğini, ama böyle bir şeyin teorik olarak geçerli olduğunu varsaymıştır. Bunun gerekçesi olarak, *-dak*, *-dek* < *-da- k*, *-dä-k* önermesini yapmıştır. C. Brockelman (1928) Kaşgarî'nin eserini yayınladıktan sonra isim yapma eki olan /-DA/ artık ortaya çıkmıştır misal; bük-dA 'hançer bıçak' küy-dA 'fırın' vb. örnklerinde olduğu gibi.

O. Pritsak (1982) ⁵⁶ /-DA/ eki bilindikden sonra *Blida* kaydını /-dA/ isim yapma ekiyle birlikte olduğunu söylemeyi mümkün görmüştür. Kökte tipik bir Hun - Avar - Bulgar hususiyeti olarak vokal metatezi olmuştur; bli- < *bil- şeklinde. Ve *bil*- fiili ise yaygın olarak Eski Türkçe'de ve bütün Türk lehçelerinde 'bilmek' olarak kullanılır⁵⁷. Bu hükümdar ünvanında *bilde (> blida) olarak Göktürk kitabelerindeki *bil-ge* "bilge, arif" kelimesiyle eş anlamlıdır diye açıklar. Bunun sonucu olarak Hun döneminde /-DA/ eki Eski Türkçe /-GA/ ek ile paralel olmaktadır.

3. 8. Γιέσµ

Teofanēs Homologētēs 'un kaydettiği bu isim Attila'nın soyundan Mundo'nun babası olarak bahsedilmiştir.

Á. Vámbéry (1882)⁵⁸ Attila'nın soyundan olan bu ismin Grekçe yazım hususiyetlerinden dolayı /γ-/ şeklindeki dizilişten /i/'den önce gelen gamma harfinin /y/ okunması gerektiğini söyler. Bu sebeple *Yesm* yahut *Yism* yani Eski Türkler'de suya atılınca yağmur yağdıracağına inanılan bir taş olan *Yişim* 'şimşek görmeye yarayan ' manasına gelebileceğinden bu kelimeyle ilgili olmalıdır demektedir. Bu sonraları bir başka formda Osmanlı padişahı olan Yıldırım'da da görülür diye ekler.

⁵⁵ Omeljan Pritsak, "The Hunnic Language of the Attila Clan", **Harvard Ukrainian Studies**, c. VI (4), Massachusetts, 1982, s. 443-444

⁵⁶ Omeljan Pritsak, "The Hunnic Language of the Attila Clan", **Harvard Ukrainian Studies**, c. VI (4), Massachusetts, 1982, s. 443-444

⁵⁷ Gerard Clauson, **An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish**, Oxford, Oxford University Press, 1972, s. 330-331

⁵⁸ Armin Vámbéry, **Der Ursprung der Magyaren**, Leipzig, 1882, s. 43

O. Pritsak (1982) ⁵⁹ İlk sesteki /g-/ Hun – Avar - Bulgar kolunda korunmuştur. Aynı şekilde Tuna Bulgar hükümdarının ismi *Gostun* (< *görény*) örneği vardır. Bu yüzden **gésem* okunması gerektiğini söyler. Ayrıca Hun döneminde ilk sesteki /g-/ , Moğol - Çuvaş - Ortak Türkçe’de /k-/ *kes* (< Çvş. *kas*) karşılığında söz edilebilir. Gerileyici benzeşmezlik (regressive dissimilation) yüzünden **g-s-* (**ges*) tonsuz konsonant /k-/ ile yer değiştirmiştir *k-* (= *g-s-* > *k-s-*). Moğolca *kesig* ‘lütuf, iyilik, nimet, şans’ kelimesi Yakutça tarafından alıntılanmış ve *kesī* (< *kesig*) ‘ küçük hediye, geri dönmesine gerek olmayan lütuf ’ olarak kullanılmıştır. Tunguz, Mançu, Ulha, Orok dillerinde benzer manalarda görülür. Moğolca aslı biçiminde **kesi-* kökünden /-g/ isim yapmak eki alarak türemiştir. Ve bu biçimi de Ortak T. ve Çuvaş kollarında izlerine rastlanılan *kes* kelimesine bağlayabiliriz. Altay dilbirliği evresindeki **gesi-* > **kesi-* (*kes* + *i*) şeklinde Osmanlı döneminde *kesimiş* (*kes* + *i* + *miş*) ‘düğün hediyesi’ olarak dahi karşımıza çıkmaktadır. /-Mış/ eki ise /-m/ isim ekinin izini barındırır; -mİş (= *m* + *iş*) şeklinde açıklanabilir. Yani teorik bir sonuç gereği fiil gövdesi olan *kesi-*: -g ile türetildiği gibi -*m* ile de aynı şekilde türetilmesi gramatikal olarak mümkündür. Misal, /-g/ isim yapma ekinin karşılığı Eski Anadolu T.’de *kesim* = *kes* + *i* -*m* ‘pazarlık, anlaşma’ olarak karşımıza çıkar. Anlaşmaların karşılıklı değiş tokuşa dayanması açısından semantik bağ açıklanabilir. Çuvaş geleneklerinde düğün çorbası olarak *kasmak yaşki* karşılığında Osmanlı T.’de *kesme aşı/ kesme çorbası* bulunur. İkisi de aynı kökten yani *kesi-* ‘den gelmektedir. Son hecedeki -*MAK* ~ -*MA* eki esasen üç heceli bulunan **kesimäk* formundan orta hecede düşme ile *kesmek* olmuştur. Yani *MAk* isim yapma eki /*mİş*/ ekindeki izler gibi /-*m*/ ve /-*Ak*/ olarak iki unsurdan oluşmuştur. Burada sunulan veriler, hem Türkçe’de hem de Çuvaşça’da **kesi-* kökü ile /-*m*/ son ekinin geçtiğini doğrulamaktadır. Kök olarak *kes* Karahanlı T. , Eski Anadolu T., Yakut, Çuvaş ve Moğolca’da yerleşmiş ve anlam alanlarını bulmuştur.

Karahanlı döneminde kelime üç katman haline karşımıza çıkar. İslamî ve Bedevî Arab kültürü etkilerinin gereği *kes* ‘taharet için bir miktar kuru kum’ manasına gelir bereket ve lutuf almak içindir. İkinci olarak ‘iyi talih’ manası alır ve bunun sonucundan kaynaklı *kes* ‘hızlı düşünme’ olarak da karşımıza çıkar. Üçüncü olarak ‘hediye’ manası gereği *kesgü* ‘ödül’ şeklinde buluruz. Hatta Kutadgu Bilig’de *ögdi* kelimesi Fergana nüshasında kullanılmışken aynı yerde Herat nüshasında *kesgü* olarak bulunur. İkisi de ‘hediye’ manasını vermiştir.

⁵⁹ Omeljan Pritsak, “The Hunnic Language of the Attila Clan”, *Harvard Ukrainian Studies*, c. VI (4), Massachusetts, 1982, s. 449-453

Eski Anadolu döneminde *kestem* kelimesi ‘aniden gelen misafirler için verilen ziyafet’ şekline bürünür. Geleneksel bir yönetim gereği *kes* ‘sahib, koruyucu, hamî’ olarak karşımıza çıkar ve ‘belirleyici’ biridir. Öte yandan ‘şaşkın’ manalarını da alır. Bundan dolayı *kes* ‘şaşkınlık’ olarak da karşımıza çıkar. Sonraları Osmanlı’da *kes* yahut *kesbik*, *kesmik*, *kesmük* = Çvş. *kaspik* ‘saman alevi, harmanda fena dövülmekten taneli kalmış başak, boğumlu iri saman, harman sonu, tasma’ olarak görülür.

Yakutça’da ise yine üç durumda karşımıza çıkar. *keskil* ‘ iyi şans, talih ’, *kes* ‘ kutsal, lütfedilmiş’, *kes* ‘ hediye ’ şeklinde semantik bağıni karşılamak için *inax* ‘inek’ kelimesinin karşılığında kendini gösterir yani ‘buzağı verebilen’ = ‘büyük baş ile hediyesi’ şeklinde açıklanabilir.

Moğol ve Çuvaş dillerinde *kes* semantik olarak *kesig* ile bağlantılıdır Moğolca ‘dönmek’ ve Çuvaşça ‘parça, bölük, zamanın aşaması’ demektir. Altay dillerinde isim eki olan /-g/ umumî olarak bir hareketin sonucuna delalet etmektedir. Buna karşılık Ortak Türkçe ve Çuvaşça’da /-m/ bir eylemin aracısı yahut soyut olarak kullanılır. Güzel bir örnek olarak izlerin kalıntıları Ortak Türkçe *ölüg* ‘ölü’ ve *ölüm* ‘ölüm’ örneklerinde verilebilir. Sonuç olarak Hun döneminde **gesm* < *gése*m (**ges* + *i-m*) ‘koruyucu, lütuf veren, kutsanmış, talihli vb.’ manalarında Hun soylusuna yakışır bir isim şekilde verilmiştir şekilde açıklamaktadır..

3. 9. Δεγγιζίχ

Priskos’ta Δεγγιζίχ ve Paskal Kronikleri’nde Διγζίριχος olarak iki şekilde geçen bu isim Attila’nın oğullarından biridir.

O. Pritsak (1982)⁶⁰ kelimenin isim yapma eki olan /-çiG ~ siG/ eki taşıdığını ve ‘gibi’ manası verdiğini söylemektedir. Ayrıca kökte bulunan son sesteki /-r/ konsonantının genel bir temayül olarak düştüğünü söyler. Paskal Kronikleri’nde Marsellinus’un bir alıntısı olarak tekrar belirtmiştir. Ama Διγζίριχο(-ος) şekli bozulmuş bir hece yapısına sahiptir. Önerisine göre -ζίχ- / -zik- ismi bitiren bir yapıdır yani esasen *Διγζίριχ şeklinde olmalıdır. Marsellinus’un latin harfleriyle yaptığı kayıta orta hecedeki -gi- kaybolmuştur, halbuki Grek gösteriminde /-γ-/ eklenmelidir. Bu düzeltmeyle beraber *Διγζίριχ formu ortaya çıkar. Ardından rekonstrüksiyon yapıldığında *derñir* + *çig* > *deñiçig* ‘deniz gibi’ olmalıdır. Ayrıca Hun

⁶⁰ Omeljan Pritsak, “The Hunnic Language of the Attila Clan”, **Harvard Ukrainian Studies**, c. VI (4), Massachusetts, 1982, s. 446

dönemi için **deñir* formu rhotasizm gereği gayet uygundur. O. Maenchen-Helfen bu öneriyi desteklemektedir ⁶¹.

3. 10. Ἐδέκων

449 yılı civarı Priskos'da geçen kayıt Attila'nın en kuvvetli generallerinden biridir. Ayrıca Hun elçisi olarak Roma'da çalışmıştır.

E. Blochet (1931) ⁶² Türkçe *edgü* 'iyi' kelimesinden geldiğini söyler. Osmanlı T.'nde *eyu* ve Moğolca'da *idegu* şeklinde geçen kelimenin /-n/ kuvvetlendirmesiyle *edekun* = **edgu-n* kşeklini alabileceğini belirtir. Ama iç sesteki /-é-/ sesiyle ilgili bir açıklama vermemiştir.

O. Pritsak (1983) ⁶³ kelime hakkında, son hecedeki /-κων/'nun tıpkı Ζερ-κων'da olduğu gibi /-Gun/ ekinden geldiğini söyler. Ekin ilk sesteki /k-/ konsonantından anlaşıldığı üzere kök /r/ konsonantı ile bitmektedir ve /*g-/ > /k-/ değişmesinden de sorumludur: /r-g/ > /r-k/ ~ /k/. Bu şekilde *eder-* elde ederiz. VIII. yüzyılda iç seste /-d-/ > /-y-/ (> -g-) değişimi hadisesi görülecektir. Biz *eder-* ile *edeg-* formuyla paralellik kurup 'takip etmek' manasını verebiliriz ⁶⁴. Ayrıca çeşitli lehçelerde sıkça görülür ⁶⁵. Sonuç olarak Hun ismi **edekün* (< **eder-kün*) 'takipçi' olarak ünvandan türemiş bir isim şeklinde açıklanabilir demektir.

3. 11. Ἐλμίνγγειρ

556 yılı civarı Agatias 'ta kayıtlı olan isim Hun kökenli Romalı bir kamu çalışanına işaret eder.

O. Pritsak (1983) ⁶⁶ Ἐλμίνγγειρος kelimesini incelerken Ελμινζουρ bir başka Hun kökenli Romalı memur ismi ile birlikte incelemiştir. Ayrıca bunlara Jordanes'de kayıtlı Emnetzur ismini de eklemiştir. Öncelikle iki ek hemen tespit edilir -*tzur* = -ζουρ 'çür' ve -γειρ 'gir' , ikinci Tuna Bulgarcası'nda kavim isimlerine gelen ek olarak ortaya çıkar,

⁶¹ Maenchen-Helfen, O. J., (1973). **The World of the Huns: Studies in Their History and Culture**. University of California Press. S. 407

⁶² Edgard Blochet, "Le Nom Des Turks Dans Le Chapitre X De la Genese", **Revue de l'Orient Chretien**, c. 28, New Jersey, 1931, s. 406-420

⁶³ Omelijan Pritsak, "The Hunnic Language of the Attila Clan", **Harvard Ukrainian Studies**, c. VI (4), Massachusetts, 1982, s. 456

⁶⁴ Gerard Clauson, **An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish**, Oxford, Oxford University Press, 1972, s. 67

⁶⁵ E. Sevortyan, **Etimologiceskiy slovar tyurkskix yazykov**, c. I , Moskova, 1974, s. 242- 245

⁶⁶ Omelijan Pritsak, "The Hunnic Language of the Attila Clan", **Harvard Ukrainian Studies**, c. VI (4), Massachusetts, 1982, s. 447-448

κουρινηρ = *küri* + *gir* ⁶⁷ örneğinde olduğunu gibi. Diğer ek olan /+çUr/ ise Moğolca topluluk eki olan /+çUd/ (< çU + d) ile açıklanabilir. Buradaki Moğolca /-d/ çoğul eki, Hun - Avar-Bulgar kolunda /-r/ denkliliğiyle karşımıza çıkar. Köken olarak *elmin = elmin + çür ve onun bir başka biçimi *emne* + *çür* ‘at’ anlamında 12 Hayvanlı takvimde ve bir kavim ismi olarak karşımıza Eski Tuna Bulgarcası’nda çıkar. Volga Bulgarcası’nda ve Çuvaşça’da –nç- konsonant kümesi umumî olarak -ş- sesine sadeleşir tıpkı *altışi* (< **altinçi*) örneğinde olduğu gibi. Bundan dolayı *emneçür* kaydı *emnen*+*çür* biçimine dayanmak durumundadır. Görünüşe göre söz konusu kişiler boy isimlerini şahsî isim olarak kullanmıştır. Bu isimleri iki şekilde hem kavim hem şahıs olarak düşünmek mümkündür. Ayrıca, Ἐλμίγγειρ (elmín+gir) ve Ἐλμινζούρ (elmin+çür) isimlerinin iki farklı şekilde çıktığını söyleyen, Agatias kroniklerini yayınlayan eski külliyatın (CSHB) iki meşhur ismi Niehbuhr ve Stein’a katılmaktadır ⁶⁸.

3. 12 Ἑσκάμ

Attila’nın kayınbabasının adıdır.

O. Pritsak (1982) ⁶⁹, kelimenin ilk kısmının Hun döneminde *es* ‘eski, büyük’ olduğunu söyler. İkinci kısım da *kām* ‘şaman’ ⁷⁰ olduğunu söyler. Bu açıklama ayrıca Grek yazısında münakaşa konusu olan ton işaretlerinden birinin yani /á/’nın belki vokal uzunluğa delalet edebileceğini de akla getirmiştir. Bu isim Ἀτακάμ olarak da görülmüştür. Ama *Es kām* ‘büyük şaman’ olmalıdır. Anlaşılan Attila’nın kayınbabası Hunlar arasında büyük bir şamandır.

3. 13. Ἑκτάγ

Menandros Protēktōr ’ün anlatılarında 568 yılında Roma tarafından elçiler gönderilen Türk ülkesinin kutsal bir dağından bahseder. Bu kayıt Roma elçisi Zemarkos ve İstemi Kağan’ın, siyasî ittifak için Roma’ya gidiş yolculuğunda karşımıza çıkmaktadır. İlgili kısmı Türkçeye çevirdiğimiz zaman, kendileri çeşitli yollardan geçtikden sonra; “*Türkler ile ittifak görevlerini tamamlamak için Türklerin ék^h tağ (Ἑκτάγ) adıyla seslendiği yahut bizim dilimizde Grekçe Altın Dağ (Χρυσό Όρος) dediğimiz yere doğru gittiler. Zemarkus ve avanesi İstemi*

⁶⁷ Karl Menges, “Altaic Elements In The Proto-Bulgarian Inscriptions”, **Byzantion**, c. 21/1, Leuven, 1951, s. 102-106.

⁶⁸ Otto Maenchen-Helfen, **The World of the Huns: Studies in Their History and Culture**, California, University of California Press, 1973, s. 402

⁶⁹ Omelijan Pritsak, “The Hunnic Language of the Attila Clan”, **Harvard Ukrainian Studies**, c. VI (4), Massachusetts, 1982, s. 442- 443

⁷⁰ Gerard Clauson, **An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish**, Oxford, Oxford University Press, 1972, s. 625

Kağan'ın yaşadığı Altın Dağ (Χρυσό Όρος)'ın vadisine vardılar. Ve hemen çağrılıp İstemi'nin huzuruna çıktılar. O (Kağan) bir çadırdıydı ve altından olan gerektiğinde atların çekebileceği bir tahtta oturuyordu. ⁷¹”

Anlaşılabileceği üzere Göktürkler'in başkentinde bulunan dağın, tam olarak nerede olduğu tartışmalara yol açmıştır. Zemarkos ve ekibinin geri dönüş yolunun tasarlanmasında da kilit bir nokta olmaktadır. Biz kuzey tarafından yol alabileceklerini 'Ωήχ nehrini anlatırken bahsettik. Ayrıca direk olarak kroniklerden verdiğimiz birincil ve aslî kaynakları baz alacağımızı belirtelim. Tarihsel kurguları ikincil hatta üçüncül elden yazanlardan ancak yararlandık. Ve kaydı filolojik hassasiyetle korunmuş evvela Grek kaynaklarından takip ettik.

Görüşlere baktığımızda kendisinden önceki sinologları takip eden müelliflerden en kritik yorumu getiren Chavannes, *Εκτάγ* kaydını *Ak Dağ* diye okuyup *Beyaz Dağ* manasında olduğunu ve Çin kaynaklarında *Beyaz Dağ* olarak geçen *A-kie-tien* olması gerektiğini söylemiştir ⁷². Kendisinin özgün ama sistematik olmayan fikrini eğer biz tartışacak olursak, evvela anlaşılan Grek müelliflerinin *Χρυσό* (*Altın*) ve *Εκ* (*kendisine göre; Ak = Beyaz*) şeklindeki dönemin çağdaşı Hun (= Kutrigur) mütercimleri tarafından çevrilişini kaydetmesi, renk algısı sebebiyle bu ilişkisinin zayıf olmasını hemen akla getirmiştir. Bir başka dağ olan *A-kie-t'ien* çok daha güneyde kalan Dzungaria bölgesindedir ve Soğd arazilerinin hemen yanındadır anlamı da *Beyaz Dağ* olarak örtüşmektedir. Chavannes'nin söylemine ek olarak bu yerin Altay Dağları olmadığını isteksizce düşünebileceğimiz bir diğer sebep sunabiliriz; İstemi Kağan, Dzungaria'dan Talas'ın güneyine yol almışsa ve *Altay Dağları*'ndan ayrıldıklarında Perslere doğru gitmek istememeyen Zemarkus'un adamlarını göndermesinin hiçbir manası olamaz. Zaten batıya doğru gitmektedirler. Ama *Εκτάγ*'dan ayrıldıkları yer güneydeki *Ak Dağ* = *A-kie-tien*? ise ekipdeki bazı kişilerin Pers topraklarına girmek istememesi ve İstemi'nin göndermesi mantıklı olurdu. Çünkü buradan Soğdlarla ticaret yapmışlardı. Yine de kuzeyde bulunan İranî kavimlerin olduğunu unutmamak gerekir. Ve Menandros *Περς* kavramını mükemmel bir kesinlikte kullanmaz.

Chavannes'den önce Çin kaynaklarına başvurarak bu bölgenin Gansu'da olduğunu söyleyen E. H. Parker ise (Kendisinden sonra onun dediklerinin tekrarlanması dışında, sadece Çin kaynakları gözetilerek yapılan pek orijinal bir yorumu görülmemiştir.) Grek filolojisinin büyüklerinden J. Bury tarafından reddedilmiştir. İngiliz alimi J. Bury, Roma kaynaklarına

⁷¹ Ex. Leg: 193/10-18

⁷² Édouard Chavannes, *Documents sur les Tou-kiue (Turcs) occidentaux*, 1900, Paris, Librairie d'Amérique et d'Orient, s. 235-237

başvurmadan bu meselenin çözülemez olduğunu ve bir dizi tartışmadan sonra Gansu'nun yakınında bile olamayacağını söyleyerek, Kağan'ın ve ülkenin başkentinin kuzey (batı) tarafta olduğunu ve *Altın Dağ* anlamına gelen *Altay Dağları*'ndan biri olduğunu söylemektedir. Çünkü Çin kaynaklarında bahsedilen bu diğer *Altın dağ*'da Mu-Kan oturmaktadır, kendisi güney (doğu) tarafta kalmaktadır ⁷³. Bu da bizi başka bir meseleye götürür ki hükümdarların kaldığı yer ve mahiyetinin ne olduğudur.

Bu meseleyi es geçilmiş başka bir Roma müellifi Teofylaktos Simokattēs tarafından VII. bölümde anlatılan Türk kağanlığının merkezine yapılan yolculuk anlatısı, J. Bury'i destekler nitelikde örtüşmektedir. Bir çeviri teklifi yaparsak;

“Büyük Kağan (Turum? ⁷⁴) elçileri aracılığıyla Roma İmparatoru Maurikios'a zaferlerinin haberini göndermişti. Hazar denizine dökülen Kuma nehri, Altın Dağ (Χρυσό Όρος) adıyla bilinen dağdan 650 km uzaklıktaydı. Bu özel dağ ülkenin (Göktürk ülkesi) doğusunda bulunur, yerliler tarafından bereketli meyveler veren ağaçları olduğu, sürü sürü kuşlar ve av hayvanları bulunduğu için Altın diye anılır. Türklerin (Bu onlar için şüphesiz kıymet göstergesi olduğundan) Altın Dağ'ı ve vadisinin bölgesini en güçlü Kağan'a tahsis etme gelenekleri vardır. ⁷⁵”

Görüldüğü gibi açıkca başkentleri olduğu anlaşılır. Ve bu dağın adının mahiyetinin sadece simgesel anlamda olduğunu, herhangi bir renkle ilişkili olmadığını anlarız. Ayrıca *Χρυσό* kelimesi Grekçe'de ilk manasını altın olarak gösterdiği doğru olmakla beraber, finansal kaygılardan uzak bir değerlilik ve manevî kıymet manalarını da nüans olarak içerir.

Türk kaynaklarına baktığımızda yine başka kaynaklardaki ibare ile somut bir örtüşme arayışı aramış olan çeşitli araştırmacıların değerli fikirleri olmuştur. Roma kaynakları bütüncül olarak incelendikten sonra esasen önümüze çok kolaylık açılmıştır. Göktürk Yazıtları'ndan Tonyukuk'da geçen ifade;

“Biz yime süledimiz. Anı er[t]imiz. Yinçü ögüzüg keçe Tinsi Oğlu ayıtıgma bengilik Ek Tağıg ertü[rtüm] ⁷⁶”

Çeviri teklifimiz şu şekildedir:

⁷³ J. B. Bury, “The Turks in the Sixth Century“, **The English Historical Review**, c. 12 (Temmuz), 1897, s. 417 - 426.

⁷⁴ Turum ? 582 yılında darbeyle başa gelmiştir.

⁷⁵ **T. Sim.** : 259/11- 260-7

⁷⁶ **T. Y. II Batı 9**

“Biz yine ordu sevk ettik, Anı’yı geçtik, İnci nehrinini geçerek Tinsi Oğlu denilen mukaddes Ek Dağ’ını aşırdım”.

Görüldüğü gibi burada üslub gereği benzetme yapılmıştır çünkü adı ilk olarak çoktan “*Tinsi Oğlu*” olarak verilmiştir ek dağ ikinci unsurdur ve benzetilendir. Zaten diğer geçtiği yerlere baktığımızda;

“*Türk budun Temir Kapıgka Tinsi Oğlu*”⁷⁷

“*Tinsi Oğlu* ayıttıgma tağka tegmiş idi yok ermiş.”⁷⁸

kısımlarında açıkça görüldüğü gibi kendi ismiyle yani *Tinsi Oğlu* şeklinde hitab edilmiştir. Bu *Tinsi Oğlu denilen dağ* büyük ihtimal Seyhun’u aşarak geldikleri, başka bir yerdir. Dağın arazisinde bir Kağan yaşaması sebebiyle yahut başka nedenlerden ötürü bu benzetme yapılmış olabilir. Tinsi Oğlu dağının nerde olduğu bir başka tartışmanın konusudur.

Hülasa; Hem bir bütün hem de ikili oluşum gösteren Göktürk ülkesinde aynı amaç için (saygı göstergesi olarak kağana tahsis edilmesi) bulunduğu anlaşılan *Εκτάγ* (< *ék^h* tağ)’ın iki tane olduğu ve birincisinin Batı Göktürk ülkesinin doğusunda, ikincisinin Doğu Göktürk ülkesinin doğusunda, kağanların kadîm merkezi olarak kullanıldığı anlaşılmaktadır. Metnimizde yani İstemi’nin kaldığı yer olarak altın manasına gelen sıra dağlar dizisinden (Altay dağlarından) bir tanesidir. Roma kaynaklarından hareketle dağın renkle ilişkili olmadığını söylemiştik, zaten Göktürkler açısından da manevî değeri olan ve başkent olan bu yerin değerleri itibarıyla saygınlık kazandığı bellidir. Ve iki başkentten statüsü daha yüksek olanı da yine doğuda bulunan olduğu gözükmemektedir. Göktürk kaynaklarında da bu değere yahut birçok başka sebebe dayanarak bir defaya mahsus benzetme yapılmış sonra dağın kendi adıyla hitab edilmiştir.

Okumaya gelince, kelimenin ikinci hecesinde şüphe yoktur *τάγ* = *tağ* ‘dağ’ olarak kaydedilmiştir. İlk hecesi de muhtemelen iki rakamıyla ilgilidir. İlk sesteki /ε-/ vokali ile başlayan kelimemiz ait olduğu dilde daima kısa bir ünlüdür Türkçe karşılığı olarak /e/ ve /é/ karşılayabilir bazı durumlarda /i/ vokaline yaklaşabilmektedir. Aynı şekilde her ne kadar

⁷⁷ T. Y. II Güney 2

⁷⁸ T. Y. II Güney 3

Türkçe’de de /i/ ve /é/ tartışma konusu olsa da G. Clauson ⁷⁹, A. Baskakov ⁸⁰, E. Tenişev ⁸¹ gibi alimler /é/ sesini müstakil bir ses kabul etmişlerdir. Ayrıca iki sayı sözü konusu olduğunda kelimeyi takip etmesi neredeyse imkansızdır. Orijinal hali için /e-/ ve /é-/ sıkça çeşitli devirlerde ve lehçelerde nöbetleşe kullanılmıştır. Bazen /i-/ vokali de kullanılmış hatta çoğu modern dilde bu şekilde yerini almıştır. Bu yüzden iki sayısının /é-/ ile başlaması şüpheli bir şekilde aslî formunu yansıtır denilebilir ⁸². Diğer biçimini kullanmak ne Grekçe ne Türkçe açıdan hata olmaz. Yine de biz /é/ okuma önerisinde bulunuyoruz. İlk hecenin son harfinde bulunan /κ/’de umumî olarak /k/ , /k/ ve /k^h/ konsonantlarını yansıtır. Bazen kendisinden önce /ε-/ vokali varsa /ç/ ve /ş/ konsonantlarını karşıladığı görülür. Türkçe’de aynı şekilde Sarı Uygurca’da iki rakamı *işke* = *şike* = *ike* şeklinde görülmektedir. Menandros’un bazen duyduğu gibi yazmasının çok yüksek olasılığı bir kenara /-k^h/’nin ön seste /é-/ barındırmasıyla ardında ses izi bırakması mümkündür. Sonuç olarak: *ék^h tağ* = ‘iki dağ’ şeklinde olup diyalektik bir düşünce biçimini soyut alanda ve bilhassa devlet gibi kut anlayışını barındıran şeylerde çok gördüğümüz Göktürkler’de her birine müstakil olarak bu ad verilmiştir ve aynı zamanda beraberce düşünülmüştür. Kimi zamanda buranın barındırdığı anlam gereği başka yerleri, *Εκτάγ* sıfatlarına yahut kendisine benzetmeler yapılmıştır. **Tinsi Oğlu denilen dağ** da bunlardan birtanesidir.

3. 14. Ζέρκων

Priskos’ta geçen kayıt bir sıfatın hatta ünvanın isimleşmesi şeklinde karşımıza çıkmıştır. Hun büyüklerinin palyaçosu olmakla beraber esasen savaş esiridir. Siyahî olduğu düşünülür. Bleda onu Romalılar’dan zorla almıştır. Sürekli olarak Bleda’ya eşlik etmiştir ve onun yegane arkadaşıdır. Bir gün diğer esirlerle beraber kaçtıkları zaman, Bleda diğerlerinin peşini bırakıp onu geri getirmiştir. Neden kaçtığını sormuştur ve o da evlenmek istediğini söylemiştir. Bleda onu saray kızlarından biriyle evlendirmiştir. Bleda 443 civarı öldüğünde Attila’ya geçmiş ve Attila tarafından çok ezilmiş, hiç sevilmemiştir. Onu ilk fırsatta Romalılara geri vermiştir. Roma’da yaklaşık 445 civarında Priskos ve ekibiyle birlikte Attila’nın yanına gitmek istemişti ve bu isteği kabul edilmedi.

⁷⁹ Gerard Clauson, “Turkish and Mongolian Studies”, **The Royal Asiatic Society of Great Britain and Ireland**, London, 1962, s. 83

⁸⁰ N. A. Baskakov, **İstoriko-tipologičeskaya fonologiya tyurskix yazıkov**. Moskova: Nauka, 1988, s. 15

⁸¹ E. R. Tenişev, **Sravnitelno istoričeskaya grammatika tyurskix yazıkov**, Moskova: Nauka, 1984, s. 17.

⁸² Ayrıntı için bkz. : Gerard Clauson, “The Turkish Numerals”, **Journal of the Royal Asiatic Society of Great Britain and Ireland**, c. 1/2 (Nisan), 1959, s. 19-31

O. Pritsak (1983) ⁸³ kelimenin son sesteki /-n/ Moğolca'da kavim isimlerine gelen çoğul ekidir demektir. Bu ek olmadan kelime Tuna Bulgarları'ndan kalan kitabelerin çeşitli yerlerinde geçmektedir ⁸⁴. Beşevliev'in tespitine göre bunun bir ünvan *ήτζιργου* (= içirgü) 'daimî memur' olması gerekir. Bleda alaycı bir şekilde palyaçosuna *iç* + *i-r-gü* > *çérkü* (> *çérkü+n*) 'daimî memur' demektir.

T. Tekin (1987) ⁸⁵ Eski Bulgar kitabelerinde geçen ibare hakkında görüşler vermiştir. Eski Türkçe *içreki* 'iç, has saraya ait' sıfatının Eski Bulgarca'daki halinin olduğunu belirtir. K. Menges'in *içirgu* kelimesini Türkçe *iç-eri-gü*'den gelebileceğini söyler ⁸⁶. T. Tekin bunun da mümkün olabileceğine katılır. Kelimenin hali ne olursa olsun Eski Bulgarca'da yaygın olan metatez sonucunda meydana geldiği bellidir; **içregü* ~ **içrigü* > *içirgü*. Ayrıca, V. Beşevliev'de 47 no ile kayıtlı Bulgar yazıtında geçen *ήτζιργου* = *içurgu* şekli gerileyici ünlü benzeşmesi ile meydana gelmiştir demektir. Bir başka şekilde izahı, Eski Türkçe *içre* 'içinde' ve *taşra* 'dışta' şekillerindeki /-rA/ yön eki Türkolog ve Altayistler tarafından **içir* ve **taşır* şekillerinden eski datif/lokatif eki /-A/ ile türemiş yer zarfları olarak kabul edilmektedir. Buna göre Eski Bulgarca *içirgu* teorik olarak **içir* gövdesinden meydana gelmesinin mümkün olduğunu belirtir. Ayrıca sıfatın kendisinden türetildiği gövde **içür* de olabileceğini söyler. Böyle olursa *-gu* < *gü* ekinin yuvarlak ünlüsünü açıklamış olmaktadır. **içürki* > *içürgü* > *içurgu*. Bu etimolojisini destekleyen şeklin Boyla Çoban yazıtındaki runik harfli kısmı olduğunu düşünür ⁸⁷.

3. 15. Ἡρνάχ

Priskos'ta geçen bu kayıt Attila'nın oğlunun adıdır.

O. Pritsak (1982) ⁸⁸, kelimenin geçtiği üç şekli ile birlikte ele almaktadır. Eski Eklesya Slavcası ile yazılmış Bulgar Hanları listesindeki “иpник”, Jordanes'te kayıtlı biçimi Hernac ve Priskos'ta bulunan Ἡρνάχ biçimlerinin üçünü de beraberce incelenmiştir. Ve kelime *erne*

⁸³ Omelijan Pritsak, “The Hunnic Language of the Attila Clan”, **Harvard Ukrainian Studies**, c. VI (4), Massachusetts, 1982, s. 457

⁸⁴ V. Besevliev, **Die Protobulgarischen Inschriften**, Berlin, 1963, s. 169.

⁸⁵ Talat Tekin, **Tuna Bulgarları ve Dilleri**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1987, s. 45

⁸⁶ Karl Menges, “Altaic Elements In The Proto-Bulgarian Inscriptions”, **Byzantion**, c. 21/1, Leuven, 1951, s. 96-97

⁸⁷ Talat Tekin, **Tuna Bulgarları ve Dilleri**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1987, s. 30

⁸⁸ Omelijan Pritsak, “The Hunnic Language of the Attila Clan”, **Harvard Ukrainian Studies**, c. VI (4), Massachusetts, 1982, s. 447

~ *erñek* ‘parmak, başparmak’ ile ilgili olmalıdır demektedir ⁸⁹. O. Pritsak (1952) ⁹⁰ esasen daha önceleri kelimenin *eren* ‘hakikî erkek, kahraman’ ile ilgili olabileceğini söylemiştir. Burda bir sorun yoktur çünkü *eren* kelimesinin küçültme eki /-GAk/ yahut /-AK/ almış hali *ernek* ~ *erñek* : *er* + *en* + *gAk* > *erñek* : *ar* + *en* + *ek* > *ernek* şeklinde açıklanabilir. Bu haldeki kelimenin ‘küçük adam’ ve ‘hakikî erkek’ olarak iki manası olmaktadır⁹¹. İlk manası Kaşgarî’de bulunmuştur. Fiil yapma ekiyle *eren* + *ge-* olarak karşımıza çıkar, /u/ içeren isim *eren*+*ge-yü* ‘çok kısa adam’ demektir. Ama aynı zamanda *ereñgeyü* ‘altı parmaklı adam’ demektir. Bu büyük bir ihtimalle ‘şanslı adam’ manasındadır. Altay dönemine götürüldüğünde *ēr* ‘erkek’ kelimesine gelir ve esasen ilk seste *h-* barındırabilir yani *er* < *hēr*, Orta Moğolca’da *heragai* ‘parşmarpak’, Moğolca *ere* ‘erkek = Türkçe *ēr*. Mançu *ferxe* ‘kimlik’ vb. ⁹². Jordanes’in de yazmış olduğu *h-* ile başlayan Hernac formu olduğundan Grekçe ilk sesteki /ñ-/’nin *spritus asper* şekline /ñ-/ düzeltilmesi gerekir. Sonuç olarak kelime *hērñek* olması gerekir ve mana olarak ‘kahraman ve ‘küçük şanslı adam’ olarak karşımıza çıkar. Attila’nın değerli oğluna da gayet yakışır demektedir.

3. 16. Ἡσλα

Priskos’ta geçen bir kayıttır. Anlaşılan Rua’nın Romalılarla anlaşmak için gönderdiği çok becerikli bir elçidir. Attila zamanında görevine devam etmiştir. Theodosios’u tehtit etmeye bizzat kendisi gönderilmişti ve çok ağır şartlarda olan anlaşmaları Roma’ya zorla kabul ettirdi.

O. Pritsak (1982) ⁹³, söz konusu kelime hakkında, ilk hece *es* ‘büyük, yaşlı’ demektir. Ardından gelen + *la* isim yapma eki olarak Eski Çuvaşça’da bulunan *la* < *līg* eki gibi işlev görür. Hatta böyle bir kelime bile kayıtlıdır *as-la* < **es-lig* ‘büyük, yaşlı’ ⁹⁴. Hun döneminde de *ésla* ‘arif olan, hürmetli bir yaşlı’ şeklinde açıklanabilir demektedir. Ayrıca /a/ sesinin şüpheli olmakla beraber /é/ yansıtabileceğini ekler.

⁸⁹ Gerard Clauson, *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish*, Oxford, Oxford University Press, 1972, s. 234

⁹⁰ Omelijan Pritsak, "Stammesnamen und Titulaturen der altaischen Völker", *Ural-Altische Jahrbücher*, c. 24, Wiesbaden, 1952, s. 70 - 71

⁹¹ A. von Gabain, *Eski Türkçenin Grameri*, Çeviren Mehmet Akalın, 5. Baskı, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 2007, s. 62

⁹² Nikolaus Poppe, *Vergleichende Grammatik der altaischen Sprachen*, vol. I, Wiesbaden, Harrassowitz, 1960, s. 11 - 79

⁹³ Omelijan Pritsak, "The Hunnic Language of the Attila Clan", *Harvard Ukrainian Studies*, c. VI (4), Massachusetts, 1982, s. 457

⁹⁴ N. Ivanovic Ásarin, *Thesaurus Linguae Tschuvaschorum*, c. II, Kazan, 1930, s. 106 - 107

3. 17. Κουρσίχ

V. yüzyıl civarı yaşamış bir Hun komutanıdır.

K. Menges (1951) ⁹⁵, kür ~ kür+é kelimesini ‘cesur, kutlu, güçlü, cihân-şumûl’ olarak açıklar bu isimle bir Peçenek hükümdarı vardır.

O. Pritsak (1982) ⁹⁶. Bu kelime için de /-sIG/ sıfat yapma ekini aldığını ve ‘gibi’ manasında bulunabileceğiniz söyler. Kelimenin kökü ise **kürä* (*kür* + *é*) = Tr. *kür* denklğine sahiptir. Ayrıca Tuna Bulgarları’nda bir boy ismi olarak κυριγρη küre + gir (< *küré + gIr) karşımıza çıkar. Sonuç olarak **kür* + e + sig (> *kurasıg) kelimesi *kürsig* olmuştur. Anlam olarak ‘kutlu olan, cesur olan’ şeklinde açıklanabilir.

3. 18. Κρέκα

Priskos’ta yaklaşık 446 yıllarında geçen bu kayıt Attila’nın eşinin ismidir. O. Maenchen-Helfen kaydın Grekçe /-v/ = Tr. /-n/ ile bitmesi gerektiğini savunmuştur ⁹⁷.

W. B. Kaup (1917) ⁹⁸, Bu kelime için, eşinin ismi esasen **Αρεκαν* **arıkan* < *arığ kan* ‘safkan hatun’ manasında olması gerektiğini söylemiştir.

P. Pucha (1955) ⁹⁹, Bu Hun dili ibaresini Moğolca bir unvan olan *gergei* ‘eş’ ile bağdaştırmıştır. Ama bunu pek detaylandırmamıştır.

O. Pritsak (1982) ¹⁰⁰, W. B. Kaup’un bu açıklamasının daha fazla savunulmaması gerektiğini çünkü *κρέ-* ‘nin *arığ* ile bağdaşmasının mümkün olmadığını söylemiştir. Öte yandan Pucha’nın sonucunun doğru olduğunu ama kendisinin bunu açıklayacağı bir öneri vermiştir. Buna göre Moğolca’da *gergai* ve *gergen* olarak iki şekilde karşımıza çıkan kelime son sesteki /+n/ gözetilerek Hun biçiminin *κρέκαν* < *gergen* olması gerektiğini söylemiştir. Türkçe olarak ise Karahanlı döneminde *eblig* ‘ev sahibi olmak, evde yaşamak’ kelimemiz

⁹⁵ Karl Menges, "Altaic Elements in the Proto-Bulgarian Inscriptions," *Byzantion*, c. 21, Brüksel, 1951, s. 105-106.

⁹⁶ Omeljan Pritsak, "The Hunnic Language of the Attila Clan", *Harvard Ukrainian Studies*, c. VI (4), Massachusetts, 1982, s. 435 - 436

⁹⁷ Otto Maenchen-Helfen, *The World of the Huns: Studies in Their History and Culture*, California, University of California Press, 1973, s. 408

⁹⁸ Willy Bang, "Über die türkischen Namen einiger Grosskatzen", *Keleti Szemle*, c. 17, 1917, s. 112

⁹⁹ P. Poucha, "Mongolische Miscellen", *Central Asiatic Journal*, c. 1 (4), Leipzig, 1955, s. 291.

¹⁰⁰ Omeljan Pritsak, "The Hunnic Language of the Attila Clan", *Harvard Ukrainian Studies*, c. VI (4), Massachusetts, 1982, s. 457-459

halihazırda mevcuttur ¹⁰¹. *Eb* ‘ev’ /-lig/ ise sahiplik anlamındaki bir ektir. Moğolca aynı şekilde *ger* köküne giden /-GA/ ekiyle ortaya çıkmış bir ‘ev’ kelimesi vardır. Buna erken dönemde /-i/ tekil yahut /-n/ çoğul eki eklenmiş ve çeşitli kabilelere nispe edilmiştir. Semantik bağlantı olarak ‘ev’, ‘aile’, ‘eş’ yine Yakutça’da gösterilebilir. *Kergen* kelimesi *ker* (> Moğ. *ger*) ve +*gen* (Moğ. *GA* + *n*) şeklinde açıklanıp ‘aile, ev, aile üyesi, birlikte yaşamak’ olarak açıklanabilir. Ek olarak *kergenne* (= *kergen* + *la*) ‘evlenmek’ ve *kergannax* (= *kergen* + *laG*) ‘evlenmiş’ demektir. Barı kolunun yaygın metatez hadisesinden dolayı **ker* > *kre* olmuştur. /-Gan/ ekinin ilk sesteki *k-* konsonantı *r*, *l*, *n* seslerinden sonra Hun evresinde tonsuzlaşmaktadır. Yani **kerken* daha eski bir kelime olan *kergen*’den evrimleşmiştir. Sonuç olarak Attila’nın eşinin ismi olsa da, kendisi Hun hükümdarının eşi olarak isimlendirilmiş olabilir demektir.

3. 19. Μουνδίουχ

Attila’nın babasının adıdır.

O. Maenchen-Helfen’in (1952) ¹⁰² aktardığına göre Gy. Németh ve L. Rásonyi kelimeyi tartışmışlar ve *munçuk*, *munzuk*, *minzak*, *bunçuk*, *bonzuk*, *monçuk* olası formlarının ‘*boncuk*, *takı*, *bayrak*’ manalarına gelebileceğini önermiştir

A. J. Joki (1952) ¹⁰³, Kelimenin Çinçe *men* = *kırmızı mücevher* ve *chu* = *inci* kelimesinden oluşan birleşik isime dayandığını söyler. Bu kelime Türkçe küçültme eki /-çA/ almıştır ve ardından son konsonant /-k/ ile *çUk* ~ *çAk* şekline bürünmüştür. Bu etimolojiyi göz önüne alarak kelimenin iki şekilde de Roma kaynaklarında yazılmış hali bulunur; *Μουνδίουχ* ~ *Μουνδίο* = *muncuḵ* ~ *muncu* olarak. Kelime esasen eski Türk inancının aristokratik bir sembolüdür. Verilen manalar birbirlerine bağlantılıdır. Eski Uygurca’da inci kelimesi *munçuḵ* olarak karşımıza çıkar ve güneş ile ayı temsil eder. Sanatsal olarak ise ejderhanın ağzı denilebilir. Bu cevher genellikle bir alev ile çevrilirdi ve imparatorluk nişanesi olarak kullanılırdı ¹⁰⁴. Ve bu önemli değer göstergesi olan kelime sonraları çokça komutan için

¹⁰¹ Gerard Clauson, **An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish**, Oxford, Oxford University Press, 1972, s. 10

¹⁰² Otto Maenchen-Helfen, **The World of the Huns: Studies in Their History and Culture**, California, University of California Press, 1973, s. 410-411

¹⁰³ A. Joki, **Die Lehnwörter des Sajansamojedischen**, Helsinki, Suomalais-Ugrilainen Seur, 1952, s. 242 - 243

¹⁰⁴ M. Fuad Köprülü, *"Bayrak"*, **İslâm Ansiklopedisi**, vol. 2, İstanbul, 1949, s. 401-420

kullanılmıştır. Bütün bunlara dayanarak muncuḵ ~ muncu önermesini yapmış ve ‘mücevher, tuğ’ manalarını vermiştir.

O. Pritsak (1982) ¹⁰⁵, *Μουνδίουχ* kelimesini aynı zamanda Jordanes’te geçen formu olan Mundzuc ile birlikte ele alır. Ayrıca Theophanes’te *Μουνδίου* şeklinde geçmektedir. Pritsak, ikinci hecenin başlangıcının /dz/ yahut /ç/ sesi ile önerebileceğini söyler. Ama Grek ve Latin dilleri bu sesleri ayırtmıştır. Ve /ç/ konsonantı Grekçe’de umumî olarak /ζ/ ile karşılanır ve Latince’de /tz/ ile misal *δενγυζιχ* = Dintzik gibi. Elimizdeki kelime ise Grekçe /δ/ konsonantı Latince /dz/ olarak karşımıza çıkar. *Μουνδίουχ* = *Mundzuk*. Sonra gelen /v/ vokali söz konusu konsonantın /δ/ = /d/ okunmasını mümkün kılmıştır. Bunu dikkate alarak *muncuḵ* önermesini yapar.

3. 20. ’Ονηγήσ

Priskos’ta geçen bu isim, Attila’nın meclisindeki en güvenilir Hun beyidir.

Á. Vámbéry (1882), kelimenin kesinlikle Türkçe olduğunu söylemektedir ve *oni-igis* = ‘sesi yüksek olan’ şeklinde açıklamaktadır.

O. Pritsak (1982) ¹⁰⁶, ‘Attila’dan sonra hükümdar olabilecek tek kişi’ manasına gelen ve Moğolca *ünen* ‘dürüst, doğruluk’ kelimesiyle ilişkilendirir. Önce Moğol-Türk birliği kökenli olduğunu düşündüğü **üne-* köküne fiilden isim eki almıştır. Bu şekilde tasarlanırsa şu önermeler ortaya çıkar;

(a) Tr. /msI/ : üne-msi ‘inanmak, güvenmek’

(b) Tr. /nçI/ : üne-nçi ‘dürüst, sadık, güvenilir’

(c) Moğ. /Gar/ : üne-ker ‘hakikaten, çok fazla olarak’

Ayrıca fiilden isim yapma eki /mlA/ da Moğol-Türk birliği kökenli olabilir. Çünkü fiilden isim yapan /-m/ ve /-la/ işlek eklerinden oluşmuştur denilebilir. Ama *ünemle*

¹⁰⁵ Omeljan Pritsak, “The Hunnic Language of the Attila Clan”, *Harvard Ukrainian Studies*, c. VI (4), Massachusetts, 1982, s. 453

¹⁰⁶ Omeljan Pritsak, “The Hunnic Language of the Attila Clan”, *Harvard Ukrainian Studies*, c. VI (4), Massachusetts, 1982, s. 459-460

‘onaylanmış, test edilmiş’ şeklindeki gövde sadece Moğolca’da görülmektedir. Kaşgarî, Oğuzca’da /-Ası/ olan yani Karahanlı T.’de /-Gu/ ekine denk olan (*bar-ası* = *bar-gu* ‘varılan yer’) bir ek kaydetmiştir ¹⁰⁷. Böylece /-Ası/ ~ /-As/ ~ /-Gas/ eklerinin aynı kökten gelen farklı varyanlar olduğu söylenilebilir. Hun şeklinde son seste /-I/ ile yani Oğuz biçimine benzer şekilde /*As+I*/ (> **-GasI*) olarak görülmektedir. Sonuç olarak güvenilir Hun beyinin adı **üne-gAsı* ‘dürüst, güvenilir, sadık’ olmalıdır.

3. 21. Ούλτινζούρ

V. yüzyılda Agatias ’da kayıtlı olan bir Hun boyudur. Anlaşılan hükümdar ismiyle anılmaktadır.

B. Munkácsi (1895) ¹⁰⁸, Ugor ismini ve mahiyetini tartıştığı makalesinde bir Hun boyu olan bu kelimeyi tıpkı *altın orda* gibi düşünmek yani Tr. *altın* kelimesinin *ultin* olarak Hun formunda olduğunu önermek ister lakin modern Çvş.’da *ı’ltén* şeklinde olduğu için şüpheli yaklaşmak gerekir. Yine de Tr. *alma* = Çvş. *úlma*, Trk. *alép* = Çvş. *İllép*, Tr. *árpa* = Çvş. *úrpa* örneklerinde olduğu gibi gramatikal olarak oldukça mümkündür. Sondaki /-çur/ eki ise /-gUr/ ile paralel gelişim göstermiştir demektir. Örnek olarak *ugur* (< **yu-gur*) kelimesinde olduğu gibi kavim ismine gelen bir ek olabilir. Bu önerme şayet doğruysa Türkçe ses hususiyetleri sebebiyle *dugur*, *yugur*, *cugur* versiyonlarının bulunması gerekirdi. Ayrıca Doğu Türkçesi’ndeki *ölçe* kelimesi bu Hun boyunun adıyla ‘bir savaş esiri’, ‘bir ganimet’ manalarıyla bağlantı kurabilir. Ancak yukarıda belirtilen *yugur* ismi, ve altı rakamı Tr. ‘*ugur ve altı*’ = Çvş. ‘*ugur ve últté*’ şeklinde de algılanabilir, ayrıca kelimenin bileşimi, bu ikinci durumda Yenisey yazıtlarında geçen *altı oguz* kavminin adının bir kopyası olacaktır. *Altı Ugur* yahut *Altı[n] Ugur* önermesini mümkün kılacaktır. *Ugur* (< *Ugor*) ve *Oguz* ismi de şayet mümkün olursa belki en eskiden Macar tarihini aydınlatılabilir bir veride birleşmiş olurdu.

J. Marquat (1910) ¹⁰⁹, ise U-gur ve O-guz bağlantısı önermesine karşı çıkarak bunun /-çUr/ olması gerektiğini ve tıpkı Priskos’ta geçen çok çeşitli yerlerde bulunan kayıtlardaki

¹⁰⁷ Ahmet B. Ercilasun, Ziyat Akkoyunlu, *Kâşgarlı Mahmud Dîvânu Lugâtî’t Türk: Giriş – Metin – Çeviri – Notlar – Dizin*, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 2015, s. 277

¹⁰⁸ B. Munkácsi., “Az ugor nepnevezer eredete”, *Ethnographia*, c. 6, Budapeşte, 1895, s.

349

¹⁰⁹ J. Marquat “Καρμαλουχ der skythische Name der Maiotis”, *Keleti Szemle*, c. 11, Budapeşte, 1910, s. 13

gibi kavim ve hükümdar isimleriyle karşımıza çıktığını söyler. Bu kavim isimlerinin hükümdarlarıyla anıldığını aslen şahsî isimler olduğunu önermektedir.

O. Pritsak (1982) ¹¹⁰: Bu isim aynı zamanda *Vltzindur* şeklinde Jordanes’de kayıtlıdır. Esasen /-DUr/ ve /-çUr/ paralel olarak boy ismi yapan ekleridir *öltin* + *çUr* gibi. Ayrıca anlaşılan *ld* > *lt* > *lç* değişimi çoktan görülmeye başlanmıştır. Aynı şekilde paralel gelişimini Volga Bulgar kitabelerinde görebiliriz; *bolçi* (< *bolti* < *boldi*) , *elti* (> *elçi* ‘hanımefendi’). Bu yüzden *ölçindür* şeklinde yorumlanabilir. Esasen bu boy isimleri yapan ek sadece *Öldin*+ ve *Elmin*+ isimlerine gelerek karşımıza çıkmaktadır. Yani Avrupa Hunları atalarının ismiyle kendi konumlarını anmış olabilirler diyerek Marquat’ı desteklemiş olur.

3. 22. Οὔπταρ

Yine en eski kaynaklardan biri olan Sōkratēs ’te geçen bu kayıt Attila’nın amcasıdır.

O. Pritsak (1982) ¹¹¹, iki şekilde Jordanes’te; *Octar* ve Sōkratēs ’te; *Οὔπταρ* biçimlerini dikkate alarak açıklamaya çalışır. Grek formuna şüpheli yaklaşır. Goth hususiyeti olarak -ct- > -pt- meydana gelmiştir. Zaten Balkan Latincesinde çok yaygındır. Türkçe’de *öktem* kelimesi ile ilişkili olmalıdır ve iki mana ile karşımıza çıkar ‘güçlü,cesur’ ve ‘gururlu, övünç sahibi’ şeklinde. Kelimenin *ökte-* (*oktä-*) şeklindeki kökeni Çağatay sahasında ‘cesaretlendirme, yüreklendirme’ olarak görülür. Moğolca kaynaklarında *ökte-* XV. yüzyılda Moğ. *hanışkayin üsüni ökte-be* = Çağ. T. *kaşing tüketi boldi*. ‘kirpiklerin sertleşti’ şeklinde bir çeviriyle karşımıza çıkar. Hem Moğolca hem Türkçe /-m/ isim yapma eki sonraki dönemlerde /-rI/ altarnetifi ile karşımıza çıkar. Misal Kalmuk T.’de *bō-* (< *boğu-*) ‘bağlamak’ kelimesinin iki eşanlamlısı olarak /-m/ ve /-rI/ ekiyle karşımıza çıktığını görüyoruz *bō-m* ve *bō-ri* şeklinde. Moğolca /-rI/ Türkçe /-z/ ye karşılık gelmektedir *boğ-az* ‘boğaz’ örneğinde olduğu gibi.

Yani:

Türkçe /m/ = Moğolca /m/

Türkçe /z/ = Moğolca /rI/

¹¹⁰ Omeljan Pritsak, “The Hunnic Language of the Attila Clan”, **Harvard Ukrainian Studies**, c. VI (4), Massachusetts, 1982, s. 448-449

¹¹¹ Omeljan Pritsak, “The Hunnic Language of the Attila Clan”, **Harvard Ukrainian Studies**, c. VI (4), Massachusetts, 1982), s. 440-441

Hun döneminde de yaygın olarak rhotasizm vardı. Bundan dolayı söz konusu ekin /r/ şeklinde olması kuvvetle muhtemeldir. *Octar/Oὔπταρ* kelimesi *Ökter* (< ökte-r) ünvanı şeklinde karşımıza çıkmıştır. Mana olarak büyük ihtimal ‘güçlü, cesur, yenilmez’ anlamlarına yakın yahut eşittir.

3. 23. Ρούα

430 yılı civarı olan bu kayıt Attila’nın babasının kardeşinin yani amcasının adıdır. Üç biçimde karşımıza çıkar Sōkratēs ’te; Ρούγας, Teodōrētos; Ρώϊλας, Priskos; Ρούα olarak kaydetmişlerdir.

O. Pritsak (1982) ¹¹², Grekçede yaygın olarak görülen orta hecede görülen /γ/ düşmesi ile Ρούγας > Ρούα şeklindeki formunun ikincil olduğunu savunmuştur. Ayrıca /-ç/ Doğu Roma’da maskülen kelimelere gelen bir ektir. Birlikte değerlendirildiğinde ούγα (> οῦα) = *ōge* şeklinde okunması gerektiğini söyler. Priskos’ta vurgu işaretinin (circumflex) münakaşa konusu olsa da uzunluğa/yumuşamaya delalet edebileceğini de akla getirir. Bilindiği gibi muhtemel Altay devrindeki halinden kalma Eski Türkçe’de *ō-* ‘düşünmek’ kökü vardır. Aynı şekilde daha önce de karşımıza /-GA/ eki bil-ge’de olduğu gibi görülür. Grek imlasında ilk seste /p-/ olmasından dolayı metatez ile nefin harfleşmesi ve Hun döneminde kelimenin *hr- ile görüldüğünü söyleyebiliriz. Bu da *her köküne götürülebilir ve /e/ vokalini düşürmüştür. Bu şekilde rekonstrüksiyon yapıldığında *hēr *ōge* > *hér *ōge* > hr*ōge* olarak açıklanabilir. Kelime hēr , Eski Türkçe’nin Brahmi yazısındaki hēr ~ Göktürk harfli er biçimlerine ‘erkek’ manasıyla paraleldir. Sıkça isimlerin başında karşımıza Er Böri, Er Buga, Er Tonga, Er Togmış vb. örneklerindeki gibi çıkmaktadır. Eski Tuna Bulgarcasında *ōge* kelimesi bir kavim ismi olarak çoğul eki /-in/ alarak *ōge-in* (= ουγαινῶ) hali hazırda karşımıza çıkmaktadır demektedir.

3. 24. Σκοττ

Priskos’ta kayıtlı olan kelime, *Ονηγησιος*’un kardeşi olan bir Hun soylusunun adıdır. Atılga olduğu kadar emirlere uyulmayınca oldukça sinirlenebilen bir yapıda tasvir edilir.

Á.Vámbéry (1882) ¹¹³, Bu soylu Hun’un adı, son hece /-ας/ kuşkusuz Grekçe bir ektir ve baş hecede çift konsonant kullanılması da Türkçe olmadığına delalet eder. Yalnızca eğer

¹¹² Omeljan Pritsak, “The Hunnic Language of the Attila Clan”, *Harvard Ukrainian Studies*, c. VI (4), Massachusetts, 1982 , s. 441 - 442

¹¹³ Armin Vámbéry, *Der Ursprung der Magyaren*, Leipzig, 1882 , s. 48

bir /o/ yahut /u/ eklersek Doğu Türkçe'sindeki *sukat*, *sugat* = 'bağış, hediye' kelimesi ile ilişkili varsayılabilir demektir.

O. Pritsak (1982) ¹¹⁴, Genel bir Hun-Bulgar özelliği olarak ilk hecede konsonant kümelenmesinin yaygın olduğunu ve bu yüzden Σχόττας kaydının ilk hecedeki *skō-* kısmı esasen **sōkit-ta* kelimesinden gelişim göstermiştir demektir. Mana olarak *sōk-* 'koparmak, çekmek' gibi anlamlarında kullanılır. Fiil köküne /-it-/ ettirgenlik ekini almıştır, *sōk-it* > **sokét-* şekline geçmiştir. Kökteki *sōk-* Türkçe'de ordu jargonu açısından önemlidir. Kaşgarî *sökmen* fiilden isim eki ile görülen bir kayıt vermiştir 'askerî bir unvan olarak savaş saflarını bozan' demektir ¹¹⁵. Ayrıca **sökétta* (>*skötta*) diğer isimlerde de sık görülen Hun-Bulgar /-dA/ fiilden isim ekini almıştır. Yani *skötta* (< *sökétta* = **sōk-it*) aynı manada kullanılan *sökmen* kelimesine benzer bir şekilde 'saf kırıcı' anlamıyla bir askerî ünvanı göstermektedir.

Bizim görüşümüze göre ise ilk hecede konsonant yığılmasının metatez sonucu olduğudur. Ayrıca /-ó-/ harfi ile yazılması ses değerini korumasından yana bir tavır almayı gerekli kılabilir. /κ/ yerine /χ/ kullanılması da neredeyse kaçınılmaz olarak *soh* ~ *suk* kelimesine götürmektedir. Manası Dîvân-u Lugâti't-Türk'de, *soḡ* ~ *suk* = 'münzevî' olarak verilmiştir ¹¹⁶. Bu köke başka bir kelime olan *ōd* ~ *od* > *ot* ~ *ut* 'ateş' olarak eklenmiştir ¹¹⁷. Dahası ateş ve öfkenin anlamsal bağı Türkçe'de malum olduğundan karakter tasviriyle de örtüşen bu ismi almıştır. Bu ikinci kelime Tatar ve Başkurt Türkçelerinde ilk seste dar vokal ile yani /ut/ şeklinde görülür bir başka anlam genişletici olarak kendilerinde ve Kıpçak grubu üyelerinde ateşi karşılamak için için *yalın* ~ *yalkın* kelimelerinin de kullanılması bu ismin neden oluştuğunu çok daha anlaşılır kılmıştır. Yani *şkot* > **soḡ(o)t* ~ **suk(u)t* = 'yalnız ateş' şeklinde açıklabilir.

¹¹⁴ Omeljan Pritsak, "The Hunnic Language of the Attila Clan", **Harvard Ukrainian Studies**, c. VI (4), Massachusetts, 1982 , s. 460

¹¹⁵ Ahmet B. Ercilasun, Ziyat Akkoyunlu, **Kâşgarlı Mahmud Dîvânü Lugâti't Türk: Giriş – Metin – Çeviri – Notlar – Dizin**, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 2015, s. 504

¹¹⁶ Ahmet B. Ercilasun, Ziyat Akkoyunlu, **Kâşgarlı Mahmud Dîvânü Lugâti't Türk: Giriş – Metin – Çeviri – Notlar – Dizin**, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 2015, s. 500

¹¹⁷ Gerard Clauson, **An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish**, Oxford, Oxford University Press, 1972, s. 34

3. 25. Τουρκ

Türk isminin kapsadığı anlam ve bir kavim adı olarak geçtiği çeşitli İbranî, Arap, Çin, İran, Roma gibi kaynaklardan belirginliği fonolojik münakaşaya yer bırakmayacak olanı Roma kaynaklarının Grek harfleri ile kaydedilenleridir.

En önce bir takım eski araştırmacılar tarafından meşhur Latin coğrafya müellifleri olan Pilinus ve Pomponius Mela adlı şahısların I. yüzyılda ilk “Türk” kaydını yaptıkları konusunda bir yanlışlık vardır. Pomponius, Azak nehrini geçince karşılaşılabileceğiniz avcı bir kabileden bahseder ve *Thyssagetae Iyrcaequ* şeklinde belirsiz bir kayıt düşer ¹¹⁸. Eserin müstensihisi (1816) marjinal not olarak olarak bunların Türkler olabileceğini biraz tahkîr edici temayüller ile yazmıştır. Ve sonraki çalışmalarda esasen dipnot olan kayıt Documenta Catholica Omnia tarafından metinlerin dijital ortamda kütüphane oluşturup taşınmaya başlandığı sıralarda ana metne aktarılmış ve tahrif edilmiş, *Thyssagetae Iyrcaequ* kaydı yerine *Tyrc* biçimine çevrilmiştir ¹¹⁹. Bu yüzyıllarda (= I. - III.) kaynak yahut sayfa vermeksizin Pomponius ve onun takipçisi Pilinus’ta Türk adının geçtiğini söyleyenlere itibar edilemez. Ayrıca kayıtların diyakronik olması yani eserin hakikî müelliflerinden çok sonraları iktibas edilmesi sebebiyle iki defa haksız çıkmalarına sebep olmaktadır.

Grek harfli Roma kaynaklarına geldiğimiz zaman ilk defa Agatias, 550 yılında bu ismi kendisinden sonra da günümüze kadar Türk kelimesini kapsayacak şekilde ve tutarlı imla ile, *Τουρκ(-ων) τε και Αβαρ(-ων)* ¹²⁰ şeklinde kaydını düşer. Ve aynı zamanda Roma kaynaklarında ilk defa fonolojik yahut mana belirsizliği olmaksızın “Türk” adının geçtiği kaydında Avar ismi hemen yanında ve birlikte anılmasının önemini anlatmıştı. Göktürk adını kapsayan bu kayıt hakkında bir daha zikredecek olursak esasen, Burgundililer tarafından yenilgi alameti olarak saçları kesilen Frenk hükümdarı Klodomir’den (D. 495 – Ö. 524) bahsederken, Frenk geleneği olarak çocukluğundan itibaren saçlarını uzattığını ama bu saçların Avarlar ve Türkler gibi bakımsız bir şekilde bırakılmadığını söylemektedir. İlginç bir şekilde Roma

kaynaklarında ilk defa geçen Türk adı Avarlar ile birlikte anıldığı varsayılabilir, yaklaşık 552 yıllarından bahseden Göktürk yazıtlarında, Roma ve Avar birlikte anılacaktı. Bu Avarlar’ın o tarihlerde Roma ve Göktürkler arasındaki denge siyasetini göstermektedir. Bilindiği gibi

¹¹⁸ **Pom. Mal** : 77/14

¹¹⁹ Tahrif edilmiş metin için: Pomponius Mela, **De Chronographia**, Documenta Catholica Omnia, Libre I/105

¹²⁰ **CFHB 2**: 13/6-7

yazıtların kayıt tarihi ise Bilge Kağan 735 yılı, Kül Tigin 732 yılındadır. Yani filolojik açıdan Roma kaynakları senkronik durumdayken Türk kaynakları diyakroniktir. Yine de bu yagene veri olduğu için çok ehemmiyetlidir. Ardından Teofanēs Byzantios (560 - 580) ile İmparator Iostinos'un Avar baskısına dayanamaması sonucunda Göktürkler'den yardım isterken *Τουρκ(-οι)* yani 'Türkler' şeklinde hitab etmiştir ¹²¹. Agatias 'la ortaya çıkan bu isim kendisinde iyice belirginleşmiştir. Menandros Protēktōr ise Agatias 'ı izleyerek yazdığı kroniklerinde Türkler ve Roma ilişkilerini en ayrıntılı anlatan müelliflerden biridir. Kendisi Roma elçilerinin Orta Asya yolculukları'dan Roma meclislerinde Avar ve Göktürk kağanlarının hikayelerine kadar Türkleri sadece siyasi olarak değil her yönüyle anlatmıştır. Bununla birlikte büyük orada Türk adı altında Göktürkleri kastetmiştir. Maurikios tarafından da savaş tekniklerini anlattığı çeşitli kavimleri buna göre sınıflandırırken Avar - Hun - Türk birlikte anılmış ve *Τουρκ(-οι)* imlasıyla aynen devam edilmiştir. Sonraları Teofylaktos Simokattēs, Geōrgios Pisdēs, Teofanēs Konfessor, Iōannēs Zōnars gibi çok çeşitli müellifler imla aynı olmak suretiyle Göktürk ve onları kapsayan kavimlerden bahsederek çeşitli yerlerde kayıtlar düşmüşlerdir. Bunların geçtiği yerleri ve sınıflandırmasına dil verileri bölümünde bakılabilir. Göktürkler ile bu isim oturdudan sonra göç yolları gereği Hazarlar, Kuman, Peçenek ve Macar boyları ve son olarak Oğuzlar için kullanılmıştır.

3. 26. Χαράτων

Olympiodōros, Hun ülkesine gönderilen ve elimizde raporları olan bilinen ilk Romalı elçidir. Ve elimizdeki en eski Türkçe kayıtlarından birini bize ulaştırmıştır. Böylece bildiğimiz ilk Hun hükümdarlarından birinin adından bahsedebiliyoruz.

O. Pritsak (1982) ¹²², Hun hükümdarının ismi olan bu kelimenin ilk kısmının *hara* (= *ḡara* ~ *hara*) kelimesiyle ilişkili olduğu açıktır. Bu kelimenin birkaç manası görülür başta 'siyah' sonra 'mükemmel, kuzey' olarak açıklanabilir. Ayrıca kelime başındaki k > h sızıcılaşma hadisesi Hun – Avar - Bulgar kolunda genel ve yaygın bir kaidedir. Kelimenin ikinci kısmı ise *tōn* (= Türkm. *dōn*) büyük ihtimalle Yakutça'dan alıntı bir kelime olarak Hun ve Ortak T.'de *thauna* > **taun* > *tōn* 'kıyafet' olarak yaşamaktadır. Bu sebeple 'siyah giysili' manası verilebilir ve büyük bir ihtimalle bu sembolik bir manadır, demektedir. Atın rengini belli edebilen mahiyetteki kullanımları da görülür.

¹²¹ CSHB 19: 484/4/11/21, 485/4/5/6

¹²² Omelijan Pritsak, "The Hunnic Language of the Attila Clan", *Harvard Ukrainian Studies*, c. VI (4), Massachusetts, 1982, s. 437-438

3. 27. 'Ωηβάρσ

Priskos tarafından 449 yılı civarında kaydedilen isim Hun hükümdarı Attila'nın amcasının adıdır. Priskos onu Attila'nın Roma'dan gelen elçilik heyetini ağırladığı sırada Attila'nın yanında otururken görmüştür.

Á. Vámbéry (1882) ¹²³, Şüpheli bir şekilde yaklaşarak kelimenin Doğu Türkçesi'nde *oy* = 'orman' ve *bars* = 'panter' demek olduğundan *Yo'lbars* yani 'kaplan' ile ilişkili olabileceğini ama zoolojik ayırımından emin olmadığını söyler.

W. Bang (1917) ¹²⁴, Türkçe *oy* (< *ōy*) yani ' kül atın rengi ' şeklindeki kelimeyle ilişkisi olması gerektiğini, *ay* ' bir gök cismi ' ile alakalı olamayacağını söyler. Bu açıdan kelime *oy bars* = ' kül rengi vaşak ' olmalıdır demektir.

H. Namık Orkun (1933) ¹²⁵, Birleşik okuyarak *Aybars* olması gerektiğini söyler.

O. Pritsak'ın (1982) ¹²⁶, 'Ωη ve βάρσ olarak yine iki kelime içerdiği yönündedir. İkinci kısım İranî bir kelime olan ilk seste *p-* > *b-* tonlulaşması ile *pārs* > *bars* erken alıntı olarak geçmiştir. Anlamı leopar cinsi bir hayvanı karşılar. Kişi ismi olarak gerçekten sık rastlanılır, ilk kelime için de W. Bang'a katılır.

Bizim görüşümüz ise, iki kelime halinde algıladığımız 'Ωη ve βάρσ kaydının ikinci kısmı yani alıntı olan *pārs* ilk seste /p-/ muhtemelen korunmuş bir haldeydi ama geç dönemde tonlulaşma olduğunu düşündüğümüz /b-/ konsonantıyla okunursa yine anlam ayırdığı görülmez. Kelimenin ikinci kısmının Türk kaynaklarındaki takibi için ayrıca G. Clauson'a bakılabilir ¹²⁷. Tartışmalı olan ise birinci kelimedir. Kendi ses değerini koruması için /' / işareti almış olan ilk sesteki /'Ω-/ uzun bir vokal olan /ō-/ vokalini karşılar. Dolayısıyla o dönem aslı uzunlukların korunmuş olduğu için bir başka kelime olan *ōy* ' dik yamaçlı vadi, derin vadi '

¹²³ Armin Vámbéry, **Der Ursprung der Magyaren**, Leipzig, 1882, s. 46

¹²⁴ Willy Bang, "Über die türkischen Namen einiger Grosskatzen", **Keleti Szemle**, c. 17, Budapeşte, 1917, s. 112 - 114.

¹²⁵ H. Namık Orkun, **Attila ve Oğulları**, Bilge Karınca yayınları, İstanbul, 2013, s.14

¹²⁶ Omeljan Pritsak, "The Hunnic Language of the Attila Clan", **Harvard Ukrainian Studies**, c. VI (4), Massachusetts, 1982, s. 442

¹²⁷ Gerard Clauson, **An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish**, Oxford, Oxford University Press, 1972, s. 368

ile ilgili olmalıdır. Bu kelimenin Dîvân-u Lugâtî't-Türk'de kaydı bulunur ¹²⁸. Yani *ōy pārs* = ‘dağ leoparı’ olmalıdır.

3. 28. 'Ωήχ

VI. yüzyıl civarı Menandros Protēktōr adlı müellifin kroniğinde geçen bu kelime, II. Ioustinos tarafından Göktürklerle elçi olarak gönderilen, İstemi Kağan tarafından ağırlanan Zemarkos ve ekibinin Roma'ya dönüş yolunda karşılaştığı coğrafi bir oluşumdur. Nehir olabileceği gibi anlaşılan bataklık biçimini de yansıtabilir.

Zemarkos ve ekibinin dönüş yolunun tasarlanmasında veri kısıtlılığı yüzünden güzargah tespiti zordur. Nehir kıyılarından gittikleri bilinmekle beraber Menandros'un nadir tasvirleri yüzünden hangi nehirlerden geçtikleri muallak durumdadır. Yine de coğrafi olarak bunun iki yolu vardır; Aral ve Hazar uzantıları Seyhun yahut Ceyhun nehirlerinin akış yönüne doğru gitmiş olmalıdırlar. Dolayısıyla söz konusu coğrafi oluşumu bir noktada geçtikleri söylenmekle beraber günümüz şartlarında dahi neresi olduğunun anlaşılması zordur. Zira günümüze kadar köklü değişiklikler geçirmiş bu bölgenin etrafı belirlenememesine rağmen Seyhun'un yahut Ceyhun'un bir kolu olmalıdır. Bir başka ihtimal ise nehirlerin yatakları boyunca kıyılarındaki bataklık arazilerden biri olabileceğidir. Zemarkus'un, tahmini zor olan dönüş güzargahı anlaşılırsa yani güney yahut kuzey yolunu seçmesine göre yer tespiti bir nebze mümkün olabilir. Altay Dağları'nın güneybatısındaki herhangi bir yerde olabileceği bellidir. Menandros'un anlatısındaki ipucumuz bu söz konusu coğrafi oluşumu (= 'Ωήχ) geçtikden sonra uzunca bir nehir kıyısı (= Seyhun yahut Ceyhun) yolculuğu yapıp, *garip ve aşırı büyük bir göl* ¹²⁹ görmeleridir. İşte bu sıfatları karşılayacak iki göl vardır; ya Aral ya Hazar olması gereklidir. Bu yine bizi güney yahut kuzey yolu ikileminde bırakmaktadır. Bu coğrafi oluşum (= 'Ωήχ) büyük bir ihtimal Seyhun ırmağın uzun bir ayağı yahut Ceyhun'un kuzeyinde kalan Aral'a doğru herhangi bir nehir yatağıdır. Çünkü *garip ve aşırı büyük* sıfatları tıpkı meşhur Latin müellif, Ammianus Marsellinus'un (D. 330 – Ö. 400) aynı ifadeler ile bahsettiği Aral nehri ¹³⁰ ile birebir örtüşmektedir. Bu durumda Ammianus'un ve Menandros'un metinler arası unsur ve kanonik yapı barındırması mümkün olduğundan kuzey

¹²⁸ Ahmet B. Ercilasun, Ziyat Akkoyunlu, **Kâşgarlı Mahmud Dîvânı Lugâtî't Türk: Giriş – Metin – Çeviri – Notlar – Dizin**, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 2015, s. 365

¹²⁹ **Men. Prot.** : 124/10 = Gr. τὴν λίμνην τὴν ἄπλετον ἐκεῖνι καὶ εὐρείαν.

¹³⁰ Şu şekildedir, “*Oxiam nomine paludem efficiunt, late longeque diffusam*”. Ayrıntılı metin için bkz. : Ammiani Marcellini, **Rerum Gestarum**, ed. Ioannem Camusat, Paris, 1636, s. 257

yolunu seçtiği tahmin edilebilir. Geleneksel okuyucu bazında bu sıfatları birebir karşılayan başka bir nehir yoktur. Ne zaman bu sıfatlar ile bahsedilirse o Aral'ı karşılamalıdır.

Okuma önerisi olarak ise ilk sesteki /ω/ harfi daima uzundur ve çeşitli durumlarda /ō/, /ö/, /o/, /â/ ses değeri vermesi ve /uo/ çift vokalini karşılaması mümkündür. Bu durumdaki bir harfin Latin gramerinde tarihsel gelişim olarak İtalyanca'da /ō/ > /uo/ ikizleşmesi olmuştur. Benzer bir şekilde aslî uzun /ō/ vokalinin Yakutça'da /uo/ şeklinde ikizleşmesiyle aynı gelişimdir. Esasen, Türkçe'de /ω/ harfinin iki ihtimal olarak ikiz vokal veya uzun vokali karşılaması mümkündür. Ama iki vokalin yanyana gelmesi genel bir kaide değildir, aslî şeklinin uzun vokal olması daha muhtemeldir. Grekçe'de ise /ω/ harfinin ses karşılığının VI. yüzyıl için /ō/ şeklinde olduğu düşünülmektedir ¹³¹. Türkçe okunması açısından uzun ve ikiz vokal şeklinde iki durumda muhtemel olduğunu belirtmiştik. Bu duruma Yakutça ikizleşme yönüyle katılırken Türkmen T. aslî uzunlukları koruyan örnekler barındırmıştır; Yakt. *uobuhun-* 'çukurlaşmak, obruklaşmak' = Türkm. *ōbur(-)* < 'dere, çukur, oymak, çökmek, dibe gitmek' şeklinde olduğu gibi ¹³².

Muhtemel bir aşamada oluşan /ō/ vokaline yaklaşma temayülü de görülebilir /ō/ > /ö/ şeklindeki düzensiz ses değişiminin örneğini; *ōp-* ~ *ōp-* < Oğz. *obur* < **ōpur* 'höpürdeterek içmek' kelimesinde görürüz ¹³³. Ayrıca Macar dilinde /ō/ vokaline yaklaşma temayülü gösteren uzun bir vokal olan /ō/ erken Türk dili alıntılarında kendisini göstermiştir ve ek olarak bu alıntılarda /ou/ ve /ō/ seslerinin iki ihtimaline de yakın mahiyetteki /ō/ ile de görmekteyiz ¹³⁴. Bu da /ō/ sesine yaklaşma temayülünün Hun-Bulgar kolundaki hususiyetini göstermesi açısından mühimdir. Çünkü Grek kaynaklarında Türkçe imla ilk olarak Türkçe'nin Hun-Bulgar koluyla şekillenmiş olması ayrıca not edilmelidir.

Özetle görüldüğü gibi ilk seste bazen ikizleşmiş halde yani /uo/, bazen aslî uzun /ō/ şeklinde korunmuş olarak görülmektedir. Yukarıda verdiğimiz gibi /ō/ > /ö/ ses değişimi olmasının yanı sıra Macar dilindeki gibi /ō/ sesine yaklaşma temayülü de gösterebilmektedir. Grekçe'de aynı ses değerlerini paylaştığından hatta /ō/ye yakınlık temayülü bile gösterebildiğinden Türkçe yazım hususiyetine mükemmellikle tabii uyarlanmıştır.

¹³¹ Zafer Taşlıkloğlu, **Grekçe Gramer ve Syntaks, İstanbul**, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Matbaası, 1968, s. 3

¹³² Talat Tekin, **Türk dillerinde birincil uzun ünlüler**, Ankara, Simurg, 1995, s. 131

¹³³ Talat Tekin, **Türk dillerinde birincil uzun ünlüler**, Ankara, Simurg, 1995, s. 155

¹³⁴ Ayrıntılı bilgi için bkz. : Andras Róna-Tas, Arpat Berta, Lazslo Károly, **West Old Turkic: Turkic loanwords in Hungarian**, c. II, Wiesbaden, Harrassowitz, 2011, s. 626-687

İkinci harf olan /ŋ/ yine daima uzundur ve çeşitli durumlarda /ē/, Konstantinopolis ağzında /i/ sesi verebilir ve çeşitli durumlarda /y/ - /v/ konsonantlarının türetilmesine sebep olabilir, bu türemelerin uzunluk alameti şeklinde algılanması da mümkündür. Aslı uzun vokalin Yakutça'da /-ē-/ > /-ie-/ şeklinde ikizleşme gösterdiği söylenilebilir ¹³⁵. Bu durumda yine ilk seste olduğu gibi ikiz vokal ve uzun vokal ihtimalleri mümkündür. Bu hadiselerin örneklerinde ikizleşme yönünde olan Yakutça'dır. Türkmen Türkçesi ise uzun vokalleri koruma temayülü göstermiştir. Örnek olarak, Yakt. *bier-* 'vermek' < **bēr-* = *bēr-* Türkmen. , Yakt. *bies* 'beş' < **bēš* = *bēš* Türkmen. , Yakt. *kien* 'geniş' < **kēŋ* = Türkmen. *gīŋ* , Yakt. *biebek* = *bēbek* Türkmen. kelimeleri verilebilir. Görüldüğü gibi Türkmen Türkçesi'nde büyük oranda korunmuştur. Ve devamında ē > ī/ = (y)i ses değişimi görülebilmektedir misal, Tatar Türkçesi *tēre* 'diri' = Türkmen. *dīri* < **tīrig* örneği verilebilir ¹³⁶. Bizim kelimemizde muhtemel bir uzatma alameti olarak /y/ türemiş ve kelimemiz iç seste /ē/ > *ie* > (y)i = ī fonolojik hadiseleri meydana gelmiştir. Sonraki ses hadisesi olarak genişleyerek (y)ü = ū ilerleyici benzeşme göstermiştir. Sonuç olarak /-ē-/ > -ie- > -(y)i- = -ī- > -(y)ü- = -ū- evreleriyle formu almıştır.

Son harf olan /χ/ ise /ħ/, /ḳ/, /h/, /k/ /ç/, /ş/ konsonantlarını çeşitli durumlara göre karşılayabilmektedir. Hun-Bulgar T. hususiyeti olarak /-ħ/ ve Ortak T. hususiyeti olarak /-k/ okunmasında sorun yoktur.

Ses hadiselerine bütün olarak bakarsak:

Tablo 2 : Ses Değişimleri

İlk ses:	ō- /ou-	>	ö / ō(y)				
İç ses:	-ē-	>	-ie-	>	(y)i- = -ī-	>	-(y)ü- = -ū-
Son ses:	-ḳ / -ħ	>	-k / -h				

Bu kaydın bütüncül değerlendirmesine geldiğimiz zaman ise sistematik değişikliklerini ve fonolojik kökenlerini açıkladığımız kelimemiz Eski Türkçe devri ile de örtüşmektedir. Eski Türkçe'nin önemli bir kaynağı olan Dîvân-u Lugâti't-Türk eserinde

¹³⁵ Talat Tekin, **Türk dillerinde birincil uzun ünlüler**, Ankara, Simurg, 1995, s. 39

¹³⁶ Talat Tekin, **Türk dillerinde birincil uzun ünlüler**, Ankara, Simurg, 1995, s. 46

Kaşgarî, yuvarlak ünlüleri gösteren /و/ harfinin üstüne ek olarak ötre işaretini koyup yani bir ses için iki işaret kullanarak, uzun yuvarlak ünlüleri yazıda göstermiştir ¹³⁷. Bu açıdan uzun olması hasebiyle yanında bir /y/ türetmesi muhtemel *ōy* (= ’اؤی) yani ‘derin çukur, oyuk’ kelimesiyle rahatlıkla ilişkilendirilebilir. Ayrıca manasını ‘tepe, vadi’ olarak aldığı görülür ¹³⁸. Etimolojik bağ olarak Kaşgarî’deki başka bir kelime olan; *öyük* yani “yutan kum, basıldığı zaman ayağın içinde kaybolduğu su ya da benzer bir etken nedeniyle bir daha dışarı çekilemediği kumluk yer” anlamındaki bataklık şekline işaret eden *öyük* kelimesinin yukarıda verilen fonolojik hadiseler dolayısıyla, isim ve fiil olarak karşımıza ikili şekilde çıkan *ōy* ile aynı kökten geldiği söylenilebilir. Zaten *ōy* ve *öyük* çoğu zaman eş anlamlı ve eş anlamlı olmadığı zamanlarda yakın anlamlı olmaktadır ¹³⁹. Böylece Roma kaynağındaki bu kayıt sayesinde bu iki kelimenin aralarındaki irtibatın belirsiz bağını belirginleştirecek bir etimoloji önerisi sunulmuş olur. Her ihtimalde *Ωήχ* şeklinde kayıtlı olan yerin mana ve fonetik örtüşmesi kaçınılmaz sonuca götürmektedir. Karşıladığı sıfatları dolayısıyla isimleşmesi kuvvetle muhtemeldir. Tüm bunların sonucu olarak *Ωήχ* adlı coğrafi yapının; nehir, göl, bataklık, derin, vadi içinde, vadi oluşturacak olan vb. şeklinde çeşitli sıfatları anlam halesinde barındırabileceğini unutmuyoruz. Yukarıda açıklanan tüm sebeplerden ötürü Seyhun’un kuzey tarafında olmasının muhtemel olduğunu düşünüyoruz.

¹³⁷ A. Nurmammedov, “Kaşgarlı Mahmut’un Divanında Uzun Ünlülerin Gösterilişi”, **Türk Dili Araştırmaları Yılığ** - **Belleten** , 51 (2003/2) , s. 135

¹³⁸ Gerard Clauson, **An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish**, Oxford, Oxford University Press, 1972, s. 265-266

¹³⁹ Gerard Clauson, **An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish**, Oxford, Oxford University Press, 1972, s. 271- 272

SONUÇ

Dünya dilleri arasında en geniş coğrafyaya yayılmış olan dillerden birisi Türkçedir. Türkçe tarih boyunca doğudan batıya Japon denizinden Balkanlar'a, kuzeyden güneye Kuzey Buz Denizi'nden Tibet'e ve Basra Körfezi'ne uzanan coğrafyada yaşayan Türk boyları tarafından kullanılmış ve kullanılmaktadır. Bu kadar geniş bir coğrafyaya yayılan bu halkın çok sayıda farklı kültürle temasta bulunması da kaçınılmazdır. Başta Çin, Pers, Tibet ve Soğd gibi komşu kültürlerle belirgin bir kültür teması kuran Türkler'in batıda da Grek kültürü ile bir temasa girdikleri görülür.

Türkler'in Grekler ile erken çağlarda başlayan etkileşiminin bir sonucu olarak ortaya çıkan filolojik verilerin incelenmesi, bilhassa Türk bilim insanları tarafından göz ardı edilmiştir. Homeros'a kadar dayandırılabilen yazı geleneğinde başta dolaylı olarak işaret edilecekleri kavimler aracılığıyla arketipleri yer alan Türkler daha sonra bu yazı geleneğinin içinde doğrudan yer almışlardır.

Bazı bilim insanlarınca yapılan sınırlı sayıdaki bizce yanlış sonuçlar ve sorgulanabilir mahiyetteki eski edisyonlara ve yayınlara dayanan çalışmalar, bizi bu alanda çalışmaya sevketmiş ve bu niyetle hazırladığımız “Doğu Roma Kaynaklarında Türkçe Kelime ve İbareler” adlı tez ile Grek kaynaklarında geçen Türkçe ve Türkçe'nin içerisine dahil olabilecek kayıtları ortaya çıkarma teşebbüsünde bulunmamızı sağlamıştır.

Bu çalışma ile ekseriyet XIII. yüzyıla kadarki Grek kaynaklarından yaklaşık 40 tanesi taranmıştır. Bu kaynaklarda yaklaşık 350 Türkçe kayıt bulunmuştur. Bu kayıtlar ışığında verilen bilgiler sayesinde bu 350 veri arasında, üzerinde görüş birliği bulunmayan bazı dil verilerinin açıklanmasına yeni öneriler de sunulmuştur. Böylece bilhassa Eski Türk Dili çalışmalarında karşılaşılan bazı problemlerin sadece Çin, Pers, Soğd gibi Asya kültür dairelerinden yararlanarak çözülemeyeceği ortaya konulmuştur.

Yine bu çalışma ile Eski Türk Dili araştırmacıları için doğrudan ulaşabilecekleri Türkçe açıklamış bir kaynaklar topluluğu oluşturulmuştur.

EKLER

Resim 1

MS Graecus Vit. 26-2 : 11r

Ioannēs Skylitzēs 'in minyatürlü kroniginde Kurum (üst) ve I. Mihail (alt), Bulgar ve Roma savaşı öncesi askerler ile hazırlıkları.

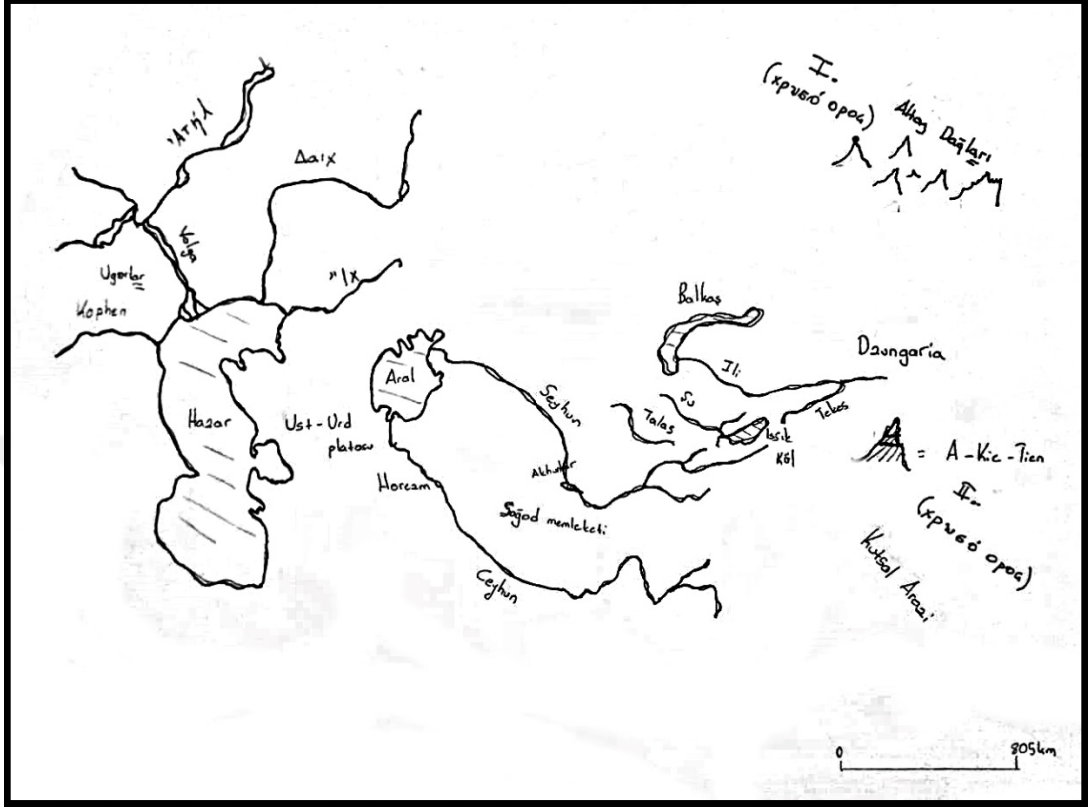
Resim 2

MS Graecus Vit. 26-2 : 148r

İōannēs Skylitzēs ’in minyatürlü kroniğinde Abbasi halifesi Muktedir’in girişimiyle 921’de İbn-i Fadlan ve Bulgar hükümdarı Symeon’un elçisi aracılığıyla Kostantinopolis kuşatması için ittifak istemesi (üstte). Bulgarlar’ın elçilik vazifesi dönüşünde, Güneyli İtalyanlar tarafından İmparator I. Romanos’a göndermek için yakaladıkları Arab ve Türkler’e eşlik etmesi (altta).

Resim 3

568 yılında Roma'nın Göktürkler'e yani Zemarkos başkanlığında İstemi Kağan'a elçi heyeti göndermesi üzerine başta Menandros Protēktōr'ün dil verileriyle ve anlatılarıyla tasarladığımız coğrafyanın muhtemel haritası.

Tablo 3 : Kronoloji

İsim	Doğum - Ölüm	Eser Kapsamı
	345 - 1204	M. Ö. 27 - 1207
Agatias (Αγαθίας)	530 - 582	550 – 560
Anna Komnēnē (Άννα Κομνηνή)	1083 - 1153	1085 – 1120
Euagrios (Εὐάγριος)	535 - ?	431 – 593
Eunapios (Εὐνάπιος)	345 - 415	270 – 415
Eustatios (Εὐστάθιος)	1115 - 1195	1185 (Selanik Kuşatması)
Filostorgios (Φιλοστόργιος)	368 - 433	310 – 425
Geōrgios Kedrēnos (Γεώργιος Κεδρηνός)	XI.	0 – 1057
Geōrgios Monachos (Γεώργιος Μοναχός)	IX.	0 – 842
Geōrgios Pisidēs (Γεώργιος Πισίδης)	VII.	626 (Avar kuşatması)
Iōannēs Antioheus (Ιωάννης Αντιοχεύς)	VII.	0 – 610
Iōannēs Malalas (Ιωάννης Μαλάλας)	491 - 578	0 – 563
Iōannēs Skylitzēs (Ιωάννης Σκυλίτζης)	1039 - 1101	810 – 1080
Iōannēs Zōnaras (Ιωάννης Ζωναράς)	1074 - 1130	0 – 1118
Iōsēf Genesios (Ιωσήφ Γενέσιος)	X.	814 – 887
Kōnstantinos Manassēs (Κωνσταντῖνος Μανασσῆς)	1130 - 1187	0 – 1081
Kōnstantinos Porphyrogennētos ~ VII. Konstantin (Κωνσταντῖνος Πορφυρογέννητος)	905 - 959	Bilgi Kitapları + Ansiklopedi
Maurikios (Μαυρίκιος)	539 - 602	Askerî Kitap
Menandros Protēktōr (Μένανδρος Προτήκτωρ)	VI.	560 – 582

Miḥaēl Glykas (Μιχαήλ Γλυκάς)	1125 - 1204	0 – 1118
Miḥaēl Psellos (Μιχαήλ Ψελλός)	1018 - 1096	0 – 1096
Nikēforos Bryennios (Νικηφόρος Βρυέννιος)	1060 - 1137	1057 – 1081
Nikētas Hōniatēs (Νικήτας Χωνιάτης)	1150 - 1210	1018 – 1207
Nikolaos Mystikos (Νικόλαος Μυστικός)	852 - 925	Mektuplar
Olympiodōros (Όλυμπιόδωρος)	366 - 427	407 – 425
Paskal Kronikleri	VII.	0 – 630
Priskos (Πρίσκος)	410 - 479	415 – 475
Prokopios (Προκόπιος)	500 - 565	370 – 551
Saint Nikēforos (Νικηφόρος)	758 - 828	0 – 828
Sōkratēs (Σωκράτης)	380 - 440	305 – 439
Souidas (Σουίδας)	X.	Ansiklopedi
Sōzomenos (Σωζομενός)	390 - 450	0 – 325
Symeon Magister	X.	0 – 1013
Teodōrētos (Θεοδώρητος)	393 - 447	0 – 447
Teofanēs Byzantios	VI.	560 – 580
Teofanēs Homologētēs ~ Teofanēs Konfessor (Θεοφάνης Όμολογητής)	757 - 819	0 – 817
Teofylaktos Āhridansēs	1055 - 1107	Mektuplar, Şiirler, Vaazlar
Teofylaktos Simokattēs (Θεοφυλάκτος Σιμοκάττης)	580 - 630	580 – 602
Zōsimos (Ζώσιμος)	430 - 505	M. Ö. 27 – M. S. 410

KAYNAKÇA

- Aalto, Pentti "On The Altaic Initial P- ", **Central Asiatic Journal** , c. 1, Leipzig, 1955, s. 9-16.
- Adler, Ada **Suidae Lexicon**, c. I-V, B.G. Teubneri, Leipzig, 1928-1938.
- Aerts, William **Michaelis Pselli Historia Syntomos**, Corpus Fontium Historia Byzantinae vol. vol. 30, Berlin, de Gruyter, 1990
- Ašmarin, Nikolaj Ivanovic **Thesaurus Linguae Tschuvaschorum**, c. I – XVII, Çeboksarı, 1928 – 1950
- Aydın, Erhan "Eski Türk Yazıtlarındaki Bazı Yabancı Ögelerin Yazımı Çerçevesinde Eski Türk Yazıtlarının Yazımı Üzerine Notlar", c. 3/6, **Turkish Studies**, Ankara, 2008, s. 96 - 108
- Bang, Willy "Über die türkischen Namen einiger Grosskatzen", **Keleti Szemle**, c. 17, Budapeşte, 1917, s. 112
- Bang, Willy "Über die türkischen Namen einiger Grosskatzen", **Keleti Szemle**, c 17 Budapeşte, 1917, s. 112- 114:
- Baskakov, N. A. **Istoriko-tipologičeskaya fonologiya tyurskix yazıkov**, Moskova, Nauka, 1988
- Bekker, Immenuel; Niebuhr, Berthold **Dexippus, Eunapius, Petrus Patricius**, Corpus Scriptorum Historiae Byzantinae, vol. 19, Bonn, Weberi, 1829

Bekkeri, Immenuel	Georgios Kedrenos , Corpus Scriptorum Historiae Byzantinae vol. 8 - 9, Bonn Weberi, 1838 - 1839
Bekkeri, Immenuel	Grammatici Chronographia: Accedit Eustathii de capta Thessalonica liber , Corpus Scriptorum Historiae Byzantinae vol. 31, Bonn, Weberi, 1842
Bekkeri, Immenuel	Konstantinos Manasses, Ioel, Georgios Akropolitis , Corpus Scriptorum Historiae Byzantinae vol. 33, Bonn, Weberi, 1837
Bekkeri, Immenuel	Michael Glycas , Corpus Scriptorum Historiae Byzantinae vol. 24, Bonn, Weberi, 1836
Bekkeri, Immenuel	Nikitas Honiatis , Corpus Scriptorum Historiae Byzantinae vol. 35, Bonn, Weberi, 1835
Bekkeri, Immenuel	Theophanes Confessor, Anastasius Corpus Scriptorum Historiae Byzantinae vol. 43 - 44, Bonn, Weberi, 1839 - 1841
Bekkeri, Immenuel	Zosimus , Corpus Scriptorum Historiae Byzantinae vol. 50, Bonn, Weberi, 1837
Besevliev, V.	Die Protobulgarischen Inschriften , Berlin, 1963
Bidez, Joseph	Philostorgios Kirschengeschichte mit dem Leben des Lucian von Antiochien und den Fragmenten eines arianischen Histographen: Die Griechischen Christlichen Schriftsteller der ersten drei Jahrhunderte 21 , Leipzig, 1913, s. 1 - 150.

- Bidez, Joseph; Parmentier L. **The Ecclesiastical History of Evagrius with the Scholia**, Londra, Methuen & Co. , 1898
- Blochet, Edgard “Le Nom Des Turks Dans Le Chapitre X De la Genese”, **Revue de l’Orient Chretien**, c. 28, New Jersey, 1931, s. 406 - 420
- Blockley, Roger C. **The History of Menander The Guardasman**, Liverpool, Francis Cairns publications, 1985
- Boissevain, Ursul **Excerpta de sententiis**, Berlin, Weidmannos, 1906
- Bury, J. B. “The Turcs in the Sixth Century “, **The English Historical Review**, c.12, Oxford, 1897, s. 417-426.
- Büttner-Wobst, Theodorus **Ionnes Zonaras, Epitomae Historiaum (XII I- XVIII)**, Corpus Scriptorum Historia Byzantinae vol. 49.2 , Bonn, Weberi, 1897
- Caferoğlu, Ahmet “Anadolu ve Rumeli Ağızları Ünlü Değişmeleri” ,**Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten** , c. 12 , Ankara, 1965, s. 1 - 35
- Caferoğlu, Ahmet “Muğla Ağzı “, **Türk Dili Araştırmaları Yıllığı - Belleten** , c.10 , Ankara, 1963, s. 107 - 130
- Chavannes, Édouard **Documents sur les Tou-kiue (Turcs) occidentaux**, Paris, Librairie d’Amérique et d’Orient,

- Clauson, Gerard **An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish**, Oxford, Oxford University Press, 1972
- Clauson, Gerard **Turkish and Mongolian Studies**, Londra, The Royal Asiatic Society of Great Britain and Ireland, 1962
- Clauson, Gerard "The Turkish Numerals", **Journal of the Royal Asiatic Society of Great Britain and Ireland**, c. 1 (2), Londra, 1959, s. 19-31
- Colonna, Maria Elisabetta **Gli storici Bizantini dal IV al XV secolo**, Napoli, Armanni, 1956
- De Boor, Carl **Georgii monacho chronicon**, Leipzig, B.G. Teubneri, 1904
- De Boor, Carl **Excerpta de legationibus**, c. I-II, Weidmannos, Berlin, 1903
- De Boor, Carl **Theophanis Chronographia**, ed. C. De Boor, c. I – II, Leipzig, B.G. Teubneri, 1883 -1885
- De Boor, Carl **Theophylacti Simocattae historiae**, Leipzig, B.G. Teubneri, 1887
- Dennis, George: **Mauricii Strategicon**, Corpus Fontium Historia Byzantinae vol. 17, çev. (Almanca) E. Gamillscheg, Viyana, Österreichischen Akademie der Wissenschaften, 1981,
- Dieten, Johan A. van: **Nicetae Choniatae orationes et epistulae**, Corpus Fontium Historia Byzantinae vol.3, Berlin, de Gruyter, 1972

- Dindorf, Karl **Procopius**, Corpus Scriptorum Historiae Byzantinae vol. 40 – 42, c. I - III, Bonn, Weberi, 1833 - 1838
- Dindorf, Ludwig **Ioannis Malalas**, Corpus Scriptorum Historia Byzantinae, c. 32 , Bonn, Weberi, 1831
- Dindorf, Ludwig **Historici Graeci Minores**, c. I-II, Leipzig, B.G. Teubneri, 1870 - 1871
- Dindorf, Ludwig **Chronicon Paschale**, Corpus Scriptorum Historiae Byzantinae vol. 11 – 12, Weberi, 1832
- Doerfer, Gerard “Türkolojide Eleştiri Sorunları”, **Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten**, c. 28-29, Ankara, 1981, s. 87 – 89.
- Ercilasun, Ahmet B. Akkoyunlu Ziyat **Kâşgarlı Mahmud Dîvânu Lugâti’t-Türk: Giriş – Metin – Çeviri – Notlar – Dizin**, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 2015
- Ergin, Muharrem **Orhun Abideleri**, 50. Baskı, İstanbul, Boğaziçi Yayınları, 2016
- Frendo, Joseph D. **Agathias: The Histories**, Corpus Fontium Historia Byzantinae, c. 2.A. , çev. (İngilizce) J. D. Frendo , Berlin, De Gruyter, 1975
- Gautier, Paul **Nicephori Bryennii historiarum libri quattuor**, Corpus Fontium Historia Byzantinae vol. 9, Brüksel, Byzantion, 1975
- Gautier, Paul **Theophylacti Achridensis orationes, tractatus, carmina; epistulae**, Corpus Fontium Historia Byzantinae vol 16, c. I

- II, Selanik, Association de recherches byzantines, 1980 - 1986
- Gibbon, Edward: **The History of the Decline and Fall of the Roman Empire**, c. I, ed. J. B. Bury, London, Meuthen, 1897
- Hacıeminoğlu, Necmettin **KarahanlıTürkçesi Grameri**, TOK Yayınları, Ankara, 1996
- Haussig, Hans Wilhelm **Die Geschichte Zentralasiens und der Seidenstrasse in vorislamischer Zeit**, Darmstadt, Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 1983
- Jacob, Haury **Procopii Caesariensis opera omnia**, c. I-II, Leipzig, B. G. Teubneri, 1905-1913
- Janjunen, Juha “Türk Dilinde /*-s/ çokluk eki” , Çeviren Uluhan Özalan, **TÜRÜK Uluslararası Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi**, c. 1, Bolu, 2018, s. 485- 495
- Jenkins, Romilly; Westerink, Leendert **Nicolai I Constantinopolitani Patriarchae epistolae**, Corpus Fontium Historia Byzantinae vol. 6, Washington, Dumbarton Oaks, 1973
- Joki, A. J. **Die Lehnwörter des Sajansamojedischen**, Helsinki, Suomalais-Ugrilainen Seur , 1952
- Kazhdan, Alexander: **Oxford Dictionary of Byzantium**, c. I – III, New York, Oxford University Press, 1991
- Keydell, Rudolf **Agathiae Myrinaei: Historiarum libri quinque**, Corpus Fontium Historia

- Byzantinae vol. 2, Berlin, de Gruyter, 1967
- Köprülü, M. Fuad "Bayrak," İslâm Ansiklopedisi, c. 2, İstanbul, 1949, s. 401 – 420.
- Kurtz, Eduard; Drexl ,Franz **Michaelis Pselli scripta minora magnam partem adhuc idetida**, c. I- II, Milan, Vita e pensiero, 1936 - 1941
- Lampsidis, Odysseus **Constantini Manassis: Breviarium Chronicum**, Corpus Fontium Historia Byzantinae vol. 36 (I – II), Atina, Academia Atheniensis, 1996
- Lesmüller-Werner , A. ; Thurn, Johan **Iosephi Genesii regum libri quattuor**, Corpus Fontium Historiae Byzantinae vol. 14, Berlin, de Gruyter, 1973
- Maenchen-Helfen, Otto J. "Germanic and Hunnic Names of Iranian Origin", **Oriens**, c. 10 (2), Leiden, 1957, s. 280 - 283
- Maenchen-Helfen, Otto J. **The World of the Huns: Studies in Their History and Culture**, California, University of California Press, 1973
- Malov, Sergey **Pamiatniki Drevnetjurkskoy Pis'mennosti**, Moskova - St. Petersburg, 1951
- Mango, Cyril **Nikephoros Patriarch of Constantinople, Short History – Text Translation**, Corpus Fontium Historia Byzantinae, c.13 ,Washington, Dumbarton Oaks, 1990
- Marcellini, Ammiani **Rerum Gestarum**, ed. Ioannem Camusat, Paris,1636

Marieiev, Sergei	Ioannis Antiocheni fragmenta quae supersunt omnia, recensuit, anglice vertit, indicibusque instruxit , Corpus Fontium Historia Byzantinae vol. 47, ed. A. Kambylis, Berlin, de Gruyter, 2008
Marquat, J.	“ <i>Καρμπαλουχ</i> der skythische Name der Maiotis” Keleti Szemle , c. 11, Budapest, 1910, s. 1 - 13
Martti, Räsänen	“Materialien zur Morphologie der türkischen Sprachen”, Studia Orientalia , c. 21, Helsinki, 1957, s. 56
Meineke, Augustus	Ioannis Kinnamos, Nikiforos Bryennios , Corpus Scriptorum Historiae Byzantinae vol. 13, Bonn, Weberi, 1836
Mela, Pomponius	De Chronographia , Documenta Catholica Omnia, Libre I/105
Melioranski, Platon	Pamyatniki v česty kyüly tegina, s dvümya tablitsami nadpisey , St. Petersburg, 1899
Mendelssohn, Ludwig	Zosimi comitis et exadvocati fisci historia nova , Leipzig, B.G. Teubneri, 1887.
Menges, Karl	“Altaic Elements In The Proto-Bulgarian Inscriptions”, Byzantion , c. 21/1, Leuven, 1951, s. 85 - 118
Migne, Jean	Patrologiae Cursus Completus, Series Graeca , vol. CXXVI, Paris, 1864
Migne, Jean	Patrologiae Cursus Completus, Series Graeca , vol. LXXXVIII, Paris, 1864

Migne, Jean	Patrologiae Cursus Completus, Series Graeca , vol. LXVII, Paris, 1857
Migne, Jean	Patrologiae Cursus Completus, Series Graeca , vol. CXLVII, Paris, 1864
Moravcsik, Gyula	Byzantinoturcica, c. I - II , Leiden, E.J. Brill, 1942 - 1983
Moravcsik, Gyula, J. H. Jenkins:	Constantinus Porphyrogenitus: De administrando imperio , Corpus Fontium Historia Byzantinae vol. 1, Washington, Dumbarton Oaks, 967
Munkácsi, B.	“Az ugor nepnevezer eredete” Ethnographia , c. 6, Budapeşte, 1895, s. 349
Nemeth, Gyula	Attila ve Hunlar , çev. Şerif Bastav, Ankara, Ankara Üniversitesi Dil Tarih Coğrafya Fakültesi yayınları, 1982
Nemeth, Gyula	“Hunok, Bolgarok, Magyarok” Budapesti Szemle , c. 195, Budapeşte, 1924, s. 167-179
Niebuhr, Berthold	Agathias , Corpus Scriptorum Historiae Byzantinae vol. 1, Bonn, 1828
Nurmuhammedov, A .	“Kaşgarlı Mahmut'un Divanında Uzun Ünlülerin Gösterilişi” , Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten , c. 51 , Ankara, 2006 s. 128-138
Orkun, Hüseyin Namık	Eski Türk Yazıtları , c. I- IV, İstanbul, 1936 - 1941
Orkun, Hüseyin Namık:	Türk Tarihinin Bizans Kaynakları , Ankara, Sümer Basımevi, 1937
Orkun, Hüseyin, Namık	Attila ve Oğulları , İstanbul, Bilge Karınca yayınları, 2013

Ölmez, Mehmet

Ölmez M. 1997, “Eski Türk Yazıtlarında Yabancı Öğeler (2)”, **Türk Dilleri Araştırmaları**, c. 7, Ankara, 1997, s. 175 -186.

Özkan, Nevzat

Gagavuz Türkçesi Grameri, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 1996

Parmentier, L. , Scheidweiler, F.

Theodoret Kirchengeschichte, Berli, Akademie-Verlag, 1954

Pertusi, Augusto

Georgio di Pisida Poemi, Ettal, Buch - Kunstverlag Ettal, 1959

Poppe, Nikolaus

Vergleichende Grammatik der altaischen Sprachen, vol. I, Wiesbaden, Harrassowitz, 1960

Poucha, P.

“Mongolische Miscellen”, **Central Asiatic Journal**, c. 1 (4), Leipzig, 1955, s. 284 - 291.

Pritsak, Omelijan

“The Hunnic Language of the Attila Clan”, **Harvard Ukrainian Studies**, c. VI (4), Massachusetts, 1982, s.428 - 477

Pritsak, Omelijan

"Stammesnamen und Titulaturen der altaischen Völker", **Ural-Altische Jahrbücher**, c. 24, Wiesbaden, 1952

Ptolemaios, Klaudios

Coğrafya El Kitabı, c. I – II, İstanbul, Boyut Yayıncılık, 2017

Radloff, William

Die alttürkischen Inschriften der Mongolei, c. I- IV, St. Petersburg, 1895 - 1897

Ramstedt, Gustav

Einführung in die altaische Sprachwissenschaft, c. I – III, ed. Pentti

- Aalto, Helsinki, Société Finno-Ougrienne, 1952 - 1960
- Rasonyi, Laslo **Tarihte Türklük**, Ankara, Türk Kültürünü Arastırma Enstitüsü, 1971
- Rasonyi, Laslo “Contributions a l'histoire des premières cristallisations d'Etat des Roumains. L'origine des Basaraba”, **Archivum Europae Centro – Orientalis**, c. 1. , Budapeşte, 1935, s. 221-253
- Reinsch, Diether; Kambylis Athanasios **Anna Comnena, Alexias**, Corpus Fontium Historiae Byzantinae vol. 40, Berlin, de Gruyter, 2001
- Reiske, Johan Jacob **Konstantinos Porfirogennetos**, Corpus Scriptorum Historiae Byzantinae vol. 16 - 17, Bonn, Weberi, 1829 - 1830
- Reiske, Johan Jacob **Konstantinos Porfirogennetos**, Corpus Scriptorum Historiae Byzantinae vol. 16, Bonn, Weberi, 1829
- Renauld, Emile **Michel Psellos: Chronographie ou histoire d'un siecle de Byzance (976 - 1077)**, c. I-II, Paris, Les Belles Lettres, 1926 - 1928
- Róna-Tas, A.; Berta, A. **West Old Turkic: Turkic loanwords in Hungarian**, c. I-II, Wiesbaden, Harrassowitz, 2011
- Sertkaya, Osman Fikri “Köl tigin ve Bilge Kagan yazıtlarında P(a)R ~ (a)P(a)R Kavim Adının Okunuşu ve Kavmin Kimliği Üzerine”, **Orkun**, Sayı 12, İstanbul, 1999, s. 23-26.
- Sevortyan, Èrvand V. **Etimologiceskiy slovar tyurkskix yazykov**, c. I - II, Moskova, 1974

- Taşlıklioğlu, Zafer
Grekçe Gramer ve Syntaks, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Matbaası, 1968
- Tekin, Talat
A Grammer Of Orkhon Turkic, Bloomington, Indiana University Press, 1968
- Tekin, Talat
Tuna Bulgarları ve Dilleri, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 1987
- Tekin, Talat
Türk dillerinde birincil uzun ünlüler, Ankara, Simurg, 1995
- Tenişev, E. R.
Sravnitelno istoričeskaya grammatika tyurskix yazıkov, Moskova, Nauka, 1984
- Tezcan, Mehmet
“Turkmenia’da Hüküm Süren Önemli Bir Kabile Olarak Sakaların A Parni Boyu Ve Bunun, İran’ın Kuzey-Doğu Bölgesi Horasan’daki Apar Bölgesi İle Alâkası” . **Cedrus** , c. 2 , Antalya, 2014, s. 55-73 .
- Thomsen, Vilhelm
Inscriptions de l’Orkhon Déchiffrées, Helsingfors, Société de littérature finnoise, 1896
- Thurn, Johan
Ioannis Malalae: Chronographia, Corpus Fontium Historia Byzantinae vol. 35, Berlin, de Gruyter, 2000
- Thurn, Johan
Ioannis Scylitzae: Synopsis historiarum, Corpus Fontium Historiae Byzantinae vol. 5, Berlin, de Gruyter, 1973
- Tittmann, Johan August
Iohannis Zonarae Lexicon , c. I-II, Leipzig, Crusius, 1808,

Tsamakda, Vasiliki

The Illustrated Chronicle of Ioannes Skylitzes, Madrid, Alexandros Press, 2002

Tzschucki, Christoph

Pomponii Melae De situ orbis libri tres,. Leipzig, Vogelii, 1816. s. 77/14.

Vambéry, Armin

Der Ursprung der Magyaren, Leipzig, 1882

Van Dieten, J. Louis

Nicetae Choniatae Historia I-II, Corpus Fontium Historia Byzantinae vol. 11, Berlin, de Gruyter, 1975

Van Dieten, J. Louis

Nicetae Choniatae orationes et epistulae, Corpus Fontium Historia Byzantinae vol. 3, Berlin, de Gruyter, 1972

Von Gabain, Anna

Eski Türkçenin Grameri, Çeviren Mehmet Akalın, 5. Baskı, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 2007

Wahlgren, Staffan

Symeonis Magistri et Logothetae Chronicon, Corpus Fontium Historia Byzantinae vol. 44, Berlin, de Gruyter 2006

Winstedt, Eric Otto

The Christian Topography of Cosmas Indicopleustes, Cambridge Cambridge University Press, 1909

Elektronik Kaynaklar:

<http://bdh.bne.es/bnearch/detalle/1754254> (Erişim: 10 Ekim 2020)

<https://www.thelatinlibrary.com/pomponius1.html> (Erişim: 15 Ekim 2020)

<https://www.documentacatholicaomnia.eu/> (Erişim: 10 Eylöl 2020)

Elyazmaları:

Codex Seragliensis Gİ 57

MS Graecus Vitr. 26 - 2

Vatican Graecus 699

Vaticanus Graecus 152

Vaticanus Palatinus Graecus 126